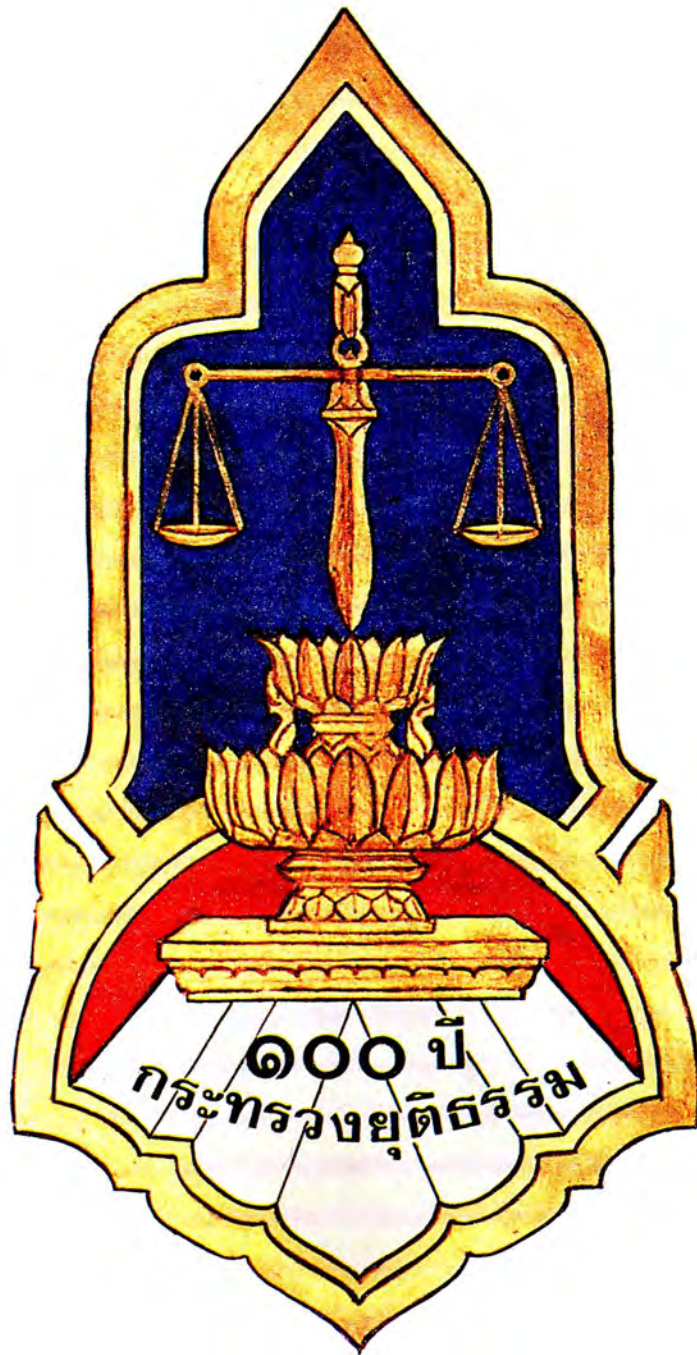

๑๐๐ ปี
กระทรวงยุติธรรม

815
01
8/2535

๒๕ มีนาคม ๒๕๓๕

สำนักงานรัฐบาล

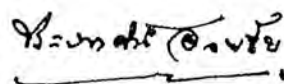

คำนำ

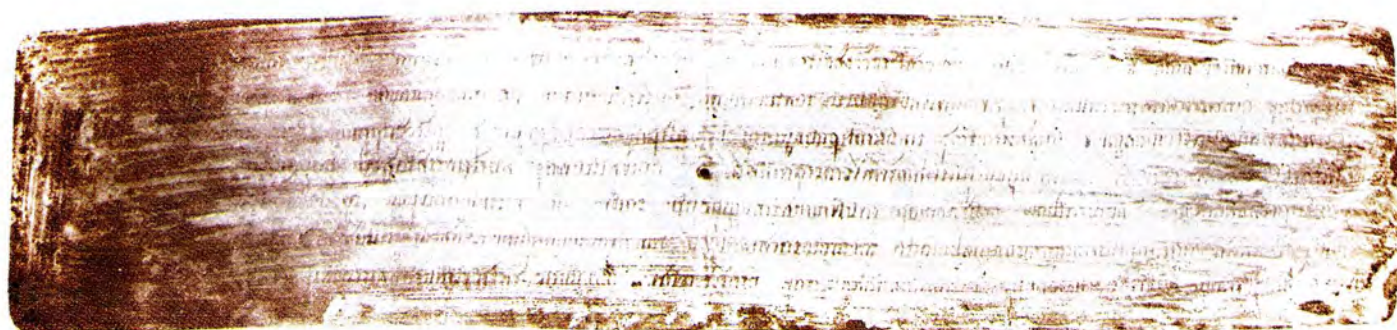
เนื่องในโอกาสที่กระทรวงยุติธรรมจะมีอายุครบ ๑๐๐ ปี ในวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๓๕ นี้ นับเป็นวาระสำคัญที่ประวัติศาสตร์ชาติไทยจะได้จารึกอีกวาระหนึ่งว่า กระทรวงยุติธรรมนี้ได้รับการสถาปนาก่อตั้งและเจริญสถาพรมาจนมีอายุครบหนึ่งศตวรรษในปีนี้ ช่วงเวลาที่ผ่านมานับเป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอันเนื่องมาจากการปฏิรูปครั้งใหญ่ทางการศาลเข้าสู่ระบบสากลดังเช่นนานาอารยประเทศอันมีความเกี่ยวพันต่อความเป็นไปและความอยู่รอดของประเทศในยุคที่เอกราชทางการศาลถูกใช้เป็นเครื่องมือต่อรองต่อการมีเอกราชอำนาจอธิปไตยของประเทศ และด้วยพระปรีชาสามารถและพระบารมีแห่งองค์พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้ทรงนำประเทศให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง ดำรงความเป็นเอกราชอย่างมั่นคง ส่งผลให้กลไกของบ้านเมืองทั้งปวงตั้งเช่นกระทรวงยุติธรรมสามารถสนับสนุนการปฏิบัติงานด้านธุรการของศาลในการพิจารณาพิพากษาคดีภายใต้พระปรมาภิไธยแห่งองค์พระมหากษัตริย์ได้อย่างเต็มความสามารถ จนสถาบันศาลได้รับการยอมรับว่าเป็นที่พึ่งสุดท้ายแห่งปวงชนและมีส่วนในการบำรุงรักษาบ้านเมืองให้มีความมั่นคง สงบสุข ร่มเย็น มาจนจบเท่าทุกวันนี้ ดังนั้นเพื่อเป็นการระลึกถึงพระราชกรณียกิจและพระบารมีแห่งองค์พระมหากษัตริยาธิราชที่ได้ช่วยให้ประเทศไทยรอดปลอดภัยข้างต้น ตลอดจนเป็นการระลึกถึงคุณความดีแห่งบรรพบุรุษการและบุคคลผู้มีส่วนเสริมสร้างความสำเร็จให้แก่ศาลและกระทรวงยุติธรรมทั้งปวง ทั้งเป็นการเผยแพร่ผลงานของศาลและกระทรวงยุติธรรม

กระทรวงยุติธรรมจึงถือโอกาสอันเป็นมงคลยิ่งในการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบ ๑๐๐ ปี กระทรวงยุติธรรมขึ้น อันมีสาระเกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของศาลและกระทรวงยุติธรรม ระบบศาลยุติธรรมและหน่วยราชการในสังกัดกระทรวงยุติธรรม รวมทั้งกิจกรรมและผลงานของกระทรวงยุติธรรมแก่ประชาชนทั่วไป

หวังว่าหนังสือนี้จะเป็นอนุสรณ์เตือนใจให้ระลึกถึงภารกิจหน้าที่อันสำคัญแห่งบรรดาข้าราชการศาลและกระทรวงยุติธรรมทั้งปวงในการดำรงความเป็นอิสระของสถาบันศาล ตลอดจนหน้าที่อันพึงมีต่อประชาชนและสังคมตลอดไปชั่วกาลนาน

(ศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

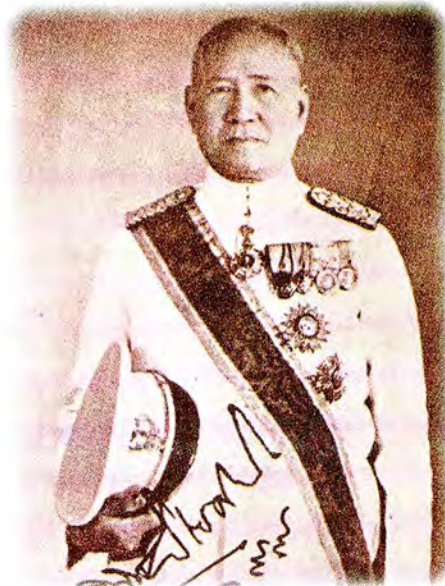
หิรัญบัตรก่อตั้งกระทรวงยุติธรรม

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

เจ้าพระยาศรีธรมาธิเบศ
๒๔๗๔ - ๒๔๗๖

พระยานิตศาสตร์ ไพศาลย์
๒๔๗๗ - ๒๔๗๘

เจ้าพระยามหิธร
๒๔๗๙ - ๒๔๘๐

เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ
๒๔๘๑

หลวงอำรงนาวาสวัสดิ์
๒๔๘๒ - ๒๔๙๐

พระมณูภาณวิมลศาสตร์
๒๔๙๑ - ๒๔๙๓

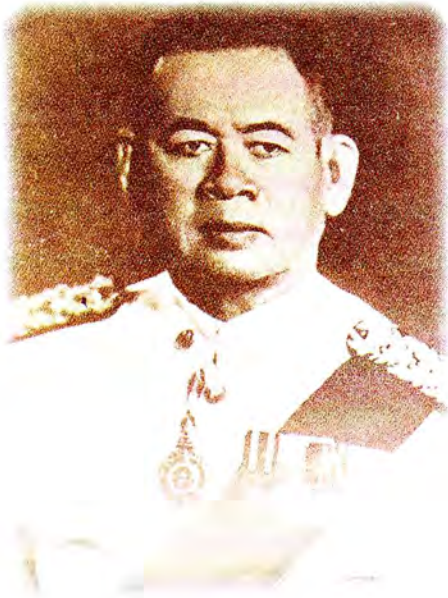
นายเลียง ไชยกาล
(นายเขมชาติ บุญรัตน์พันธุ์ รมต.ช่วยว่าการ)

๒๔๙๔

นายเขมชาติ บุญรัตน์พันธุ์
(หลวงอรรถพรพิศาล รมต.ช่วยว่าการ)

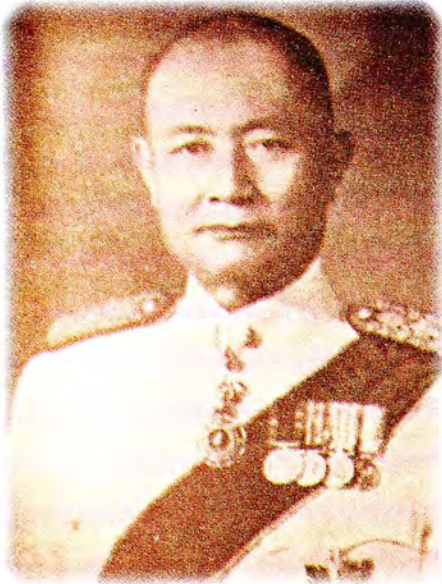
พระนิติธารณพิเศษ
๒๔๙๕

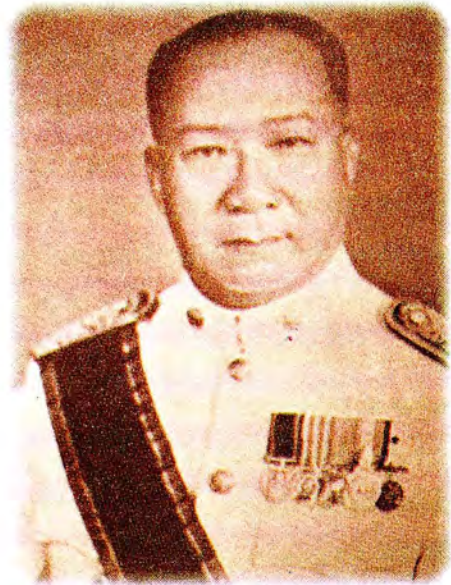
พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์
๒๔๙๖ - ๒๔๙๙

พระยาอรรถการีย์นิพนธ์
๒๕๐๐ - ๒๕๑๑

หลวงจํารูญเนติศาสตร์
๒๕๑๒ - ๒๕๑๕

นายกมล วรณประภา
๒๕๑๕ - ๒๕๑๖

นายกิตติ สีหนนทน์
๒๕๑๗ - ๒๕๑๘

นายใหญ่ ศวิตชาติ
๒๕๑๘

นายเทียม ไชยนันท์
๒๕๑๘

นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์
๒๕๑๘

นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์
๒๕๑๙

นายชวน หลีกภัย
๒๕๑๙

นายเสมา รัตน์มาลัย
๒๕๑๙ - ๒๕๒๐

นายชาน หลีกภัย
๒๕๒๓ - ๒๕๒๔

นายสุธรรม ภัทราคม
๒๕๒๐ - ๒๕๒๒

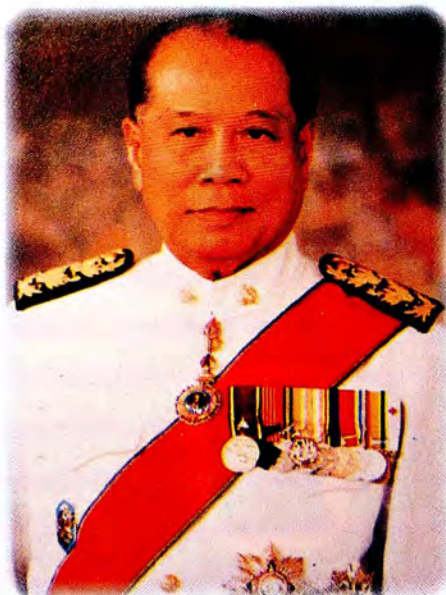
นายมารุต บุณนาค
๑๔ มี.ค. ๒๕๒๔ - พ.ค. ๒๕๒๖

นายพิภพ อะสีติรัตน์
พ.ศ. ๒๕๒๖ - ศ.ศ. ๒๕๒๙

นายสอาด ปิয়ারณ
ศ.ศ. ๒๕๒๙ - ๑๑ ศ.ศ. ๒๕๓๑

พลตำรวจโทจรัส มังคลารัตน์
๑๕ ศ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๓๓

นายอุทัย พิมพ์ใจชน
๒๗ ธ.ค. ๒๕๓๓ - ๒๕๓๔

นายประภาศน์ อวยชัย
๖ มี.ค. ๒๕๓๔ -

ประธานศาลฎีกา

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร
จ.ศ. ๑๒๔๗ (พ.ศ. ๒๔๒๘)

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นศิริรัชสังกาศ
๕ ก.ย. ร.ศ. ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๒)

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสวัสดิวัดนวิศิษฎ์
๑๑ เม.ย. ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) - ๓๑ ส.ค. ๒๔๖๑

มหาอำมาตย์โท พระยาฤทธิทานุกรณ์กิจ
๑๑ ธ.ค. ๒๔๖๒ - ๖ พ.ค. ๒๔๖๙

มหาอำมาตย์โท พระยาจินดาภิรมย์ราชสภาบดี
(จิตร ณ สงขลา) รั้งตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกา ตั้งแต่
๖ พ.ค. ๒๔๖๙ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นอธิบดีฯ
๑ เม.ย. ๒๔๗๐)

๑ เม.ย. ๒๔๗๐ - ๑๕ ธ.ค. ๒๔๗๑

พระมหาเสวกโท พระยาจักรปาณีศรีศิลวิสุทธิ์
๓๑ ส.ค. ๒๔๖๑ - ๑๑ ธ.ค. ๒๔๖๒

มหาอำมาตย์โท พระยาเทพวิฑูร พหลศรุตาบดี
๑๕ ธ.ค. ๒๔๗๑ - ๒๔๗๖

พระยาศรีสังกร (ตาด จารุรัตน์)
(รั้งตำแหน่งอธิบดี ฯ)
๑ ม.ค. ๒๔๗๖ - ๑ เม.ย. ๒๔๗๗

พระยาวิกรมรัตนสุภาฯ (รั้งตำแหน่งอธิบดี ฯ)
ตั้งแต่ ๑ เม.ย. ๒๔๗๗
๑ ต.ค. ๒๔๗๗ - พ.ค. ๒๔๘๓

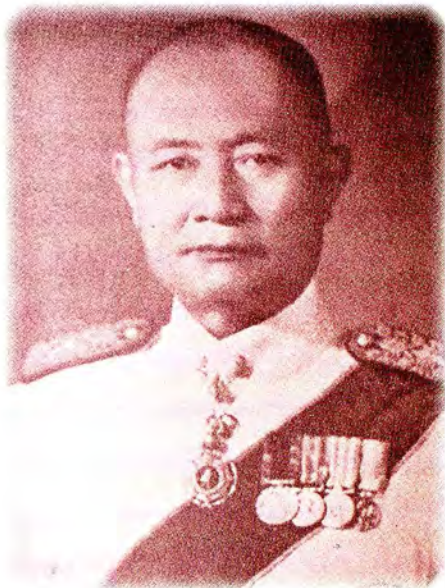
พระมหากษัตริย์วชิราวุฒนาถ (มกุฎวาทน์ สุมารวงค์)
๒๘ ส.ค. ๒๔๙๖ - ๔ มิ.ย. ๒๕๐๑

พระยาจักร์พลีธรรมประคัลภ์ (วงษ์ จักร์พลี)
๑๗ ม.ค. ๒๔๘๔ - ๒๔๙๕

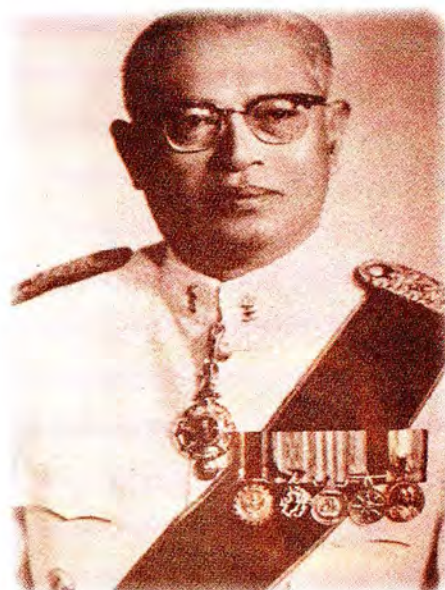
พระยาธรรมบัตินทิตลิตธิศถุงการ
(บุญจ้วน บุญยะปานะ)
๑๕ ก.ค. ๒๕๐๑ - ๑๑ พ.ย. ๒๕๐๑

หลวงจํารูญเนติศาสตร์ (จํารูญ ไปษยานนท์)
๑ เม.ย. ๒๕๐๒ - ๑ ต.ค. ๒๕๐๕

นายประวัตี ปัดตพงศ์
๑๕ ต.ค. ๒๕๐๕ - ๑ ต.ค. ๒๕๐๖

นายสัญญา ธรรมศักดิ์
๑ ต.ค. ๒๕๐๖ - ๑ ต.ค. ๒๕๑๐

นายทองคำ จารุเหติ
๑ ต.ค. ๒๕๑๕ - ๑๕ มี.ค. ๒๕๑๖

นายประกอบ หุตะสิงห์
๑ ต.ค. ๒๕๑๐ - ๑ ต.ค. ๒๕๑๕

นายประกอบ หุตะสิงห์
๑๕ มี.ค. ๒๕๑๖ - ๑ เม.ย. ๒๕๑๖

นายจันทา บุญยากม
๑ เม.ย. ๒๕๑๖ - ๑ ต.ค. ๒๕๑๗

นายสุธรรม ภัทราคม
๑ ต.ค. ๒๕๑๗ - ๑ ต.ค. ๒๕๒๐

นายวิกรม เมลานนท์
๑ ต.ค. ๒๕๒๐ - ๑ ต.ค. ๒๕๒๑

นายบัญญัติ สุชีวะ

๑ ต.ค. ๒๕๒๓ - ๓๐ ก.ย. ๒๕๒๗

นายประพจน์ ภิระวัฒน์

๑ ต.ค. ๒๕๒๑ - ๑ ต.ค. ๒๕๒๓

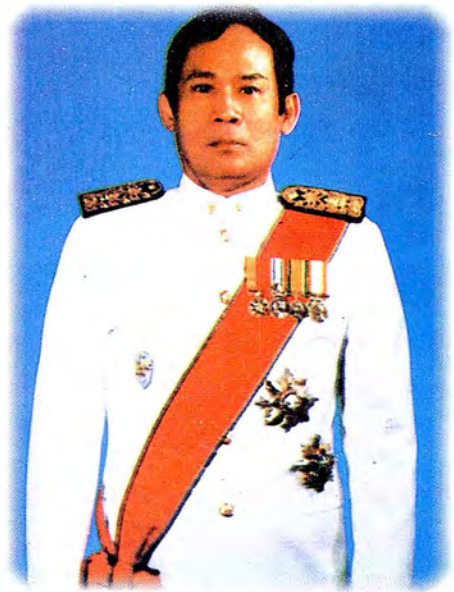

นายภิญโญ ธีรนิติ

๑ ต.ค. ๒๕๒๗ - ๓๐ ก.ย. ๒๕๓๐

นายจรัส เขมะจารุ
๑ ต.ค. ๒๕๓๐ - ๓๐ ก.ย. ๒๕๓๒

นายอำนัคม์ คล้ายสังข์
๑ ต.ค. ๒๕๓๒ - ๓๐ ก.ย. ๒๕๓๓

นายโสภณ รัตนากร
๑ ต.ค. ๒๕๓๓ - ๓๐ ก.ย. ๒๕๓๔

นายสวัสดิ์ โชติพานิช
๑ ต.ค. ๒๕๓๔

หมายเหตุ.- เดิมเรียกว่าตำแหน่ง “อธิบดีศาลฎีกา” เปลี่ยนเป็นตำแหน่ง “ประธานศาลฎีกา” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒

ปลัดกระทรวงยุติธรรม

๒๔๓๕	พระศรีธรรมสาส์น
๒๔๓๙	พระยากฤติกานุกรณ์กิจ
๑ เมษายน ๒๔๔๔	พระจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ (ลออ ไกรฤกษ์)
๒๔๕๔	พระยาราชเสนา
๑๘ กรกฎาคม ๒๔๖๒	มหาอำมาตย์ตรีพระยาตราชาติศร
ปลายปี ๒๔๖๒ - ๒๔๖๙	มหาอำมาตย์ตรีพระยาอัครพันธ์โสภณ
๑๔ สิงหาคม ๒๔๗๑ - ๒๔๗๙	มหาอำมาตย์ตรีพระยามโหสถศรีพิพัฒน์ (เชิญ ประยูรนนท์)
๑ เมษายน ๒๔๗๙ - ๒๔๘๒	พระยากฤตราชทรงสวัสดิ์ (สุดใจ ไกรจิตติ)
๑ เมษายน ๒๔๘๒ - ๒๔๘๔	พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์ (วงษ์ ลัดพลี)
๑๗ มกราคม ๒๔๘๔ - ๒๔๙๒	พระยารักตประจิตธรรมจรัส (เขียน รักตประจิต)
๘ สิงหาคม ๒๔๙๒ - ๒๔๙๖	พระดุษฎีพากย์สุวัฒน์ (ปิ่นท์ ปัทมสถาน)
๒๓ มีนาคม ๒๔๙๖ - ๒๕๐๑	นายสัญญา ธรรมศักดิ์
๑ ตุลาคม ๒๕๐๑ - ๒๕๑๐	นายกำธร พันธูลาก
๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๐ - ๒๕๑๔	นายบรรจบ เสาวรรณ
๑ ธันวาคม ๒๕๑๔ - ๒๕๑๗	นายบัญญัติ สุขีวะ
๑ ธันวาคม ๒๕๑๗ - ๒๕๑๘	นายประกาศน์ อวยชัย
๑ มกราคม ๒๕๑๙ -	นายศิริ อติโพธิ
๑ มิถุนายน ๒๕๒๕	
๑ มิถุนายน ๒๕๒๕ -	นายโสภณ รัตนากร
๓๑ พฤษภาคม ๒๕๒๗	
๑ มิถุนายน ๒๕๒๗ -	นายเจียร เจริญวัฒนา
๑ ตุลาคม ๒๕๒๘	
๑ ตุลาคม ๒๕๒๘ -	นายสวัสดิ์ โชติพานิช
๓๐ กันยายน ๒๕๓๓	
๑ ตุลาคม ๒๕๓๓ -	นายประมาณ ชันชื้อ
๒ ตุลาคม ๒๕๓๔	
๒ ตุลาคม ๒๕๓๔ -	นายประเสริฐ บุญศรี

หมายเหตุ.- เดิมชื่อตำแหน่งปลัดทูลฉลอง เปลี่ยนเป็นปลัดกระทรวง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๖

สารบัญ

๑

๑ ประวัติและวิวัฒนาการศาลและกระทรวงยุติธรรม

- ศาลในสมัยกรุงสุโขทัย
- ศาลในสมัยกรุงศรีอยุธยา
- ศาลในสมัยกรุงธนบุรี
- ศาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
 - ศาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก่อนการปฏิรูปการศาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการสถาปนากระทรวงยุติธรรม
 - วิฤตการณ์ทางการศาลก่อนการปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 - การสถาปนากระทรวงยุติธรรมและความเปลี่ยนแปลงทางการศาลไทย อันเนื่องมาจากการสถาปนากระทรวงยุติธรรม
 - ศาลตั้งแต่การปฏิรูปการศาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและการสถาปนากระทรวงยุติธรรม
 - ศาลต่อจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

๒๓

๒ การต่อสู้เพื่อเอกราชทางการศาล

- การเสียเอกราชทางการศาลครั้งแรก
- การเสียเอกราชทางการศาลครั้งที่สอง
- การเรียกร้องเอกราชทางการศาลคืนในสมัยแรก
- การเรียกร้องเอกราชทางการศาลคืนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๕๓

๓ เกร็ดประวัติศาสตร์ต่าง ๆ

- ชาวต่างประเทศที่เคยมาดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ของกระทรวงยุติธรรม
- รายชื่อชาวต่างประเทศที่กระทรวงยุติธรรมจ้างให้เป็นที่ปรึกษากฎหมาย
- ตัวอย่างต้นร่างและสำเนาคำพิพากษาศาลฎีกา (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ที่ผู้พิพากษาชาวต่างประเทศตัดสินและเป็นองค์คณะ
- ที่ตั้งกระทรวงยุติธรรม
- ศาลกลางเมือง
- หิริบัญญัติ ซึ่งขุดพบที่อาคารศาลแพ่งเดิมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓
- จาก “ข้าวศาล” ถึง “วารสารยุติธรรม”
- หลักเกณฑ์การแต่งตั้งตุลาการในอดีต
- เจ้าพระยามหิธร
- พระยามโนปกรณนิติธาดา
- ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์

๑๕๔

๔ ๑๐๐ ปี กระทรวงยุติธรรม

- ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งกระทรวงยุติธรรม
- บทบาทและฐานะของกระทรวงยุติธรรมในอดีต
- ประวัติการก่อสร้างอาคารกระทรวงยุติธรรม
 - ลำดับการก่อสร้างกระทรวงยุติธรรม
 - การก่อสร้างศาลอุทธรณ์และศาลอาญา
- หน่วยงานอื่นที่เคยสังกัดกระทรวงยุติธรรม
 - โรงเรียนกฎหมาย
 - กรมอัยการ
 - กรมราชทัณฑ์
 - คณะกรรมการกฤษฎีกา
- หน่วยงานที่สังกัดกระทรวงยุติธรรมในปัจจุบัน

- ศาลยุติธรรม
 - ศาลชั้นต้น
 - ศาลแพ่ง
 - ศาลแพ่งธนบุรี
 - ศาลอาญา
 - ศาลอาญาธนบุรี
 - ศาลเยาวชนและครอบครัว
 - ศาลแรงงานกลาง
 - ศาลภาษีอากร
 - ศาลจังหวัด
 - ศาลแขวง
 - ศาลอุทธรณ์
 - ศาลฎีกา
 - สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาศาล

๒๑๓

๕ สถานะ บทบาท และความรับผิดชอบของกระทรวงยุติธรรม

- ศาลยุติธรรมในปัจจุบัน
- กระทรวงยุติธรรม
- อำนาจหน้าที่ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
- บทบาทของกระทรวงยุติธรรมในการสนับสนุนการศาล
- บทบาทของกระทรวงยุติธรรมต่อฝ่ายบริหาร
- บทบาทของกระทรวงยุติธรรมในการจัดให้มีกฎหมายใหม่หรือแก้ไขกฎหมายเดิมให้ทันสมัยยิ่งขึ้น
- บทบาทของกระทรวงยุติธรรมต่อประชาชนทั่วไป
- บทบาทของกระทรวงยุติธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการต่างประเทศ

**ประวัติและวิวัฒนาการศาลและ
กระทรวงยุติธรรม**

ประวัติและวิวัฒนาการศาล และกระทรวงยุติธรรม

ศาลในสมัยสุโขทัย

สมัยกรุงสุโขทัยเป็นสังคมที่ไม่สลับซับซ้อนและมีคนในสังคมจำนวนไม่มากนัก การปกครองบ้านเมืองมีลักษณะพ่อปกครองลูก ผู้เป็นพ่อเมืองมีไว้แต่เพียงปกครองเมืองเท่านั้น หากแต่ต้องชำระความของราษฎรด้วย พ่อเมืองหรือพระมหากษัตริย์จึงทรงใช้อำนาจตุลาการด้วยพระองค์เองโดยตรง ดังที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงบรรทัดที่ ๓๑ ด้านที่ ๑ ถึงบรรทัดที่ ๒ ด้านที่ ๒ “...ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้เห็น ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจกกล่าวถึง เจ้าถึงขุนบ่ไร้ ไปลั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองไต่ยืนเรียก เมื่อถามสวนความแก่มันด้วยชื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม.....”

ในสมัยกรุงสุโขทัยไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีศาลยุติธรรมเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการ แต่อย่างไรก็ตามได้มีข้อความเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาและพิพากษาของ “ตระลาการ” ปรากฏในศิลาจารึกตอนหนึ่งว่า “ไพร่

ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ฉิแลฉิแมกแสกกว้างกัน สวนดูแท้แล้ว จึงแล่งความแก่ข้าด้วยชื่อ บ่อเข้าผู้ลักมักผู้ซ่อน เห็นข้าท่านบ่อใคร่พิน เห็นสินท่านบ่อใคร่เดือด”^๑ ซึ่งตีความได้ว่า ผู้เป็น “ตระลาการ” ต้องพิจารณาและพิพากษาคดีด้วยความซื่อสัตย์สุจริต บริสุทธ์ิ ยุติธรรม ไม่เอนเอียงไปทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยเห็นแก่ลาภสักการะหรือสินน้ำใจแสดงว่าแม้ในสมัยกรุงสุโขทัยจะไม่มีองค์กรศาลเป็นผู้ประลาทความยุติธรรมก็ตาม แต่พ่อเมืองหรือพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการทรงสามารถมอบหมายให้บุคคลใดทำหน้าที่ “ตระลาการ” ได้

ศาลในสมัยกรุงศรีอยุธยา

สังคมในสมัยกรุงศรีอยุธยามีสภาพซับซ้อนกว่าสมัยกรุงสุโขทัย จึงจำเป็นที่จะต้องมึระบบการศาลที่ละเอียดพิสดารมากขึ้นพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) พระมหากษัตริย์พระองค์แรกของกรุงศรีอยุธยาจึงได้ให้พราหมณ์ปุโรหิตที่เชี่ยวชาญในการปกครองบ้านเมืองและวางแบบแผนพระราชประเพณีเป็นผู้ตราตัวบทกฎหมายต่าง ๆ เพื่อวางแนวทางในการอำนวยการยุติธรรมในสังคม พราหมณ์ปุโรหิตจึงได้นำพระธรรมศาสตร์มาเป็นต้นแบบในตัวบทกฎหมายที่ตราขึ้น กฎหมายเหล่านี้ยังมีปรากฏในกฎหมายตราสามดวง เช่น พระไอยการลักษณะพยาน พระไอยการลักษณะ

๑ ฉานินทร์ กรวิเชียร, การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช พิมพ์ในโอกาสครบ ๑๐๐ ปี นับแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ ๑ ตุลาคม ๒๔๑๑ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๔๑๑), หน้า ๓๓.

๒ ฉ่า ทองคำวรรณ, ศีลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ (พระนคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๔).

๓ พลประสิทธิ์ ฤทธิรักษา, “ศาลยุติธรรมในพระปรมาภิไธย” ใน พระบาทสมเด็จพระภูมิพลมหาราชรมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๖๖ พรรษา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๐), หน้า ๗๗.

๔ ฉ่า ทองคำวรรณ, ศีลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑.

รับฟ้อง พระโอยการลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิง พระโอยการลักษณะตระลาการ เป็นต้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงการศาลสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ตอนหนึ่งว่า

“วิธีการพิจารณาและพิพากษาคดีในประเทศสยามตามแบบครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ยังใช้ต่อมาในกรุงรัตนโกสินทร์จนกระทั่งตั้งกระทรวงยุติธรรมในรัชกาลที่ ๕ เป็นวิธีแปลกที่เอาแบบอินเดียมาประสมกับแบบไทย ด้วยความฉลาดอันพึงเห็นได้ในเรื่องนี้ อีกอย่างหนึ่งจึงเป็นประเพณีที่ไม่มีเหมือนในประเทศอื่น คือใช้บุคคล ๒ จำพวกเป็นพนักงานตุลาการ จำพวกหนึ่งเป็นพรหมณ์ชาวต่างประเทศซึ่งเชี่ยวชาญทางนิติศาสตร์ เรียกว่า ลูกขุน ๓ ศาลหลวง มี ๑๒ คน หัวหน้าเป็นพระมหาราชครูปุโรหิตคน ๑ พระมหาราชครูมหารคน ๑ ถือกักดินาเท่าเจ้าพระยา หน้าที่ของลูกขุน ๓ ศาลหลวงสำหรับชี้บทกฎหมายแต่จะบังคับบัญชาอย่างใดไม่ได้ อำนาจการบังคับบัญชาทุกอย่างอยู่กับเจ้าพนักงานที่เป็นไทย....”

การพิจารณาและพิพากษาคดีในสมัยกรุงศรีอยุธยาแบ่งเป็นหลายหน้าที่ให้หลายหน่วยงานทำงานร่วมกัน เริ่มจากกรมรับฟ้อง ลูกขุน ตระลาการ ผู้ปรับ กล่าวคือ กรมรับฟ้อง เป็นกรมต่างหาก มีหน้าที่รับฟ้องจากผู้เดือดร้อนทางอรรถคดี กรมรับฟ้องนำฟ้อง

เสนอลูกขุนที่เป็นกรมต่างหาก เมื่อลูกขุนตรวจฟ้องแล้ว กรมรับฟ้องก็จะส่งฟ้องไปยังศาลต่าง ๆ ที่แยกย้ายกันสังกัดกระทรวงกรมต่าง ๆ ศาลใดศาลหนึ่งแล้วแต่คดีความนั้นจะอยู่ในอำนาจศาลใด เช่น ศาลกรมวัง ศาลกรมนา เป็นต้น แต่ละศาลจะมีตระลาการที่จะพิจารณาได้ส่วนอรรถคดีเป็นของตนเอง โดยมีลูกขุนและผู้ปรับซึ่งอยู่ในกรมอื่นต่างหากทำหน้าที่ชี้ขาดและปรับสินไหมพินัยร่วมกันอยู่

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) ทรงกล่าวถึงลูกขุนและผู้ปรับไว้ในหนังสือเรื่อง พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน มีใจความว่า

“กรมลูกขุนนั้นเป็นกรมใหญ่ ได้บังคับความทั้งแผ่นดิน แต่จะค้นหาข้อความเบื้องต้นที่แรกตั้งขึ้นโดยประสงค้อย่างไรให้ชัดเจน ก็ไม่ได้ความชัด คำซึ่งเรียกว่าลูกขุน ๓ ศาลหลวงซึ่งปรากฏใช้อยู่ในบัดนี้ก็ไม่มีใครจะได้พบเห็นในกฎหมายเก่า ๆ ซึ่งร้อยกรองเป็นมาตราหมวดใหญ่ ๆ มาปรากฏชื่อนี้ต่อในกฎหมายชั้นกลาง ๆ ลงมา แต่เมื่อพิเคราะห์ดูในเหตุการณ์ทั้งปวง ตั้งต้นแต่กฎหมายมนุสารสาตราซึ่งเป็นต้นเค้าของกฎหมายที่ใช้อยู่ในกรุงสยามนี้ เป็นกฎหมายมาแต่เมืองอินเดีย เอามาใช้เป็นแม่ข้อที่พระเจ้าแผ่นดินจะได้ตั้งพระราชบัญญัติกฎหมายเปลี่ยนแปลงให้สมกับภูมิประเทศ

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายปานจิตต์ เอนกวนิช ๓ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส ๓ เมษายน ๒๕๑๕, หน้า ๒๓.

บ้านเมือง เมื่อได้รับความขัดว่ามนุสารสาตรนี้ มาแต่ประเทศอินเดีย กับทั้งประเพณีอื่น ๆ มีการบรมราชาภิเษกเป็นต้น ก็เป็นแบบอย่าง ข้างประเทศอินเดีย มีพระราชพิธีเนื่องด้วย พราหมณ์เจือปนไปทั้งสิ้น จึงเห็นได้ว่า เมื่อ กฎหมายนี้ได้เข้ามาถึงกรุงสยาม คงจะมีพราหมณ์ ผู้ที่ชำนาญในการที่จะปกครองบ้านเมือง และ ที่จะจัดการวางแบบแผนราชประเพณีของ พระเจ้าแผ่นดินคนหนึ่งหรือหลายคนได้เข้ามา เป็นผู้ช่วยจัดการวางแบบแผนทั้งปวงแต่เดิม มา ถ้าจะพูดอย่างเช่นพะมาซึกเชื้อแถวราช- ตระกูลให้ติดต่อกับองค์สัถยราช ก็คงกล่าวได้ว่า คงจะมีพระเจ้าแผ่นดินในวงศ์สัถยราช พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง ต้องออกจากประเทศอินเดีย มาพร้อมด้วย ปุโรหิตผู้ใหญ่แลขุนนางไพร่พลทั้งปวง แล้ว มาตั้งอยู่ในประเทศสยาม พระเจ้าแผ่นดินจึง โปรดให้ปุโรหิตผู้นั้นจัดการวางแบบอย่างการ ที่จะปกครองรักษาพระนครใหม่ให้เรียบร้อย สมควรแก่ที่จะเป็นพระนครใหญ่สืบไป ปุโรหิต นั้นจึงได้ยกมนุสารสาตรนี้มาตั้งเป็นหลัก ที่ จะได้บัญญัติพระราชกำหนดกฎหมายสืบไป แลจัดธรรมเนียมอื่น ๆ ตามแบบอย่างพระนคร ข้างฝ่ายอินเดียแต่โบราณนั้นทั่วไปปุโรหิตผู้นั้น คงจะเป็นผู้ที่มีความรู้ชำนาญในมนุสาร- สาตรของเดิม แลพระราชกำหนดกฎหมาย ซึ่งได้บัญญัติขึ้นใหม่ เพราะเป็นผู้ต้นตำราแล เป็นผู้ได้เรียบเรียงตั้งแต่งขึ้น ทั้งที่เป็นพราหมณ์ ประพฤติตั้งอยู่ในความสุจริต จึงเป็นที่ไว้วาง พระราชหฤทัยของพระเจ้าแผ่นดิน และเป็นที นับถือเชื่อฟังของข้าราชการและราษฎรทั้งปวง พระเจ้าแผ่นดินจึงมอบการที่บังคับบัญชาความ สิทธิขาดนี้ให้แก่ปุโรหิตผู้นั้นเป็นผู้บังคับตัดสิน ถ้อยความทั้งปวงเด็ดขาดทั่วไปทั้งพระนคร

และปุโรหิตเช่นนี้จะมีมาแต่ผู้เดียวหรือหลาย คนก็ดี ก็คงจะต้องมีผู้ช่วยเป็นที่ปรึกษาหารือ หลายคน จึงจะพอที่จะทำการในตำแหน่งของ ตัวตลอดไปได้ จึงได้มีตำแหน่งพระมหाराชครู พระราชครูแลปลัด แต่ถึงดั่งนั้นก็คงยังไม่พอ จึงได้ต้องตั้งเพิ่มขึ้นอีกสำหรับหนึ่ง เพราะฉะนั้น ลูกขุนจึงได้เป็นสองสำหรับอยู่บัดนี้ชื่อของ ลูกขุนก็ยังปรากฏเป็นชื่อพราหมณ์อยู่โดยมาก และพราหมณ์ซึ่งยังมีตระกูลอยู่ในกรุงบัดนี้ก็ ยังได้รับเป็นตำแหน่งในลูกขุนหรืออยู่ในตำแหน่ง พราหมณ์แต่ไปเข้าที่ปรึกษาเป็นลูกขุน ฯลฯ ตัวลูกขุนทั้งปวงเป็นแต่ผู้พิพากษาความซึ้งผิด ซ้ำชอบอย่างเดียว หาได้เป็นผู้พิจารณาความ อันใดไม่ ต้องมีตราการที่จะพิจารณาความ นั้นตลอดแล้วไปขอคำตัดสินอีกชั้นหนึ่ง แต่ ตราการทั้งปวงเหล่านั้นแต่เดิมจะอยู่ในบังคับ ลูกขุนทั้งสิ้นหรือจะจ่ายไปไว้ตามกรมต่าง ๆ ดั่งเช่นเป็นอยู่ในทุกวันนี้ก็ไม่มอันใดจะยืนยัน เป็นแน่ได้ ถ้าจะคิดประมาณดูว่า กรมแพ่งกลาง กรมหนึ่ง แพ่งเกษมกรมหนึ่ง สองกรมนี้ยังคง อยู่ในกรมลูกขุน ถึงว่าในบัดนี้จะไม่ได้อยู่ใน บังคับพระมหाराชครูผู้เป็นใหญ่ในกรมลูกขุน อย่างหนึ่งอย่างใด สังกัดหมายหมู่ตัวเลอยู่ ในกรมเหล่านั้น ก็ยังขึ้นอยู่ในกรมลูกขุนเจ้ากรม และขุนศาลตราการที่รับเบียดด้วยในกรม ลูกขุน หน้าที่ของแพ่งกลางและแพ่งเกษมทั้ง สองกรมนี้ ก็มีศาลที่จะพิจารณาความเป็น กระจ่างอันหนึ่ง ซึ่งเป็นตำแหน่งเดิมแต่ไปมี การอีกแผนกหนึ่ง ซึ่งต้องเป็นผู้วางบทในคำ ลูกขุนปลุกษา หน้าที่ทั้ง ๒ คือเป็นผู้พิจารณา ความอย่างหนึ่ง เป็นผู้วางบทอย่างหนึ่งนี้ ถ้า คิดตามความเห็นในเชิงกฎหมายอย่างไทยแล้ว ก็เป็นหน้าที่อันไม่ควรจะร่วมกัน แต่การที่ เจ้ากรมแพ่งกลางแพ่งเกษม ๒ คนนี้ ไปมีหน้าที่

วางบทลงโทษขึ้นด้วยนั้น ควรจะเห็นได้ว่า แต่เดิมมาลูกขุนคงจะปลูกษาชี้ขาดและวางบทลงโทษตลอดไปในชั้นเดียว แต่ล่วงมา จะเป็นด้วยผู้ซึ่งเป็นปุโรหิตใหญ่ ซึ่งมีความรู้และสติปัญญาความทรงจำมากนั้นล้มตายไปผู้ซึ่งรับแทนที่ใหม่ไม่แคล้วคล่องในกฎหมายซึ่งตั้งขึ้นไว้ หรือไม่มีสติปัญญาสามารถพอที่จะทำการให้ตลอดไปได้แต่ในชั้นเดียวนั้นอย่างหนึ่ง และเพราะเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินตั้งพระราชบัญญัติเพิ่มเติมขึ้นตามกาลสมัยมากขึ้นเหลือที่จะทรงจำไว้ได้ ลูกขุนซึ่งพิพากษานั้นวางโทษผิด ๆ ถูก ๆ หรือไม่ทันเวลา พระเจ้าแผ่นดินจึงได้โปรดให้เจ้ากรมแพ่งกลางแพ่งเกษม ๒ คนนี้เป็นพนักงานที่จะพลิกกฎหมาย เพราะฉะนั้นลูกขุนจึงเป็นแต่ผู้พิพากษาชี้ผิดชี้ชอบ แต่การที่จะตัดสินโทษอย่างไหน ตกเป็นเจ้าพนักงานของเจ้ากรมศาลแพ่งทั้ง ๒ จึงได้ปรากฏชื่อว่าเป็นผู้ปรับ เพราะเป็นผู้พลิกผู้เปิดสมุดกฎหมายดังนี้ ถ้าคิดจะเอาศาลแพ่งกลางแพ่งเกษมทั้ง ๒ ศาลนี้เป็นตัวอย่างว่า หรือแต่ในชั้นต้นแรกตั้งพระนครที่กล่าวมานั้น ราชการซึ่งมีอยู่ในศาลอื่น ๆ ทุกวันนี้จะรวมอยู่ในลูกขุนกรมลูกขุนเป็นกรมยุติธรรมสำหรับพระนครก็ดูเหมือนจะพอว่าได้ แต่ภายหลังมา อำนาจลูกขุนไม่พอที่จะบังคับรักษาให้ศาลทั้งปวงอันอยู่ในได้บังคับ พิจารณาความให้ตลอดทั่วถึงไปได้ ด้วยเหตุขัดข้องต่าง ๆ ครั้นเมื่อจัดการในตำแหน่งขุนนาง เอาฝ่ายพลเรือนเป็นสมุหนายก ฝ่ายทหารเป็นสมุพระกลาโหม และตั้งตำแหน่งจตุสดมภ์แก้ไขเพิ่มเติมใหม่ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงได้แยกศาลจากกรมลูกขุนออกไปแจกให้กรมต่าง ๆ คงไว้แต่ศาลแพ่งกลางแพ่งเกษมให้อยู่ในกรมลูกขุน ๒ ศาล เพราะ ๒ ศาลนี้ เป็นแต่ว่า ความแพ่งซึ่งเป็นความอ่อน ๆ อันลูกขุน

จะพอมีอำนาจบังคับบัญชาตลอดได้ ความอื่น ๆ ที่ เป็นความสำคัญแข็งแรง และเป็นความที่ประสงค์จะอุดหนุนราษฎรให้ความแล้วโดยเร็วขึ้นกว่าความสามัญ จึงได้ยกไปแจกไว้ในกรมต่าง ๆ เพื่อให้เสนาบดีและอธิบดีกระทรวงนั้น ๆ ช่วยบังคับบัญชาว่ากล่าวเร่งรัดโดยอำนาจไม่ให้มีที่ติดขัดข้อง และไม่ให้ขุนศาลตระลาการทอดทิ้งความไว้ให้เนิ่นช้า แต่ความทั้งปวงนั้นตั้งต้นแต่ฟ้องไปก็ยังคงให้ลูกขุนเป็นผู้สั่งฟ้อง ถ้าขัดข้องด้วยคู่ความจะมีถ้อยคำประการใด ก็ยังต้องมาหรือลูกขุนที่สุดจนถึงพิพากษาชี้ขาดก็จะต้องให้ลูกขุนเป็นผู้พิพากษาชี้ขาด ท่านเสนาบดีและอธิบดีที่ได้เป็นเจ้าของศาลนั้น ๆ ไม่มีอำนาจที่จะตัดสินความในศาลได้บังคับของตัวเด็ดขาดอันใดได้ เป็นแต่ผู้ที่จะช่วยให้ความนั้นได้ว่ากล่าวแก่กันอย่าให้มีที่ขัดข้องที่จะเกิดขึ้นด้วยคู่ความ และตระลาการจะไม่ทำการให้เดินไปเสมอ ๆ นั้นอย่างเดียว ก็ถ้าหากว่าความคิดที่คิดเห็น ว่าศาลทั้งปวงแต่เดิมจะรวมอยู่ในกรมลูกขุนนั้นจะเป็นการผิดไป ก็แต่เพียงได้แจกศาลต่าง ๆ ไว้ในกรมทั้งปวงเหมือนเช่นว่าในชั้นหลังนี้แต่เดิมมาเท่านั้น ตัวเสนาบดีและอธิบดีกับลูกขุนก็คงมีอำนาจเป็นคนละแผนกันตั้งเช่นว่ามาแล้ว.....”

ในสมัยพระเจ้าทรงธรรมได้มีการตรากฎหมายวิธีสบัญญัติเกี่ยวกับพระธรรมนูญศาลยุติธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๖๕ ซึ่งในกฎหมายตราสามดวงเรียกกฎหมายดังกล่าวว่า “พระธรรมนูญ” จากกฎหมายฉบับนี้ทำให้ทราบได้ว่า สมัยกรุงศรีอยุธยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งนับแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้นมา มีศาลที่พิจารณารรคดีต่าง ๆ กัน ๑๔ ประเภท ดังนี้

๑. ศาลความอุทธรณ์หรือศาลหลวง พิจารณาคดีเกี่ยวกับระลาการ ผู้ถามความ ผู้ถือสำนวน พยานที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำมิชอบ ในคดี เช่น ฟ้องว่าระลาการเป็นใจกับคู่ความ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทำชู้กับคู่ความ เจ้าหน้าที่ในศาลรับสินบนหรือฟ้องว่าพยานเบิกความเท็จ เป็นต้น ถ้าเป็นความอุทธรณ์ในหัวเมือง ศาลหน้าโรงผู้รักษาเมืองเป็นผู้พิจารณา^๑

๒. ศาลอาชญาราษฎร์ หรือศาลราษฎร์ พิจารณาความอาชญาประเภทข่มเหงรังแกกัน เช่น เกาะกุมคุมขังบุคคลโดยมิชอบ บังคับเอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน เป็นต้น หากจำเลยเป็นราษฎรมิใช่ระลาการ ขุนประจำเมืองเป็นผู้พิจารณา แต่ถ้าจำเลยเป็นสมเ็น^๒ ขุนอินอาชญาเป็นผู้พิจารณา และถ้าเป็นความอาชญาในหัวเมือง ขุนปลัดหรือรองปลัดเป็นผู้พิจารณา^๓

๓. ศาลอาชญาจักร พิจารณาคดีว่าความแทนกัน^๔ เช่น อ้างว่าเป็นญาติพี่น้อง แล้วว่าความแทนกัน หรือแต่งสำนวนให้ผู้อื่นฟ้องร้อง เป็นต้น หรือพิจารณาคดียุ้งให้เขา

เป็นความกัน หากความอาชญาดังกล่าวเกิดในหัวเมือง ศาลอาชญาเป็นผู้พิจารณา^๕

๔. ศาลความนครบาล^๖ หรือกระทรวงนครบาล พิจารณาความนครบาล เช่น ปล้นฆ่า ยาแฝดยาเมาถึงตาย ทำแท้งถึงตาย เป็นต้น ถ้าเป็นเรื่องไม่ถึงตายและจำเลยเป็นสมเ็น^๗ ให้ขุนพรหมสุภาเป็นผู้พิจารณา ถ้าความนครบาลเกิดในหัวเมือง ขุนแขวงเป็นผู้พิจารณา^๘

๕. ศาลแพ่งวัง พิจารณาคดีต่ำสประมาท ทะแกล้ม ล้วงแย่งเมียและลูกสาวผู้อื่น ข่มขืนมิได้ถึงชำเรา ทบถองตบตีด้วยไม้หรือมือไม่ถึงสาหัส กู้หนี้ยืมสิน ผัวเมียหย่ากัน ผัวเมียลักทรัพย์กัน พ่อแม่พี่น้องลูกหลานลักทรัพย์กัน บุกรุกที่ดินเรือกสวน รับสิ่งของฝากเช่า จำนำ ถ่มน้ำลายรดหัวผู้อื่น ทำชู้หรือข่มขืน กอดจูบเมียหรือลูกหลานผู้อื่นถึงชำเรา เป็นต้น ถ้าจำเลยเป็นสมเ็น^๙ ความแพ่งไม่ว่าสถานหนักหรือเบาต้องขึ้นศาลกรมวังเช่นเดียวกับความอาชญาและความนครบาล หากเกิดในหัวเมืองและจำเลยเป็นสมเ็น^{๑๐} ขุนสุพมาตราและรองสุพมาตราเป็นผู้พิจารณา^{๑๑}

๑ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ จุลศักราช ๑๑๖๖ เล่ม ๑, หน้า ๑๓๑-๑๓๒.

๒ คนในสังคมไทยสมัยก่อนอยู่ในระบบไพร่ “สมเ็น” น่าจะหมายถึง พวกที่สังกัดในพระเจ้าแผ่นดินโดยตรง หรือพวกที่สังกัดกรมวัง ส่วน “สมนอก” น่าจะหมายถึง พวกที่อยู่ในสังกัดกระทรวงกรมอื่น ๆ จึงกล่าวได้ว่านอกจากพวกสังกัดกรมวังแล้ว พวกที่สังกัดอื่นจัดเป็นสมนอกทั้งสิ้น แต่ “สมเ็น” และ “สมนอก” ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ และหาข้อยุติยังไม่ได้.

๓ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ จุลศักราช ๑๑๖๖ เล่ม ๑, หน้า ๑๓๒.

๔ ตามพระไอยการลักษณะระลาการบัญญัติว่า ราษฎรต้องว่าต่างแก้ต่างด้วยตนเองเว้นแต่ป่วยเจ็บจึงให้พ่อแม่ พี่น้อง ลูกหลาน สามีกرياتกระทำแทน นอกจากนี้ยังอาจให้ผู้มีศักดิ์ต่ำกว่า ๔๐๐ ลงมาซึ่งเป็นญาติพี่น้องว่าต่างแก้ต่างแทนได้ แต่ผู้มีศักดิ์ ๔๐๐ ขึ้นไปถ้าจะฟ้องร้องผู้มีศักดิ์ ๔๐๐ ขึ้นไปด้วยกัน ต้องมีทนายว่าความแทนตน ถ้าไม่มีทนายศาลจะไม่รับฟ้องไว้พิจารณา ดู วิชา มหาคุณ “ระบบศาลไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น” ในที่ระลึกนิตยสารวิชาการศาลสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี, กระทรวงยุติธรรม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ๒๕๒๕), หน้า ๙.

๕ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ จุลศักราช ๑๑๖๖ เล่ม ๑, หน้า ๑๓๒.

๖ ห้องสมุดกระทรวงยุติธรรม, เพิ่มอธิบายกระทรวงศาลแลกระบวนพิจารณาความอย่างเก่า.

๗ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ จุลศักราช ๑๑๖๖ เล่ม ๑, หน้า ๑๓๓.

๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

๖. ศาลแพ่งกลาง พิจารณาความแพ่งที่จำเลยเป็นสมนอกและเป็นคดีที่กล่าวหาในสถานเบา เช่น ต่ำสบบประมาท ทะแะโลม ช่มชืนมิได้ถึงขำเรา ทุบถองตบตีด้วยไม้หรือมือไม่ถึงสาหัส กู้หนี้ยืมสิน เป็นต้น ถ้าความแพ่งสถานเบาและจำเลยเป็นสมนอกเกิดในหัวเมือง รองแพ่งเป็นผู้พิจารณา^๑

๗. ศาลแพ่งเกษม พิจารณาความแพ่งที่จำเลยเป็นสมนอกและเป็นคดีที่กล่าวหาในสถานหนัก เช่น บุกรุกที่ดินเรือกสวน ทำขู้หรือช่มชืนกอดจูบเมียหรือลูกหลานผู้อื่นถึงขำเรา เป็นต้น ถ้าความแพ่งสถานหนักและจำเลยเป็นสมนอกเกิดในหัวเมือง ขุนแพ่งเป็นผู้พิจารณา^๒

๘. ศาลกรมมรฎก หรือกระทรวงมรฎก พิจารณาความมรดกของผู้มีบรรดาศักดิ์ตั้งแต่ ๔๐๐ ขึ้นไป ถ้าเป็นความมรดกของผู้มีบรรดาศักดิ์ต่ำกว่า ๔๐๐ ลงมาถึง ๑๐ ไร่ ขุนศรีราชบุตรเป็นผู้พิจารณา หากเป็นความมรดกในหัวเมือง กรมมรดกหัวเมืองเป็นผู้พิจารณา^๓

๙. ศาลความต่างประเทศ หรือกระทรวงกรมท่ากลาง พิจารณาความระหว่างชาวไทยกับชาวต่างประเทศหรือระหว่างชาวต่างประเทศด้วยกัน ขุนพินิจไฉราชเป็นผู้พิจารณา

ถ้าความต่างประเทศเกิดในหัวเมือง ยกกระบัตรเป็นผู้พิจารณา^๔ โดยพิจารณาว่ากล่าวตามราชประเพณีจารีตเมือง ยังไม่มีการให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ชาติใด

๑๐. ศาลกรมนา หรือกระทรวงกรมนา พิจารณาความโภชากร^๕ คือ อรรถคดีเกี่ยวกับวัวควาย บุกรุกที่นา วางเพลิงเผาต้นข้าว ขโมยข้าว เป็นต้น ถ้าความเกิดในหัวเมืองขุนหมื่นกรมนาเป็นผู้พิจารณา^๖

๑๑. ศาลกรมพระคลัง หรือ ศาลคลังมหาสมบัติ พิจารณาความเกี่ยวกับพระราชทรัพย์ เช่น กู้หนี้ยืมทรัพย์สินในท้องพระคลัง คดีเกี่ยวกับอากรขนอนตลาด

๑๒. ศาลกระทรวงธรรมการ พิจารณาความพระภิกษุสามเณร เช่น ผิดศีลผิดวินัย ร้ายแรง เช่น เสพเมถุนธรรม เป็นต้น ถ้าความเกิดในหัวเมือง ธรรมการหัวเมืองเป็นผู้พิจารณา^๗

๑๓. ศาลความสังกัด^๘ หรือศาลกระทรวงสัสดี พิจารณาความพิพาทเกี่ยวกับหมู่หมายของบ่าวไพร่ การปันหมู่ ถ้าความเกิดในหัวเมือง ขุนสัสดีและรองสัสดีเป็นผู้พิจารณา^๙

๑๔. ศาลความเวทมนต์^{๑๐} หรือศาลกระทรวงแพทยา พิจารณาความกล่าวหาว่าเป็นกระสือกระหัง ทำเวทมนต์อาคม ใ้ส่วนยา ทำเสน่ห์ยาแฝดยาเมา ริดลูก โดยผู้เสียหาย

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๗.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๙.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๙.

๕ ห้องสมุดกระทรวงยุติธรรม, เพิ่มอธิบายกระทรวงศาลแลกระบวนพิจารณาความอย่างเก่า.

๖ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ จุลศักราช ๑๑๖๖ เล่ม ๑, หน้า ๑๓๖.

๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

๘ ห้องสมุดกระทรวงยุติธรรม, เพิ่มอธิบายกระทรวงศาลแลกระบวนพิจารณาความอย่างเก่า.

๙ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ จุลศักราช ๑๑๖๖ เล่ม ๑, หน้า ๑๓๘.

๑๐ ห้องสมุดกระทรวงยุติธรรม, เพิ่มอธิบายกระทรวงศาลแลกระบวนพิจารณาความอย่างเก่า.

ไม่ถึงตาย หรือคดีพราหมณ์โยคีเป็นโจทก์จำเลยหาความกัน เป็นต้น ถ้าความเกิดในหัวเมืองขุนหมื่นกรมแพทยาหัวเมืองเป็นผู้พิจารณา”

ตามระบบการศาลสมัยกรุงศรีอยุธยาถือว่าเมื่อมีคำพิพากษาของศาลแล้ว คดีเป็นอันเสร็จเด็ดขาดเลย ไม่มีการฟ้องร้องระหว่างคู่ความเดิมในศาลชั้นสูงอีก ยกเว้นกรณีคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเห็นว่าตุลาการ ผู้ถามความผู้ถือสำนวน พยานซึ่งเกี่ยวข้องกับคดีของตนกระทำมิชอบหรือไม่ให้ความยุติธรรมแก่ตนก็อาจฟ้องร้องกล่าวหาตุลาการ ผู้ถามความผู้ถือสำนวน พยานนั้น ๆ ต่อศาลหลวง คดีในลักษณะเช่นนี้ในสมัยกรุงศรีอยุธยานับว่าเป็นความอุทธรณ์ และศาลหลวงก็คือศาลอุทธรณ์ในสมัยนั้น ส่วนศาลฎีกานั้นยังไม่มี แต่อาจมีราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระมหากษัตริย์บ้าง

ต่อมาในสมัยพระเจ้าปราสาททองได้มีการตราพระไอยการลักษณะอุทธรณ์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๖ เพื่อเป็นแนวทางการพิจารณาคดีในศาลความอุทธรณ์ที่คู่ความฟ้องร้องกล่าวหาตุลาการและเจ้าหน้าที่ฝ่ายยุติธรรม กล่าวคือ ถ้าตุลาการหรือเจ้าหน้าที่แพ้ความในชั้นอุทธรณ์จะต้องถูกปรับไหมลงโทษและให้ออกค่าธรรมเนียมในการขึ้นศาลอุทธรณ์แก่ผู้ฟ้องร้องส่วนคดีเดิมที่ตุลาการหรือเจ้าหน้าที่บกพร่องก็ให้ตุลาการและ

เจ้าหน้าที่คนใหม่ทำหน้าที่พิจารณาแทน แต่ถ้าตุลาการหรือเจ้าหน้าที่เป็นฝ่ายชนะความก็ให้คู่ความที่ร้องเรียนออกค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ให้ตุลาการหรือเจ้าหน้าที่และอาจมีการปรับไหมตามกรณี ส่วนคดีเดิมก็ถือว่าผู้ฟ้องร้องอุทธรณ์นั้นแพ้ไป แล้วให้ตุลาการเก่าปรับไหมตามรูปความเดิม”

ศาลในสมัยกรุงธนบุรี

ระบบศาลในสมัยกรุงธนบุรีคงเป็นเช่นเดียวกับในสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะพระเจ้าตากสินมหาราช (พระเจ้ากรุงธนบุรี) ทรงครองราชย์ในระยะเวลาอันสั้น และเป็นช่วงสมัยทำศึกสงครามกับพม่าตลอดเวลา จึงมิได้ปรับปรุงด้านการศาลเลย

ศาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

๑. ศาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ตอนต้นก่อนการปฏิรูปการศาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและการสถาปนากระทรวงยุติธรรม

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ ๑) ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีนั้น พระองค์ทรงนำกฎหมายวิธีสบัญญัติต่าง ๆ ของสมัยกรุงศรีอยุธยามาใช้บังคับโดยมิได้เปลี่ยนแปลงหลัก

๑ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ จุลศักราช ๑๑๖๖ เล่ม ๑, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๙.

กฎหมายเก่าแต่อย่างใด การชำระกฎหมายตราสามดวงในสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นเพียงการรวบรวมชำระกฎหมายให้บริสุทธิ์ขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากคดีนายบุญศรีร้องทุกข์กล่าวโทษพระเกษมและนายราชาอรธว่า อำแดงป้อมภรรยา นายบุญศรีฟ้องหย่า นายบุญศรีได้หึ่งที่เป็นชู้กับนายราชาอรธ เพราะพระเกษมซึ่งเป็นตระลาการพิจารณาคดีไม่เป็นธรรม คัดข้อความมาให้ลูกขุน ณ ศาลหลวงปรึกษา ซึ่งลูกขุน ณ ศาลหลวงก็ปรึกษาให้อำแดงป้อมหย่า นายบุญศรีได้ตามกฎหมายรัชกาลที่ ๑ ทรงเห็นว่าหญิงนอกใจชายแล้วมาฟ้องหย่าชาย ลูกขุนปรึกษาให้หย่ากันนั้นไม่ยุติธรรม จึงโปรดเกล้าฯ ให้นำกฎหมาย ณ ศาลหลวงมาสอบกับฉบับหอหลวงและฉบับข้างที่ ก็ได้ความตรงกันว่า ชายหาผิดมิได้หญิงขอหย่า ท่านว่าให้หญิงหย่าชายได้ จึงทรงดำริว่า เมื่อกฎหมายพันเพื่อนวิปริตเช่นนี้ ก็ควรชำระสะสางเพื่อให้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมสืบไป”

ดังนั้นระบบการศาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงเป็นเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบศาลตั้งแต่สมัยพระเจ้าทรงธรรมซึ่งมีการตรา “พระธรรมนูญ” ขึ้นเป็นต้นมา กล่าวคือ เป็นระบบการศาลแยกย้ายกันอยู่ตามกระทรวงกรมต่าง ๆ ซึ่งมีอำนาจชำระคดีและตัดสินความตามขอบข่ายที่กระทรวงกรมนั้น ๆ รับผิดชอบเหมือนการศาลในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย มิได้รวมกันอยู่ในกระทรวงยุติธรรมเพียงองค์เดียว

อย่างเช่นในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการมิได้แยกจากกัน นอกจากนี้ในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีแต่ละคดีก็ให้หน่วยงานหลายหน่วยที่อยู่ต่างหากจากกันมาทำงานร่วมกัน ได้แก่ กรมรับฟ้อง ลูกขุนตระลาการและผู้ปรับ

๑.๑ การจำแนกประเภทศาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

จาก “กระทรวงศาลหลวงตามฉันท-กล่อมกลอง” ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๓๘๐ ซึ่งรวมอยู่ในแฟ้มอธิบายกระทรวงศาลแลกระบวนพิจารณาความอย่างเก่า ทำให้ทราบได้ว่า ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีศาลประเภทต่าง ๆ ดังนี้

- ศาลอาญานอก สังกัดกลาโหม
- ศาลอุทธรณ์ สังกัดมหาดไทย
- ศาลต่างประเทศ สังกัดกรมท่า
- ศาลโภชากร สังกัดกรมนา
- ศาลนครบาล สังกัดกรมเมือง
- ศาลกรมวัง แยกเป็นศาลย่อย ๆ ในสังกัดกรมวัง ๔ ศาล คือ ศาลมรดก ศาลแพ่งวัง ศาลนครบาลวัง ศาลอาญาวัง
- ศาลธรรมการ
- ศาลกรมสุรัสวดี
- ศาลพระคลังมหาสมบัติ
- ศาลกรมแพทยา
- ศาลแพ่งเกษม
- ศาลแพ่งกลาง หรือศาลแพ่งไกรสี

๑ ดู พระราชวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, เรื่องพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม, หน้า ๓๔-๓๖ ประกอบ.

๒ วิชา มหาคุณ, “ระบบศาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น” ในที่ระลึกนิตยสารทางราชการศาลสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี, หน้า ๓-๔.

ส่วนใน “กฎหมายเก่าของหมอบลัดเล” และ “พระราชบัญญัติในบัดยุค” ได้กล่าวถึงศาลที่ขึ้นอยู่กับกระทรวงกรมต่าง ๆ ตลอดจนอำนาจหน้าที่ในการชำระความประเภทใดไว้ ดังนี้

ศาลธรรมดาในกรุงเทพฯ หมายถึงศาลที่ชำระความอาญาและความแพ่งที่ราษฎรเป็นความกันตามธรรมดา ได้แก่

ศาลนครบาลขึ้นอยู่กับกรมเมือง มีอำนาจเฉพาะแต่คดีอาญามหันตโทษ เช่นฆ่าเจ้าของเรือนตาย เป็นชู้กับเมียผู้อื่น เป็นต้น

ศาลกระทรวงมหาดไทย แบ่งเป็น ๓ ศาล คือ ศาลหลวง พิจารณาความอุทธรณ์ที่ตระลาการชำระความโดยมิชอบ ศาลราษฎรชำระความอาญาที่จำเลยเป็นตระลาการและศาลตำรวจ ชำระคดีแปลงคารมลายมือ ขี้ฉ้อหมอความ อ้างว่าเป็นญาติทั้งที่ไม่ได้เป็นแล้วว่าความแทนกัน

ศาลกระทรวงกลาโหม หรือ ศาลอาญานอกซึ่งขึ้นอยู่กับกระทรวงกลาโหมชำระความอาญานอก ซึ่งหมายถึงคดีที่ราษฎรซึ่งมิใช่ข้าราชการกระทำผิด

ศาลกรมท่า หรือ ศาลกรมพระคลังราชการขึ้นอยู่กับกรมท่า มีอำนาจชำระคดีพิพาทระหว่างคนไทยกับชาวต่างประเทศ หรือชาวต่างประเทศด้วยกันเอง

ศาลแพ่งกลาง ไม่ขึ้นอยู่กับกระทรวงกรมใดที่ทำหน้าที่ชำระความต่างหากแต่ขึ้นอยู่กับกรมลูกขุน มีอำนาจชำระคดีวิวาททำร้ายกัน ด่าสบประมาทกัน เป็นต้น ซึ่งจำเลยเป็นสมนอก

ศาลแพ่งเกษม ไม่ขึ้นอยู่กับกระทรวงกรมใดที่ทำหน้าที่ชำระความต่างหากแต่ขึ้นอยู่กับกรมลูกขุน มีอำนาจชำระความ

แพ่ง เช่น เอาทรัพย์สินของผู้อื่นไปโดยไม่บอกเจ้าของ บุกรุกที่ดินเรือกสวน เป็นต้น ซึ่งจำเลยเป็นสมนอก

ศาลชำระความเป็นพิเศษ ได้แก่

ศาลกรมนา มีอำนาจชำระคดีเกี่ยวกับที่นา ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา

ศาลในกระทรวงมหาสมบัติ มีอำนาจชำระคดีภาษีและหนี้หลวง

ศาลกรมวัง แบ่งเป็น ๔ ศาล คือ ศาลอาญาวัง ศาลนครบาลวัง ศาลแพ่งวัง ศาลมรดก ชำระความที่จำเลยเป็นสมใน

ศาลกรมแพทยา ชำระคดีเกี่ยวกับการกระทำอาคมเวทวิทยาคมแก่กัน

ศาลกรมธรรมการ ชำระคดีพระสงฆ์สามเณรกระทำผิดวินัย

ศาลกรมสรรพากรใน ชำระคดีนายระวางกำนันผู้เก็บอากรขนอนตลาดวิวาทกัน

ศาลกรมสรรพากรนอก ชำระคดีเสนากำนันเบียดบังอากรขนอนตลาด

ศาลกรมสัสดี หรือศาลกรมพระสุรัสวดี ชำระคดีเกี่ยวกับการสังกัดหมวดหมู่ของไพร่หลวงและไพร่สม ตลอดจนการปันหมู่

ศาลราชตระกูล ชำระคดีที่พระบรมวงศานุวงศ์เป็นโจทก์หรือจำเลยทุกชนิด ยกเว้นเรื่องที่ถึงแก่ชีวิตเท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีศาลพิเศษที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นเมื่อใดก็ได้ตามความเหมาะสมเพื่อชำระความพิเศษบางคดีซึ่งทรงเห็นว่าศาลธรรมดาที่มีอยู่ชำระไม่ได้หรือชำระได้ยาก ศาลดังกล่าวเรียกว่า “ศาลรับสั่ง” เป็นศาลที่ขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ ตัวอย่างเช่น ศาลรับสั่งสำหรับชำระคนในบังคับสยามที่ต้องหาว่ากระทำความร้ายผิดกฎหมายที่ทุ่งเชียงคำและ

ที่แก่งเจ๊กเมืองคำมวญซึ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ และตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติที่ตราขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ตามสัญญาที่ไทยทำกับฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒^๑ เป็นต้น

ส่วนในหัวเมืองต่าง ๆ ก็มีศาลเมืองต่างหากออกไปจากศาลส่วนกลางในกรุงเทพฯ ศาลเมืองเหล่านี้รับผิดชอบโดยข้าราชการในหัวเมืองนั้น ๆ ศาลในหัวเมืองฝ่ายเหนือขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย ศาลในหัวเมืองฝ่ายใต้ขึ้นอยู่กับกระทรวงกลาโหม นอกจากนี้ศาลหัวเมืองบางแห่งขึ้นอยู่กับกรมท่า ศาลเมืองเหล่านี้มีอำนาจพิจารณาทั้งความแพ่งและความอาชญา แต่ในคดีความอุกฉกรรจ์นั้นศาลส่วนกลางยังมีอำนาจควบคุมได้ ดังจะเห็นได้จากกระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม และกรมท่ายังมีศาลในกรุงเทพฯ ต่อเนื่องกับศาลในหัวเมืองด้วย กล่าวคือรับความที่ศาลในหัวเมืองส่งขึ้นมา^๒

ระบบการศาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็เป็นเช่นเดียวกับในสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ ยังไม่มีการฟ้องร้องกันระหว่างคู่ความในศาลอุทธรณ์และศาลฎีกาอย่างปัจจุบัน จะมีก็แต่กรณีคู่ความที่ไม่พอใจคำตัดสินแล้วฟ้อง

ร้องว่าตระลาการพิจารณาคดีไม่ยุติธรรมเข้ากับอีกฝ่ายหนึ่งหรือรับสินบน เป็นต้น ต่อศาลหลวงซึ่งอยู่ในสังกัดกระทรวงมหาดไทย ศาลหลวงจะรับคดีอุทธรณ์ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ตระลาการที่ตกเป็นจำเลยต้องแก้ตัวต่อตระลาการชั้นอุทธรณ์ว่า ความจริงตนได้ตัดสินคดีโดยสุจริตไม่มีอคติ^๓ รัชกาลที่ ๕ ทรงอธิบายถึงวิธีพิจารณาความอุทธรณ์ของศาลหลวงไว้ว่า “ถ้าเป็นความหัวเมืองคู่ความจะอุทธรณ์ตระลาการ เจ้าเมืองกรมการเป็นผู้ชำระอุทธรณ์ชั้นตระลาการ ถ้าอุทธรณ์ผู้พิพากษาเจ้าเมืองกรมการที่ไม่ได้ลงชื่อในคำพิพากษาเป็นผู้พิจารณาอุทธรณ์ ถ้าจะอุทธรณ์เจ้าเมืองต้องบอกอุทธรณ์ที่ศาลหัวเมืองนั้นก่อน หัวเมืองชำระไม่ได้จึงเข้ามาฟ้องศาลหลวงประทับฟ้องไปศาลอุทธรณ์ ส่วนในกรุงถ้าจะฟ้องอุทธรณ์ก็ฟ้องศาลหลวงแล้วประทับไปศาลอุทธรณ์...”^๔ แต่ต่อมาคติความต่าง ๆ คั่งค้างมากเพราะตามระบบศาลที่มีตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา นั้นลูกขุนทำหน้าที่ชี้ด้วยทกกฎหมายทุกคดีซึ่งศาลตามกระทรวงกรมต่าง ๆ ส่งคดีที่ไต่สวนแล้วมายังลูกขุนทั้งสิ้น จึงทำให้ลูกขุนพิจารณาอรรถคดีไม่ทัน ดังนั้นจึงทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อธิบดีเจ้ากระทรวงรับเรื่องราวซึ่งราษฎรฟ้องร้องกล่าวโทษเจ้าเมืองกรมการ

๑ ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๔ กฎหมาย ร.ศ. ๑๑๒-๑๑๓, หน้า ๑๑๓-๑๒๐.
 ๒ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในปัตยุบัน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กองกลุโทษ, ร.ศ. ๑๒๐) เล่ม ๑.
 ๓ หลวงจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ, เรื่องของเจ้าพระยามหิธร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตรีณสาร, ๒๔๙๙), หน้า ๒๐.
 ๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาริยาแก่ข้าราชการปกครองแผ่นดิน พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงไผ่ เกษมสุขการี ๒๗ กรกฎาคม ๒๔๙๔, หน้า ๒๐.

และตระลาการได้^๑ ทำให้การอุทธรณ์ความ สามารถกระทำได้ในกระทรวงกรมต่าง ๆ ไม่ เฉพาะศาลหลวงในสังกัดกระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่ก่อน วิธีชำระความของอธิบดีเจ้ากระทรวงซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นศาลอุทธรณ์นั้น ใช้วิธีเรียกคู่ความและความเดิมจากหัวเมือง เข้ามาในกรุงเทพฯ และดำเนินการชำระกันที่ กรุงเทพฯ มีการตั้งตระลาการขึ้นชำระ แล้ว ส่งเรื่องไปให้ลูกขุน^๒ ดังเช่นวิธีพิจารณาความ ทัวไป ทำให้มีลักษณะคล้ายศาล ๆ หนึ่งเช่นกัน บางทีก็มีการยอมความอุทธรณ์กันระหว่างคู่ ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ร้องเรียนกับตระลาการ หรือเจ้าหน้าที่ศาลที่เป็นจำเลย แต่คดีระหว่างคู่ ความเดิมจะตกอยู่ที่ศาลของอธิบดีเจ้ากระทรวง ในกรุงเทพฯ ซึ่งจะยึดเยื่อฟ้องร้องและต่อสู้ คดีกันต่อไปไม่ถึงที่สุด และคู่ความบางรายซึ่ง มีอยู่เป็นจำนวนมากเมื่อเห็นว่าคดีของตนมี แนวโน้มว่าจะเป็นฝ่ายแพ้คดีก็ถือโอกาสอุทธรณ์ ต่ออธิบดีเจ้ากระทรวงเสียเลยเพื่อประวิงคดี ให้ล่าช้าเข้าไปอีกเมื่อเป็นเช่นนี้จึงเห็นได้ว่า ความพยายามที่จะให้พรรคคดีทั้งหลายเสร็จ เด็ดขาดไปโดยเร็วด้วยการให้อธิบดีเจ้ากระทรวง ช่วยชำระความอุทธรณ์ไม่ได้ผล

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังไม่มียोग์กรที่ทำหน้าที่ศาลฎีกา แต่มีระบบการ ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาเช่นเดียวกับในสมัยกรุง- ศรีอยุธยา กล่าวคือ ราษฎรจะทูลเกล้าฯ ถวาย ฎีกาเพื่อร้องทุกข์และขอความเป็นธรรมจาก

พระมหากษัตริย์เมื่อได้รับความข่มเหงจาก ผู้มีอำนาจ ซึ่งมีผลทำให้พระมหากษัตริย์ทรง เป็นสถาบันสูงสุดในการให้ความยุติธรรมแก่ ประชาชน พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงราช- บุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงอธิบายถึงพระบรมราชวินิจฉัย ของพระมหากษัตริย์ต่อฎีกาที่มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายไว้ว่า “พระเจ้าแผ่นดินจะทรงพระกรุณา โปรดสั่งประการใด คงจะไม่เป็นแบบเหมือน มาทุกแผ่นดินนัก เพราะอำนาจพระเจ้าแผ่นดิน นั้นไม่ใช่อำนาจศาล เป็นพระบรมเดชานุภาพ คุ่มครองแผ่นดินคนละอย่างออกไป ใหญ่กว่า อำนาจศาลที่เป็นอำนาจมัดตริงผัดนีสัยกัน ยังไม่ปรากฏว่าพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงมีวิธี พิจารณาความตามคำที่เรียกกันในศาลเลย เพราะเหตุฉะนั้นจึงสงสัยว่าแต่เดิมฎีกาต่อพระเจ้า แผ่นดินไม่ปรากฏนักในกฎหมายนั้น เพราะ ถือเสียวถ้าได้ทรงพระกรุณาโปรดประการ ไต่ก็แล้วไปด้วยพระบรมเดชานุภาพ...”^๓

ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการรับ ฎีกาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า- จุฬาโลก (รัชกาลที่ ๑) และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) แต่ ในตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า- เจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) นั้นราษฎรจะมีโอกาส ถวายฎีกาได้ก็ในขณะที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จ ออกนอกพระราชวังไปตามที่ต่าง ๆ^๔ และจะ ทรงพิจารณาฎีกาโดยนำมาไต่สวนถามในที่

๑ เรื่องเดียวกัน.

๒ เรื่องเดียวกัน.

๓ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในปดัญบัน เล่ม ๒, หน้า ๕๔๘.

๔ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ (พระนคร : องค์การค้ำของครุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๑๘๐.

ประชุมว่าราชการทุกวัน” ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๙๓ รัชกาลที่ ๓ ทรงให้ราษฎรมีวิธีทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาอีกวิธีหนึ่งโดยทรงใช้กลองวิญฉัยเก็ฐซึ่งเจ้าพระยาพระคลังทูลเกล้าฯ ถวายนำออกให้ราษฎรตีกลองร้องฎีกาเมื่อมีเรื่องเดือดร้อนเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ได้เล่าไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ว่า “...กลองใบหนึ่งทำด้วยไม้รัก โต ๑๓ กำ ทรงพระราชดำริว่า ความทุกข์ร้อนของราษฎรที่จะมาร้องถวายฎีกาต่อเวลาเสด็จจึงจะร้องได้ถ้าให้ตีกลองร้องฎีกาได้ทุกวันไม่ต้องคอยเวลาเสด็จออก ก็บรรเทาทุกข์ของราษฎรไม่ต้องคอยยากลำบาก จึงพระราชทานชื่อกลองว่าวิญฉัยเก็ฐ ตั้งไว้ที่ทิมดาบกรมวังลั่นกุญแจเมื่อเวลาผู้ใดจะไปร้องถวายฎีกา กรมวังก็ไปไขกุญแจให้ ครั้นตีแล้วตำรวจเวรก็ไปรับเอาตัวและเรื่องราวมา นำความขึ้นกราบบังคมทูลทราบใต้ฝ่าละอองธุรีพระบาทแล้ว มีพระราชโองการสั่งให้ผู้ใดชำระ ก็ส่งไปตามรับสั่งกลางที่ก็โปรดให้ตำรวจชำระบ้าง ไม่มีเจ้าและขุนนางเป็นใหญ่ในความฎีกา ด้วยทรงไล่เสียงใต้ถามอยู่ทุกเวลาเช้าและค่ำ ตระลาการผู้ชำระก็ไม่อาจพลิกแพลงไปได้”^๑ ดังนั้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๓ เป็นต้นมา ราษฎรไม่จำเป็นต้องรอเวลาเสด็จออกนอกพระราชวังเสียก่อนจึงจะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้ แต่ใช้วิธีตีกลองร้องฎีกาได้เลย อย่างไรก็ตามราษฎรที่มีความเดือดร้อน เช่น ถูกผู้มีอำนาจกดขี่ข่มเหง เป็นต้นก็มีใครจะสามารถจะร้องทุกข์ให้ทราบถึงพระ-

เนตรพระกรรณได้ แม้ว่ามีกลองวิญฉัยเก็ฐสำหรับผู้มีความทุกข์จะไปตีถวายเสียงกลองเป็นเครื่องสัญญาณให้ทรงทราบถึงพระกรรณได้ กลองนั้นก็อยู่ในพระราชวัง มีห้องลั่นกุญแจและเจ้าพนักงานรักษา ยากที่ราษฎรจะสามารถเข้าไปให้ถึงที่กลองวิญฉัยเก็ฐ^๒ เพราะขัดข้องที่จะต้องไปติดต่อให้กรมวังไขกุญแจ ดังนั้นราษฎรจึงยังคงใช้วิธีทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาตอนที่เสด็จพระราชดำเนินไปตามที่ต่าง ๆ เช่น เติมแต่โดยปกติรัชกาลที่ ๓ มิได้เสด็จออกนอกพระราชวัง เว้นแต่เวลามีการพระราชพิธีประจำปี เช่น เสด็จลงลอยพระประทีปและเสด็จไปพระราชทานพระกฐิน หรือมีการจร เช่น งานศพ และบางทีเสด็จไปทอดพระเนตรการก่อสร้างพระอารามบ้าง^๓ จะเห็นได้ว่าราษฎรผู้ถูกกดขี่ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้ยาก

ความทุกข์ยากของราษฎรในการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกานั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ได้ทรงทราบตระหนักในเวลาเมื่อทรงผนวชอยู่ตลอดรัชกาลที่ ๓ ครั้นเสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติจึงทรงแก้ไขพระราชานุกิจ เป็นต้นว่าให้เลิกวิธี “ตีกลองร้องฎีกา” เปลี่ยนเป็นเสด็จรับฎีการาษฎรด้วยพระองค์เองเดือนละ ๔ ครั้งเป็นกำหนด^๔ เรื่อง รัชกาลที่ ๔ ทรงเปลี่ยนแปลงประเพณีการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกานี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าไว้ในหนังสือ “ความทรงจำ” ว่า “...ด้วยทรงทราบตั้งแต่ยังทรงผนวชว่า ในสมัยนั้นราษฎรถูกผู้มีอำนาจกดขี่ข่มเหง

๑ เรื่องเดียวกัน.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๐-๑๘๑.

๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๒๘๘.

๔ เรื่องเดียวกัน.

๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๙.

ชุกชุม เรื่องนี้ที่จริงราชประเพณีก็มีมาแต่โบราณ อนุญาตให้บรรดาผู้มีความทุกข์ร้อนถวายฎีกา ต่อพระเจ้าแผ่นดินได้ทั่วหน้าเสมอกันหมด แต่วิธีที่ถวายฎีกาตามแบบเก่าต้องเข้าไปตีกลอง ที่พิมดาบกรมวัง ให้พระเจ้าแผ่นดินทรงได้ยินเสียงกลอง ก็โปรดฯ ให้มารับฎีกา จึงเรียกกันว่า ตีกลองร้องฎีกา ครั้นนานมาผู้มีอำนาจ กีดกันมิให้ราษฎรเข้าถึงกลอง ก็ถวายฎีกา ยากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยทรงปรารภในพระราชนิพนธ์แห่งหนึ่งว่า พระเจ้าแผ่นดินเหมือนเป็นพระประธานอยู่ในโบสถ์ สัมพระเนตรอยู่ก็ไม่เห็นอะไร พอเสด็จเสวยราชย์บรมราชาภิเษกแล้ว ก็ทรงตั้ง ประเพณีเสด็จออกรับฎีการาษฎรด้วยพระองค์เองทุกวันโกน เดือนละ ๔ ครั้ง เวลาเสด็จออก ให้เจ้าพนักงานตีกลองวินิจฉัยเกร็เป็นสัญญาณ ให้ราษฎรเข้าถวายฎีกาได้เป็นนิจ ก็มีผลเห็น ประจักษ์ทันที ด้วยผู้มีอำนาจกดขี่มุ่งหมาย เช่น จุดลูกสาวหรือจับผู้คนจองจำตามอำเภอใจ ไม่มีใครกล้าทำตั้งแต่ก่อน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นเป็นประโยชน์ จึงโปรดฯ ให้ประกาศขยายพระบรมราชานุญาต ต้อออกไปถึงผู้ไม่สามารถจะมาถวายฎีกาได้เอง เช่น ถูกกักขัง เป็นต้น ให้ฝากฎีกาให้ญาติ พี่น้องหรือมูลนายถวายต่างตัวได้ แต่ในการที่รับฎีกาของราษฎรนั้น ถ้าปรากฏว่าใครเอา

ความเท็จมากราบทูลเพื่อจะให้ผู้อื่นเสียหาย โดยไม่มีมูลก็ให้ลงพระราชอาญาแก่ผู้ถวายฎีกาตามประเพณีเดิม ป้องกันมิให้ผู้นี้ไม่มีผิด มิให้เดือดร้อน...”^๑

แต่เดิมความร้องเรียนเมื่อคู่ความเห็น ว่าลูกขุนพิจารณาบังคับไปไม่ถูกต้องตามกฎหมาย อรรถคดีรูปนี้เจ้าทุกข์จะไปทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาโดยตรง” ต่อมาเมื่อทรงมีพระราช- ภาระมากขึ้น รัชกาลที่ ๕ จึงทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้พระยาธรรมสารนิติเป็นผู้บังคับบัญชาลูกขุนทั้งหมด และเรียกว่าเป็นแม่กอง สำหรับรับเรื่องราวตรวจคำปรึกษาของลูก ขุน” ซึ่งมีหน้าที่ป้องกันมิให้ลูกขุนทำงานผิดพลาด กล่าวคือ เมื่อมีผู้ยื่นเรื่องราวกล่าวโทษ คำปรึกษาของลูกขุน แม่กองนี้ก็จะเรียกสำนวน และคำปรึกษาของลูกขุนมาตรวจ แต่การ ตั้งแม่กองสำหรับรับเรื่องราวตรวจคำปรึกษา ของลูกขุนทำให้ลำดับขั้นของการพิจารณามี มากขึ้น ซึ่งมีผลทำให้การพิจารณาคดีล่าช้า แทนที่จะรวดเร็วขึ้นอย่างที่เคยพยายามแก้ไข ทั้งนี้เพราะเป็นการเพิ่มลูกขุนเหนือลูกขุนเข้าไป อีกชั้นหนึ่ง จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะแก้ไขอย่างไร ในที่สุดราษฎรก็จะพยายามทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา จนได้ ทำให้ฎีกามีมากถึงเดือนละ ๑๒๐-๑๓๐ ฉบับ^๒ พระมหากษัตริย์ก็ทรงใช้วิธี “...แจก พระราชทานให้ตำรวจชำระเป็นศาลรับสั่ง ก็

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ (พระนคร : สยามคอมมัลคาสต์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖), หน้า ๘๒-๘๓.

๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง แกลลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน, หน้า ๒๗.

๓ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรดิเรกฤทธิ, พระราชบัญญัติในมิตยบัน เล่ม ๑, หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง แกลลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน, หน้า ๒๘.

๕ เรื่องเดียวกัน.

ชำระเรื่องไปทั้งความอุทธรณ์และความเดิมบ้าง ชำระแต่ชั้นอุทธรณ์บ้าง แจกให้เสนาบดีตามกรมไปว่ากล่าวชำระบ้าง...” ในระยะที่ไม่ทรงมีพระราชภารกิจมากนักก็จะทรงตัดสินด้วยพระองค์เอง แต่ต่อมาราชการมากขึ้นก็ไม่อาจตัดสินคดีมากมายเช่นนั้นได้ทัน ดังนั้นรัชกาลที่ ๕ จึงทรงตั้งกรมตรวจฎีกาหรืออัยการหนึ่งศาลฎีกาขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๙๓^๑ (พ.ศ. ๒๔๑๗) ซึ่งตั้งอยู่ที่ประตูต้นสน ณ อัญญาวิจารณ์ศาลา^๒ ในพระบรมมหาราชวัง มีหน้าที่ตรวจฎีกาและทำความเข้าใจถวายพระมหากษัตริย์เพื่อทรงวินิจฉัย จึงมีลักษณะเป็นกรมตรวจฎีกามากกว่าเป็นศาลอย่างที่เข้าใจกันในปัจจุบัน ศาลฎีกานี้ขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรเป็นอธิบดีกรมตรวจฎีกาคนแรกเมื่อ ร.ศ. ๑๐๔^๓ (พ.ศ. ๒๔๒๘) แต่ถึงกระนั้นก็ปรากฏว่า “...ครั้นตัดสินไปบางเรื่องคู่ความก็ไม่ยอมตามคำตัดสินนั้น กลับเข้ามาถวายฎีกากล่าวโทษตระลาการศาลฎีกาจนต้องตรวจตัดสินเอง ซึ่งจะเป็นอันสำเร็จได้ก็มี...” การที่คู่ความทูลเกล้าฯ ถวายฎีกากล่าวโทษตระลาการศาลฎีกาอีกเช่นนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากสับสนในระบบการศาล

มากขึ้น ดังที่พระเจ้าลูกยาเธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์กล่าวไว้ว่า “...เกิดโกลาหลขึ้นด้วยมีฎีกาอุทธรณ์กรมการฎีกาขึ้นอีก ราษฎรเรียกกันว่าฎีก์แกโดยยะ คือ เกิดอุทธรณ์ได้อีกชั้นหนึ่งแปลกมา คนทั้งเมืองเหมากันว่าลำานความไม่มีที่สุดแล้ว คนที่ต้องถูกเดือดร้อนกว่าจะได้ความสุก้นานนักฤาไม่เลย การเฉียบขาดเกิดขึ้นดังนี้ประมาณถึง ๕ ปี คือระหว่างศก ๑๑๕ และ ๑๑๙ แต่ในศก ๑๑๗ ทรงพระกรุณาโปรดมีประกาศเปลี่ยนตัวกรมการทั้งสำหรับ วิธีฎีก์แกยังหาเปลี่ยนไม่จนปี ๑๑๙ การทั้งหลายก็ยังไม่หายไปอย่างไร จนปี ๑๑๙ นั้นเปนอันตกลงห้ามฎีก์แก ให้ฎีกาเปนศาลที่สุดในเมืองไทย...”^๔

๑.๒ หลักฐานเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

๑.๒.๑ วิธีพิจารณาและพิพากษาความแพ่ง^๕

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นการพิจารณาและพิพากษาคดีความแต่ละคดีนั้นแบ่งแยกหน้าที่ให้หน่วยงานหลายหน่วยงานร่วมกันโดยแยกเป็นหลายองค์การในระบบศาล กล่าวคือการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีในศาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งความแพ่งจะเริ่มจาก

๑ เรื่องเดียวกัน.

๒ หลวงจักรปาณิศรีศรีวิสุทธิ, เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, หน้า ๔๐.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

๔ สบโชค สุขารมณ์, “ประวัติศาลฎีกา” ใน *ที่ระลึกนิตยสารทางการศาลสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี*, หน้า ๑๒.

๕ *ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๐ กฎหมาย จ.ศ. ๑๒๔๐-๑๒๔๗*, หน้า ๒๓๐-๒๓๑.

๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน*, หน้า ๒๙.

๗ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, *พระราชบัญญัติในปัตยุบัน* เล่ม ๒, หน้า ๙๙๑.

๘ ห้องสมุดกระทรวงยุติธรรม, “อธิบายของพระยาธรรมสารนิติ” ใน *เพิ่มอธิบายกระทรวงศาลแลกระบวนพิจารณาคความอย่างเก่า*.

บุคคลที่มีความเดือดร้อนทางคดีความไปยื่นฟ้องต่อขุนศรีธรรมราช จำศาลที่กรมรับฟ้องในศาลหลวง ขุนศรีธรรมราชจำศาลจะเรียกหนังสือทานบนจากโจทก์ไว้ก่อนเพื่อประกันมิให้นำมูลคดีเก่ามาฟ้องใหม่ แล้วโจทก์จะให้การต่างฟ้องโดยขุนศรีธรรมราชจำศาลจะเขียนฟ้องลงในสมุดไทย หลังจากนั้นขุนศรีธรรมราชจำศาลก็จะนำฟ้องและตัวโจทก์ส่งไปให้ผู้ประทับคือ พระราชพิณิจฉัย แต่ใน “ตัวอย่างของพระยาธรรมสารนิติ” จากแฟ้มอธิบายกระทรวงศาลแลกระบวนกรพิจารณาความอย่างเก่า ผู้ประทับคือ พระยาศรีสุนทรโวหาร เมื่อได้รับฟ้องแล้วผู้ประทับก็จะประทับรับฟ้องไว้แล้วผู้ประทับก็จะนำฟ้องเสนอลูกขุน ณ ศาลหลวง ถ้าลูกขุนเห็นสมควรก็จะให้ผู้ประทับประทับฟ้องส่งคดีไปยังตระลาการผู้มีหน้าที่ชำระความประเภทนั้น ๆ คำสั่งของลูกขุน ณ ศาลหลวงที่ให้ผู้ประทับส่งฟ้องไปยังศาลต่าง ๆ นั้นเรียกว่า “คำปรึกษาสั่งฟ้อง”^๑ เมื่อผู้ประทับได้รับคำปรึกษาสั่งฟ้องก็จะส่งสมุดคำฟ้องกลับคืนมาให้ขุนศรีธรรมราช จำศาล ขุนศรีธรรมราชจำศาลจะคัดฟ้องในสมุดไทยลงในกระดาดไทย อ่านให้โจทก์ฟังและเมื่อถูกต้องก็ผูกฟ้องเดิมแล้วให้โจทก์หยิกเล็บประทับไว้ เสร็จแล้วขุนศรีธรรมราช จำศาลจะนำฟ้องที่คัดลงกระดาดไทยกับตัวโจทก์ส่งให้ผู้ประทับอีกครั้งหนึ่ง ผู้ประทับจะพิจารณาฟ้องในกระดาดไทยว่าควรให้ตระลาการกระทรวงศาลใดตามธรรมนูญศาลชำระความแล้วมีคำสั่งที่เรียก

ว่า “พระธรรมนูญประทับฟ้อง”^๒ แต่ในพระธรรมนูญประทับฟ้องนั้นผู้ประทับจะเขียนบอกไว้ล่วงหน้าไว้ด้วยว่าถ้าประทับฟ้องส่งคดีไปผิดกระทรวงศาล ก็ให้ส่งกลับไปให้ประทับใหม่เมื่อตระลาการของกระทรวงศาลที่มีหน้าที่พิจารณาคดีประเภทนั้น ๆ ได้รับฟ้องและตัวโจทก์ไว้แล้ว ตระลาการก็จะมีหมายถึงมูลนายเจ้าสังกัดจำเลยให้ส่งตัวจำเลยมาให้ชำระความภายใน ๑๕ วัน หมายถึงมูลนายเจ้าสังกัดจำเลยดังกล่าวเรียกว่า “หมายเกาะตัวจำเลย” ต่อมาเมื่อได้ตัวจำเลยมาแล้วตระลาการจะคัดฟ้องจากกระดาดไทยซึ่งขุนศรีธรรมราชจำศาลส่งมาให้ลงในสมุดไทย อ่านทานให้ถูกต้องและเอาฟ้องดังกล่าวถามจำเลยเพื่อจำเลยให้การแก้ฟ้องโดยตระลาการจะคัดคำให้การของจำเลยรวมไว้กับฟ้องของโจทก์ในสมุดไทยแล้วผูกสมุดคำให้การโจทก์จำเลยและให้โจทก์จำเลยหยิกเล็บหรือประทับตราไว้ตระลาการจะแยกฟ้องของโจทก์ออกเป็นข้อ ๆ แล้วสอบถามจำเลยทีละข้อ และแยกคำให้การของจำเลยออกเป็นข้อ ๆ เพื่อสอบถามโจทก์เช่นกัน หากประเด็นข้อใดคำตอบข้อสอบถามโจทก์จำเลยไม่รับกันก็ให้ระบุชื่อพยานที่โจทก์จำเลยจะอ้างไว้ท้ายประเด็นนั้น ๆ หลังจากนั้นตระลาการจะนำสำนวนข้อสอบถามโจทก์จำเลยมาให้ลูกขุน ณ ศาลหลวงปรึกษาชี้สองสถาน การให้ลูกขุน ณ ศาลหลวงปรึกษาชี้สองสถาน คือ ให้ลูกขุนบอกไว้ในสำนวนเท่าที่ตระลาการสืบไปแล้วนั้นข้อใดที่รับกันแล้วทั้ง

๑ ห้องสมุดกระทรวงยุติธรรม, “กระทรวงศาลหลวงตามฉันทกล่อมกลอง แต่งในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๓๘๐”, ใน แฟ้มอธิบายกระทรวงศาลแลกระบวนพิจารณาความอย่างเก่า.

๒ ห้องสมุดกระทรวงยุติธรรม, “ตัวอย่างของพระยาธรรมสารนิติ” ใน แฟ้มอธิบายกระทรวงศาลแลกระบวนพิจารณาความอย่างเก่า.

๓ เรื่องเดียวกัน.

โจทก์และจำเลยไม่ต้องสืบพยานอีก และข้อใด
ที่ลูกขุนเห็นว่าต้องสืบพยาน” เมื่อชี้สองสถาน
แล้วตระลาการจะรับสำนวนกับคำปรึกษาชี้
สองสถานกลับไป หลังจากนั้นตระลาการจะ
นัดวันให้โจทก์จำเลยนำตระลาการเสียมผู้คุม
ไปสืบพยาน เมื่อถึงวันนัดโจทก์จำเลยชี้ผู้ใดเป็น
พยาน ตระลาการจะพาผู้นั้นไปสาบานตัวที่
โบสถ์ สุธะ ศาลเจ้า ฯลฯ ตามศาลนาที่พยาน
นับถือ จากนั้นโจทก์จำเลยจะค้านและตั้งพยาน
ของอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าหากคดีใจสงสัย แล้ว
ตระลาการจะอ่านประเด็นข้ออ้างของโจทก์
หรือจำเลยให้พยานที่ถูกอ้างในประเด็นนั้น ๆ
ฟังแล้วถามพยาน เมื่อพยานให้การเสร็จแล้ว
ตระลาการจะคัดเอาคำค้านคำตั้งของโจทก์
จำเลยออกสอบถามพยานโจทก์จำเลย พอเสร็จ
ตอนนี้เรียกว่าพิจารณาเสร็จสำนวน หลังจากนั้น
โจทก์จำเลยจะต้องทำหนังสือสมอ้างสมค้าน
ให้ไว้กับตระลาการและคณะ ๑ ฉบับ มีใจความ
ว่าจะขอนำสืบพยานเพียงเท่านี้ หากภายหลัง
จะขอนำสืบพยานที่อ้างไว้ในสำนวนให้ครบ
หรือเพิ่มเติมจากที่นำสืบไปแล้วก็ให้ตระลาการ
ปรับไหมสถานหนักได้ ต่อจากนั้นตระลาการ
จะให้เสียมยื่นคัดคำให้การต่างฟ้องของโจทก์
คำให้การแก้ฟ้องของจำเลย คำให้การของ
พยานทุกคน และคำค้านคำตั้งพยานรวมกัน
ไว้เรียกว่า “กระทรวงแถลง” อ่านทานกระทรวง
แถลงแล้ว โจทก์จำเลยไม่คัดค้าน ก็ให้โจทก์
จำเลยลงชื่อในบันทึกท้ายกระทรวงแถลงยินยอม
ให้ตระลาการนำกระทรวงแถลงส่งให้ลูกขุน ณ

ศาลหลวงวงกาเอาความที่ไม่สำคัญออก เมื่อ
ลูกขุน ณ ศาลหลวงวงกาสำนวนกระทรวงแถลง
แล้ว ตระลาการจะนำโจทก์และจำเลยไปรับ
กระทรวงแถลงนั้นกลับมาคัดลอกใหม่โดยตัดเอา
พลความออกตามที่ลูกขุน ณ ศาลหลวงวงกา
ไว้ จากนั้นตระลาการและโจทก์จำเลยก็จะนำ
สำนวนกระทรวงแถลงที่คัดลอกใหม่แล้วไปส่ง
ให้ลูกขุน ณ ศาลหลวงปรึกษาชี้ขาด การ
ปรึกษาชี้ขาดเป็นเพียงหน้าที่ตีความและสรุป
ข้อเท็จจริงจากคำให้การต่างฟ้องของโจทก์
คำให้การแก้ฟ้องของจำเลย และคำให้การพยาน
ทุกคนเท่านั้น เมื่อลูกขุนปรึกษาชี้ขาดแล้ว
ตระลาการจะนำโจทก์จำเลยไปรับคำปรึกษา
ชี้ขาดลงมา แล้วตระลาการจะอ่านคำปรึกษา
ชี้ขาดให้โจทก์จำเลยฟัง และคู่ความรับว่า
ถูกต้องแล้ว ตระลาการก็จะคัดกระทรวงแถลง
และคำปรึกษาชี้ขาดลงในกระดาดไทยซึ่งเรียก
ว่า “ระวางใบสั่ง” และส่งไปให้ผู้ปรับ หน้าที่
ของผู้ปรับคือตัดสินว่าผู้ใดจะผิดหรือไม่ผิดและ
จะปรับไหมหรือไม่เพียงใด ในเขตกรุงเทพฯ
ผู้ปรับได้แก่ ขุนหลวงพระยาไกรสี ส่วนผู้ปรับ
ในหัวเมือง ได้แก่ พระเกษมราชสุภาวดี โดย
ปกติขุนหลวงพระยาไกรสีเป็นเจ้ากรมแพ่งกลาง
และพระเกษมราชสุภาวดีเป็นเจ้ากรมแพ่งเกษม
แต่จะมีหน้าที่พลิกกฎหมายชี้ผิดชอบเป็นผู้ปรับ
ด้วย” เมื่อผู้ปรับได้ปรับแล้วตระลาการจะนำ
โจทก์จำเลยกับระวางใบสั่งไปให้ลูกขุน ณ ศาล
หลวงปรึกษาประทับหลังระวางใบสั่ง ซึ่ง
เรียกว่า “คำลูกขุนปรึกษาประทับหลังสั่ง”

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ, หน้า ๒๓.

๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
แถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน, หน้า ๑๗-๑๘.

แล้วตระลาการจะอ่านระวางใบสั่งกับคำลูกขุน
ปรึกษาประทับหลังสั่งให้โจทก์จำเลยฟัง ถ้า
โจทก์จำเลยยินยอมให้ตระลาการบังคับตาม
ระวางใบสั่งด้วยกันทั้งสองฝ่าย โจทก์จำเลยก็
ลงลายมือไว้เป็นสำคัญ เรียกว่า “บันทึกหลัง
สั่ง” แต่หากโจทก์จำเลยยังสงสัยคำพิพากษา
ชี้ขาดหรือระวางใบสั่งว่าคำพิพากษาชี้ขาด
หรือระวางใบสั่งไม่ถูกต้องตามด้วยกฎหมาย
โจทก์จำเลยอาจมี “คำทูลเกล้าฯ ปรึกษาชี้ขาด
หรือระวางใบสั่ง” เสนอต่อตระลาการ ทำให้
ตระลาการยังไม่อาจบังคับตามที่ตัดสินได้ ตระ-
ลาการจะต้องรับคำทูลเกล้าฯ ปรึกษาชี้ขาดหรือ
ระวางใบสั่งนำขึ้นไปให้ลูกขุน ณ ศาลหลวง
ปรึกษา และตระลาการต้องทำตามคำปรึกษา
ของลูกขุน ณ ศาลหลวงต่อไปทุกประการ

๑.๒.๒ วิธีพิจารณาและพิพากษา ความนครบาล^๑

การพิจารณาอรรถคดีที่เป็นความ
นครบาล^๒ นั้นมีการดำเนินกระบวนการพิจารณา
พิเศษกว่าความแพ่งตามที่กล่าวมาแล้ว กล่าว
คือ เมื่อโจทก์ฟ้องจำเลยในคดีที่เป็นความ
นครบาลจำเลยปฏิเสธข้อกล่าวหา ก็จะมีการ
ให้โจทก์จำเลยอ้างพยาน นำตระลาการสืบ
พยาน โจทก์จำเลยค้านตั้งพยานซึ่งกันและกัน
ตระลาการคัดค้านตั้งพยานของคุณความออก
สอบถามพยานเช่นเดียวกับความแพ่ง แต่มี
ข้อยกเว้นว่า ถ้าตระลาการสืบพยานรังวัด^๓
คุณความจะจิตใจค้านตั้งพยานรังวัดไม่ได้เพราะ
เป็นพยานที่ตระลาการนำมาสืบเอง เมื่อคดี

ส่งไปถึงลูกขุน ณ ศาลหลวง ลูกขุน ณ ศาล
หลวงจะพิจารณาว่าจำเลยมีพิรุทธหรือไม่ โดย
พิจารณาจากคำให้การของจำเลยมีพิรุทธหรือ
ไม่ พยานโจทก์และพยานรังวัดเบิกความตรง
ตามฟ้องของโจทก์หรือไม่ และพวกฟ้องฝ่าย
จำเลยให้การขัดทอกันตั้งแต่สามปากขึ้นไป
หรือไม่ หากเข้าลักษณะใดลักษณะหนึ่งแล้ว
ลูกขุน ณ ศาลหลวงจะลงความเห็นว่ามีจำเลย
มีพิรุทธ และจะให้ตระลาการชักฟอกจำเลยตาม
จารัตนศรบาล เช่น เขียน ๕ ที่ ใช้ไม้บีบขมับ
ตอกเล็บ ใช้ลวดหนึ่งตีแข็ง ๓๐ ที่ ถ้าจำเลย
รับสารภาพ ตระลาการก็จะทำรายงานการ
ชักฟอกและคำให้การของจำเลยซึ่งเรียกว่า
“สำนวนคำให้การกระบวนพิจารณา” ส่งให้
ลูกขุน ณ ศาลหลวงพิจารณา เมื่อพิจารณา
แล้วลูกขุน ณ ศาลหลวงจะส่งเป็นระวางใบสั่ง
ให้ผู้ปรับวางบทปรับโทษจำเลยตามกฎหมาย
ถ้าจำเลยยังไม่รับสารภาพตระลาการก็จะรอ
ให้แผลของจำเลยหายเสียก่อน แล้วจึงดำเนิน
การตามจารัตนศรบาลต่อไป หากจำเลยยังยืน
กรานปฏิเสธอยู่ ตระลาการก็จะคัดสำนวนคำ
ให้การกระบวนพิจารณาส่งให้ลูกขุน ณ ศาล
หลวง ถ้าลูกขุน ณ ศาลหลวงเห็นว่าสำนวน
ของจำเลยมีพิรุทธเพียงเล็กน้อยข้อเดียว ลูกขุน
ณ ศาลหลวงก็จะให้ตระลาการเรียกประกัน
ทานบนจำเลยไว้แล้วปล่อยตัวไป แต่ถ้าจำเลย
มีพิรุทธมากถึงสองข้อขึ้นไปทำให้ดูเป็นข้อใหญ่
หรือมีพิรุทธเป็นข้อใหญ่สองข้อ ลูกขุน ณ ศาล
หลวงก็จะให้ตระลาการส่งตัวจำเลยไปจำไว้
หน้าคุกฐานผู้ร้ายใจแข็ง

๑ ห้องสมุดกระทรวงยุติธรรม, “หนังสือของพระยารธรรมสารนิตต์วิชิตภักดีกราบทูลองค์สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๕” ใน **เพิ่มอธิบายกระทรวงศาลแลกระบวนพิจารณาความอย่างเก่า**.

๒ จัดเป็นคดีที่ร้ายแรงทำนองคดีอาญาแผ่นดินในปัจจุบัน.

๓ น่าจะหมายถึงพยานซึ่งเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งตระลาการสั่งให้ทำแผนที่สถานที่เกิดเหตุ.

๒. วิถีกาลทางการศาลก่อนการปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒.๑ สภาพของการศาลไทยก่อนการปฏิรูปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สภาพสังคมสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) มีความละเอียดและซับซ้อนพิศดารกว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยามาก ระบบการศาลตามคตินิยมแบบไทยโบราณที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งเคยเหมาะสมกับสังคมไทยสมัยก่อนมาระยะหนึ่งกลายเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมแก่กาลสมัยและเป็นเครื่องถ่วงความเจริญของสังคมอย่างมากวิธีพิจารณาและพิพากษาคดีตลอดจนการลงโทษเท่าที่ใช้กันอยู่ขาดความเหมาะสมและไม่เป็นธรรมจนเป็นที่ตำหนิติเตียนของคนทั่วไป นอกจากนี้จำนวนคดีความประเภทต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและมากมายจนเหลือวิสัยที่ศาลไทยในสมัยนั้นจะรับไว้ได้ ประกอบกับระบบศาลที่มีศาลแยกย้ายกันอยู่ตามกระทรวงกรมต่าง ๆ มากมาย และระบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาและพิพากษาคดีที่ต้องทำงานร่วมกันหลายหน่วยงาน เช่น กรมรับฟ้อง ลูกขุน ตระลาการ ผู้ปรับเป็นต้น ทำให้การพิจารณาคดีล่าช้าสับสน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดปัญหาเรื่องอำนาจศาลบางศาลก้าวก่ายกันและบางศาลไม่ทราบเขตอำนาจแน่นอน เช่น ศาลรับสั่งชำระความลักข่างม้าโคกระบือซึ่งตั้งขึ้นเพื่อชำระคดีข่างม้าโคกระบือที่เป็นความนครบาลซึ่งเคยมีคดีชุกชุมระยะหนึ่งแต่ต่อมามีได้เลิกล้มไปนั้นมียอำนาจศาลบางส่วนซ้ำซ้อนกับศาลกรมนา หรือได้มีการขยายขอบเขตอำนาจ

ศาลนครบาลออกไปจนครอบคลุมคดีที่ควรขึ้นศาลกรมแพทยาเข้าไปด้วย เป็นต้น ได้มีการพยายามปรับปรุงแก้ไขการศาลไทยในบางส่วนให้รับกับสถานการณ์และปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดมา วิธีการแก้ปัญหาที่ใช้กันมานั้นเป็นการแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมการศาลเป็นส่วน ๆ ไป เฉพาะส่วนที่เห็นได้ว่าเป็นปัญหาสำคัญในขณะนั้น เช่น เดิมตามพระธรรมนูญศาลกรมท่ามีเพียงศาลเดียวที่พิจารณาความที่จำเลยเป็นชาวต่างประเทศ แต่ต่อมาได้มีการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศมากขึ้นและชาวต่างประเทศโดยเฉพาะชาวจีนและแขกเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องตั้งศาลกรมท่า เพิ่มขึ้นอีก ๓ ศาลคือ ศาลกรมท่าซ้าย ชำระความระหว่างชาวจีนกับชาวจีน ศาลกรมท่าขวา ชำระความระหว่างแขกกับแขกหรือแขกเป็นจำเลย ศาลต่างประเทศ เป็นศาลรับสั่งที่ตั้งขึ้นใหม่หลังจากมีการทำสนธิสัญญาพระราชไมตรีและการค้าซึ่งทำให้ไทยเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่นานาประเทศมีอำนาจชำระความที่โจทก์เป็นชาวต่างประเทศไม่ว่าความแพ่ง อาญานครบาล เป็นต้น แต่ปรากฏว่าเมื่อแก้ไขในส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบศาลก็จะเกิดปัญหาใหม่ขึ้นแทนที่อยู่เสมอ และบางครั้งปัญหาใหม่นั้นกลับสร้างความสับสนยุ่งยากมากขึ้นกว่าเดิมไปอีก อรรถคดีต่าง ๆ ทับถมซับซ้อนมากขึ้นจนกระทั่งผู้กระทำความผิดก็ไม่ได้รับการลงโทษเสียที เนื่องจากคดีค้างการพิจารณามากมาย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การพยายามแก้ไขความล่าช้าของระบบการศาลด้วยการให้เสนาบดีกระทรวงกรมซึ่งศาลต่าง ๆ อยู่ในสังกัดรับเรื่องราวกล่าวโทษอุทธรณ์ตระลาการได้ และการให้มีแม่กองสำหรับรับเรื่องราวตรวจคำ

ปรึกษาของลูกขุนนั้น มิได้ทำให้ระบบการพิจารณาคดีรวดเร็วขึ้นเลย แต่ตรงกันข้ามกลับทำให้สับสนล่าช้าและยุ่งยากกว่าเดิม ดังปรากฏในหนังสือ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน ตอนหนึ่งว่า “.....ถ้อยความก็เกิดรุงรังมากขึ้น จึงต้องมีอุบายแก้ไขยอมให้อธิบดีนั้น ๆ รับเรื่องราวกล่าวโทษอุทธรณ์ตระลาการในศาลนั้น ๆ ฝ่ายที่ลูกขุนบังคับบัญชาไปไม่ถูกประการใดซึ่งเคยมาร้องฎีกาทีเดียวนั้น ก็ให้มีแม่กองสำหรับรับเรื่องราวตรวจคำพิพากษา ลูกขุนอีกชั้นหนึ่ง เมื่อจัดการดังนี้ ข้อความอุทธรณ์หัวเมือง ซึ่งแต่ก่อนต้องฟ้องศาลหลวงแห่งเดียวกลายเป็นเรื่องราวต่อเจ้ากระทรวงทั้งสิ้น ต่อเจ้ากระทรวงไม่รับเรื่องราวนั้นจึงจะได้มาฟ้องต่อศาลหลวง ๆ ก็ต้องประทับกลับลงไปกระทรวงนั่นเอง ไม่ได้ประทับไปศาลอุทธรณ์ตั้งเช่นแต่ก่อน และวิธีที่อุทธรณ์ด้วยเรื่องราวนั้น จะเป็นอุทธรณ์มิเป็นอุทธรณ์ก็แล้วแต่ท่านอธิบดีในกรมนั้น ตัวท่านอธิบดีข้างเคียงบ้าง เพราะเรื่องราวกล่าวหาเกินความจริงให้เข้าลักษณะอุทธรณ์หรือเพราะความเผลอ ๆ ไปบ้างก็มีตราไปให้ส่งจำเลยผู้ต้องอุทธรณ์และความเดิมลงมาพิจารณา ณ กรุงเทพฯ ได้พิจารณาชั้นอุทธรณ์บ้าง ฝ่ายจำเลยชี้ครั้นแก้ความอุทธรณ์ ยอมกันแก้ใจทักเสียบ้างความเดิมนั้น ก็ตกอยู่ในศาลกระทรวงนั้นที่กรุงเทพฯ เมื่อเป็นช่องดังนี้ ความหัวเมืองชำระไปได้เพียงเล็กน้อยเท่าใด ถ้าคู่ความเห็นจะเสียท่วงทีถึงมาอุทธรณ์เสียที่กรุงเทพฯ ได้เบิกคู่ความเดิมเข้ามาถ้าความอุทธรณ์รายได้ที่คู่สู้กัน ความรายนั้นก็ไม่มีความที่จะพิจารณาแล้ว ด้วยความบิดพลิ้วและเฉื่อยฉะของ

ตระลาการบ้าง ด้วยอำนาจของคู่ความตามกฎหมายมีทางที่จะชักชวนให้เข้าไปบ้าง ความนั้นก็ไม่ได้แล้วลงได้เป็นช่องที่คู่ความผู้ทำความทุจริตจะถือเสียว่า อย่างไร ๆ ก็ลงมาอุทธรณ์เสียให้ความแน่นเข้าไป ข้างฝ่ายเจ้าเมือง กรมการที่เป็นผู้ทุจริต ก็ถือเสียว่าอย่างไร ๆ ความก็คงชำระไม่แล้วไม่มีเวลาเพื่ออุทธรณ์ ต่างคนก็ต่างประพฤติกุศลความทุจริตคงอยู่ตามเดิม หรือยิ่งขึ้นไปกว่า ฝ่ายแม่กองที่ตั้งขึ้นไว้สำหรับกันลูกขุนผิดนั้นแล้ว เมื่อได้รับเรื่องราวกล่าวโทษคำพิพากษาแล้ว เรียกสำนวนและคำลูกขุนไปถูกษามาตรวจ กว่าจะได้มาตรวจ และตรวจแล้วแต่ละเรื่องก็ช้านานถ้าจะตรวจเห็นว่าลูกขุนว่าชอบลงเนื้อเห็นไปด้วย ก็มีอำนาจเท่ากันกับเป็นลูกขุนอีกชั้นหนึ่งไม่มีอำนาจที่จะบังคับคู่ความซึ่งไม่ยอมมาเสีย แต่คำลูกขุนนั้น ไม่ยอมอย่างไรได้ เพราะถ้าจะมาร้องฎีกาตัดสินผิดชอบ ก็คงมีโทษเช่นเดียวกับที่ไม่ฟังคำพิพากษาชอบของลูกขุน ถ้าแม่กองเห็นความไปอย่างอื่น ก็เป็นช่องที่ลูกความจะสงสัยว่าแม่กองว่าอย่างหนึ่ง ลูกขุนว่าอย่างหนึ่งมาร้องฎีกา เมื่อร้องผิดก็มีโทษเพียงไม่ฟังคำพิพากษาที่ชอบเหมือนกัน แม่กองลูกขุนก็ไม่เป็นการ มีประโยชน์อันใดสักอย่างเดียว ความจะแล้วด้วยแม่กองสักเรื่องหนึ่งก็เกือบจะไม่มี เป็นแต่คั้นสำหรับจะให้คู่ความชักถ่วงความให้ช้าอีกคั้นหนึ่งเท่านั้น...”

๒.๒ สาเหตุที่ทำให้เกิดการปฏิรูปทางการศาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มี ๔ ประการสำคัญ คือ

๒.๒.๑ ความไม่เหมาะสมของระบบการศาลเดิม ซึ่งทำให้คดีความสับสนล่าช้า และทำให้อำนาจบริหารเข้ามาก้าวร้าว

อำนาจตุลาการ ตาม “พระธรรมนูญ” ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจัดให้ศาลตระลาการชำระความไปสังกัดกระทรวงกรมต่าง ๆ นั้นมีเหตุผลที่เหมาะสมสำหรับยุคสมัยหนึ่ง อาจเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตระลาการได้รับการกวัดขังจากเสนาบดีหรืออธิบดีโดยตรงย่อมจะทำงานเข้มแข็งขึ้นบิดพลิ้วไม่ได้ และอำนาจในการเกาะกุมคู่ความก็จะได้แข็งแรงเป็นที่เกรงกลัวของราษฎรมากขึ้น ทำให้คู่ความไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ครั้งอยู่ ๆ ไปความเข้มงวดของเสนาบดีหรืออธิบดีเจ้าสังกัดศาลก็ลดหย่อนลงตามเวลา ปล่อยให้เป็นที่หน้าของตระลาการในศาลและลูกขุนชำระความและพิพากษากันไปเอง ความรวดเร็วในการชำระความของตระลาการก็ลดลง และยังอรรถคดีมีมากขึ้น ลูกขุนซึ่งต้องชี้ตัวบทกฎหมายในคดีทุกประเภทก็ทำงานไม่ทัน อรรถคดีต่าง ๆ ก็ค้างค้ำงมากขึ้น” ทั้งนี้เพราะการพิจารณาและพิพากษาคดีของระบบศาลเดิมเป็นระบบที่ต้องทำงานร่วมกันหลายองค์กรซึ่งอยู่ต่างหากจากกัน เช่น กรมรับฟ้อง ลูกขุน ตระลาการ ผู้ปรับ เป็นต้น การพิจารณาคดีในศาลต่าง ๆ อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเสนาบดีหรืออธิบดีโดยตรง ศาลในหัวเมืองก็เช่นกันเจ้าเมืองเป็นผู้บริหาร มีอำนาจบังคับบัญชาตระลาการโดยตรงและยังมีอำนาจพิจารณาคดีอุทธรณ์ในหัวเมืองด้วย” ทำให้ตระลาการศาลซึ่งแยกย้ายตามกระทรวงกรมต่าง ๆ ไม่มีอิสระในการพิจารณาพิพากษาส่วนมากตระลาการที่จำเลยเป็นคนในสังกัด

กระทรวงกรมของตนก็จะตัดสินความเข้าข้างจำเลยนั้น ๆ จึงทำให้ยากที่จะวางใจในการให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน การศาลไทยในระยะก่อนการปฏิรูปเป็นป่วนมาก แม้จะมีความพยายามแก้ไขปรับปรุงเพื่อจะให้ศาลต่าง ๆ ที่มีอยู่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปและเพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีรวดเร็วก็ตาม แต่การแก้ปัญหาดังกล่าวบางครั้งกลับสร้างความยากลำบากมากขึ้นกว่าเดิม จึงอาจกล่าวได้ว่าปัญหาการศาลไทยในขณะนั้นใหญ่หลวงเกินกว่าที่จะเยียวยาแก้ไขได้ นอกจากต้องใช้วิธีปฏิรูปการศาลใหม่หมดทั้งระบบ

๒.๒.๒ ความไม่เหมาะสมของวิธีชำระความของศาลตามแบบเดิม อันได้แก่

ก. ความไม่เหมาะสมของทฤษฎีการลงโทษ ซึ่งเป็นไปในแบบ “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน” ซึ่งมีผลทำให้การลงโทษในคดีอาชญาและนครบาลเป็นไปในลักษณะรุนแรงเกินสมควร

ข. ความไม่เหมาะสมของแนวการนำสืบพยาน แต่เดิมการดำเนินคดีในศาลไทยใช้ระบบไต่สวน ตามกฎหมายเก่าถือว่าผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเป็นกรรมในคดี กล่าวคือเป็นวัตถุแห่งการชักฟอก มีสภาพไม่ต่างอะไรกับวัตถุขึ้นหนึ่ง เพราะผู้ถูกกล่าวหาแทบจะไม่มีสิทธิใด ๆ” ศาลสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยกระทำความผิดตามที่โจทก์กล่าวหาจำเลยมีหน้าที่นำสืบพิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน, หน้า ๒๗.

๒ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ จุลศักราช ๑๑๖๖ เล่ม ๑, หน้า ๑๑๑-๑๓๙.

๓ คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (กรุงเทพ : เนติธรรม, ๒๕๒๔), หน้า ๔-๗.

ก. ความไม่เหมาะสมของระบบ
จารีตนครบาล การได้ส่วนซักฟอกเพื่อให้
จำเลยในคดีนครบาลรับสารภาพตามระบบ
จารีตนครบาล เช่น เขี่ยน ตอกเล็บ เป็นต้น
ศาลไทยสมัยก่อนการปฏิรูประบบกฎหมายและ
การศาลได้ถือเป็นแนวปฏิบัติอย่างเป็นปกติ
ธรรมดาทั้งที่เป็นระบบที่ก่อให้เกิดความทุกข์
ทรมานแก่จำเลยเป็นอย่างมาก การที่เป็นเช่นนี้
จึงเป็นเหตุให้ชาวต่างประเทศสมัยนั้นใช้โจมตี
ระบบการศาลไทย และไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจ
ศาลไทย

๒.๒.๓ ความทุจริตและการหาผล
ประโยชน์ที่มีขอบในระบบการศาลเดิม
รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงกล่าวถึงการศาลสมัยก่อน
การปฏิรูปไว้ตอนหนึ่งว่า “ลูกขุนตระลาการ
และผู้พิจารณาพิพากษาหาผลประโยชน์ส่วนตัว
อันมิบังควร”^๑ ในประกาศตั้งกระทรวงยุติ-
ธรรม ร.ศ. ๑๑๐ ก็มีข้อความตอนหนึ่งยืนยัน
ไว้ด้วยว่า “...ผู้พิพากษาจะบังคับความชี้ขาด
ตัดสินก็อาศัยแต่ในถ้อยคำสำนวนที่ในกระตาด
สมุด ไม่ได้เห็นด้วยจักษุในการพิจารณาเลย
จึงเป็นช่องอุบายทางทุจริตของตระลาการแล
คู่ความ”^๒ และเจ้าพระยามหิธรได้เล่าถึงความ
ทุจริตและการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจาก
ตำแหน่งหน้าที่ของตุลาการในสมัยก่อนการ
ปฏิรูปการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ-
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า “...มีคำกล่าวกัน
ว่า ในสมัยนั้นเนื่องจากข้าราชการไม่ได้รับเงิน
เดือน รับแต่เบี้ยหวัดซึ่งจ่ายเพียงปีละครั้ง
และจำนวนเงินก็น้อย ถ้าข้าราชการขนาด

ชั้นเจ้ากรมรู้สึกว่ารายได้ของตนไม่ค่อยจะพอ
เลี้ยงบุตรภรรยา ก็มักจะร้องเรียนให้ผู้บังคับ
บัญชาหรือเจ้ากระทรวงทราบ ถ้าผู้บังคับบัญชา
เห็นว่าผู้ร้องยากจนสมควรช่วยเหลือจริงก็จะ
มอบความแพ่งหรืออาญามาให้ข้าราชการผู้นั้น
ชำระที่บ้าน การชำระความที่บ้านนั้นเป็น
ประโยชน์แก่ผู้ทำหน้าที่ตุลาการเป็นอย่างดี
เพราะคู่ความทั้งโจทก์จำเลยตลอดจนพยาน
จะต้องมาค้างที่บ้านตุลาการเป็นเวลานาน
แรมเดือนหรือแรมปีจนกว่าตุลาการจะพิจารณา
คดีเสร็จในระหว่างนี้โจทก์จำเลยและพยาน
ก็ต้องหาข้าวปลาอาหารตลอดจนของใช้มา
ส่งเสียกันเองเพื่อเอาใจตุลาการไว้ ทั้งโจทก์
และจำเลยก็เลยต้องส่งเสียตุลาการด้วย ทำ
ให้ตุลาการคลายความผิดเคืองลงได้... นอกจากนี้
จะทำให้หายความผิดเคืองดังกล่าวนี้แล้วยัง
เป็นบ่อเกิดแห่งอำนาจอันใหญ่ด้วยเพราะเมื่อ
พิจารณาคดีอาญาก็ต้องมีคุกมีตรางไว้ใส่พวก
จำเลยเก็บไว้ที่บ้านของตุลาการนั่นเอง และ
บางทีโจทก์เองก็ถูกเก็บไว้ในคุกเหมือนกัน เมื่อ
มีคุกมีตรางก็ย่อมมีเครื่องพันธนาการ และมี
อำนาจโดยดีผู้ที่เกี่ยวข้องในคดีได้ทั้งหมดไม่
ว่าจะเป็นโจทก์จำเลยหรือพยานเพื่อรักษาวินัย
แห่งเรือนจำไว้ ข้อลำบากของตุลาการใน
สมัยนั้นมีอยู่ตอนที่ตัดสินความแล้วคือถ้าผู้
ไม่พอใจในคำตัดสินที่ยื่นอุทธรณ์ เขาไม่อุทธรณ์
ว่าคำตัดสินนั้นผิดอย่างไรในสมัยนี้ แต่อุทธรณ์
ว่า ตุลาการพิจารณาคดีไม่ยุติธรรม เอนเอียง
เข้ากับอีกฝ่ายหนึ่ง หรือรับสินบน เป็นต้น ใน
กรณีเช่นนี้ตัวตุลาการเองก็ย่อมตกเป็นจำเลย

๑ เจ้านายและข้าราชการกรมบังคับมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓ และ
พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน
พิมพ์ในงานศพ หม่อมสนธิ กฤดากร ๖ มีนาคม ๒๕๑๐ (พระนคร : โรงพิมพ์กรมสรรพสามิต, ๒๕๑๐), หน้า ๗๑-๘๑.

๒ “ประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม”, ราชกิจจานุเบกษา ๙ (๑๐ เมษายน ร.ศ. ๑๑๑) : หน้า ๙-๑๒.

มีหน้าที่แก้ตัวแก้ตุลาการชั้นอุทธรณ์หรือชั้นฎีกาว่า ความจริงตนได้ตัดสินคดีโดยสุจริตไม่มีอคติ ตุลาการที่ทำหน้าที่ศาลชั้นต้นในสมัยนั้นจึงหาทางป้องกันตัวโดยทำความรู้จักและเอาอกเอาใจหรือฝากเนื้อฝากตัวแก้ตุลาการชั้นอุทธรณ์ฎีกาไว้ล่วงหน้า โดยหวังว่าจะช่วยให้ตนรอดพ้นจากการถูกลงโทษฐานตัดสินโดยอคติ หรืออย่างน้อยก็ได้ผ่อนหนักเป็นเบา...”^๑ จึงเห็นได้ว่าศาลไทยในสมัยนั้นไม่อาจเป็นหลักประกันความยุติธรรมแก่ประชาชนได้ จึงเป็นสาเหตุอันสมควรประการหนึ่งที่จะต้องมีการปฏิรูปการศาลขึ้น

๒.๒.๔ ปัญหาทางการศาลและการบริหารประเทศอันเนื่องมาจากการที่ชาวต่างประเทศมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย สนธิสัญญาพระราชไมตรีและการค้าที่ประเทศไทยทำกับต่างประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ได้ชื่อว่าเป็นสนธิสัญญาไม่เสมอภาคทั้งในทางเศรษฐกิจ กฎหมาย และการศาล^๒ เริ่มจากสนธิสัญญาเบาริงระหว่างไทยกับอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ เป็นฉบับแรกทำให้ประเทศไทยต้องยกเว้นการใช้กฎหมายและศาลไทยให้แก่ชาวต่างประเทศ กล่าวคือทำให้ชาวต่างประเทศได้สิทธิพิเศษไม่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายไทยและไม่ต้องขึ้นศาลไทย แต่ได้รับความคุ้มครองของกงสุลภายใต้อำนาจกฎหมายของชาติตน ทั้งนี้เนื่องมาจากชาวต่างประเทศไม่อาจยอมรับได้วาระบบกฎหมาย

และการศาลไทยจะเป็นหลักประกันความปลอดภัยและความยุติธรรมอย่างเพียงพอ เพราะระบบกฎหมายและการศาลไทยยังล้าหลังล้าสนอยู่มาก ชาวต่างประเทศจึงถือปฏิบัติงานและเจ้าหน้าที่ของศาลไทยตลอดจนโจมตีระบบจารีตนครบาลของไทยอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าในระยะแรก ๆ จะมีได้ทำความเดือดร้อนแก่ประเทศไทยมากนัก แต่ในระยะหลังต่อมาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้กลายเป็นปัญหาที่ทำความยุ่งยากให้แก่รัฐบาลไทยในการปกครองประเทศเป็นอันมาก เพราะกงสุลต่างประเทศถือโอกาสตีความสนธิสัญญาบิดเบือนไปจากเดิมมากเพื่อขยายสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไปให้คนในบังคับของตนด้วย ชาวต่างประเทศและคนในบังคับไม่เคารพยำเกรงกฎหมายและการศาลไทยเลย ทำให้ประเทศไทยต้องปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลไทยใหม่โดยสิ้นเชิงเพื่อเป็นข้ออ้างในการขอเอกราชทางกฎหมายและการศาลกลับคืนมา

๓. การสถาปนากกระทรวงยุติธรรมและความเปลี่ยนแปลงทางการศาลไทยอันเนื่องจากการสถาปนากกระทรวงยุติธรรม

วิกฤตการณ์ทางการศาลทั้งสี่ประการดังกล่าวมาแล้วทำให้เกิดความเคลื่อนไหวที่จะปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลไทยโดยเร่งด่วนที่สุดเท่าที่จะทำได้ รัชกาลที่ ๕ ทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องหามาตรการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการศาลไทยใหม่หมด ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “การ

^๑ เรื่องของเจ้าพระยามหิธร พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยามหิธร (ลือ ไกรฤกษ์) ๑๗ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ (พระนคร : โรงพิมพ์ศิริธรรมสาร, ๒๔๙๙), หน้า ๑๙-๒๑.

^๒ พิชรินทร์ เปี่ยมสมบุรณ์, “การปฏิรูปกฎหมายของประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๑ จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๘” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๒๓.

ในกรณกลุ่กชนหรือจะว่ารวบยอดว่าการในกรม
ยุตติธรรมทั้งปวง ซึ่งแยกไปเป็นหลายกรม
นั้นจึงได้ทรุดโทรมเสื่อมทรามมาช้านานพัน
กำลังที่จะแก้ไขให้ดีขึ้นในแบบเดิมนี้ได้ จึงเป็น
การจำเป็นที่จะต้องแก้ไขเปลี่ยนรูปของกระทรวง
ยุตติธรรมนี้ใหม่ ให้เป็นทางอันคิดคราวเดียว
ตลอดเรื่อง ไม่เป็นแค่คิดปุ่ยาแก้ไขครั้งหนึ่ง
คราวหนึ่ง การตำแหน่งยุตติธรรมในเมืองไทย
นี้ เปรียบเสมือนเรือกำปั่นที่ถูกเพรียงแลปลวก
กินผู้โทรมล่า แต่ก่อนทำมานั้นเหมือนรั้วแห่งใด
ก็เข้าไม้ตามอดยาแต่จะเพาะตรงที่รั้วนั้นที่
อื่นก็โทรมลงไปอีก ครั้นช้านานเข้าก็ยิ่งชำรุด
หนักลงทั้งลำ เป็นเวลาสมควรที่ต้องตั้งกงขึ้น
กระดานใหม่ให้เป็นของมั่นคงถาวรสืบไป แล
เป็นการสำคัญยิ่งใหญ่ที่ต้องรีบจัดการโดย
เร็ว หากไม่ก็จะต้องจมลง ด้วยผู้ขับไปเหมือน
เรือกำปั่นที่ชำรุดเหลือที่จะเยียวยา จนต้อง
จมลงฉะนั้น”^๑ นอกจากนั้นยังมีแรงกดดัน
มาจากเจ้านายและข้าราชการที่มีหัวก้าวหน้า
ซึ่งต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลงในราชการ
แผ่นดินโดยเฉพาะในด้านที่เกี่ยวกับความ
ยุติธรรม เจ้านายและข้าราชการกลุ่มนี้ได้แก่
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤดี-
ธาดา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระ-

สวัสดิวัดนวิศิษฎ์ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์
พระยามหาโยธา (นกแก้ว คชเสนี) พระยา
อภัยพิพิธ (สุ่น ศาสตรภักย์) เป็นต้น” ซึ่งมีค่า
กราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลง
ราชการแผ่นดินตอนหนึ่งว่า

“๑ อ้างว่าเป็นธรรมดาผู้มีความ
กรุณาต่อมนุษย์ด้วยกันทั่วไปต้องประสงค์ที่
จะให้มนุษย์มีความสุข ความเจริญ แลได้รับ
ความยุติธรรมเสมอทั่วกัน

๒. อ้างเอาความเจริญความศิวิไลซ์
ของชาวยุโรป แลความไม่เจริญของประเทศ
เอเซีย แล้วจึงเห็นต่อไปว่า ใช่แต่เป็นการ
กีดขวางความเจริญของเอเซียเท่านั้นไม่ แต่
ยังเป็นทางกีดขวางความเจริญแห่งประเทศ
ซึ่งเดินทางศิวิไลซ์ด้วย จึงเป็นช่องให้ประเทศ
หนึ่งประเทศใดในยุโรปคิดเข้าเป็นผู้ปกครอง
จัดการบ้านเมืองให้เจริญเพื่อจะได้ประโยชน์
ทั่วกัน

๓. ยกว่าเคาเวอนแมนต้นนั้น ๆ จัดการ
บ้านเมืองไม่เรียบร้อย จึงมีโจรผู้ร้ายทำอันตราย
ต่อชีวิต แลทรัพย์สินมบัติทั้งปวง แลอันตราย
นั้นมาถึงชาวยุโรปที่จะจัดการบ้านเมืองนั้น
ได้ เพื่อประโยชน์ที่จะได้ให้ความสุขทั่วไปทั้ง
ชาวยุโรปแลคนในชาตินั้น ๆ แลทั้งจะทำจัด
คนพาลด้วย”^๒

๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
แถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน, หน้า ๘๔.

๒ วิชา มหาคุณ, “ประวัติกระทรวงยุติธรรม” ใน ที่ระลึกนิตยสารทางการศาล สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์
สองร้อยปี, หน้า ๓๔.

๓ เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓ และพระ-
ราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน,
หน้า ๓.

ในปี ร.ศ. ๑๐๔ (พ.ศ. ๒๔๒๘) พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ซึ่งในขณะนั้นยังทรงพระยศเป็นกรมหมื่นได้ทรงทำบันทึกลงนามสำหรับศาลยุติธรรมขึ้นถวายตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๕ โดยทรงเสนอความเห็นในอันที่จะรวมการศาลทั้งปวงให้เข้ามาอยู่ในกระทรวงเดียวกัน^๑ ปรากฏว่ารัชกาลที่ ๕ ได้ทรงให้เจ้ากระทรวงต่าง ๆ ประชุมปรึกษาความเห็นที่กรมหลวงพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลเสนอมานี้ แต่บรรดาเจ้ากระทรวงโดยมากเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควรและยังไม่สามารถจัดการให้เรียบร้อยได้ในตอนนั้น ความคิดที่จะตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นก็เป็นอันถูกระงับไประยะหนึ่ง” ต่อมาในวันที่ ๓ สิงหาคม ร.ศ. ๑๐๙ (พ.ศ. ๒๔๓๓) พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณได้ทรงเรียบเรียงความเห็นในการจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายอีกฉบับหนึ่ง” ในที่สุดเมื่อปลายปี ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๑๔๓๔) รัฐบาลไทยก็ได้ออกประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น ประกาศนี้ลงวันที่ ๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๐ แต่ลงประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับประจำวันที่ ๑๐ เมษายน ร.ศ. ๑๑๑

ประกาศพระบรมราชโองการฉบับนี้ถือได้ว่าเป็นก้าวแรกที่สำคัญยิ่งของการปฏิรูป

การศาลไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงโครงสร้างของการศาลไทยโดยสิ้นเชิงและเป็นการจัดระเบียบทางการศาลให้เป็นแบบยุโรป โดยตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเพื่อเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านศาลยุติธรรมอย่างแท้จริงเพียงองค์กรเดียว มีเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นเจ้ากระทรวง ซึ่งมีหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่ศาลในการพิจารณาและพิพากษาคดีเท่านั้น” ศาลต่างๆ ในกรุงเทพฯ ที่มีอยู่เดิม ๑๖ ศาล อันได้แก่ ศาลนครบาล ศาลแพ่งเกษม ศาลแพ่งกลาง ศาลกรมวัง ศาลอาญานอก ศาลอุทธรณ์กรมมหาดไทย ศาลกรมนา ศาลกรมท่ากลาง ศาลกรมท่าซ้าย ศาลกรมท่าขวา ศาลต่างประเทศ ศาลราชตระกูล ศาลมรดก ศาลสรรพากร ศาลธรรมการ และศาลฎีกาได้ถูกโอนให้มาขึ้นกับกระทรวงยุติธรรม และยุบรวมเหลือเพียง ๗ ศาล คือ

- (๑) ศาลฎีกา (กรมตรวจฎีกา) เปลี่ยนเป็น ศาลอุทธรณ์คดีหลวง
- (๒) ศาลอุทธรณ์มหาดไทยเปลี่ยนเป็น ศาลอุทธรณ์คดีราชฎีก์
- (๓) ศาลนครบาลกับศาลอาญานอก รวมกันแล้วเรียกว่า ศาลพระราชอาญา

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๑/๙ ลายพระหัตถ์พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ปรากฏวัน เดือน ปี.

๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “พระประวัติพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร” ใน ประชุมพระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมสุน คัคณางค์ ณ อยุธยา ๔ มีนาคม ๒๔๙๓, หน้า ๑๓.

๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๑/๓ ลายพระหัตถ์พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๑.

๔ เป็นแนวคิดใหม่ที่จะแยกฝ่ายบริหารออกจากฝ่ายตุลาการโดยปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรก.

(๔) ศาลแพ่งเกษม ศาลกรมวัง ศาลกรมนา รวมกันเป็น ศาลแพ่งเกษม บางที่เรียกว่าศาลแพ่งเกษมราชสุภาวดี^๑

(๕) ศาลแพ่งกลาง ศาลกรมท่ากลาง ศาลกรมท่าซ้าย ศาลกรมท่าขวา ศาลธรรมการ ศาลราชตระกูล รวมกันเป็น ศาลแพ่งกลาง บางที่เรียกว่า ศาลแพ่งไกลีราชสุภาวดี^๒

(๖) ศาลสรรพากร ศาลมรดก รวมกันเป็น ศาลสรรพากร

(๗) ศาลต่างประเทศ ยังคงเป็น ศาลต่างประเทศ ตามเดิม

เมื่อจัดดีสำหรับพิพากษาบังคับบัญชาในการพิจารณาคดีในแต่ละศาลโดยตรง และตั้งกรมรับฟ้องขึ้นในกระทรวงยุติธรรมเพื่อรับฟ้องและเรื่องราวทั้งปวงของราษฎรที่จะเกิดขึ้นใหม่ โดยให้ผู้ประทับฟ้องมีหน้าที่ประทับไปยังศาลทั้งเจ็ดให้ถูกต้องด้วยพระธรรมนูญและตามรูปความเป็นแพ่งหรืออาชญามิให้ประทับตามความเป็นพิเศษแห่งบุคคลดังเช่นแต่เดิม เช่น จำเลยเป็นสมในหรือสมนอก เป็นต้น กรมรับฟ้องดังกล่าวทำหน้าที่ประทับฟ้องจริง ๆ มิได้เป็นเพียงลูกมือสำหรับรับฟ้องเสนอให้ลูกขุนตรวจอย่างกรมรับฟ้องในศาลหลวงแต่ก่อน เดิมราษฎรบางคนนำคดีไปฟ้องที่ศาลหลวง แต่บางคนก็ทำเป็นเรื่องราวยื่นต่ออธิบดีเจ้ากระทรวงศาลต่าง ๆ ทำให้เกิดความยุ่งยากก้ำก่าด้วยกัน เมื่อตั้งกรมรับฟ้องขึ้นในกระทรวงยุติธรรม จึงห้ามมิให้ราษฎรที่มีพรรคคดีไปยื่นเรื่องราวต่ออธิบดีเจ้ากระทรวงศาลต่าง ๆ อีก เว้นแต่เป็นเรื่องราวร้องทุกข์ด้วยเรื่องในกระทรวงนั้น ๆ จึงทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการฟ้องคดีมากขึ้น

นอกจากนี้การตั้งกรมรับฟ้องในช่วงเวลาที่มีการปฏิรูประบบการศาลใหม่หมดเช่นนี้เป็น การช่วยบรรเทาความสับสนของราษฎรเกี่ยวกับการฟ้องร้องต่อศาลที่เหมาะสมกับรูปคดีของตน ทั้งนี้เพราะศาลต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงและยุบรวมกันมากมาย

ประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมฉบับนี้ถือว่าเป็นขั้นต้นของการวางหลักเกณฑ์ในการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาด้วย กล่าวคือ เมื่อศาลฎีกาเดิมเปลี่ยนเป็นศาลอุทธรณ์คดีหลวงในกระทรวงยุติธรรมสำหรับพิจารณาคดีอุทธรณ์ คำพิพากษาของศาลชั้นต้นแล้ว ก็ให้ยกเอาฎีกาที่ยังค้างศาลอยู่ไปพิจารณาในศาลอุทธรณ์คดีหลวงด้วย แต่ฎีกาที่จะมีต่อไปภายหน้านั้นให้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้เฉพาะการร้องทุกข์กล่าวโทษคำพิพากษาศาลอุทธรณ์คดีหลวงและศาลอุทธรณ์คดีราษฎร รวมทั้งการกล่าวโทษเสนาบดีเจ้ากระทรวงต่าง ๆ หรือฎีกาซึ่งมีข้อความไม่เกี่ยวกับเรื่องที่เป็นความกันเท่านั้น และถ้ามีเหตุต้องพิจารณาพิพากษาได้สวนต่อไปก็ทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งองคมนตรีเป็นครั้งคราวเพื่อชำระได้สวนหรือทำบันทึกความเห็นทูลเกล้าฯ ถวายเป็นพิเศษ หรือทรงโปรดเกล้าฯ ให้ที่ประชุมเสนาบดีปรึกษาดัดสัน ส่วนความอื่นนอกจากนี้ห้ามมิให้ทำฎีกาขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย

๔. ศาลตั้งแต่การปฏิรูปการศาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและการสถาปนากระทรวงยุติธรรม ศาลที่จัดขึ้นใหม่ซึ่งอยู่ในสังกัดกระทรวงยุติธรรมนี้เป็นศาลในกรุงเทพฯ ส่วนศาลหัวเมืองในมณฑลกรุงเทพฯ และในหัวเมืองอื่น ๆ คงเป็นไปตามเดิม กล่าวคือ ศาลหัวเมือง

๑ ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๓ กฎหมาย ร.ศ. ๑๑๐-๑๑๑, หน้า ๑๕๖ และ ๑๖๔.

๒ เรื่องเดียวกัน.

ยังคงแยกไปสังกัดอยู่ในกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาล ยังมีได้มีการจัดให้มาสังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม ดังปรากฏใน พระธรรมนูญศาลหัวเมืองลงวันที่ ๒ มกราคม ร.ศ. ๑๑๔ มาตรา ๒ ความว่า “พระราชบัญญัติ นี้จะควรใช้ในหัวเมืองมณฑลใดตั้งแต่เมื่อใด จะได้โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา และให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มีสารตราพระราชสีห์บังคับออกไปยังหัวเมือง มณฑลนั้น ส่วนหัวเมืองในมณฑลกรุงเทพฯ ก็ให้เสนาบดีกระทรวงนครบาลมีสารตราพระยม ทรงสีห์บังคับออกไป หัวเมืองมณฑลใดที่ยัง ไม่ได้โปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ ให้ คงปฏิบัติไปตามเดิมก่อน ”

๔.๑ การปฏิรูปการศาลไทยของ กระทรวงยุติธรรมในระบอบที่พระเจ้าน้อง- ยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณทรงเป็น เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม

เมื่อประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ขึ้นในปลายปี ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) นั้น ยังมีได้กำหนดให้ผู้ใดเป็นเสนาบดี แต่หลังจากนั้น ๗ วัน คือ ในวันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕) จึงได้ประกาศตั้งให้ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ซึ่งต่อมาภายหลังได้เลื่อนเป็นกรมพระสวัสดิ- วัตน์วิศิษฎ์ เป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม พร้อม ๆ กับเสนาบดีกระทรวงอื่น ๆ อีกหลาย กระทรวง

งานปฏิรูปการศาลของกระทรวง ยุติธรรมในสมัยพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ส่วนใหญ่มีลักษณะค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไป ตามความ เหมาะสมของสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ เป็นการ

พยายามแก้ไข้ปัญหาเฉพาะหน้าไปเรื่อย ๆ พร้อมกับค่อย ๆ สอดแทรกหลักการและวิธีการ แบบใหม่ๆ เข้าไปด้วย วิกฤตการณ์ทางการศาล ของไทยในสมัยนั้นรุนแรงมาก แต่พระองค์- เจ้าสวัสดิโสภณก็ทรงพยายามปรับปรุงเท่าที่ จะกระทำได้ดังต่อไปนี้

(๑) ปรับปรุงด้านอัตรากำลัง ผู้พิพากษาของศาลในสังกัดกระทรวง ยุติธรรม โดยเฉพาะศาลพระราชาอาญา ความ อาชญาค้างพิจารณาในศาลพระราชาอาญา มากกว่าศาลอื่น เพราะมีความเก่าค้างมาตั้งแต่ ก่อนตั้งกระทรวงยุติธรรมและความที่ประทับ ฟ้องใหม่จากกรมรับฟ้องของกระทรวงยุติธรรม อยู่ตามปกติ ประกอบกับต้องรับความหัวเมือง ทั้งปวงที่ส่งเข้ามาทับถมรวมเข้าไปอีก จึงเป็น การเหลือกำลังที่ศาลพระราชาอาญาศาลเดียว จะพิจารณาพิพากษาให้ทันกับความที่เกิดขึ้น ใหม่ได้ จึงทรงคิดแก้ไขศาลนี้โดยแยกออกเป็น สองศาล ศาลหนึ่งรับคดีที่หัวเมืองส่งมา อีก ศาลหนึ่งรับคดีฟ้องประทับตักศาล คือ คดีที่ กรมรับฟ้องประทับส่งมาให้ แต่ศาลพระราช- อาญาขณะนั้นมีกำลังสำคัญเพียงคนเดียว คือ พระนเรนดิษฐ์ บัญชา จึงทรงพยายามหาคน ที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นกำลังช่วย ราชการศาล แต่อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏหลักฐาน ว่ากระทรวงยุติธรรมสมัยนั้นมีโครงการฝึก คนเพื่อใช้ในราชการกระทรวงยุติธรรมต่อไปเลย

(๒) ตั้งระเบียบการส่งคดีความ แก่มาศาลในสังกัดกระทรวงยุติธรรม การจัดระเบียบศาลใหม่โดยรวมศาลต่าง ๆ มาไว้ในกระทรวงยุติธรรมในช่วงแรกของการ ปฏิรูปการศาลไทยนั้นต้องประสบอุปสรรคจาก

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ บ. ๓/๑ หนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๘๑/๑๔๗๒๖ ภายหลังพระหัตถ์พระเจ้า- น้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๑.

ตระลาการเดิมที่เสียผลประโยชน์แก่งประวิง
ไม่ส่งสำนวนความและตัวความมาให้ผู้พิพากษา
ในศาลที่ตั้งขึ้นใหม่ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ
จึงทรงประกาศกฎเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม
ฉบับหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๑
เพื่อให้ผู้พิพากษาบังคับตระลาการให้ส่งคดี
ความเก่ามายังศาลของกระทรวงยุติธรรมและ
ทำให้การนัดคู่ความชำระคดีเป็นไปโดยรวดเร็ว
แต่ตระลาการเดิมยังไม่เอาใจใส่และโจทก์จำเลย
ยังไม่มาศาลตามนัดโดยอ้างเหตุเจ็บป่วย
ดังนั้นต่อมาในวันที่ ๑๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๑
จึงต้องมีประกาศกระทรวงยุติธรรมอีกฉบับหนึ่ง
เพื่อกำชับผู้พิพากษาให้บังคับตระลาการส่ง
ความเก่ามายังศาลของกระทรวงยุติธรรมและ
ป้องกันแก้ไขเรื่องคู่ความแก่งประวิงความ
โดยวางแนวปฏิบัติกรณีคู่ความขาดนัดโดย
อ้างว่าป่วย ซึ่งมีผลทำให้ศาลในสังกัดกระทรวง
ยุติธรรมพิจารณาพิพากษาคดีเก่าที่ค้างค้างมา
แต่ก่อนและคดีที่ราษฎรฟ้องขึ้นใหม่ในปี ร.ศ.
๑๑๑ ไปได้อย่างรวดเร็ว ดังปรากฏตามรายงาน
สารบบความแพ่ง อาชญา และอุทธรณ์ซึ่ง
พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ได้นำขึ้นกราบบังคม
ทูลว่า จำนวนความอุทธรณ์ที่ค้างค้างอยู่ในศาล
อุทธรณ์คดีราษฎรและศาลอุทธรณ์คดีหลวง
มีอยู่น้อยมาก

(๓) ปรับปรุงระเบียบวิธีปฏิบัติ
ของศาลเพื่อความสะดวกในการพิจารณา
พิพากษาคดี ซึ่งปรากฏออกมาในรูปพระ-
ราชบัญญัติและกฎเสนาบดีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
ก. ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยบังคับ
โจทก์ให้สาบานก่อนฟ้องความอาญา เพื่อ
ป้องกันการฟ้องเท็จหรือฟ้องเกินความเป็นจริง
ข. ตราพระราชบัญญัติว่าด้วย

พิไยหลวง เพื่อวางระเบียบการส่งเงินค่าพิไย
หลวงให้เหมาะสมกับระบบการศาลไทยแบบใหม่

ค. ออกกฎเสนาบดีว่าด้วยค่าธรรมเนียม
นิยมคดีสำนวน เพื่ออธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับ
ค่าธรรมเนียมคดีสำนวนแก่ราษฎร เนื่องจาก
ในประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๐
มิได้อธิบายเรื่องค่าธรรมเนียมคดีสำนวนไว้
เลย ทั้งที่มีกำหนดไว้ในตารางท้ายประกาศ
ดังกล่าวจึงทำให้มีผู้เข้าใจผิดว่าเป็นค่าธรรมเนียม
คดีเทียบกระทรวงแกลงและคดีสำนวนขึ้นปรึกษา
ตัดสินเพราะแต่เดิมไม่เคยมีการให้คดีสำนวน
หรือเสียค่าธรรมเนียมคดีสำนวนกันแต่อย่างใด

(๔) ช่วยเหลือบุคคลยากจน
ให้มีโอกาสได้รับความยุติธรรมทางศาล
เพิ่งได้รับความสนใจอย่างจริงจังในระยะปฏิรูป
ทางการศาลในรัชกาลที่ ๕ โดยพระองค์เจ้า-
สวัสดิโสภณได้ทรงปรับปรุงเกี่ยวกับการดำเนิน
คดีอย่างคนอนาถาขึ้น เนื่องจากมีราษฎรจำนวนมาก
มาร้องทุกข์ว่าเป็นคนอนาถายากจนไม่
อาจเสียค่าธรรมเนียมรับฟ้องและค่าธรรมเนียม
ศาลเมื่อมีคดีความได้จึงได้มีการออกประกาศ
กระทรวงยุติธรรมว่าด้วยคนอนาถาฟ้องความ
ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม ร.ศ. ๑๑๑ แต่ต่อมา
ปรากฏว่ามีผู้ที่มีได้ยากจนจริง หากแต่ประสงค์
จะหลีกเลี่ยงการเสียค่าธรรมเนียมศาลมาร้อง
ว่าตนเป็นคนยากจนโดยยอมสาบานตัว จน
กระทั่งมีผู้เป็นโจทก์ฟ้องร้องและได้พิจารณา
ลงโทษไปหลายราย ดังนั้นพระองค์เจ้าสวัสดิ-
โสภณ จึงทรงออกกฎเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม
ว่าด้วยคนอนาถายากจนฟ้องความ ร.ศ. ๑๑๑
ซึ่งมีหลักการเช่นเดียวประกาศกระทรวงยุติ-
ธรรมฉบับแรกแต่ได้ปรับปรุงรายละเอียดต่าง ๆ
ให้รัดกุมขึ้นเพื่อป้องกันการทุจริตหลีกเลี่ยง

๑ “กฎเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยคนอนาถายากจนฟ้องความ” ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๓
กฎหมาย ร.ศ. ๑๑๐-๑๑๑, หน้า ๑๗๓.

การเสียค่าธรรมเนียมศาล

(๕) ออกประกาศว่าด้วยลักษณะรับฟ้อง ร.ศ. ๑๑๑ เมื่อประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ใน ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ปรากฏว่าตอนแรกมีปัญหาเกี่ยวกับการรับฟ้องเกิดขึ้น กล่าวคือ เมื่อราษฎรนำฟ้องไปยังที่กรมรับฟ้องซึ่งตั้งขึ้นใหม่ตามประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๐ เจ้าหน้าที่กรมรับฟ้องพิจารณาแล้วเห็นว่าฟ้องที่เสนอต่อศาลเป็นฟ้องที่ไม่ถูกต้อง หรือเป็นฟ้องที่ขาดอายุความ แต่เมื่อเจ้าหน้าที่ชี้แจงเหตุใดที่ไม่อาจรับฟ้องให้ทราบ ผู้ยื่นฟ้องกลับสงสัยเจ้าหน้าที่ไปต่างๆ นานา บางคนก็พยายามทำให้เจ้าหน้าที่ประทับฟ้องไปศาลต่างๆ ได้ แต่เมื่อฟ้องมาถึงศาลๆ นั้นก็ตัดสินยกฟ้องทันที ทำให้ราษฎรต้องเสียค่าธรรมเนียมรับฟ้อง ค่าเชิงประกันค่าตัดสินไปโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้นพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณจึงทรงออกประกาศว่าด้วยลักษณะรับฟ้องเมื่อวันที่ ๒ กันยายน ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕) เพื่อวางระเบียบหลักเกณฑ์การรับฟ้องและทำให้ราษฎรเข้าใจวิธีการรับฟ้องคดีตามขั้นตอนของระบบกระบวนการพิจารณาในศาลไทยแบบใหม่

(๖) ตราพระราชบัญญัติจัดการศาลในสนามสถิตย์ยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๑ นับแต่รวมศาลต่างๆ เข้าด้วยกันไว้ในกระทรวงยุติธรรม ปรากฏว่าศาลเหล่านั้นได้พิจารณาคดีต่างๆ ไปได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะคดี

ในศาลอุทธรณ์คดีหลวงและศาลอุทธรณ์คดีราษฎร แต่คดีในศาลพระราชอาญาซึ่งค้างค้างอยู่มาก เนื่องจากคดีที่ค้างค้างมาตั้งแต่ก่อนตั้งกระทรวงยุติธรรมก็มีมากอยู่แล้ว และยังคงมีรับคดีที่เกิดขึ้นใหม่ทั้งจากในกรุงเทพฯ และหัวเมือง” นอกจากนี้ราษฎรเข้าใจวิธีการฟ้องร้องดีแล้วและศาลต่างๆ ก็ไม่มีการแก่งแย่งคดีกันตั้งแต่ก่อน” จึงสมควรยกเลิกกรมรับฟ้องที่ตั้งขึ้นตามประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๐ ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติจัดการศาลในสนามสถิตย์ยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๑ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕) เพื่อเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงศาลสถิตย์ยุติธรรมให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณได้ทรงนำทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน ร.ศ. ๑๑๒” (พ.ศ. ๒๔๓๖) แต่ข้อความในพระราชบัญญัติมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๒ ซึ่งรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นชอบด้วยกับร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวทุกประการ” พระราชบัญญัติจัดการศาลในสนามสถิตย์ยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๑ มีใจความสำคัญเฉพาะที่เกี่ยวกับการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงศาลสถิตย์ยุติธรรม ดังต่อไปนี้

“ข้อ ๑ ศาลอุทธรณ์คดีหลวง ซึ่งตั้งขึ้นไว้ตามความในข้อ ๓ แห่งประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ นั้น ให้ยกเลิกเสียตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนเมษายน

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร. ๕ ย. ๓/๑ หนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๘๑/๑๔๗๒๖ ลายพระหัตถ์พระเจ้า-
น้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๑.

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร. ๕ ย. ๑/๙ ลายพระหัตถ์พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กราบ
บังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๓ เมษายน ร.ศ. ๑๑๒.

๓ เรื่องเดียวกัน.

๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร. ๕ ย. ๑/๙ ร่างพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ถึงพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ๑๗ เมษายน ร.ศ. ๑๑๒.

รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ เป็นต้นไป แลบันดาความอุทธรณ์ซึ่งยังคงค้างพิจารณาอยู่ในศาลอุทธรณ์คดีหลวงนั้น ให้ยกมารวมพิจารณาในศาลอุทธรณ์คดีราชฎรรต่ไป แลบรรดาความอุทธรณ์ซึ่งจะร้องฟ้องกันขึ้นใหม่ ตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนเมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ เป็นต้นไปนั้น ความเดิมจะเป็นคดีหลวงก็ดี คดีราชฎรรก็ดี ก็ให้ฟ้องแลประทับไปยังศาลอุทธรณ์คดีราชฎรรทั้งสิ้น ถ้าราชฎรรผู้มีรรถคดีจะฟ้องอุทธรณ์ก็กล่าวโทษคำพิพากษาดัดสินของศาลอุทธรณ์คดีราชฎรรแล้ว ก็ให้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาที่เดียวตามความในข้อ ๖ แห่งประกาศกระทรวงยุติธรรม รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ นั้น

ข้อ ๒ ศาลพระราชอาญามีอยู่ศาลเดียวยังไม่พอแก่การพิจารณาความอาญาที่ยังคงค้างอยู่ แลที่จะเกิดขึ้นใหม่อีกต่อไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งศาลเพิ่มขึ้นอีกศาลหนึ่งให้เรียกนามว่า ศาลราชทัณฑ์พิณแฑ แลให้ศาลพระราชอาญา แลราชทัณฑ์พิณแฑทั้งสองนี้ เป็นกระทรวงพิจารณาพิพากษาดัดสินความอาญาทั้งปวง แลความอาญาที่คงค้างอยู่ในศาลพระราชอาญานั้น ก็ให้แบ่งแยกมาพิจารณาในศาลราชทัณฑ์พิณแฑด้วยตามสมควรบันดาความอาญาซึ่งจะร้องฟ้องกันขึ้นใหม่ ตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนเมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ เป็นต้นไปนั้น ให้แบ่งประทับไปยังศาลพระราชอาญา แลศาลราชทัณฑ์พิณแฑทั้งสองนี้ตามพระธรรมนูญ

๓๗๓

ข้อ ๕ กรมรับฟ้องสนามสถิตย์ยุติธรรม ซึ่งได้ตั้งขึ้นไว้ตามความในข้อ ๔ แห่งประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ นั้น ให้ยกเลิกเสียตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ เป็นต้นไป

ข้อ ๖ ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ เป็นต้นไปนั้น ให้ราชฎรรทั้งหลายผู้มีรรถคดี ซึ่งเป็นความแพ่งความอาญาแลความอุทธรณ์ มาฟ้องต่อศาลสนามสถิตย์ยุติธรรมศาลใดศาลหนึ่งสุดแต่มูลคดีของตนจะเป็นกระทรวงของศาลนั้น ได้พิจารณาตามพระธรรมนูญ แลให้บรรดาศาลทั้งปวง สนามสถิตย์ยุติธรรม ตั้งจำศาลไว้เป็นเจ้าพนักงานรับฟ้องสำหรับศาลทุก ๆ ศาล เพื่อได้รับฟ้องของราชฎรรผู้มีรรถคดี แลนำขึ้นเสนอต่อผู้พิพากษาศาลนั้นจะได้ตรวจแลสั่งประทับให้เป็นฟ้องได้ตามพระธรรมนูญ

ข้อ ๗ ราชฎรรทั้งหลายผู้มีรรถคดีจะปรึกษาหาฤฎฎหมายให้เรียบร้อย แต่งฟ้องให้ตนตามมูลคดีที่ตนเชื่อว่าเป็นความสัตย์จริงให้ถูกต้องขอด้วยพระราชกำหนดฎฎหมายก็ได้แล้วให้มานำมายื่นต่อศาล ฤฎฎจะมาให้การต่างฟ้องต่อจำศาลก็ได้ ให้จำศาลเรียบเรียงขึ้นเป็นฟ้องให้ถูกต้องตามฎฎหมาย แต่ฟ้องฉบับใดซึ่งราชฎรรผู้มีรรถคดีให้ผู้รู้ฎฎหมายเรียบเรียงแต่งให้ขึ้นต้องให้ผู้แต่งแลผู้เขียนลงลายมือเขียนชื่อของตนมาในท้ายฟ้องด้วย ตามความในประกาศว่าด้วยลงชื่อผู้แต่งผู้เขียนหนังสือฟ้องเรื่องราวฎฎฎกา รัตนโกสินทรศก ๑๑๐

๓๗๔

ข้อ ๘ ถ้าศาลตรวจดูฟ้อง ซึ่งโจทยแต่งมาเองเห็นว่ามูลคดีที่กล่าวหาในฟ้องนั้นไม่เป็นคดีอันควรรับไว้พิจารณาตามฎฎหมาย ก็ให้ตัดสินยกฟ้องเสียทีเดียว ไม่ต้องออกหมายเรียกจำเลยมาแก้คดีแลให้ค่าธรรมเนียมรับฟ้องเป็นภพแก่โจทยไป เว้นแต่ฟ้องที่โจทยมาให้การต่างฟ้องต่อศาลซึ่งจำศาลเรียบเรียงแต่งให้ขึ้น ค่าธรรมเนียมรับฟ้องจึงไม่เป็นภพแก่

โทษ ควรให้ศาลคืนให้แก่โทษไป ถ้าศาลตรวจดูฟ้อง ซึ่งโทษแต่งมาเองเห็นว่ามูลคดีที่กล่าวหาควรรับไว้พิจารณาได้ตามกฎหมายแล้ว แต่ข้อหายังบกพร่องอยู่ถากกล่าวความไม่ชัดเจนเคลือบคลุมสงสัยประการใดก็ให้ศาลคืนฟ้องให้โทษไปแก้ไขเสียใหม่ให้ถูกต้องชัดเจนดี แล้วจึงรับไว้พิจารณา

ฯลฯ”

(๗) ตั้งศาลปริศนาศาลขึ้นในสังกัดกระทรวงยุติธรรม ก่อน ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ได้มีศาลในสังกัดกระทรวงนครบาลศาลหนึ่ง คือ ศาลกองตระเวน ซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีที่มีโทษผิดไม่เกินเขียน ๕๐ ที่จำตารางไม่เกิน ๖ เดือน หรือปรับไม่เกิน ๒ ชั่ง* โดยมีพลตระเวนทำหน้าที่จับผู้ร้าย ศาลดังกล่าวมักจะแย่งอำนาจหน้าที่กับศาลในสังกัดกระทรวงยุติธรรมอยู่เสมอ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาและความไม่เรียบร้อยในระบบศาล รัฐบาลไทยจึงเกิดความคิดที่จะยกศาลกองตระเวนมาเป็นศาลในสังกัดกระทรวงยุติธรรมตั้งแต่ประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมใหม่ ๆ” แต่ไม่สามารถทำได้ทัน ดังนั้นตอนต้นปี ร.ศ. ๑๑๒ รัฐบาลไทยจึงได้ตราพระราชบัญญัติตั้งศาลปริศนาศาลเป็นศาลกองตระเวนสำหรับกรุงเทพฯ โดยสังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม และยกเลิกศาลกองตระเวนเดิม มีอำนาจชำระและตัดสินความอาชญาอุทโทษ กล่าวคือ คดีที่มีโทษเขียน ๕๐ ที่ลงมา หรือลงโทษจำไม่ถึงคุก จำที่ตารางตั้งแต่ ๖ เดือนลงมา หรือปรับใหม่เพียงเงิน ๒

ชั่งลงมาถ้าตามฟ้องมีโทษแค่ปรับให้หมายเรียกจำเลยมาแก้คดี ถ้าคดีถึงจำถึงเขียนให้โทษที่สาบานแล้วออกหมายจับจำเลย สำหรับความแพ่งมีอำนาจชำระและตัดสินได้ในคดีที่ฟ้องเรียกทุนทรัพย์ไม่เกิน ๒ ชั่ง และในคดีที่จำเลยกระทำผิดกฎหมายลักษณะภาวะอากรศาลปริศนาศาลมีอำนาจปรับไม่เกิน ๒ ชั่ง และจำขังไม่เกิน ๖ เดือน ถ้าเป็นความที่เกินอำนาจศาลปริศนาศาลให้สืบสวนได้พยานแล้วให้ส่งศาลเจ้ากระทรวงพิจารณาต่อไป

พระเจ้าน้อยยาเธอ พระองค์เจ้า-เสวติโสภณ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมอยู่ได้ประมาณ ๒ ปี ครั้นถึง ร.ศ. ๑๑๒ ก็เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศซึ่งกระทบกระเทือนต่อความเป็นเอกราชของประเทศไทยในขณะนั้นเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงได้รับมอบหมายให้ไปราชการทางยุโรป จึงทรงกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม”

๔.๒ การปฏิรูปการศาลไทยของกระทรวงยุติธรรมในระยะที่พระเจ้าน้อยยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม

หลังจากที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้อยยาเธอ พระองค์เจ้าเสวติโสภณเสด็จไปราชการทางยุโรป รัชกาลที่ ๕ ยังมีได้ทรงตั้งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเพียงแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้อยยาเธอ กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์

๑ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรดิเรกฤทธิ, พระราชบัญญัติในปัตยุบัน เล่ม ๑, หน้า ๑๔๘-๑๖๐.

๒ “ศาลกองตระเวนซึ่งขึ้นในกระทรวงนครบาลควรนำมารวมไว้ในกระทรวงยุติธรรมเพราะว่าเดิมปีก่อนก็คิดไว้เช่นนั้น แต่เป็นเพราะว่าเพิ่งตั้งกระทรวงยุติธรรมยังไม่ทัน ต้องเอาไว้ในกระทรวงเมืองปีหนึ่งก่อน” กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๑/๙ ลายพระหัตถ์พระเจ้าน้อยยาเธอ พระองค์เจ้าเสวติโสภณ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๓ เมษายน ร.ศ. ๑๑๒.

๓ หลวงจักรปาณีศรีวิสุทธิ, เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, หน้า ๔๙.

รับราชการฉลองพระเดชพระคุณแทนเสนาบดี
อยู่ ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๓
(พ.ศ. ๒๔๓๗) จึงได้ทรงประกาศตั้งพระเจ้า-
น้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็นเสนาบดี
กระทรวงยุติธรรมเพราะทรงตระหนักว่ากรม-
หลวงพิชิตปรีชากรเป็นผู้มีประสบการณ์ในด้
วงการศาลไทยและเข้าใจถึงปัญหาของการศาล
ไทยเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากข้อความตอน
หนึ่งในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงกรมหลวงพิชิต
ปรีชากร ลงวันที่ ๑๘ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๓ ว่า
“...เห็นว่าตัวเธอได้เคยรับราชการในทางเช่นนี้
มาช้านาน สามารถที่จะจัดการทำนุบำรุงราชการ
ในกระทรวงยุติธรรมให้เจริญขึ้นได้...” และ
ในวันเดียวกันกับที่มีประกาศตั้งเสนาบดีกระทรวง
ยุติธรรมออกมานั้น กรมหลวงพิชิตปรีชากร
ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขากราบบังคมทูล
รัชกาลที่ ๕ แสดงพระปริวิตกเกี่ยวกับความ
รุนแรงของวิกฤตการณ์ทางการศาลของไทยและ
ได้ทรงกราบบังคมทูลถึงสิ่งที่จำเป็นจะต้องมี
เพื่อที่จะให้การแก้ปัญหาต่าง ๆ ลุล่วงไปได้ไว
ด้วย ทั้งนี้เพราะทรงทราบว่าหากจะแก้ไขกัน
อย่างจริงจังต้องใช้วิธีการปฏิรูปหมดทั้งระบบ
ในลักษณะชำระสะสางความยุ่งยากสับสนของ
ระบบการศาลไทยที่มีมาแต่เดิม ปรับปรุงด้าน
บุคลากรและการทำงาน ขณะเดียวกันก็
พยายามริเริ่มการศาลแบบใหม่ไปพร้อม ๆ
กันด้วย มิใช่ใช้วิธีแก้ปัญหเฉพาะหน้าหรือ
แก้ไขเฉพาะที่บกพร่องที่ละเล็กที่ละน้อยดังที่
เคยปฏิบัติมา เป็นที่เห็นได้อย่างเด่นชัดว่าการ
ปฏิรูปการศาลในสมัยกรมหลวงพิชิตปรีชากร
มีทิศทางแน่นอนอนตั้งแต่เริ่มดำเนินการเลย

ทีเดียว ทั้งนี้เป็นไปเพื่อขจัดวิกฤตการณ์ทางการ
ศาลของไทยและเพื่อสร้างความเชื่อถือศรัทธา
แก่ชาวตะวันตกในระบบการศาลไทยสำหรับ
การแก้ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตใน
ภายใน

กรมหลวงพิชิตปรีชากรได้ทรงปฏิรูป
การศาลไทยโดยวางแผนการปรับปรุงการศาล
ในกระทรวงยุติธรรมและชำระสะสางอรรถคดี
ที่ค้างค้ำ ทั้งนี้เพราะการศาลไทยโดยทั่วไป
ในตอนที่ยุทธศาสตร์ปรีชากรทรงเข้ารับ
ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมใหม่ ๆ มี
สภาพ “...ชุดโทรมเสียหายอยู่มากมายหลาย
อย่าง แทบจะเหลือกำลังที่จะทำให้ดีได้ นอก
จากจัดการรื้อถอนจัดทำเสียใหม่แทบทั้งหมด
ด้วยความหมั่นเพียรในเวลาอันช้านาน...”
ศาลที่อยู่ในสภาพวิกฤตและมีคดีค้างค้ำมาก
ที่สุด คือ ศาลพระราชาอาญา และศาลราช-
ทัณฑ์พิณต ดังจะเห็นได้จากลายพระหัตถ์
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ ๓๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๓
ตอนหนึ่งว่า “...ทั้งสองศาลรวมกันตามสารบบ
เดือนกันยายน ซึ่งเป็เดือนท้ายก่อนที่ข้า-
พระพุทธเจ้าเข้าไปรับราชการนี้ ความคงศาล
ถึง ๑๔๐๐ เรื่อง ความที่ได้ตัดสินทั้งสองศาล
รวมกันเพียง ๒๖ เรื่องเท่านั้น ไม่ถึงร้อยละ
สองเรื่อง...ส่วนความใหญ่ที่เกิดขึ้นมีมากกว่า
มากเกือบเดือนละร้อยเรื่อง แลความโจรผู้ร้าย
ทุกวันนี้ก็มีชุกชุมมากจนเหลือเกิดอยู่แล้ว ส่วน
การระงับปราบปรามหาทวนถึงทันกันไม่ ถ้า
ละไว้ดังทุกวันนี้ ต่อไปก็เป็อันคงจะถึงที่สุด
ซึ่งการจุลาจนจะต้องเกิดมีขึ้นทั่วไปจนเหลือ

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๑/๙ ลายพระหัตถ์พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๓.

มือเหลือกำลังจะปราบปรามให้สงบโดยเร็วได้ เป็นการจำเป็นแท้ที่จะต้องจัดการแก้ไขการเรื่องนี้ให้จบได้ก่อนการอื่น ๆ ในเวลาอันเร่งร้อนที่สุดซึ่งจะทำได้”

ดังนั้นจึงทรงร่างแผนการและวิธีการชำระสะสางอรรถคดีที่ค้างค้างขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย รัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๓ ดังต่อไปนี้

ก. ทรงเสนอแผนการแก้ไขปรับปรุงการศาลในกระทรวงยุติธรรม เพื่อชำระสะสางอรรถคดีที่ค้างค้างดังนี้

๑. แก้ไขปรับปรุงการแบ่งอำนาจหน้าที่ระหว่างฝ่ายปราบปรามจับกุมและฝ่ายพิจารณาลงโทษผู้กระทำความผิดให้ชัดเจนว่าเป็นของหน่วยงานใด และจะต้องรับผิดชอบเพียงใด ตลอดจนจะส่งมอบหรือแบ่งปันหน้าที่กันอย่างไร เพื่อให้เป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติและมีให้ปะปนสับสนในหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ก่อน

๒. ควรตั้งศาลโปริสภาเพิ่มขึ้นอีก ๓ ศาลโดยแยกย้ายอยู่ตามที่ตั้งต่าง ๆ เพื่อจะได้พิจารณาคดีตัดสินอรรถคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั้งทางแพ่งและอาญาให้ลุล่วงเสียก่อนที่อรรถคดีเหล่านั้นจะมาเป็นคดีค้างศาลยุ่งยากในศาลสูง ๆ ขึ้นไป ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นศาลที่ตัดสินคดีอาญามีเพียง ๓ ศาล คือ ศาลพระราชอาญาและศาลราชทัณฑ์พิณห์ พิจารณาคดีอาญาร้ายแรงและศาลโปริสภาพิจารณาคดีอาญาลหุโทษเท่านั้น ย่อมจะทำให้พิจารณาคดีไม่ทันกับจำนวนคดีที่ค้างค้างมากมาย

๓. ต้องปรับปรุงการดำเนินกระบวนการพิจารณาความอาญาเสียใหม่เพื่อชำระสะสางอรรถคดีที่ค้างค้างในศาลพระราชอาญาและ

ศาลราชทัณฑ์พิณห์

๔. แก้ไขปรับปรุงเรื่องกำลังคนทั้งในด้านความรู้ความสามารถ ความประพฤติ และความรับผิดชอบ

ข. เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของแผนการแก้ไขปรับปรุงการศาลในกระทรวงยุติธรรมที่วางไว้ กรมหลวงพิชิตปรีชากรได้ทรงเสนอให้ใช้วิธีการแก้ไขต่าง ๆ ดังนี้

๑. เสนอขอตั้งศาลโปริสภาเพิ่มอีก ๓ ศาล โดยขอให้ประกาศตั้งใน ร.ศ. ๑๑๓ เพื่อที่จะได้แบ่งคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ จากศาลพระราชอาญาและศาลราชทัณฑ์พิณห์ ทั้งนี้เพราะก่อนที่จะประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะพยานฉบับที่กระทรวงยุติธรรมได้ยกร่างไว้เมื่อครั้งที่พระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นกฎหมายนั้น ศาลโปริสภาเดิมสามารถชำระความเสร็จไปประมาณ ๕๐๐ คดี

๒. เสนอขอให้นำพระราชบัญญัติลักษณะพยานที่พระเจ้านั่งยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมคนก่อนได้ให้กระทรวงยุติธรรมยกร่างไว้มาเพิ่มเติมแก้ไขเล็กน้อย แล้วประกาศใช้เป็นกฎหมายโดยเร็วก่อนวันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘) เพื่อจะให้การสืบพยานในศาลเป็นไปโดยรวดเร็วอันมีผลต่อการชำระสะสางอรรถคดี

๓. เสนอขอตั้งคณะกรรมการเพื่อปฏิบัติหน้าที่เป็นพิเศษ ในปี ร.ศ. ๑๑๓ คือ

๓.๑ คณะกรรมการตรวจปลุกษาตัดสินคดีความฉกรรจ์มหันตโทษที่หัวเมืองส่งมาซึ่งมีค้างศาลอยู่หลายร้อยคดี

๑ ศาลสูง ในที่นี้หมายถึง ศาลพระราชอาญา และศาลราชทัณฑ์พิณห์.

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๑/๙ ลายพระหัตถ์พระเจ้านั่งยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๓.

๓.๒ คณะกรรมการตรวจปฎิภาษาดัดสินคดีแพ่งและคดีอื่น ๆ ทั้งเก่าและใหม่ซึ่งเสร็จสำนวนสมควรตัดสินได้แล้ว การที่ตั้งคณะกรรมการชุดนี้ขึ้นเพื่อจะได้ดูว่า คดีที่พอจะยอมความกันได้ ก็จะทำให้ยอมความกันไป ถ้าคู่ความไม่ยอมความกันและเป็นคดีเก่าตั้งแต่ก่อนตั้งกระทรวงยุติธรรมก็จะแบ่งกรรมการออกเป็นหน้าที่ต่าง ๆ พิจารณาพิพากษาต่อไป^๑

๔. ขอสืบเปลี่ยนและแต่งตั้งผู้พิพากษาศาลาการและพนักงานในศาลต่าง ๆ ให้ลงรูปตามพระราชบัญญัติลักษณะพยานและกระบวนพิจารณาความใหม่ให้เรียบร้อยก่อนจะได้รับงบประมาณปี ร.ศ. ๑๑๔^๒

๕. เสนอให้ร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งที่แก้ไขใหม่เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาและพิพากษาคดีต่อไป

๖. เสนอแก้ไขวิธีการรับส่งความและการพิจารณาพิพากษาคดีตลอดจนการอุทธรณ์ความหัวเมืองต่าง ๆ ตามความจำเป็น ๆ ครั้งคราวไปจนกว่าจะเป็นที่เรียบร้อย

งานปรับปรุงการศาลไทยของกระทรวงยุติธรรมในสมัยที่กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมนั้น ส่วนใหญ่อยู่ในแผนการปรับปรุงการศาลและชำระสะสางอรรถคดีที่ค้างค้างดั่งกล่าวข้างต้น ซึ่งจะเห็นได้ดังต่อไปนี้

(๑) ปรับปรุงด้านกำลังคนของศาลต่าง ๆ และกระทรวงยุติธรรม ในระยะที่กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมนั้นมีแผนการปรับปรุงศาลและกระทรวงยุติธรรมอยู่มากมายและเป็นระยะ

ที่กำลังเร่งรัดสะสางอรรถคดีที่ค้างค้างอย่างรีบด่วน จึงมีความจำเป็นที่จะใช้กำลังคนอย่างมากมายในศาลต่าง ๆ และกระทรวงยุติธรรม ดังนั้นพระองค์จึงสนองความต้องการดังกล่าวด้วยการแสวงหาจากข้าราชการที่สังกัดในกระทรวงทบวงกรมอื่น ๆ เมื่อเห็นว่าข้าราชการคนใดที่สังกัดหน่วยงานอื่นมีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับงานศาลและกระทรวงยุติธรรม แต่ยังไม่มีความที่ประจำแน่นอน ก็ทรงกราบบังคมทูลขอพระราชทานผู้นั้นจากรัชกาลที่ ๕ ในขณะเดียวกันพระองค์ก็ได้ทรงโยกย้ายและแต่งตั้งผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่ในศาลต่าง ๆ และกระทรวงยุติธรรมเพื่อความเหมาะสมและทำให้ราชการศาลและกระทรวงยุติธรรมเป็นไปโดยเรียบร้อย นอกจากนี้พระองค์ยังได้ทรงพยายามทำนุบำรุงกำลังคนที่มีอยู่ การปรับปรุงด้านกำลังคนในสมัยนี้คำนึงถึงคุณภาพและความเหมาะสมของตัวบุคคลเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะกรมหลวงพิชิตปรีชากรต้องการปฏิรูปการศาลในกระทรวงยุติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพและต้องการชำระสะสางอรรถคดีที่ทับถมกันอยู่เป็นจำนวนมากให้หมดไปโดยเร็ว แต่อย่างไรก็ตามความคิดที่จะฝึกหัดคนไว้ใช้ในราชการกระทรวงยุติธรรมต่อไปยังไม่ปรากฏขึ้นเลย

(๒) ปรับปรุงศาลปรีสภา โดยกระทำดังนี้

ก. ขยายศาลปรีสภาซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งไว้สำหรับชำระความเล็กน้อยออกเป็น ๔ ศาล

ข. แล้วแบ่งแขวงของศาลที่ตั้งใหม่และศาลเดิมดังนี้

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

๑. ศาลโปริสภาเดิมเป็นศาลโปริสภาที่ ๑ มีอำนาจครอบคลุมฝั่งตะวันออกแขวงใต้ลงไปจนถึงแขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา ทั้งนี้โดยถือเขตแนวคลองรอบพระนครตอนใต้ตั้งแต่ปากคลองโองอ่างไปตามลำคลองจนถึงคลองแยกมหานาคแล้วเลี้ยวตรงไปตามคลองแสนแสบจนตลอดถึงแขวงเมืองฉะเชิงเทรา

๒. ศาลโปริสภาที่ ๒ ว่ากล่าวในเขตเหนือแนวคลองแบ่งเขตขึ้นไปจนถึงแขวงเมืองปราจีนบุรี นครนายก ปทุมธานี และนนทบุรี

ฝั่งตะวันตกก็แบ่งเป็นสองแขวงเหนือและใต้โดยถือลำคลองมอญตั้งแต่ปากคลองไปจนถึงแขวงเมืองนครไชยศรี

๓. ศาลโปริสภาที่ ๓ ว่ากล่าวได้แนวคลองมอญจนจดแขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ สาครบุรี นครไชยศรี

๔. ศาลโปริสภาที่ ๔ ว่ากล่าวเหนือคลองไปจดแขวงเมืองนนทบุรี นครไชยศรี

จะเห็นได้ว่าการแบ่งเขตแขวงศาลโปริสภาดังกล่าวเป็นการแบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์มิใช่แบ่งตามจำนวนประชากร จึงทำให้แต่ละแขวงศาลโปริสภามีอาณาเขตพื้นที่รับผิดชอบเท่า ๆ กันแต่จำนวนคนในแต่ละแขวงศาลแตกต่างกันมาก ดังนั้นคดีที่อยู่ในเขตอำนาจศาลโปริสภาที่ ๑ และศาลโปริสภาที่ ๒ ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งพระนครจะมีมากกว่าคดีใน

เขตอำนาจศาลโปริสภาที่ ๓ และศาลโปริสภาที่ ๔ ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งธนบุรี ส่วนอาคารที่ทำการศาลโปริสภานั้น กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงกำหนดไว้ว่าจะยังไม่สร้าง เพราะหากมิแต่สร้างที่ทำการอยู่อีกจะเป็นการซ้ำเกินไป และอีกประการหนึ่งการแบ่งศาลโปริสภาออกเป็นเขตแขวงดังกล่าว ถือว่ายังอยู่ในขั้นทดลองอยู่ ดังนั้นจะใช้วิธีเช่าอาคาร หรือหาสถานที่ราชการที่ยังว่าง ๆ อยู่ใช้ทำการไปก่อน” สำหรับด้านกำลังคนในศาลโปริสภาที่เพิ่มอีก ๓ ศาลนั้น ให้แบ่งผู้พิพากษาจากศาลต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในกระทรวงยุติธรรมอีก ๗ ศาลนั้นไปใช้บ้างและผู้พิพากษาในศาลโปริสภาควรต้องเปลี่ยนทุก ๆ ๒-๓ ปี คดีที่จะพิจารณาในศาลโปริสภาที่ตั้งขึ้นใหม่นั้น ให้แบ่งคดีจากศาลใหญ่ไปพิจารณาด้วยเลย ไม่ต้องรอให้คดีในท้องที่เกิดขึ้นมาใหม่แล้วจึงจะพิจารณา” และจะให้คดีในศาลโปริสภาใหม่เหล่านี้อุทธรณ์ในกระทรวงยุติธรรมได้เช่นเดียวกับศาลหัวเมือง

หลังจากตั้งศาลโปริสภาเพิ่มเติมแล้วปรากฏว่าสถิติจำนวนคดีที่ศาลโปริสภาทั้งสิ้นศาลพิจารณามีจำนวนสูงขึ้นมาก แต่ส่วนใหญ่เป็นคดีที่ศาลโปริสภาที่ ๑ และศาลโปริสภาที่ ๒ พิจารณา คดีที่ขึ้นศาลโปริสภาที่ ๓ และศาลโปริสภาที่ ๔ มีน้อย” ดังนั้นต่อมาพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรจึงดำเนินการรวมศาลโปริสภาที่ ๔ เข้ากับศาลโปริสภาที่ ๓ ตามพระราชดำริของรัชกาลที่ ๕” โดยทรงร่างเป็นประกาศขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย และ

๑ เรื่องเดียวกัน.

๒ เรื่องเดียวกัน.

๓ เรื่องเดียวกัน.

๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๑/๑๕ หนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๓๒/๖๔๑๘ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรราบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๔.

๕ เรื่องเดียวกัน.

ได้ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้
ออกประกาศเลิกศาลโปริสภาที่ ๔ ใช้บังคับเมื่อ
วันที่ ๑๑ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๔^๑

(๓) ปรับปรุงเกี่ยวกับการอุทธรณ์
กรมหลวงพิชิตปรีชากรได้ทรงปรับปรุงเกี่ยว
กับการอุทธรณ์ไว้ ๒ เรื่อง คือ

ก. ออกกฎเสนาบดีกระทรวงยุติ-
ธรรมว่าด้วยมิให้ศาลอุทธรณ์เรียกค่าธรรมเนียม
ความอุทธรณ์จากผู้พิพากษาศาลซึ่งต้องอุทธรณ์
เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๓ (พ.ศ.
๒๔๓๗) เพื่อขจัดปัญหาการพิจารณาคดีทั้ง
แพ่งและอาญาซึ่งเสร็จสำนวนแล้วมากมาย
แต่ไม่ได้รับการตัดสินให้เด็ดขาดลงไป ทั้งนี้
เนื่องจากผู้พิพากษาศาลชั้นต้นไม่กล้าตัดสิน
คดีไปอย่างรวดเร็วเพราะเกรงว่าเมื่อพิพากษา
เด็ดขาดไปแล้ว อาจถูกโจทก์หรือจำเลยซึ่งไม่
พอใจในคำตัดสินฟ้องอุทธรณ์กล่าวโทษคำ
ตัดสินของผู้พิพากษาต่อศาลอุทธรณ์ ผู้พิพากษา
ศาลชั้นต้นก็ต้องตกเป็นจำเลยในศาลอุทธรณ์
ไปทั้งที่มีได้มีตัวบทกฎหมายใดกำหนดไว้เช่น
นั้นเลย” หากเป็นไปเพราะเป็นสิ่งปฏิบัติกัน
มาช้านาน ถ้าศาลอุทธรณ์มีความเห็นแตกต่าง
ออกไปจากผู้พิพากษาศาลชั้นต้น หรือถ้าตัว
บทกฎหมายที่ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นใช้นั้นไม่
ตรงกับศาลอุทธรณ์เห็นว่าควรจะใช้ หรือ
ผิดพลาดอะไรไปแม้แต่เล็กน้อยก็ดี ผู้พิพากษา
ศาลอุทธรณ์ก็จะยกคำตัดสินของผู้พิพากษา
ศาลเดิมเสียแล้วตัดสินใหม่และให้ผู้พิพากษา
ศาลเดิมเสียค่าธรรมเนียมต่าง ๆ” ตามข้อ ๗

และข้อ ๘ แห่งประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม
ร.ศ. ๑๑๐ ด้วยเหตุนี้ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นจึง
พิพากษาคดีล่าช้าด้วยเกรงว่าจะต้องเสียค่า
ธรรมเนียมความอุทธรณ์ กระทรวงยุติธรรม
จึงต้องออกกฎเสนาบดีดังกล่าวซึ่งยังคงเปิด
โอกาสให้โจทก์หรือจำเลยที่ไม่เห็นด้วยกับคำ
พิพากษาของศาลชั้นต้นมีสิทธิยื่นอุทธรณ์ได้
แต่ห้ามมิให้ถือว่าผู้พิพากษาศาลชั้นต้นในคดี
เดิมเป็นจำเลยของผู้ฟ้องอุทธรณ์ และไม่ให้
ศาลอุทธรณ์เรียกค่าธรรมเนียมความอุทธรณ์
จากผู้พิพากษาศาลเดิมหรือบังคับให้ผู้พิพากษา
ศาลเดิมใช้ค่าฤชาธรรมเนียมความอุทธรณ์
แทนผู้ฟ้องอุทธรณ์ เว้นแต่ในคดีอุทธรณ์ที่
กล่าวโทษผู้พิพากษาศาลเดิมเป็นการส่วนตัว
ในข้อฉกรรจ์

ข. ออกประกาศห้ามไม่ให้อุทธรณ์
ความระหว่างพิจารณายังไม่ได้ตัดสิน เมื่อวันที่
๑๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘) กล่าว
คือ ห้ามอุทธรณ์ในระหว่างพิจารณานั้นเอง
เพราะการอุทธรณ์ระหว่างพิจารณาทำให้การ
พิจารณาคดีในสมัยนั้นล่าช้ามาก คู่ความที่เห็น
ว่าจะเสียเปรียบในรูปคดีก็จะทำให้คดียืดเยื้อ
ต่อไปโดยไม่ยอมให้การแก้ฟ้อง แต่ใช้วิธี “มี
คำ” คือ ยื่นคำร้องเรื่องอื่น ๆ ไปก่อน เมื่อ
ผู้พิพากษาได้พิพากษา “คำมีคำ” คือ มีคำ
สั่งคำร้องไปแล้ว คู่ความนั้นก็จะอุทธรณ์คำ
พิพากษาคำมีคำ ถ้าศาลอุทธรณ์ไม่พิพากษา
ให้ตนชนะ คู่ความนั้นก็จะถวายฎีกาคำพิพากษา
คำมีคำต่อศาลฎีกา ถ้าแพ้ในศาลฎีกาอีก คู่

๑ “ประกาศเลิกศาลโปริสภาที่ ๔” ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๔ กฎหมาย ร.ศ. ๑๑๔-๑๑๕, หน้า ๑๒-๑๓.

๒ “กฎเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยมิให้ศาลอุทธรณ์เรียกค่าธรรมเนียมความอุทธรณ์จากผู้พิพากษาซึ่งต้อง
อุทธรณ์” ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๔ กฎหมาย ร.ศ. ๑๑๒-๑๑๓, หน้า ๒๐๑.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๐.

ความนั้นก็จะมีค่าในเรื่องอื่น ๆ เรื่องใหม่ในศาลชั้นต้นอีก ท้ายที่สุดก็คือ ไม่ต้องให้การได้เรียบร้อยไปได้ คดีก็ไม่มันจะได้พิพากษาคัดสินชี้ขาดไปได้ ผู้ผิดก็ไม่มันจะได้รับโทษ ด้วยวิธีการเช่นนี้ปรากฏว่าคดีบางเรื่องก็เล็กล้มกันไปในชั้นอุทธรณ์และฎีกา บางเรื่องกว่าจะได้ให้การและสืบพยานก็ล่วงไปหลายปีจนกระทั่งพยานจำเรื่องราวแน่นอนไม่ค่อยได้^๑ จึงเห็นได้ว่า การให้โอกาสคู่ความอุทธรณ์คำสั่งคำร้องในระหว่างพิจารณาได้ทำให้อรรถคดีต้องคั่งค้างมากมาย กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงเห็นว่า ในประกาศตั้งศาลโปริสภาเป็นศาลกองตระเวนสำหรับกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นอีกสามศาล ร.ศ. ๑๑๓ มีการกำหนดวิธีพิจารณาคดีในศาลโปริสภาซึ่งมีการห้ามอุทธรณ์ระหว่างพิจารณาไว้ว่า “...ในระหว่างพิจารณาอยู่นั้น โจทก์ถ้าจำเลยมีค่าประการใดก็ดี ก็ให้ผู้พิพากษาไปถูกษาคำนั้นไปโดยเร็ว อย่าให้เกินกว่า ๓ วันขึ้นไป เมื่อถูกษานั้นก็ให้พูดชี้แจงด้วยปากเหมือนกัน แล้วให้จดหมายเหตุความบันทึกลงไว้ ถ้าโจทก์ถ้าจำเลยฝ่ายใดไม่ยอมตามคำถูกษานั้น ก็ให้ผู้พิพากษาจดหมายเหตุบันทึกลงไว้ ห้ามยังไม่ให้โจทก์ถ้าจำเลยผู้ไม่ยอมตามคำถูกษานั้นไปฟ้องร้องอุทธรณ์ก่อนในระหว่างเวลาพิจารณาเมื่อผู้พิพากษาพิจารณาแลตัดสินเด็ดขาดแล้ว จึงให้โจทก์ถ้าจำเลยผู้ไม่ยอมตามคำถูกษานั้น ไปฟ้องอุทธรณ์ทั้งเรื่องความทีเดียว ” ซึ่งทำให้การพิจารณาคดีในศาลโปริสภาเสร็จเด็ดขาดไปรวดเร็วกว่าคดีในศาลต่าง ๆ ของกระทรวงยุติธรรม ดังนั้นที่น่าวิธีพิจารณาคดีดังกล่าวมาใช้ในการ

พิจารณาคดีแพ่ง อาญา และอุทธรณ์ของศาลในกระทรวงยุติธรรม ตลอดจนศาลหัวเมืองทั้งหลาย กรมหลวงพิชิตปรีชากรจึงทูลเกล้าฯ ถวายประกาศห้ามไม่ให้อุทธรณ์ความระหว่างพิจารณายังไม่ได้ตัดสินแก่รัชกาลที่ ๕ และได้มีการประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๔

(๔) ออกพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. ๑๑๓ ซึ่งได้ปฏิรูปกฎหมายลักษณะพยานในระบบการศาลไทยอย่างมาก พระราชบัญญัติลักษณะพยานฉบับดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อพระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมพระองค์แรกได้มีหนังสือของกระทรวงยุติธรรมที่ ๑/๓๙๗๘ ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๖) กราบบังคมทูลเกี่ยวกับข้อขัดข้องต่าง ๆ ในการสืบพยานตามกฎหมายลักษณะพยานที่ใช้อยู่ และได้เสนอแนะแนวการแก้ไขพร้อมส่งร่างพระราชบัญญัติลักษณะพยานฉบับใหม่ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานร่างพระราชบัญญัติลักษณะพยานฉบับใหม่ให้ที่ประชุมเสนาบดีปรึกษาดูแลแก้ไขซึ่งตรวจเสร็จใน ร.ศ. ๑๑๑ นั้นเอง ต่อมาเมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๗) กรมหลวงพิชิตปรีชากร เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมได้มีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ ขอให้นำกฎหมายลักษณะพยานฉบับนั้นบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘) ทั้งนี้เนื่องจากทรงเห็นว่าจะประโยชน์ทำให้การสืบพยานรวดเร็ว และเป็นประโยชน์

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๔ บ. ๑/๙ หนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๑๑๑/๑๒๔๙๕ ลายพระหัตถ์พระเจ้านั่งยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๔.

แก่การพิจารณา^๑ ในที่สุดก็พระราชทานพระบรมราชานุญาตเมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ร.ศ. ๑๑๓^๒ กระทรวงยุติธรรมได้พิมพ์พระราชบัญญัตินี้ออกแจกจ่ายหลายพันเล่ม^๓

(๕) เปลี่ยนโทษทวนเป็นโทษจำขังในศาลต่าง ๆ ของกระทรวงยุติธรรมตามแบบศาลโปริสภา ในประกาศตั้งศาลโปริสภาเป็นศาลกองตระเวนสำหรับกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นอีกสามศาล ร.ศ. ๑๑๓ มีการงดเว้นการลงโทษทวน^๔ และเปลี่ยนเป็นโทษจำขังแทนเป็นครั้งแรก ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘) พระยาธรรมสารนิติวิจิตรภักดี อธิบดีผู้พิพากษาศาลพระราชอาญามีหนังสือกราบทูลกรมหลวงพิชิตปรีชากร เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมว่า “...คดีโจรคนร้ายในศาลพระราชอาญาที่ไม่โทษลักกอก ลักแก้ว ลักหน้า ไม่มีโทษรับราชบาทว์แลทวนคือ ๖๐ ที่ ไม่มีโทษจำขังคุก เป็นแต่ปรับไหมทวน ๕๐ ที่ลงมานั้นมีอยู่หลายเรื่องเข้าพระพุทเจ้ากับผู้พิพากษาจะรับใส่เกล้าฯ พินักษาโทษโจรคนร้ายที่ต้องรับพระราชทานอาญาทวนแต่ ๕๐ ที่ลงมา เป็นโทษจำแทนโทษทวนตามประกาศศาลโปริสภา ข้อ ๒ ก็กลัวจะมีความผิด ศาลพระราชอาญาควรรับใส่เกล้าฯ พินักษาโทษโจรคนร้ายที่ต้องรับพระราชอาญาทวนแต่ ๕๐ ที่ลงมา เป็นโทษจำ

แทนโทษทวนตามสมควร ตามประกาศศาลโปริสภาได้ไม่ได้ฉันใดขอพระบารมีเป็นที่พึ่ง”^๕ กรมหลวงพิชิตปรีชากร จึงนำสำเนาหนังสือกราบทูลดังกล่าวขึ้นกราบบังคมทูลต่อรัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงเห็นว่าสมควรเปลี่ยนโทษทวนเป็นโทษจำขังและได้มีพระบรมราชโองการให้ลงโทษจำขังแทนทวนออกมาเมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ร.ศ. ๑๑๔ ซึ่งมีใจความสำคัญว่า “...โทษเขี่ยนแลทวนเป็นการลงทัณฑ์กรรมให้ลำบากโดยอันใช้เหตุ แม้ในคำพิพากษาชั้นสูงซึ่งผู้ผิดต้องรับพระราชอาญาถึงจำคุกรับราชบาทว์ ประหารชีวิตก็ได้เคยทรงพระกรุณาโปรดให้ยกเว้นเสียโดยมาก แลในคดีความชั้นต่ำก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศพระราชบัญญัติสำหรับศาลโปริสภาลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๓ ให้เปลี่ยนโทษทวนตั้งแต่ ๕๐ ที่ ลงมาเป็นโทษจำขังแทนโทษทวนโดยกำหนดมากแลน้อยแล้วแต่ยังหาได้ประกาศให้ใช้ได้ทั่วไปในศาลชั้นสูงทั้งปวงไม่ ควรจะให้ใช้พระราชบัญญัติบทนี้ได้ทั่วไปจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า แต่ไปบัดนี้ผู้มีความผิดลงพระราชกำหนดกฎหมายมีโทษทวนตั้งแต่ ๕๐ ที่ลงมาไม่ถึงจำคุกนั้น ให้ศาลทั้งปวงพิพากษาเปลี่ยนเป็นโทษจำขัง ตามความในข้อ ๒ แห่งประกาศเพิ่มเติมตั้งศาลโปริสภา ลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๒/๒ หนังสือกระทรวงยุติธรรม ที่ ๔๑๓/๓ ลายพระหัตถ์พระเจ้าห้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๖ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๓.

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๒/๒ หนังสือกรมราชเลขาณการที่ ๙/๒๔๘๓ ๒๒ มกราคม ร.ศ. ๑๑๓.

๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย ๒/๒ หนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๑๔/๑๗๒๕๘ ๑๔ มกราคม ร.ศ. ๑๑๓.

๔ “ทวน” และ “เขี่ยน” ต่างกันอย่างไรไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด.

๕ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๑/๗ สำเนาหนังสือศาลพระราชอาญาที่ ๒/๔๓๗ พระยาธรรมสารนิติวิจิตรภักดีกราบทูลพระเจ้าห้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ๒๐ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๔.

ร.ศ. ๑๑๓ นั้น... ” การเปลี่ยนโทษเขียนและทวนเป็นการจำขังในศาลต่าง ๆ ของกระทรวงยุติธรรมดังกล่าวเป็นผลงานที่สำคัญยิ่งของการปฏิรูปการศาลไทยซึ่งมีผลทำให้ชาวต่างประเทศยอมรับและเชื่อถือในกระบวนการยุติธรรมของการศาลไทยยุคใหม่มากขึ้น ทั้งนี้เพราะแต่เดิมชาวต่างประเทศเห็นวาระบบการศาลไทยยังไม่เป็นที่ตั้งแห่งความยุติธรรม และมีวิธีพิจารณาคดีตลอดจนการลงโทษที่ป่าเถื่อน ล้าหลังเกินกว่าที่จะยอมรับได้ ทำให้ชาวต่างประเทศไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจศาลไทยจนต้องมีการทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้ากับประเทศต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งทำให้ไทยต้องเสียเอกราชทางการศาล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือชาวต่างประเทศเข้ามามีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย

(๖) ข้าราชการคดีความเก่าค้างศาล ตามแผนการและวิธีการชำระสะสางอรรถคดีที่ค้างค้างฉบับลงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๗) กรมหลวงพิชิตปรีชากร ทรงเสนอขอตั้งคณะกรรมการเพื่อปฏิบัติหน้าที่เป็นพิเศษในปี ร.ศ. ๑๑๓ จำนวน ๒ คณะ คือ คณะกรรมการตรวจปลูกษาตัดสินคดีความฉกรรจ์มหันตโทษที่หัวเมืองส่งมา และคณะกรรมการตรวจปลูกษาตัดสินคดีแพ่งและคดีอื่น ๆ ทั้งเก่าและใหม่ซึ่งเสร็จสำนวนควรตัดสินได้แล้ว เมื่อกระทรวงยุติธรรมได้รวบรวมสารบบความพระราชอาญาที่ค้างศาลเสร็จแล้วมีจำนวนทั้งสิ้น ๑๒๙๔ เรื่อง จึงได้นำขึ้นกราบบังคมทูลพร้อมขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตตั้งคณะกรรมการดังกล่าว

เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๑๓ เพื่อเร่งรัดการพิจารณาและพิพากษาคดีที่ค้างค้างให้แล้วเสร็จก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. ๑๑๓ แต่ไม่ปรากฏว่ามีการตั้งคณะกรรมการดังกล่าวแต่อย่างใด จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘) กรมหลวงพิชิตปรีชากร ได้ทรงมีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ เกี่ยวกับการชำระสะสางคดีความที่ค้างศาลอยู่ถึง ๓๐๐๐ กว่าเรื่องให้เสร็จก่อนเดือนมีนาคม ร.ศ. ๑๑๔ ซึ่งจะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน และต้องเตรียมการจัดระบบราชการไว้ให้พร้อมเพื่อรับวิธีพิจารณาความแบบใหม่ด้วย กรมหลวงพิชิตปรีชากรจึงทรงเสนอวิธีการชำระสะสางคดีความค้างศาลดังต่อไปนี้

“ข้อ ๑ ขอตั้งผู้พิพากษาให้เต็มอัตราตามตำแหน่งในศาลพระราชอาญา แลศาลพระราชทัณฑ์พิณท รวม ๗ นาย กับขอตั้งผู้พิพากษานอกอัตราอีก ๔ นาย รวม ๑๑ นาย

ข้อ ๒ ขอรวมศาลพระราชอาญากับศาลราชทัณฑ์พิณท เป็นศาลเดียวกัน (สำหรับชำระความที่ฟ้องหากันภายในสามปีลงมา)

ข้อ ๓ ความค้างเก่าในสองศาลนี้ ขอแบ่งคดีแลตั้งกรรมการ ๓ กอง คือ

(๑) กรรมการสำหรับชำระตัดสินความฟ้องค้างเก่าก่อนสามปีขึ้นไปทั้งสิ้น แลวินิจฉัยการขัดข้องทั้งปวงในคดีทั้งปวงนั้น

(๒) กรรมการสำหรับจัดการความซึ่งมีคำตัดสินแล้วแลยังไม่ได้ทำการให้สำเร็จตามคำตัดสิน

๑ “ประกาศให้ลงโทษจำขังแทนทวน” ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๔ กฎหมาย ร.ศ. ๑๑๔-๑๑๕,

(๓) กรรมการสำหรับเปรียบเทียบคดีที่มีโทษให้ยอมกันได้ ถ้าเปรียบเทียบไม่แล้วส่งไปให้กรรมการกองที่ ๑ ชำระต่อไป

(๔) แลแบ่งปันคดีความที่ฟ้องหากันภายในสามปีลงมาให้ศาล ๒ ศาลที่รวมกันในข้อ ๒ นั้นชำระ”

นอกจากนี้ยังได้ทูลเกล้าฯ ถวายรายชื่อคณะกรรมการทั้ง ๓ กอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้ กรมหลวงพิชิตปรีชากรไปปรึกษาเรื่องนี้กับ นายอาร์ เจ เกิกแปตริก (R.J. Kirkpatrick) ที่ปรึกษาชาวต่างประเทศเพื่อจะได้ร่างประกาศตั้งกรรมการและดำเนินการชำระสะสางคดีความค้างศาลต่อไป ในที่สุดก็ได้มีการประกาศใช้พระราชกำหนดตั้งศาลรับสั่งพิเศษสำหรับชำระสะสางคดีความที่มีโทษหลวงชั้นเก้าซึ่งค้างอยู่ ณ ศาลพระราชอาญาในกรุงเทพฯ ทั้งปวงเมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๔ คณะกรรมการเพื่อปฏิบัติหน้าที่เป็นพิเศษดังกล่าวมีฐานะเป็นศาลรับสั่ง ซึ่งทำให้ไม่มีปัญหาคดีล่าช้าอันเนื่องมาจากการอุทธรณ์ เพราะศาลรับสั่งนั้นเมื่อพิพากษาแล้ว ถ้าคู่ความไม่พอใจก็ไม่มีการอุทธรณ์เว้นแต่จะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาทีเดียวเท่านั้น” ศาลรับสั่งพิเศษที่ตั้งขึ้นนี้ทำงานได้ผลมาก สามารถชำระความค้าง

ศาลไปได้ประมาณเดือนละถึง ๑๐๐ เรื่อง” แต่เนื่องจากมีคดีค้างศาลเป็นจำนวนมาก จึงมีการต่ออายุศาลนี้ครั้งละ ๖ เดือนอีกหลายครั้ง การตั้งศาลรับสั่งพิเศษสำหรับชำระสะสางคดีความที่มีโทษหลวงชั้นเก้าซึ่งค้างอยู่ ณ ศาลพระราชอาญาดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการปฏิรูปการศาลไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ เพราะวิกฤตการณ์ทางการศาลที่ต้องประสบกันในระบบการศาลไทยแบบเดิมก่อนที่มีการปฏิรูปนั้น คือ ปัญหาที่แก้ไม่ตกเกี่ยวกับคดีความค้างค้างศาล การชำระสะสางคดีความค้างศาลของกรมหลวงพิชิตปรีชากรยังช่วยปลุกฝังความรู้สึกรักของชาวต่างประเทศในการยอมรับระบบการศาลไทยแบบใหม่ซึ่งจะมีผลต่อการแก้ไขปัญหาลิทธิสภาพนอกอาณาเขตในอนาคตด้วย

(๗) รวมศาลราชทัณฑ์พิเฉทเข้ากับศาลพระราชอาญา และรวมศาลแพ่งเกษมกับศาลแพ่งกลางเป็นศาลแพ่งในคำกราบบังคมทูลเสนอวิธีการชำระสะสางคดีความค้างศาลเมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘) กรมหลวงพิชิตปรีชากรได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตรวมศาลพระราชอาญากับศาลราชทัณฑ์พิเฉทเข้าเป็นศาลเดียวกันด้วย” ทั้งนี้เพราะศาลทั้ง

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย.๑/๙ สรุปลงหนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๑๒๑/๑๒๕๙๓ ลายพระหัตถ์ กรมหลวงพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๔.

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย.๑/๑๓ หนังสือกรมราชเลขาณูการที่ ๑๒/๔๕๐ สำเนาพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร ๑๘ มกราคม ๑๑๔.

๓ “ประกาศให้พระราชาหนดตั้งศาลรับสั่งพิเศษสำหรับชำระสะสางคดีความที่มีโทษหลวงชั้นเก้าซึ่งค้างอยู่ ณ ศาลพระราชอาญาต่อไป” ประชุมกฎหมายประกาศ เล่ม ๑๕ กฎหมาย ร.ศ. ๑๑๔-๑๑๕, หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๑/๙ สรุปลงหนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๑๒๑/๑๒๕๙๓ ลายพระหัตถ์ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๗ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๔.

สองมีหน้าที่ความรับผิดชอบเหมือนกัน แต่แยกกันเป็นคนละศาล ทำให้เกิดการแก่งแย่งอำนาจและหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบกันและกัน ตลอดทั้งเป็นการเปลืองพระราชทรัพย์เบียดหัวเงินเดือนแก่ตุลาการและเจ้าหน้าที่ศาลในตำแหน่งต่าง ๆ ด้วย ดังนั้นเมื่อวันที่ ๔ มกราคม ร.ศ. ๑๑๔ จึงได้มีประกาศให้เลิกศาลราชทัณฑ์พิเศษโดยยกมารวมในศาลพระราชาอาญาเป็นแห่งเดียวกัน เรียกว่า ศาลพระราชอาญา มีหน้าที่พิจารณาคดีความอาชญาทั้งปวง และให้รวมศาลแพ่งเกษมและศาลแพ่งกลางเข้าด้วยกันเรียกว่าศาลแพ่งแล้วแบ่งงานออกเป็นแผนก ๆ สามแผนก คือ แผนกแพ่งสุภาวดี แผนกแพ่งประเพณี แผนกแพ่งเกษตร^๑ มีหน้าที่พิจารณาคดีความแพ่งทั้งปวง

(๔) ออกพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. ๑๑๕ ระหว่าง ร.ศ. ๑๑๔ ถึง ร.ศ. ๑๑๕ รัชกาลที่ ๕ ทรงให้รัฐมนตรีสภาประชุมร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคความมีโทษ^๒ เพื่อจะได้นำมาใช้แทนกฎหมายลักษณะพิจารณาเดิม แต่การประชุมดังกล่าวล่าช้าไม่ทันต่อการพิจารณาคดีอาญาที่ค้างค้างและที่ฟ้องใหม่เป็นจำนวนมากจึงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อนขึ้นแล้วพระราชทานให้รัฐมนตรี

สภาตรวจแก้ไขจนกระทั่งผ่านความเห็นชอบถึงสามวาระ หลังจากนั้นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา สภานายกของรัฐมนตรีสภาได้นำร่างพระราชบัญญัติที่ผ่านการตรวจแก้ไขแล้วขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๔ รัชกาลที่ ๕ ได้มีพระบรมราชานุญาตให้ประกาศใช้เป็นพระราชบัญญัติได้พร้อมกับมีพระราชดำริว่า “แต่ที่จะใช้นั้น ถ้าศาลหัวเมืองใดจัดการมีตัวผู้พิพากษาพร้อมพอพิจารณาตามพระราชบัญญัติได้ จึงออกตราส่งพระราชบัญญัติไปเป็นมณฑล ๆ”^๓ ดังนั้นรัฐมนตรีสภาจึงได้เพิ่มมาตรา ๔๐ ขึ้นอีกมาตราหนึ่งว่าด้วยการกำหนดให้ใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อนไว้ด้วย แล้วนำทูลเกล้าฯ ถวายอีกครั้งในวันที่ ๑๕ มกราคม ร.ศ. ๑๑๔ ในที่สุดได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติดังกล่าวเมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๙)

(๕) ปรับปรุงการศาลโดยออกกฎระเบียบที่จะทำให้มีการพิจารณาพิพากษาคดีได้จำนวนมากขึ้น กล่าวคือ ประกาศใช้ร่างกฎเสนาบดีกำหนดเวลาผู้พิพากษามาศาล เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๕ เพื่อให้ผู้พิพากษามาทำงานตรงเวลา และออกประกาศว่าด้วยนัดพิจารณาคความแพ่ง เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๕ เพื่อบังคับคู่ความให้

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๑/๙ หนังสือกระทรวงยุติธรรม ที่ ๑๔๓/๑๔๓๕๐ ลายพระหัตถ์พระเจ้า-
 น้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๔ มกราคม ร.ศ. ๑๑๔.

๒ หมายถึง กฎหมายวิธีพิจารณาคความอาญานั้นเอง.

๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๒/๗ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดากราบบังคมทูล
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๕.

มาศาลตรงตามเวลานัด ทั้งนี้เพราะหลังจากให้มหาดเล็กมาตรวจศาลแล้วทำให้รัชกาลที่ ๕ ทรงทราบว่า ผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่ศาลมาทำงานสาย ทรงประสงค์ให้มาศาลก่อน ๙ นาฬิกา และเมื่อประมาณปลายเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๑๕ พระองค์ได้เสด็จมาตรวจศาล แล้วทรงพบว่าคู่ความมาศาลช้ามาก แม้จะเป็นเวลาถึง ๑๑.๓๐ นาฬิกาแล้วคู่ความบางคดียังไม่มาศาลเลย พระองค์จึงทรงปรารภเรื่องทั้งสองไปยังกรมหลวงพิชิตปรีชากร เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ดังนั้นจึงได้ออกประกาศและร่างกฎเสนาบดีดังกล่าวขึ้น

(๑๐) ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการพิจารณาความ ซึ่งจัดเป็นกฏสำคัญยิ่งก้ำวหน่งของการปฏิรูปการศาลไทย ดังนี้

ก. ออกพระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๕

ข. ออกพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาลเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕ เพื่อยกเลิกการทรมานคู่ความด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง ห้ามการทรมานใดเพื่อทำให้ผู้ต้องหาให้การรับสารภาพ โดยกำหนดให้ผู้พิพากษาพิจารณาพิพากษาจากพยานหลักฐานตามพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. ๑๑๓

ระหว่างที่กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมนั้นทรงประชวรเป็นพระโรคอย่างหนึ่งซึ่งไม่สามารถรักษาได้ แต่ก็ยังทรงพยายามรับราชการเต็มพระกำลังความสามารถ ต่อมาเมื่อ ร.ศ. ๑๑๕ ทรงประชวรมากขึ้น รัชกาล

ที่ ๕ จึงทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕ ตามที่กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงกราบถวายบังคมลา แต่รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงดำรงตำแหน่งกรรมการศาลฎีกาต่อไป

๔.๓ การปฏิรูปการศาลไทยของกระทรวงยุติธรรมในระบอบที่พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม

เมื่อพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ทรงกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมนั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ พระยศในขณะนั้น ทรงเสนอให้ตั้งพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระยศในขณะนั้น ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมสืบแทนต่อไป แต่รัชกาลที่ ๕ ทรงยังไขว่ก่อนด้วยเกรงว่าจะเป็นที่ครหาของคนทั่วไปว่า ทรงตั้งพระเจ้าลูกยาเธอซึ่งมีพระชนมายุเพียง ๒๒ พรรษา เป็นเสนาบดี และต่อมาเมื่อเจ้าพระยาอภัยราชาซึ่งมีนามเดิมว่า มองสิเออร์ กุสตาฟ โรแลง ยัคแมงส์ (Monsieur Gustave Rolin Jacquemynne) รับรองว่าจะช่วยกำกับดูแลให้เรียบร้อย รัชกาลที่ ๕ จึงทรงประกาศตั้งกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๙) โดยทรงให้เจ้าพระยาอภัยราชาไปช่วยราชการอยู่ด้วย

ก่อนที่จะกล่าวถึงผลงานการปฏิรูปการศาลไทยของกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ในสมัยที่ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม จะขอกล่าวถึงการจัดศาลหัวเมืองให้มาขึ้นอยู่ในกระทรวงยุติธรรมซึ่งเป็นผลงานของกรม-

หมิ่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ แต่เกิดขึ้นในสมัย
กรมหลวงพิชิตปรีชากรเป็นเสนาบดีกระทรวง
ยุติธรรม

ตามประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม
ร.ศ. ๑๑๐ ได้ระบุเฉพาะศาลต่างๆ ในกรุงเทพฯ
ให้รวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรมเท่านั้น ส่วน
ศาลหัวเมืองยังมีได้รวมเข้ามาเลย ดังปรากฏ
ในพระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔ ลง
วันที่ ๒ มกราคม ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘)
ซึ่งกล่าวว่าการจัดระเบียบศาลหัวเมืองแบ่งเป็น
ศาลมณฑล ศาลเมือง และศาลแขวง และยังคง
สังกัดอยู่ในกระทรวงมหาดไทย และกระทรวง
นครบาล

ต่อมาเมื่อได้จัดระเบียบราชการศาล
สถิตย์ยุติธรรมในกรุงเทพฯ เข้ารูปดีแล้ว ในปี
ร.ศ. ๑๑๕ จึงได้เริ่มต้นจัดการศาลหัวเมือง
เพื่อในที่สุดจะได้รวบรวมให้มาสังกัดขึ้นอยู่
กับกระทรวงยุติธรรมเช่นเดียวกับศาลสถิตย์
ยุติธรรมในกรุงเทพฯ โดยตราพระราชบัญญัติ
ตั้งข้าหลวงพิเศษสำหรับจัดการแก้ไขธรรมเนียม
ศาลยุติธรรมหัวเมืองทั้งปวงขึ้นเมื่อวันที่ ๒๑
กันยายน ร.ศ. ๑๑๕^๑ ข้าหลวงพิเศษดังกล่าว
มีจำนวน ๕ นาย รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ตั้งกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์
ขุนหลวงพระยาไกรสีห์ และนายอาร์ เจ เกิก-
ปาดริก เป็นข้าหลวงพิเศษประจำการ ๓ นาย
โดยมีกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นประธานยก
ในกองข้าหลวงพิเศษ^๒ ส่วนข้าหลวงพิเศษ
อีก ๒ นาย คือ เทศาภิบาลประจำมณฑลที่

ข้าหลวงพิเศษจะได้ตั้งทำการในขณะนั้น และ
ผู้รักษาเมืองคนใดคนหนึ่งในมณฑลที่ข้าหลวง
พิเศษไปตั้งทำการอยู่นั้นซึ่งเสนาบดีกระทรวง
มหาดไทยเลือกสรรตั้งขึ้น^๓ ในระหว่างที่
ข้าหลวงพิเศษอยู่ในตำแหน่งนั้นมิอำนาจ
กระทำการทั้งปวงได้ทั่วไปเต็มที่ เหมือนเสนาบดี
กระทรวงมหาดไทยและเสนาบดีกระทรวง
ยุติธรรม ดังที่ได้ตราไว้ในพระธรรมนูญศาล
หัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔ ทุกประการ ข้อสำคัญก็
คือ มีอำนาจและหน้าที่ดังนี้

๑. จัดการแก้ไขธรรมเนียมศาลหัวเมือง
ทั้งปวงให้ถูกต้องตามที่ได้ตราไว้ในพระธรรมนูญ
ศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔

๒. ในระหว่างเวลากำหนดชุมนุมอยู่
พร้อมกันก็ดี หรือนอกเวลากำหนดชุมนุม
พร้อมกันก็ดี ให้ออกไปเยี่ยมเยียนศาลหัวเมือง
ศาลใดศาลหนึ่ง และตรวจตราบรรดาถ้อยคำ
สำนวนความและจดหมายเหตุรายงานศาลที่
เก็บรักษาในศาลหัวเมืองเหล่านั้นด้วย แล้ว
ให้สอบสวนความรู้กฎหมายของผู้พิพากษา
กรรมการ และเจ้าพนักงานอื่น ๆ ผู้มีหน้าที่ฝ่าย
ตุลาการเกี่ยวข้องในการพิจารณาพิพากษา
ถ้อยความ กับให้ทำรายงานการที่ผู้พิพากษา
กรรมการ และเจ้าพนักงานเหล่านั้นได้ปฏิบัติ
ราชการตามหน้าที่อย่างไรกับมีคุณวุฒิและ
ความรู้กฎหมายอย่างไร เมื่อเห็นว่าต่อไปภาย
หน้าควรจะทำอย่างไรให้ดีขึ้นแล้ว ให้ชี้แจง
ความเห็นไว้ในรายงานนั้นด้วย

๑ พระมณูเวทย์วิมลนาท, คำสอนชั้นปริญญาตรี พุทธศักราช ๒๔๗๘ ธรรมนูญศาลยุติธรรม พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ พระมณูเวทย์วิมลนาท ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๒๔ มีนาคม ๒๔๓๓,
หน้า ๑๕.

๒ “ประกาศตั้งข้าหลวงพิเศษขึ้นประจำการ ๓ นาย เป็นผู้จัดการแก้ไขธรรมเนียมศาลยุติธรรมหัวเมืองทั้งปวง ร.ศ.
๑๑๕” ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๕ กฎหมาย ร.ศ. ๑๑๕-๑๑๘, หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

๓ พระมณูเวทย์วิมลนาท, คำสอนชั้นปริญญาตรี พุทธศักราช ๒๔๗๘ ธรรมนูญศาลยุติธรรม, หน้า ๑๕.

๓. ให้กล่าวชี้แจงและสั่งสอนผู้พิพากษา และเจ้าพนักงานในศาลหัวเมืองศาลใดศาลหนึ่งตามแต่จะดำริเห็นสมควรในวิธีพิจารณาความแพ่งความอาชญา และถ้าเมื่อใดเห็นจำเป็นจะต้องนั่งพิจารณาคำพิพากษาเอง ก็ให้ข้าหลวงพิเศษทั้งหมด หรือมอบอำนาจให้ข้าหลวงพิเศษคนใดคนหนึ่งเป็นผู้พิพากษาในศาลหัวเมืองศาลใดศาลหนึ่ง แทนที่ผู้พิพากษาในศาลนั้น แล้วพิจารณาพิพากษาความเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งค้างอยู่หรือซึ่งฟ้องขึ้นใหม่ก็ได้ ความที่ชำระ เช่นนี้ โจทก์หรือจำเลยจะฟ้องอุทธรณ์คำพิพากษานั้นต่อศาลใดศาลหนึ่งไม่ได้ ถ้าไม่พอใจแก่คำพิพากษานั้นก็ให้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาทีเดียว

๔. ให้เสาะแสวงคดียุติความซึ่งค้างอยู่ในศาลหัวเมืองให้หมดสิ้นไปตามที่เห็นเป็นทางดีที่สุดที่จะกระทำได้

โดยเหตุที่ข้าหลวงพิเศษมีอำนาจดังกล่าวข้างต้น ดังนั้นตั้งแต่ ร.ศ. ๑๑๕ จึงได้รวบรวมศาลหัวเมืองต่าง ๆ ที่สังกัดกระทรวงอื่นมารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรมเป็นลำดับต่อมา

อย่างไรก็ตามแม้จะทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมสืบต่อจากกรมหลวงพิชิตปรีชากร แต่รัชกาลที่ ๕ ก็ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ดำรงตำแหน่งสภานายกข้าหลวงพิเศษจัดการศาลหัวเมืองต่อไป เพราะพระองค์ทรงจัดการ

ศาลหัวเมืองสำเร็จเรียบร้อยเป็นที่พอใจมาก

พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ในฐานะเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ได้ทรงปฏิรูปการศาลไทย ดังต่อไปนี้

(๑) ออกประกาศให้ข้าหลวงพิเศษจัดตั้งศาลหัวเมืองและผู้พิพากษาในศาลพระราชอาญามีอำนาจกำหนดโทษในความผิดอาญา แต่เดิมเมื่อศาลพิพากษาลงโทษจำคุกจำเลยแล้วก็ต้องกราบบังคมทูลให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกำหนดเวลาจำคุกอีกชั้นหนึ่ง ทำให้ติดขัดชักช้ามากเนื่องจากพระองค์ทรงมีพระราชภารกิจในการปกครองแผ่นดินเป็นอันมาก ขณะที่กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ดำรงตำแหน่งสภานายกข้าหลวงพิเศษจัดการศาลหัวเมืองซึ่งยังอยู่ในสมัยที่กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมนั้น กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้ทูลเกล้าฯ ถวายร่างประกาศพระราชทานอำนาจให้ข้าหลวงพิเศษจัดการศาลในหัวเมืองมีอำนาจกำหนดโทษและเวลาจำคุกของผู้ต้องโทษในคดีอาญาและรัชกาลที่ ๕ ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกประกาศใช้ในวันที่ ๒๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๕ และให้ศาลซึ่งข้าหลวงพิเศษจัดตั้งขึ้นมีอำนาจกำหนดโทษเช่นเดียวกันด้วย ทั้งนี้โดยให้กำหนดโทษเทียบตามบทพระอัยการ” ต่อมาเมื่อกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมนั้น พระองค์

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕-๑๖.

๒ “ประกาศสำหรับข้าหลวงพิเศษจัดตั้งศาลหัวเมืองจะกำหนดโทษผู้แพคดีที่มีโทษหลวง ร.ศ. ๑๑๕” ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๕ กฎหมาย ร.ศ. ๑๑๕-๑๑๕, หน้า ๒๓๓. บทพระอัยการ ในที่นี้หมายถึง พระบรมราชวินิจฉัยซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวินิจฉัยเป็นแบบอย่างมาแต่เดิม ดู พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์พระราชบัญญัติในปัตยุบัน เล่ม ๑, หน้า ๑๑ ประกอบ.

ทรงตระหนักว่า การที่ราชการในศาลพระ-
ราชอาญาอันเป็นศาลที่สำคัญศาลหนึ่งใน
กระทรวงยุติธรรมไม่ดำเนินไปโดยสะดวกเท่าที่
ควรนั้น สาเหตุประการหนึ่งเนื่องจากการที่
ศาลไม่มีอำนาจกำหนดเวลาจำคุกผู้กระทำ
ผิด^๑ ดังนั้นในวันที่ ๙ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕
กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์จึงทรงกราบบังคม
ทูลเรื่องนี้ต่อรัชกาลที่ ๕ พร้อมกับทูลเกล้าฯ
ถวายร่างประกาศพระราชทานอำนาจให้ศาล
ในกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจกำหนดโทษผู้
ต้องหาในคดีอาญาได้^๒ และรัชกาลที่ ๕ ได้
พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกประกาศ
ใช้เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕^๓ ดังนั้น
นับแต่ปลายปี ร.ศ. ๑๑๕ เป็นต้นไป ศาลส่วน
กลางของกระทรวงยุติธรรมและศาลหัวเมือง
ที่ข้าหลวงพิเศษจัดตั้งขึ้นตลอดจนศาลข้าหลวง
พิเศษเองมีอำนาจที่จะกำหนดโทษต่าง ๆ และ
กำหนดเวลาจำคุกได้ แต่อย่างไรก็ตามโทษ
ประหารชีวิต ริบราชบาทร และจำคุกตลอดชีวิต
นั้น ศาลส่วนกลางต้องกราบบังคมทูลต่อ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก่อน ส่วนศาล
หัวเมืองที่ข้าหลวงพิเศษจัดตั้งขึ้นต้องกราบ
บังคมทูลก่อนเฉพาะโทษประหารชีวิตและ
ริบราชบาทร

(๒) ออกประกาศยกเลิกกรรมการ
พิเศษชำระความนา และโอนอรรถคดีจาก

กรรมการพิเศษชำระความนาไปรวมไว้ใน
ศาลของกระทรวงยุติธรรม กรรมการพิเศษ
ชำระความนาเป็นศาลรับสั่งซึ่งรัชกาลที่ ๕
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นเมื่อวันที่
๑๐ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘) เพื่อ
ชำระคดีวิวาทเกี่ยวกับนาในฉนวนตราจองและ
การชุดคลองในบริเวณทุ่งแสนแสบต่อมาใน
เดือนกันยายน ร.ศ. ๑๑๕ รัชกาลที่ ๕ ได้ทรง
มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้กรรมการ
พิเศษชำระความนามีอำนาจพิจารณาพิพากษา
คดีเกี่ยวกับการวิวาทแย่งชิงที่นาซึ่งจะฟ้อง
ขึ้นใหม่ในมณฑลกรุงเทพฯ มณฑลกรุงเก่า
และมณฑลปราจีน ซึ่งแต่เดิมเป็นหน้าที่ของ
ศาลในกระทรวงยุติธรรมด้วย^๔ และเมื่อเดือน
มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕ กรรมการพิเศษชำระความ
นามีเหลือเพียง ๒ คน และราชการในหน้าที่
ดังกล่าวเหลืออยู่ไม่มากนัก รัชกาลที่ ๕ จึง
ทรงพระราชดำริให้รวมงานของกรรมการ
พิเศษชำระความนาเข้าไว้ในกระทรวงยุติธรรม
กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์จึงได้ทรงทูลขอให้
พระเจ้านั่งยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
ช่วยเรียบเรียง และต่อมาเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม
ร.ศ. ๑๑๕ จึงได้มีประกาศเลิกกรรมการพิเศษ
ชำระความนาและโอนคดีเกี่ยวกับนาของกรม-
การพิเศษดังกล่าวมารวมไว้ในศาลของกระทรวง
ยุติธรรม

๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย.๑/๙ สายพระหัตถ์พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กราบบังคม
ทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๙ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕.

๒ เรื่องเดียวกัน.

๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย.๑/๙ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง
พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ ๑๐ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕ และ "ประกาศสำหรับรับสนองลิตยยุติธรรมจะกำหนด
โทษผู้แพคดีมีโทษหลวง" ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๔ กฎหมาย ร.ศ. ๑๑๔-๑๑๕, หน้า ๒๔๐-๒๔๑.

๔ "ประกาศขยายอำนาจกรรมการพิเศษชำระความวิวาทเรื่องที่นา" ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๕
กฎหมาย ร.ศ. ๑๑๔-๑๑๕, หน้า ๑๔๙-๑๕๐.

(๓) ทำนุบำรุงเกียรติศักดิ์ของ
ตุลาการไทย ดังนี้

ก. กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงมีส่วนสำคัญในการจัดตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้นในกระทรวงยุติธรรมเมื่อ ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) ทั้งนี้เพราะทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องสร้างกำลังคนขึ้นใช้ในการพิจารณาและพิพากษาอรรถคดี และทรงประสาทความรู้ทางกฎหมายและอบรมจริยธรรมตุลาการแก่ผู้พิพากษาทั้งเก่าและใหม่ ตลอดจนนักเรียนกฎหมายซึ่งจะเป็นผู้พิพากษาต่อไปในภายหน้าด้วยพระองค์เอง แนวการศึกษากฎหมายของไทยในครั้งนั้นดำเนินตามระบบการจัดการศึกษากฎหมายของอังกฤษ^๑ ส่วนกฎหมายลักษณะครอบครัวและมรดก กฎหมายที่ดินนั้นศึกษาจากครูไทย นอกจากนั้นยังทรงนิพนธ์ตำรากฎหมายไว้มากมาย เช่น พระราชบัญญัติในบัดยบัน เล็กเซอร์กฎหมายที่ดินกฎหมายราชบุรี เป็นต้น และพระองค์ยังได้ทรงบำเพ็ญตนเป็นตัวอย่างในด้านจริยธรรมตุลาการด้วย

ข. กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงกวาดขันการทำงานของผู้พิพากษาโดยให้ความสำคัญแก่ความซื่อสัตย์สุจริตและความสามารถในเชิงงานเป็นอย่างมาก ดังนั้นพระองค์จึงได้ทรงพยายามเลือกเฟ้นกลั่นกรองเอาบุคคลที่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่และเกียรติศักดิ์ของตุลาการเท่านั้นไว้ทำงาน และทรงพยายามกำจัดคนทุจริตและประพฤติตนมิชอบต่อตำแหน่งผู้พิพากษาออกไป

ค. กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงวางโครงการปรับปรุงเงินเดือนผู้พิพากษาให้สมกับตำแหน่งหน้าที่และเกียรติศักดิ์ของตุลาการด้วยการเพิ่มเงินเดือนให้มากขึ้นจนเพียงพอที่ผู้พิพากษาจะดำรงตนอยู่ได้ตามสมควร เพื่อแก้ไขและป้องกันการทุจริตในศาลต่างๆ โดยเริ่มปรับปรุงเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖) และได้ดำเนินการไปประมาณ ๔ ปีจึงสำเร็จโครงการ

(๔) ปรับปรุงเกี่ยวกับหลักกฎหมายวิธีสบัญญัติในการพิจารณาคดีของศาล ดังนี้

ก. ออกประกาศห้ามมิให้คู่ความเก็บเอาคดีที่ศาลโปรสภาคตัดสินแล้วมาฟ้องต่อศาลแพ่ง ศาลอาญา ก่อนได้รับอนุญาตจากศาลสูงนั้นเมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐)

ข. แก้ไขเพิ่มเติมและยกเลิกพระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ ดังนี้

๑. เพิ่มเติมพระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ ออกมาในรูปแบบประกาศพระบรมราชโองการต่อท้าย โดยใช้ชื่อว่า “ประกาศบอกเลิกกฎหมายต่อท้ายพระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕” เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) ทั้งนี้เนื่องจากมาตรา ๑๔๒ แห่งพระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ มิได้บัญญัติให้ชัดเจนว่าให้ยกเลิกกฎหมายเดิมมาตราใดบ้าง ต่อมา

๑ ธานินทร์ กรวิชัย, การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช, หน้า ๒๘.

๒ “บรรดาข้อพระราชกำหนดกฎหมายเดิม ข้อใดขัดขวางกับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งนี้ ให้ยกเลิกเสีย”.

คณะกรรมการซึ่งแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีสภาได้ประชุมปรึกษากันแล้วเห็นว่ากฎหมายที่ควรยกเลิกนั้นมี ลักษณะวิวิาท ๕ มาตรา ลักษณะ กู้หนี้ ๒๑ มาตรา ลักษณะผัวเมีย ๑๓ มาตรา ลักษณะโจร ๑๒ มาตรา ลักษณะทาส ๘ มาตรา ลักษณะเบ็ดเสร็จ ๑๐ มาตรา ลักษณะอาญาหลวง ๑๙ มาตรา และลักษณะอาญาราชฎูร์ ๑ มาตรา รวม ๘๙ มาตรา คณะกรรมการดังกล่าวได้นำมติของที่ประชุมและรายละเอียดของกฎหมายที่เห็นว่าสมควรยกเลิกเสนอต่อที่ประชุมรัฐมนตรีสภาเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ ซึ่งที่ประชุมรัฐมนตรีสภาเห็นชอบด้วย รัฐมนตรีสภาจึงนำเรื่องขึ้นกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ และในที่สุดได้ออกประกาศเป็นพระบรมราชโองการเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๗

๒. แก้ไขคำอธิบายความหมายของคดีแพ่งในมาตรา ๔^๑ แห่งพระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ ให้ถูกต้องตามลักษณะความแพ่งในกฎหมายไทยไว้ใน ประกาศแก้พระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ ว่า

“มาตรา ๔ คดีทั้งปวงฟ้องกันด้วยประการใด ๆ

(๑) ที่ไม่ได้ร้องขอให้มิโทษอาญาหลวงอย่างเดียว

(๒) หรือร้องขอให้มิโทษอาญาหลวงพร้อมด้วยขอสั่งอื่นด้วย แต่โทษอาญาหลวงนั้นไม่เป็นข้อสำคัญในกฎหมายแล้ว เรียกว่าความแพ่ง”

๓. ยกเลิก หมวด ๖ ซึ่งว่าด้วยวิธีฟ้องคดีที่เกี่ยวกับตัวผิดใช้เงินแลตัวส่งเงินในพระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ เนื่องจาก “...คนที่ร่างเดิมไม่เข้าใจเรื่องตัวเงินเลย อธิบายผิดทั้งสิ้น จะทิ้งไว้ก็เป็นเหตุให้เกิดโกลาหลเปล่า ๆ สู้ปล่อยให้ผู้พิพากษาวินิจฉัยตามเรื่องตามการไปคงไม่ผิดนัก”

๔. เพิ่มเติมข้อความเกี่ยวกับอายุความลงในมาตรา ๘๘ และมาตรา ๑๓๔ แห่งพระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ โดยออกมาในรูป “ประกาศแก้พระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕” เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒)

๕. ออกกฎเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม กฎที่ ๕๕ อธิบายค่าธรรมเนียมขึ้นศาลต่อท้ายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๙)

ค. ออกประกาศแก้พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. ๑๑๓ เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๘ เพื่อแก้ไขมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. ๑๑๓ ซึ่งเดิมไม่ยอมให้จำเลยในคดีอาญาอ้างตนเอง บิดา มารดา บุตรเป็นพยาน แต่ยอมให้โจทก์อ้างได้ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงประสงค์จะให้ทั้งโจทก์และจำเลยสามารถอ้างบุคคลดังกล่าวเป็นพยานได้เหมือนกัน จึงได้แก้ไขมาตรา ๖ ดังกล่าว

๑ “คดีทั้งปวงฟ้องกันด้วยประการใด ๆ กิติ ที่ไม่ได้ร้องขอให้มิโทษอาญาหลวงตามกฎหมาย และเป็นแต่จะตัดสินให้แล้วแก่กันได้ด้วย ทอดลินใหม่ฤาใช้ทุนทรัพย์ทั้งปวงนั้น เรียกว่าความแพ่ง”.

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๒/๙ หนังสือกระทรวงยุติธรรมที่ ๗๓/๔๙๗๗ ลายพระหัตถ์พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๙ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๘.

ง. ปรับปรุงกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ๒ ครั้ง ดังนี้

๑. ประกาศใช้พระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาญา ร.ศ. ๑๒๐ เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ร.ศ. ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) เพื่อขจัดปัญหาที่เกิดจากตัวบทกฎหมายระหว่างศาลต่าง ๆ และกรมพลตระเวน

๒. ประกาศใช้พระราชบัญญัติเพิ่มเติมวิธีพิจารณาความอาญา ร.ศ. ๑๒๖ เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการที่เจ้าทรัพย์จะฟ้องเรียกทรัพย์คืนจากจำเลยในคดีอาญา

จ. ตราพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗ เมื่อประมาณ ร.ศ. ๑๒๕ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงมอบหมายให้ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลต่าง ๆ เจ้ากรมอัยการ และทนายความบางคนมาประชุมกันเพื่อพิจารณาแก้ไขรวบรวมและจัดหมวดหมู่บทบัญญัติเกี่ยวกับพระธรรมนูญศาลยุติธรรม และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ในส่วนของพระธรรมนูญศาลยุติธรรมนั้นได้รวมประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๐ พระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔ ประกาศตั้งข้าหลวงพิเศษจัดการศาลยุติธรรมในหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๕ และประกาศเรื่องทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาเข้าด้วยกัน แต่สำหรับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งได้ยึดพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๑๕ ที่ใช้อยู่เป็นหลัก แล้วนำเอาประกาศแก้ไขเพิ่มเติมต่าง ๆ เข้ามารวมด้วย ดัดทอนส่วนที่ไม่ใช่ออกและเพิ่มเติมส่วนที่เหมาะสมเข้าไป โดยมีการแก้ไขถ้อยคำในร่างพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและพระราชบัญญัติวิธีพิจารณา

ความแพ่งบ้าง ในที่สุดรัชกาลที่ ๕ ก็ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้เป็นกฎหมายได้โดยมี “ประกาศให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรมกับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗” ประกาศออกมาในวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) การประกาศใช้กฎหมายสองฉบับนี้ทำให้การพิจารณาปัญหาข้อกฎหมายซึ่งต้องวินิจฉัยไปตามกฎหมายไทยที่มักเกิดในศาลต่างประเทศสะดวกและเป็นธรรมขึ้น ทั้งนี้เพราะแต่เดิมข้อความในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาที่ใช้อยู่ในขณะนั้นไม่บริบูรณ์หรือไม่ชัดเจน กงสุลซึ่งมานั่งพิจารณาคดีอาจจะเข้าใจว่าวิธีพิจารณาของศาลไทยไม่เป็นที่เพียงพอจะให้ความยุติธรรมแก่คนในสังกัดของเขา ดังนั้นการตราพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗ จึงเป็นประโยชน์ในด้านเอกราชทางการศาลเพื่อนำมาซึ่งสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของไทยกลับคืนมา

(๕) ปรับปรุงเกี่ยวกับทางปฏิบัติในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีในศาล ดังนี้

ก. ออกกฎเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม กฎที่ ๖ ว่าด้วยเรื่องรับอุทธรณ์ส่งอุทธรณ์

ข. ออกกฎเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม กฎที่ ๓๗ ให้ยกเลิกธรรมเนียมที่ศาลถามคู่ความถึงเรื่องการอุทธรณ์คำพิพากษาเมื่อเวลาตัดสิน

ค. ออกกฎเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม กฎที่ ๓๘ เรื่องการว่าความอย่างคนอนาถา

ง. ประกาศใช้พระราชบัญญัติอัตราค่าธรรมเนียมทนายความ ร.ศ. ๑๒๓

(๖) ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการอุทธรณ์ฎีกา รายงานศาลยุติธรรมสำหรับปีรัตนโกสินทรศก ๑๒๒ กล่าวถึงความยืดหยุ่นของการพิจารณาคดีของศาลหัวเมืองในสมัยนั้นไว้ว่า “ตามวิธีที่ใช้กันอยู่เดี๋ยวนี้ คดีเรื่องหนึ่งเกือบต้องพิจารณาถึง ๔ หน จึงจะเป็นการแล้วเด็ดขาดไปได้ คือ ตั้งต้นฟ้องที่ศาลเมือง อุทธรณ์ไปยังศาลมณฑล อุทธรณ์ยังศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ และที่สุดทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา” สำหรับในส่วนกลาง ราษฎรผู้มีอรรถคดีจะยื่นฟ้องต่อศาลใดศาลหนึ่งในกระทรวงยุติธรรมซึ่งแล้วแต่รูปคดีอยู่ในอำนาจศาลใด ถ้าไม่พอใจคำพิพากษาศาลชั้นต้นก็ยื่นอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์อันเป็นศาลสูงสุดในกระทรวงยุติธรรม แต่เมื่อราษฎรไม่พอใจในคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ก็ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้อีก

อย่างไรก็ดีคดีอุทธรณ์ที่ฟ้องกันอยู่นั้น โดยมากเป็นคดีที่ไม่มีสาเหตุจำเป็นอะไรเลยที่จะต้องอุทธรณ์ หากแต่ก็อุทธรณ์กันเพื่อถ่วงเวลาให้ยืดยาวไปอีกเท่านั้น เพราะ “...อุทธรณ์นั้นง่ายมากในเมืองนี้ ตามที่เป็นอยู่แล้วไม่มีอะไรห้ามความอุทธรณ์ นอกจากการเสียเงินร้อยละสองกึ่งในความแพงตามทุนทรัพย์ที่พิพาทกัน” จึงได้มีความพยายามของกระทรวงยุติธรรมที่จะแก้ไขความอุทธรณ์ที่ค้างศาล ในที่สุดได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติอุทธรณ์ ร.ศ. ๑๒๓ ขึ้นเมื่อ วันที่ ๒๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖) ซึ่งมีใจความสำคัญ ๓ มาตรา ดังต่อไปนี้

“มาตรา ๑ ในคดีแพ่งและอาญาทั้งปวง เมื่อศาลได้ตัดสินปรับเป็นสินไหมก็ดี พิษภัยก็ดี หรือเป็นค่าเสียหายอื่น ๆ ก็ดี ซึ่งมีทุนทรัพย์ไม่เกินกว่า ๒ ชั่ง แลศาลอุทธรณ์ชั้นหนึ่งได้พิพากษายืนตามคำตัดสินศาลล่าง หรือเป็นแต่แก้ไขเล็กน้อยแล้ว ห้ามไม่ให้ผู้แพ้คดีอุทธรณ์ต่อไปเว้นไว้แต่

๑. ผู้พิพากษาซึ่งได้ชำระแต่เดิมมา หรือผู้พิพากษาชั้นอุทธรณ์คิดเห็นว่าข้อความที่ได้ตัดสินนั้นเป็นปัญหาสำคัญ ได้ยอมอนุญาตให้ฟ้องอุทธรณ์ต่อไปหรือ

๒. เมื่อเสนาบดีกระทรวงหนึ่งกระทรวงใด หรือข้าหลวงเทศาภิบาล หรือผู้ว่าราชการเมือง หรือเจ้ากรมอัยการ หรือเนติบัณฑิตยสยาม ๒ นาย ได้ลงชื่อในคำอุทธรณ์นั้นรับรองว่าที่ได้อุทธรณ์ดังนี้มีเหตุอันสมควร จึงจะอุทธรณ์ได้

มาตรา ๒ ในคดีแพ่งและอาญาทั้งปวง ซึ่งศาลได้ตัดสินปรับเป็นสินไหมก็ดี พิษภัยก็ดี หรือเป็นค่าเสียหายอื่น ๆ ก็ดี ซึ่งมีทุนทรัพย์ไม่เกินกว่า ๕ ชั่ง แลศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ หรือศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ ได้พิพากษายืนตามคำตัดสินศาลล่างหรือเป็นแต่แก้ไขเล็กน้อยแล้ว ห้ามไม่ให้ผู้แพ้คดีทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาเว้นไว้แต่

๑. ผู้พิพากษา ซึ่งได้ชำระแต่เดิมมา หรือผู้พิพากษาชั้นอุทธรณ์คิดเห็นว่าข้อความที่ได้ตัดสินนั้นเป็นปัญหาสำคัญ ได้ยอมอนุญาตให้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา หรือ

๑ รายงานศาลยุติธรรมสำหรับปีรัตนโกสินทรศก ๑๒๒, หน้า ๓.

๒ เรื่องเดียวกัน.

๒. เมื่อเสนาบดีกระทรวงหนึ่ง
กระทรวงใดหรือข้าหลวงเทศาภิบาลหรือเจ้า
กรมอัยการหรือเนติบัณฑิตยสยาม ๒ นาย
ได้ลงชื่อในฎีกานั้นรับรองว่าที่ได้ทูลเกล้าฯ
ถวายฎีกาดังนี้มีเหตุอันสมควร จึงจะทูลเกล้าฯ
ถวายฎีกาได้

มาตรา ๓ ข้อความตามที่มิใช่ประกาศ
เรื่องทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาลงวันที่ ๕ พฤษภาคม
ร.ศ. ๑๑๗ นั้น แม้มีข้อขัดกับประกาศนี้ก็
ให้ยกเลิกข้อนั้นเสีย”

ส่วนการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกานั้น
ตามประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมกำหนดว่า
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ตั้งกรรมการตรวจเป็นครั้งคราว
เพื่อเรียบเรียงความเห็นขึ้นกราบบังคมทูลเป็น
พิเศษ” แต่เนื่องจากคู่ความฝ่ายที่ไม่พอใจใน
คำพิพากษาหรือถูกพิพากษาให้แพ้คดีก็ย่อม
จะอุทธรณ์ฎีกากันเป็นลำดับมาเรื่อย ๆ ทำให้
คดีที่ถึงทูลเกล้าฯ ถวายฎีกามีมากเกินกว่าที่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงทอดพระ-
เนตรได้กรรมการองคมนตรีที่ทรงตั้งขึ้นจึง
ตัดสินใจกันไปเองโดยถือว่าเป็นอำนาจของพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อเป็นเช่นนี้รูปการตัดสิน
ของคณะกรรมการตรวจฎีกาก็ค่อยแปรรูปมา
เป็นเหมือนศาล ๆ หนึ่งมากขึ้นทุกที เป็นอัน
ว่าฎีกาก็เริ่มห่างจากองค์พระบาทสมเด็จพระ-
เจ้าอยู่หัวมากขึ้น” อย่างไรก็ตามต่อมาก็เกิด

มีผู้ที่ไม่พอใจในคำพิพากษาของคณะกรรมการ
ตรวจฎีกา แล้วได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขึ้นที่
สอง” อีกครั้งหนึ่ง แต่ในปี ร.ศ. ๑๑๙ (พ.ศ.
๒๔๔๓) ได้มีการห้ามฎีกาขึ้นที่สองอย่าง
เด็ดขาดและให้ศาลฎีกาเป็นศาลสูงสุด และ
“...ไม่ขึ้นในกระทรวงใด เป็นกรมอยู่ในตัว
รับผิดชอบต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ตรงต่อพระองค์ และฟังบังคับบัญชาโดยตรง
ทำการโดยเปิดเผยเหมือนศาลทุกประการ มี
หน้าที่ตัดสินความได้เป็นเด็ดขาดในเมืองไทย”^๑
และตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗
มาตรา ๗ ได้บัญญัติว่า “คำพิพากษาของศาล
ฎีกาที่ได้พิพากษาเสร็จเด็ดขาดไปแล้วในคดี
เรื่องใด ห้ามไม่ให้คู่ความทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา
ขึ้นที่สองอีก” ซึ่งเป็นการบัญญัติห้ามฎีกาขึ้น
ที่สองหรือฎีกาอย่างเด็ดขาดอีกครั้งหนึ่ง แต่
อย่างไรก็ตามในสมัยนั้นจำเลยอาจขอพระราช-
ทานอภัยโทษหรือลดหย่อนผ่อนโทษได้ตาม
พระราชกฤษฎีกาวางระเบียบการทูลเกล้าฯ
ถวายฎีกา พ.ศ. ๒๔๕๗ และรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรสยาม มาตรา ๕๕”

(๗) ปรับปรุงด้านความเป็นอิสระ ของศาล

ความเป็นอิสระของศาลในการพิจารณา
พิพากษาคดีโดยปราศจากการแทรกแซงของ
ฝ่ายบริหารซึ่งถือกันทั่วไปในนานาอารยประเทศ
ว่าเป็นหลักประกันความยุติธรรมในศาลอัน

๑ “พระราชบัญญัติอุทธรณ์ รีดินโกลินทร์คก ๑๒๓” ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม ๑๙ กฎหมาย ร.ศ. ๑๒๒-
๑๒๓, หน้า ๑๑๕-๑๑๖.

๒ “ประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ แผ่นที่ ๒ ๑๐ เมษายน ร.ศ. ๑๑๑, หน้า ๑๑๑.

๓ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรุษรัตนโกสินทร์, พระราชบัญญัติในบัดยบัน เล่ม ๒, หน้า ๙๙๐-๙๙๑.

๔ “ราษฎรเรียกกันว่า ฎีกาโดยยะ” เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙๑.

๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙๑-๙๙๒.

๖ พระมนูเวทย์วิมลนาท, คำสอนชั้นปริญญาตรี พุทธศักราช ๒๔๗๘ ธรรมนูญศาลยุติธรรม, หน้า ๔๖.

เป็นที่พึงสุดท้ายของประชาชนมาจาก หลักนิติธรรม (The Rule of Law) ศาสตราจารย์ เอ.วี.ไดซี่ (Professor A.V. Dicey) ได้กล่าวว่า หลักนิติธรรมมีความหมายสำคัญ ๓ ประการคือ^๑

๑. บุคคลใดจะถูกลงโทษต่อเมื่อกระทำผิดต่อกฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นโดยถูกต้อง และก่อนที่จะถูกลงโทษบุคคลนั้นจะต้องถูกพิจารณาพิพากษาโดยศาลยุติธรรม

๒. บุคคลทุกคนเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย ไม่มีบุคคลใดมีอภิสิทธิ์หรืออยู่เหนือกฎหมาย หมายถึง ผู้พิพากษาต้องมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีอย่างเต็มที่

๓. บุคคลทุกคนมีสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการพิจารณาพิพากษาของศาล กล่าวคือ เป็นผลแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย หรืออำนาจสูงสุดของกฎหมาย (Supremacy of Law)

ตามระบบการศาลไทยแต่โบราณนั้น ศาลต่าง ๆ แยกย้ายกันสังกัดอยู่ตามกระทรวงกรมต่าง ๆ มากมาย การที่ศาลสังกัดอยู่ตามหน่วยงานบริหารเช่นนี้ย่อมทำให้เจ้าหน้าที่ในศาลและผู้พิพากษาต้องอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร ซึ่งทำให้อำนาจศาลถูกก้าวก่ายได้ง่าย ครั้นมาในยุคปฏิรูปการศาลไทยรัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะปรับปรุงการศาลตามหลักนิติธรรมและได้ปฏิรูปการศาลโดยเน้นหนักในหลักความเป็นอิสระของศาลโดยตลอดมาความเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ครั้งแรกเริ่มขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชบัญชาให้ลูกขุนตระลาการขุนศาล

ทุกกระทรวงกรมย้ายไปทำงานรวมกันที่ศาลสถิตย์ยุติธรรมในปี ร.ศ. ๑๐๐ (พ.ศ. ๒๔๒๔) นอกจากนี้ยังจะเห็นได้จากคำจารึกบนหิรัญบัตรซึ่งอยู่ในศิลาฤกษ์อาคารศาลแพ่งหลังเดิมซึ่งจารึกไว้เมื่อ ร.ศ. ๑๐๐ ตอนหนึ่งว่า

“...ทรงพระราชดำริเห็นว่าในการทั้งปวงเหล่านี้ การยุติธรรมอันเดียวเปนการที่สำคัญยิ่งใหญ่เป็นหลักประธานการชำระตัดสินความทุกโรงศาลเปนเครื่องประกอบรักษาให้ความยุติธรรมเปนไป ถ้าจัดได้ดีขึ้นเพียงใดประโยชน์ความสุขของราษฎรก็จะเจริญยิ่งขึ้นเท่านั้นเพราะฉะนั้นจึงได้ทรงพระอุตสาหไต่สวนในพระราชกำหนดกฎหมายเก่าใหม่แลการที่ลูกขุนตระลาการได้กระทำแต่ก่อน ๆ สืบมาจนทุกวันนี้ จนทราบแจ้งตลอดด้วยมหันตปริยญาณ แล้วทรงพระราชพิวินิจฉัยลอบด้วยกฎหมายอย่างธรรมเนียมในประเทศที่ใหญ่ทั้งปวง ที่ในทุกวันนี้อ้อชาปรากฏกันว่า ราษฎรได้ความสุขเปนอย่างยิ่งนั้น ๆ โดยละเอียดตลอดแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่าการอย่างธรรมเนียม พิจารณาตัดสินความมากมายหลายศาล หลายกระทรวง แลผู้มีอำนาจต่าง ๆ ทั้งปวงบังคับบัญชาว่ากล่าวเอาเองแทบจะทุกกระทรวง พนักงานสืบสนปะปนกันกับราชการอื่น ๆ นั้น เปนเครื่องกีดกันให้การยุติธรรมเกิดยาก จำเปนจะต้องจัดรวมเข้าให้เปนแห่งเดียวกัน แลจัดให้ผู้พิพากษาพิจารณามีหน้าที่พนักงานแต่ที่จะทูลบำรุงรักษายุติธรรมอยู่ฝ่ายเดียวมิให้เกี่ยวในราชการอื่น ๆ ได้ ตัดเหตุที่เปนช่องของการที่ไม่เปนธรรมแลเพิ่มเติมเปิดช่องโอกาสของการที่จะให้เจริญ

^๑ ดู Dicey, Law of the Constitution (1948), pp 187 – 195 ประกาศ.

ในทางยุติธรรมทุกอย่างที่คิดเห็นได้ในเวลานี้
ทุกสิ่งประการ...”^๑

หลังจากนั้นอีก ๑๐ ปีต่อมา คือ ในปี
ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ก็มีการตั้งกระทรวง
ยุติธรรมขึ้นเพื่อให้ศาลต่าง ๆ มารวมกันอยู่
ในสังกัดเดียวกันและเป็นอิสระจากฝ่ายบริหาร
อย่างแท้จริง โดยให้กระทรวงยุติธรรมที่ตั้ง
ขึ้นใหม่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่ศาล
เท่านั้น^๒ ต่อมาในสมัยที่กรมหมื่นราชบุรีดิเรก-
ฤทธิ์ ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมนั้น
พระองค์ทรงยึดถือหลักความเป็นอิสระของ
ศาลมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากข้อความ
ดังนี้

“...อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอยู่
ใต้อุ้งมือฝ่ายตุลาการนั้นไขไม่ได้ มีแต่จะเกิดภัย
ขึ้นเสมอ ๆ ดังที่รัฐบาลเองก็ได้ประกาศแสดง
ความอันนั้นหลายครั้ง ฯลฯ ”^๓

การปรับปรุงให้ศาลมีอิสระในการ
พิจารณาพิพากษาคดีอย่างเต็มที่นี้ถือว่าเป็น
งานที่สำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งของการปฏิรูปการ
ศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นการพัฒนาประเทศไป
สู่ระบอบประชาธิปไตยในอนาคต ทั้งนี้เพราะ
หลักนิติธรรมนั้นถือได้ว่าเป็นรากแก้วของ
ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง^๔

ขณะที่กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรง
ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมอยู่
นั้น ปรากฏว่าเมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ร.ศ.
๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์
ได้ทรงมีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลรัชกาล
ที่ ๕ หลายเรื่อง เรื่องหนึ่งที่ทรงกราบบังคม
ทูล คือ พระประวัติของพระองค์เกี่ยวกับการ
ทำงานในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม
จนมีพระประสงค์จะทรงกราบถวายบังคมลา
ออก^๕ แต่ในเวลานั้นกำลังเกิดปัญหาเรื่อง
ที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปมักจะทำการต่าง ๆ
โดยผลการและเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ไทย
กำลังพยายามทำให้เอกราชทางการศาลกลับ
คืนมาอยู่ใต้กฎหมายไทย รัชกาลที่ ๕ จึงทรง
ไม่เห็นด้วยกับการที่กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์
จะทรงถวายบังคมลาออกในตอนนั้นเพราะ
พระองค์เป็นนักกฎหมายไทยคนเดียวที่ชาว
ต่างชาติเคารพยำเกรงในระยะเวลาหัวเลี้ยว
หัวต่อดังกล่าว ดังนั้นรัชกาลที่ ๕ จึงทรงตั้ง
หม่อมเจ้าจรัญศักดิ์ฤชดากรเป็นรองเสนาบดี
กระทรวงยุติธรรมเพื่อช่วยราชการกระทรวง
ยุติธรรมให้เป็นไปโดยสะดวกและเรียบร้อย
แต่อย่างไรก็ตามรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ออก
จากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมตาม

๑ “ศาลสถิตย์ยุติธรรม” ที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลแพ่ง และ
ศาลฎีกา ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๖, หน้า ๓-๔.

๒ ดู “ประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ แผ่นที่ ๒ ๑๐ เมษายน ร.ศ. ๑๑๑ ประกอบ.

๓ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในปิตุยุบัน เล่ม ๑, หน้า ๑๕๖.

๔ ธานินทร์ ภิรมย์ชัย, การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช, หน้า ๔๘.

๕ ดู กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.๕ ย. ๖/๗ ลายพระหัตถ์พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ กราบ
บังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓๐ เมษายน ร.ศ. ๑๒๘ ประกอบ.

ที่ทรงกราบถวายบังคมลาเอาไว้ และโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าจรรยาศักดิ์ฤชดากรเป็นผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมสืบต่อไป เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๙* (พ.ศ. ๒๔๕๓) รวมระยะเวลาที่กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมทั้งสิ้น ๑๔ ปี

๕. ศาลต่อจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

ก่อนที่จะกล่าวถึงศาลในสังกัดกระทรวงยุติธรรมต่อไป สมควรกล่าวถึงการกำหนดหน้าที่ระหว่างเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมและอธิบดีศาลฎีกาไว้ด้วย กล่าวคือ แต่เดิมความในข้อ ๑ แห่งประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) บัญญัติไว้ว่ากระทรวงยุติธรรมที่ตั้งขึ้นมีเสนาบดีเป็นประธาน มีหน้าที่แผนกหนึ่งต่างหากจากการพิจารณาพิพากษาคดี และไม่มีอำนาจหน้าที่ทางตุลาการ แต่ตามความเป็นจริงในเวลานั้นมิได้เป็นเช่นนั้นเนื่องจากตามประกาศตั้งข้าหลวงพิเศษขึ้นประจำการ ๓ นาย เป็นผู้จัดการแก้ไขธรรมเนียมศาลยุติธรรม หัวเมืองทั้งปวง ร.ศ. ๑๑๕ เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๙) รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นเสนาบดีในกองข้าหลวงพิเศษ ข้าหลวงพิเศษนี้มีอำนาจหน้าที่ในทางตุลาการด้วย และในปีเดียวกันนั้นก็ให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมสืบ

ต่อจากพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร โดยให้ทรงเป็นเสนาบดีในกองข้าหลวงพิเศษต่อไปอีก อำนาจและหน้าที่ทั้งฝ่ายบริหารและตุลาการคงรวมอยู่กับเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมตลอดมา จนกระทั่งปี ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) จึงได้มีการประกาศแยกอำนาจตุลาการออกจากเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ระหว่างเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมกับอธิบดีศาลฎีกา โดยประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ ๓ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑ ทั้งนี้เพราะได้ยกศาลฎีกามารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรม กล่าวคือ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่บังคับบัญชาราชการฝ่ายธุรการของกระทรวงยุติธรรมโดยลำพัง แต่ในงานราชการฝ่ายตุลาการให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมปรึกษาและฟังความเห็นของอธิบดีศาลฎีกาก่อน แล้ววินิจฉัยบังคับบัญชาตามที่ตกลงกัน ส่วนอธิบดีศาลฎีกามีอำนาจหน้าที่วางระเบียบราชการฝ่ายตุลาการ และนำความเห็นเสนอต่อเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ซึ่งรวมถึงการแต่งตั้ง โยกย้าย และเลื่อนตำแหน่งผู้พิพากษาด้วย นอกจากนี้ยังมีหน้าที่วินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายแต่ต่อมาได้มีประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรมลงวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ยกเลิกประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรมลงวันที่ ๓ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑ โดยกำหนดให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นประธานในกระทรวง รับผิดชอบบังคับบัญชาราชการฝ่ายธุรการและตุลาการ นอกจากการพิจารณา

* “ประกาศตั้งผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม” ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๒๓ กฎหมาย ร.ศ. ๑๒๘-๑๒๙, หน้า ๒๗๗.

พิพากษาคดีของศาล แต่เพื่อมีโอกาสตรวจตราราชการในศาลยุติธรรมให้ได้ผลดีเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจนั่งกำกับพิจารณาปรึกษาคดีในศาลยุติธรรมได้ทุกศาล ส่วนอธิบดีศาลฎีกาเป็นประธานเฉพาะในศาลฎีกาเท่านั้น มีอำนาจแต่งตั้ง โยกย้าย ปลดและบังคับบัญชาพนักงานในศาลฎีกาทุกตำแหน่ง แต่ไม่มีอำนาจแต่งตั้ง โยกย้าย หรือเลื่อนตำแหน่งผู้พิพากษาอีกต่อไป ทั้งนี้เพราะตามประกาศฉบับนี้หน้าที่ดังกล่าวเป็นของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมที่จะนำขึ้นกราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนั้นประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ทำให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมกลับมีอำนาจทางตุลาการอีก” แต่อย่างไรก็ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้ตัดอำนาจทางตุลาการออกอย่างเด็ดขาดโดยมาตรา ๑ ซึ่งบัญญัติว่า “ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบในงานธุรการของศาลทั้งหลายที่อยู่ในสังกัดให้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย แต่การดำเนินการพิจารณาคดีรวมตลอดถึงการที่จะมีคำสั่งหรือคำพิพากษาบังคับคดีให้เสร็จเด็ดขาดไปนั้นให้อยู่ในดุลพินิจของศาลโดยเฉพาะ”

ในปี ร.ศ. ๑๓๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ทรงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้ยกศาลฎีกามารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรม โดยประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรมลงวันที่

๓ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑ และนับแต่นั้นมาศาลในสังกัดกระทรวงยุติธรรมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ศาลสถิตยยุติธรรมกรุงเทพฯ และศาลหัวเมือง

๕.๑ ศาลสถิตยยุติธรรมกรุงเทพฯ แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น ได้แก่

๕.๑.๑ ศาลฎีกา เป็นศาลสูงสุดสำหรับพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง แต่เดิมพิจารณาพิพากษาคดีที่ฎีกาจากทั้งศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ และศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ แต่ต่อมาศาลอุทธรณ์ดังกล่าวทั้งสองศาลได้รวมเป็นศาลเดียวกันเรียกว่า ศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ ตามประกาศลงวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๙ ดังนั้นศาลฎีกาจึงพิจารณาพิพากษาคดีที่ฎีกาจากศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ ผู้พิจารณาพิพากษาคดีในศาลฎีกามีได้เรียกว่า “ผู้พิพากษา” เหมือนในศาลอื่น แต่เรียกว่า “กรรมการตรวจฎีกา” จำนวนกรรมการที่จะเป็นองค์คณะตรวจตัดสินฎีกานั้นตามมาตรา ๖ แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ กำหนดว่า ต้องไม่น้อยกว่า ๓ นาย ทั้งนี้เฉพาะคดีที่ไม่เกี่ยวกับคนในบังคับต่างประเทศบางจำพวกที่มีสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศไทย ซึ่งจำเป็นจะต้องมีชาวยุโรป ๒ นายเป็นองค์คณะด้วย

ศาลฎีกามีอำนาจวินิจฉัยคดีที่ฎีกาจากศาลอุทธรณ์ แต่อย่างไรก็ตามถ้าคดีใดมีปัญหาข้อกฎหมายหรือมีข้อสงสัยเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาพิพากษา หากกรรมการตรวจฎีกาเห็นสมควรจะนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอ

๑ ปัจจุบันการแต่งตั้ง โยกย้าย เลื่อนตำแหน่ง และปลดพนักงานในศาลต้องอยู่ภายในบังคับพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๑๘.

๒ ดู พระมณูญหทัยวิมลนาท, คำสอนชั้นปริญญาตรี พุทธศักราช ๒๔๗๘ ธรรมนูญศาลยุติธรรม, หน้า ๒๑-๒๒ ประกอบ.

พระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยก่อนมีคำพิพากษาก็ได้ นอกจากนี้ยังมีอำนาจวินิจฉัยคดีที่ฎีกาจากศาลอื่นอีก เช่น ศาลทหารกลาง^๑ เป็นต้น

๕.๑.๒ ศาลอุทธรณ์ เดิมมีอยู่ ๒ ศาล คือ ศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ และศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ ศาลอุทธรณ์แต่ละศาลต่างมีอธิบดีผู้พิพากษาเป็นผู้บังคับบัญชา ศาลละ ๑ นาย และมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอุทธรณ์จากศาลต่าง ๆ ไม่ปะปนกัน คือ คดีในศาลหัวเมืองทั้งสิ้นอุทธรณ์มายังศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ ยกเว้นคดีอุทธรณ์จากศาลคดีต่างประเทศ หรือศาลแพ่งที่มีอำนาจในหัวเมืองซึ่งต้องบังคับตามสัญญาทางพระราชไมตรีกับต่างประเทศ อันต้องส่งมายังศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ ส่วนคดีที่อุทธรณ์จากศาลต่าง ๆ ในมณฑลกรุงเทพฯ นั้นตกอยู่ในอำนาจศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ พิจารณาพิพากษา^๒

แต่ต่อมาศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษและศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ ได้รวมเข้าเป็นศาลเดียวกัน โดยประกาศลงวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๙ เรียกว่า ศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอุทธรณ์ทั่วพระราชอาณาจักรตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๙ มีอธิบดีผู้พิพากษา ๑ นายเป็นผู้บังคับบัญชา และรับชำระความอุทธรณ์จากศาลชั้นต้นที่ขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรมทุกศาล^๓

จำนวนผู้พิพากษาที่จะเป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดีอุทธรณ์นั้น มาตรา ๙ แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ กำหนดว่า ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ยกเว้นคดีที่เกี่ยวกับคนในบังคับหรืออารักขาฝรั่งเศสซึ่งอุทธรณ์จากศาลต่างประเทศกรุงเทพฯ หรือจากศาลต่างประเทศตามหัวเมืองซึ่งบังคับตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับฝรั่งเศส และคดีทั้งปวงที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลยหรือผู้ต้องหาหรือที่คนในบังคับอังกฤษซึ่งไม่ใช่เชื้อสายชาวเอเชีย องค์คณะ บริษัท หรือสมาคมอังกฤษเป็น “คู่ความ” มาตั้งแต่ศาลชั้นต้น ซึ่งจำเป็นต้องมีชาวยุโรป ๒ นายนั่งพิจารณาและทำบันทึกความเห็นตัดสินจำนวนไว้จึงจะเป็นองค์คณะ

๕.๑.๓ ศาลชั้นต้น มี ๔ ศาล ดังนี้

ก. ศาลพระราชอาญา มีอำนาจวางบทกำหนดโทษในคดีอาญาทั่วไปโดยไม่มีข้อจำกัด แต่รับชำระคดีอาญาเฉพาะที่เกิดในจังหวัดพระนครและธนบุรีดังต่อไปนี้

(๑) คดีที่ศาลโปริสภาที่ ๑, ๒, ๓ ได้ส่วนมูลฟ้องแล้วเห็นว่าคดีมีมูลทั้งในคดีที่พนักงานอัยการและราษฎรเป็นโจทก์

(๒) คดีที่ศาลโปริสภาที่ ๑, ๒, ๓ ไม่มีอำนาจตัดสิน แต่ได้ไต่สวนแล้วเห็นว่าไม่มีมูลที่จะส่งสำนวนให้พนักงานอัยการฟ้อง

๑ ดู มาตรา ๖ แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ ประกอบ แต่ปัจจุบันการนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยก่อนพิพากษาคดีไม่มีอีกต่อไป ทั้งนี้เพราะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับบัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาลเท่านั้น.

๒ ดู มาตรา ๔๖ แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. ๒๔๗๗ ประกอบ.

๓ พระมณูเวทยิวินยานา, คำสอนชั้นปริญญาตรี พุทธศักราช ๒๔๗๘ ธรรมนูญศาลยุติธรรม, หน้า ๔๗.

๔ เรื่องเดียวกัน.

จำเลยต่อไปและมีคำสั่งให้ยกเสีย ศาลพระราช-
อาญามีอำนาจที่จะอนุญาตให้โจทก์ฟ้องต่อ
ศาลพระราชอาญาได้โดยไม่ต้องอุทธรณ์ต่อ
ศาลอุทธรณ์เสียก่อนแต่โจทก์จะต้องขออนุญาต
ภายใน ๗ วันนับแต่วันที่ศาลปริศนามีคำสั่ง^๑

(๓) เดิมศาลพระราชอาญามี
อำนาจพิพากษาคดีอาชญาหรือคดีอาชญา
สินไหมที่เกินอำนาจศาลจังหวัดในมณฑล
กรุงเทพฯ ตามกฎกระทรวงยุติธรรมที่ ๔๑
ลงวันที่ ๑๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)
แต่อำนาจนี้ได้สิ้นสุดลงโดยบทบัญญัติแห่ง
พระธรรมนูญศาลยุติธรรมแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.
๒๔๗๓ ซึ่งให้อำนาจศาลจังหวัดที่จะพิจารณาคดี
พิพากษาคดีทั้งปวงซึ่งยื่นฟ้องตั้งแต่วันที่ ๑
เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้ทุกตัวบทกฎหมาย

(๔) คดีที่รับโอนมาจากศาลอื่น
อันเนื่องมาจากเหตุผลพิเศษเพื่อประโยชน์แห่ง
ความยุติธรรมและสะดวกแก่การพิจารณาคดี
ซึ่งต้องพิเคราะห์เป็นเรื่อง ๆ ไป และนอกจาก
นี้ตามสัญญาพระราชไมตรีและการค้าที่ประเทศ
ไทยทำไว้กับนานาประเทศนั้น ในบันทึกต่อท้าย
ว่าด้วยอำนาจศาลมักจะมีข้อสัญญาที่ให้สิทธิ
แก่คนในบังคับของประเทศนั้น ๆ ซึ่งเป็นจำเลย
หรือผู้ต้องหาที่ศาลหัวเมืองยื่นคำร้องขอให้โอน
คดีมาชำระยังศาลในกรุงเทพฯ หรือขอให้
ผู้พิพากษาแห่งศาลในกรุงเทพฯ ซึ่งมีอำนาจ
พิจารณาคดีนั้นออกไปชำระคดีแทนด้วย

นอกจากนี้ศาลพระราชอาญายังมี
อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาชญาสินไหม
หรือคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา กล่าวคือ

มีอำนาจพิพากษาให้จำเลยคืนทรัพย์สิน หรือใช้
ราคาทรัพย์สิน หรือให้ค่าสินไหมทดแทนอื่น ๆ
ได้โดยไม่ต้องจำกัดราคา และมีอำนาจเสมือนศาล
แพ่งชำระคดีแพ่งนั้น ๆ เองการฟ้องคดีอาชญา
สินไหมจะฟ้องต่อศาลพระราชอาญาทั้งคดี
แพ่งและคดีอาชญาเป็นสำนวนเดียวกันไปหรือ
จะแยกฟ้องเป็นคดีอาชญาต่อศาลพระราชอาญา
สำนวนหนึ่ง และเป็นคดีแพ่งต่อศาลแพ่งอีก
สำนวนหนึ่งก็ได้

แต่ศาลพระราชอาญาจะไม่รับชำระ
คดีมิโนสาเร่ซึ่งอยู่ในอำนาจศาลปริศนาและ
คดีเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศส
ซึ่งอยู่ในอำนาจศาลคดีต่างประเทศและศาล
ต่างประเทศที่จะพิจารณาคดีพิพากษา

องค์คณะผู้พิพากษาซึ่งจะพิจารณาคดี
ในศาลพระราชอาญานั้นให้มีจำนวนตั้งแต่
๒ นายขึ้นไป แต่ถ้านั่งพิจารณานายเดียวแล้ว
ก็มีอำนาจพิพากษาได้ตามมาตรา ๑๓ ประกอบ
มาตรา ๒๒ และมาตรา ๒๓ แห่งพระธรรมนูญ
ศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งได้ลำดับชั้น
ผู้พิพากษาไว้ในการพิพากษาคดีทั้งปวง^๒

ข. ศาลแพ่ง มีอำนาจชำระความ
แพ่งทั้งปวงที่เกินอำนาจศาลปริศนาทั้งคดีมี
ข้อพิพาทและคดีไม่มีข้อพิพาทโดยไม่มีข้อจำกัด
เรื่องทุนทรัพย์ และมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี
คดีล้มละลาย แต่มีข้อจำกัดเช่นเดียวกับศาล
พระราชอาญาในเรื่องคดีมิโนสาเร่และคดีที่
เกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศส ตาม
ปกติศาลแพ่งคงรับชำระแต่เฉพาะคดีที่เกิดขึ้น
ในจังหวัดพระนครและธนบุรีเท่านั้น ศาลแพ่ง

^๑ ดู ประกาศห้ามมิให้คู่ความเก็บเอาคดีที่ศาลปริศนาดัดสินแล้ว มาฟ้องต่อศาลแพ่ง ศาลอาชญาก่อนได้รับอนุญาต
ของศาลสูงนั้น ลงวันที่ ๓๐ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖ ประกอบ.

^๒ พระมณูเวทย์วิมลนาท, คำสอนชั้นปริญญาตรี พุทธศักราช ๒๔๗๘ ธรรมนุญศาลยุติธรรม, หน้า ๖๐.

จะไม่รับคดีแพ่งที่ตกอยู่ในอำนาจของศาลจังหวัดไว้พิจารณา เว้นแต่จะพิเคราะห์เป็นการสมควร

เดิมศาลแพ่งมีอำนาจตัดสินความแพ่งที่เกินอำนาจศาลจังหวัดในมณฑลกรุงเทพฯ ตามกฎกระทรวงยุติธรรมที่ ๔๑ ลงวันที่ ๑๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๑ แต่ปัจจุบันอำนาจดังกล่าวสิ้นสุดลงแล้วโดยบทบัญญัติแห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรมแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๗๓ ซึ่งได้ให้อำนาจศาลจังหวัดพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวงซึ่งยื่นฟ้องตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้ทุกตัวบทกฎหมาย

องค์คณะผู้พิพากษาซึ่งจะพิจารณาคดีในศาลแพ่งนั้นต้องมีจำนวนตั้งแต่ ๒ นายขึ้นไป แต่ถ้านั่งพิจารณานายเดียวแล้ว ก็มีอำนาจพิพากษาได้ตามมาตรา ๑๓ ประกอบมาตรา ๒๒ และมาตรา ๒๓ แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ ซึ่งได้ลำดับชั้นผู้พิพากษาไว้^๑

ก. ศาลคดีต่างประเทศ^๒ แบ่งเป็น ๒ แผนก คือ ศาลคดีต่างประเทศชำระเฉพาะคดีที่เกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษ^๓ และศาลต่างประเทศ ชำระคดีที่เกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศส^๔ ทั้งสองศาลมีอำนาจพิจารณาพิพากษาความแพ่งและความอาชญาได้ทุกตัวบทกฎหมายตลอดจนพิจารณาพิพากษาคดีล้มละลาย

ศาลคดีต่างประเทศซึ่งพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษ แบ่งออกเป็น

(๑) ศาลในกรุงเทพฯ ได้แก่

๑. ศาลไปริสภาที่ ๑ แผนกเจ้าหน้าที่คดีคนในบังคับอังกฤษ ตั้งอยู่ชั้นบนของอาคารศาลไปริสภาที่ ๑ มีเขตอำนาจศาลตลอดอาณาเขตของศาลไปริสภาทั้งสาม

๒. ศาลคดีต่างประเทศ มีอำนาจชำระคดีทั้งปวงที่เกิดขึ้นในราชอาณาจักรสยาม ยกเว้นในเขตอำนาจศาลมณฑลพายัพและศาลมณฑลนครศรีธรรมราช แต่สำหรับคดีที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ศาลคดีต่างประเทศจะพิจารณาพิพากษาเฉพาะที่ไม่อยู่ในอำนาจศาลไปริสภาที่ ๑ แผนกเจ้าหน้าที่คดีคนในบังคับอังกฤษ และคดีอาชญาทุกเรื่องที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ต้องให้ศาลไปริสภาที่ ๑ แผนกเจ้าหน้าที่คดีคนในบังคับอังกฤษได้สวนมูลฟ้องเสียก่อน แต่สำหรับคดีที่เกิดขึ้นในหัวเมืองซึ่งอยู่ในเขตอำนาจศาลคดีต่างประเทศแล้ว แม้จะเป็นคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ตกอยู่ในอำนาจศาลคดีต่างประเทศทั้งสิ้น

(๒) ศาลในหัวเมือง ได้แก่

๑. ศาลมณฑลพายัพ ตั้งอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ มีอำนาจตลอดเขตมณฑลพายัพ

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

๒ ตามมาตรา ๔ แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ เรียกว่า “ศาลต่างประเทศ” แต่ได้แก้ไขเป็น “ศาลคดีต่างประเทศ” โดยประกาศเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ ลงวันที่ ๙ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๘.

๓ หมายความว่ารวมทั้ง องค์คณะ บริษัท และสมาคมอังกฤษ ตลอดจนบุคคลที่อยู่ในความอารักขาของอังกฤษ.

๔ หมายความว่าถึง พลเมืองฝรั่งเศส คนอาเซียในบังคับและในอารักขาฝรั่งเศส ตลอดจนนิติบุคคล คณะ บริษัทและสมาคมซึ่งได้ตั้งขึ้นตามกฎหมายฝรั่งเศส.

๕ ส่วนศาลไปริสภาที่ ๑ ซึ่งชำระคดีความอาชญาโทษและความแพ่งที่มีทุนทรัพย์เล็กน้อยระหว่างคนไทยด้วยกันนั้นตั้งอยู่ชั้นล่างของอาคารศาลไปริสภาที่ ๑.

๒. ศาลมณฑลนครศรีธรรม-
ราช ตั้งอยู่ที่จังหวัดสงขลา มีอำนาจตลอดเขต
มณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานี

ต่อมาพระธรรมนูญศาลยุติธรรม
แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ยกเลิกศาล
มณฑลและให้ศาลมณฑลแต่เดิมมีฐานะเป็น
ศาลจังหวัดโดยมาตรา ๔ แต่ตามมาตรา ๖
คดีซึ่งเกี่ยวกับบุคคลในบังคับต่างประเทศที่
ต้องพิจารณาตามสัญญาทางพระราชไมตรี
และการค้ำนั้น ให้พิจารณาในศาลซึ่งมีอำนาจ
ตามสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้ำตาม
เดิม ดังนั้นศาลในหัวเมืองที่มีอำนาจชำระคดี
ที่เกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษหลัง พ.ศ. ๒๔๗๖
จึงได้แก่ศาลจังหวัดเชียงใหม่ และศาลจังหวัด
สงขลา แต่ตามคำสั่งเพิ่มเติมฉบับที่ ๓ ลงวันที่
๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ศาลจังหวัดสงขลา
มีอำนาจตลอดเขตมณฑลภูเก็ตเดิมด้วย

ศาลต่างประเทศที่พิจารณาพิพากษา
คดีเกี่ยวกับคนในบังคับฝรั่งเศส แบ่งออกเป็น

(๑) ศาลในกรุงเทพฯ ได้แก่

๑. ศาลโปริสภาที่ ๑ แผนก
ต่างประเทศ ตั้งอยู่บนถนนของอาคารศาล
โปริสภาที่ ๑ มีเขตอำนาจศาลตลอดอาณาเขต
ของศาลโปริสภาทั้งสาม

(๒) ศาลต่างประเทศกรุงเทพฯ
มีเขตอำนาจศาลทั่วราชอาณาจักรสยามยกเว้น
แต่ในหัวเมืองที่มีศาลต่างประเทศประจำอยู่
แล้ว และพิจารณาพิพากษาเฉพาะคดีแพ่งและ

คดีอาญาที่เกินอำนาจของศาลโปริสภาที่ ๑
แผนกต่างประเทศ

(๒) ศาลในหัวเมือง ได้แก่

๑. ศาลต่างประเทศจันทบุรี
มีอำนาจตลอดมณฑลจันทบุรี

(๒) ศาลต่างประเทศสนคร-
ราชสีมา มีอำนาจตลอดมณฑลนครราชสีมา
คือ จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ และบุรีรัมย์

๓. ศาลต่างประเทศอีสาน
มีอำนาจตลอดมณฑลอีสานและมณฑลอุดร
ต่อมาเรียกว่า ศาลต่างประเทศอุบลราชธานี
ซึ่งมีเขตอำนาจศาลตลอดอาณาเขตมณฑล
อุดรเดิม (จังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น นครพนม
เลย สกลนคร และหนองคาย) และจังหวัด
ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ อุบลราชธานี
สุรินทร์ และสุรินทร์

๔. ศาลต่างประเทศพายัพ มี
อำนาจตลอดมณฑลพายัพ เดิมตามข้อบังคับ
สำหรับศาลต่างประเทศ ร.ศ. ๑๒๕ ข้อ ๑๑
และข้อ ๑๒ มีศาลต่างประเทศเมืองน่านอีก
ศาลหนึ่งซึ่งมีอำนาจตลอดเมืองน่านและแพร่
แต่ตามข้อตกลงกับกงสุลฝรั่งเศสลาว พ.ศ.
๒๔๕๖ ได้ยกไปรวมกับศาลต่างประเทศพายัพ
ต่อมาเมื่อเลิกศาลมณฑลและให้ศาลมณฑล
เดิมมีฐานะเป็นศาลจังหวัด ศาลต่างประเทศ
พายัพจึงเปลี่ยนเป็น “ศาลต่างประเทศเชียงใหม่”

หน้าว่าง

167

หน้าว่าง

การต่อสู้เพื่อเอกราชทางการศาล

หน้าว่าง

การต่อสู้เพื่อเอกราช ทางการศาล

ประเทศไทยเป็นประเทศเอกราชมาช้านาน แม้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาประเทศไทยจะต้องประสบกับภาวะสงครามจนเกือบจะสิ้นบ้านเสียเมือง แต่ด้วยเดชพระบารมีแห่งองค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกอบปรัดด้วยความจงรักภักดีที่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินมีต่อพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ชาติไทยจึงยังคงความเป็นเอกราชได้โดยสมบูรณ์ ส่วนในด้านการยุติธรรมนั้นในครั้งโบราณ ศาลไทยซึ่งเป็นสถาบันที่ใช้อำนาจตุลาการมีความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีโดยไม่อยู่ภายใต้ความครอบงำของอำนาจอื่น กล่าวคือ ในกิจการภายในประเทศศาลย่อมมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทแห่งคดีโดยปราศจากการแทรกแซงของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร ส่วนในกิจการระหว่างประเทศนานาประเทศต่างยอมรับในความเป็นอิสระของศาลไทยทั้งดวันที่จะเข้าแทรกแซงกิจการด้านยุติธรรมของประเทศไทย คนต่างด้าวที่เข้ามาพักอาศัยหรือประกอบอาชีพในประเทศไทยต้องอยู่ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายไทยและศาลไทยมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่คนต่างด้าวเป็นคู่ความได้เช่นเดียวกับคนไทย ทั้งนี้เป็นไปตามหลักที่ว่าชาวต่างประเทศไม่ควรมีสิทธิมากกว่าชาวไทยผู้เป็นเจ้าของประเทศ การณ์

เป็นเช่นนี้นับแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นจนกล่าวได้ว่าในระยะนั้นศาลไทยมีเอกราชสมบูรณ์มิได้ถูกแทรกแซงจากต่างประเทศ

การเสียเอกราชทางการศาลครั้งแรก

ครั้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางชนต่างชาติได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเป็นจำนวนมากขึ้น ชาวยุโรปชาติแรกที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย คือ ชาวโปรตุเกส ซึ่งนำเอาความรู้ในด้านการทำปืนไฟและการทำป้อมปราการมาเผยแพร่ในประเทศไทยเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นชาวฮอลันดา อังกฤษ เดนมาร์ก และฝรั่งเศสได้เดินทางเข้ามาพักอาศัยและประกอบการค้าในประเทศไทย สำหรับชาวฝรั่งเศสนั้นนอกจากจะเข้ามาทำการค้าแล้วยังประสงค์จะเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยด้วย ประจวบกับขณะนั้นเป็นเวลาทีสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ ด้วยทรงมีน้ำพระทัยกว้างขวางจึงทรงพระกรุณาอุดหนุนแก่บาทหลวงชาวฝรั่งเศส เช่น พระราชทานที่ดินให้สร้างวัดตั้งโรงเรียนทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ส่งเด็กไปศึกษาภาษาต่างประเทศที่บาทหลวง^๑ ชนต่างด้าวที่เข้ามาในสมัยนั้นที่เป็นชาวเอเชียด้วยกัน มักเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยเพราะความรู้สึกนึกคิดของชาวเอเชียไม่สู้จะแตกต่างกันมากนัก แต่ชนต่างชาติที่เป็นชาวยุโรปหรือฝรั่งมีขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนลัทธิศาสนาและความคิดเห็นในด้าน

๑. หมายถึงปืนที่บรรจุด้วยดินขี้

๒. เรื่อง คดีของฝรั่งเข้ามาเมืองไทย ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแสดงที่บางกอกยูนิเวิตดคลับ เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ม.ร.ว.หญิงรสิลิน คัคณางค์ พิมพ์สนองพระคุณคุณย่า หม่อมสุ่น คัคณางค์ ณ อยุธยา ในงานพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส หน้า ๒-๖

กฎหมายผิดแผกแตกต่างไปจากชาวไทยมาก ประกอบกับในสมัยนั้นการศึกษาเล่าเรียนวิชา กฎหมายของคนไทยยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะ ผู้ที่จะรับราชการในตำแหน่งตุลาการ ณ โรง ศาลเท่านั้นจึงจะมีโอกาสพบเห็นตัวพระราช- กำหนดกฎหมายสำหรับแผ่นดิน หาได้จัดพิมพ์ ให้แพร่หลายในหมู่ประชาชนทั่วไป^๓ ดังนั้น เมื่อชาวต่างประเทศทำการผิดพลาดไปในเรื่องที่ไม่ร้ายแรงนักโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาด ความรู้ความเข้าใจในบทกฎหมายหรือจารีต ประเพณีของไทย ชาวไทยมักไม่ใคร่ถือสาและ มักผ่อนผันสั้นยาวหรือให้อภัยโดยง่าย การ แสดงไม่ตรีจิตต่อชนต่างด้าวเช่นนี้ชาวเอเชีย ย่อมเข้าใจกันดี แต่แทนที่ชาวยุโรปหรือฝรั่ง จะเข้าใจถึงไม่ตรีจิตของชาวไทยและพยายาม ปฏิบัติตามกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณี ของไทยให้ถูกต้อง พวกฝรั่งกลับเรียกร้องสิทธิ ที่จะปฏิบัติตามกฎหมายและธรรมเนียมประเพณี ของตน ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยก็มักทรงยินยอม ผ่อนผันให้ จนในที่สุดการผ่อนผันเช่นนี้ได้ กลายเป็นการให้สิทธิพิเศษแก่ชาวต่างประเทศ เป็นครั้งแรกในประเทศไทย^๔ คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๕ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชาวจีนในประเทศไทยก่อเหตุวุ่นวายถืออาวูช เข้าล้อมร้านค้าของฮอลันดาในกรุงศรีอยุธยา หัวหน้าร้านค้าพาคนงานและสินค้าลงเรือหนี แล้วปิดปากแม่น้ำเจ้าพระยาเสีย ในที่สุดได้มีการเจรจาสงบข้อพิพาทระหว่างไทยกับฮอลันดา ประเทศไทยได้ลงนามในสนธิสัญญากับบริษัท

ยูไนเต็ดอีสต์อินเดียกับปะนีของฮอลันดาซึ่ง กระทบการในนามของรัฐรวมแห่งประเทศไทย ฮอลันดา เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๐๗ มีใจความสำคัญว่าถ้าลูกจ้างของบริษัทดังกล่าว กระทบความผิดทางอาญาอย่างร้ายแรงให้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยจับกุมผู้กระทำความผิดส่ง ให้หัวหน้าของบริษัทนั้นพิจารณาลงโทษตาม กฎหมายของฮอลันดา แต่ถ้าหัวหน้าของบริษัท นั้นเองกระทบความผิดต่อคนไทยให้พระมหา- กษัตริย์ไทยจับตัวไว้แล้วแจ้งให้ผู้ว่าราชการ อีสต์อินเดียของฮอลันดาทราบเพื่อดำเนินการ ต่อไป ศาลไทยไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษา ลงโทษลูกจ้างหรือพนักงานของบริษัทดังกล่าว ที่กระทำความผิดในประเทศไทยเลย ตรงกันข้ามหากคนไทยทำร้ายชาวฮอลันดาหรือประทุษ- ร้ายต่อทรัพย์สินของชาวฮอลันดา จะต้องถูก ศาลไทยพิจารณาพิพากษาลงโทษตามกฎหมาย ไทย ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการปฏิบัติ ต่อชาวไทยและชาวฮอลันดา เป็นเหตุให้ชาว ฮอลันดามีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไม่ตกอยู่ ภายใต้อำนาจศาลไทย นับว่าเป็นการสูญเสีย เอกราชทางการศาลไทยเป็นครั้งแรก ชาวยุโรป ชาติที่สองที่ดำเนินรอยตามชาวฮอลันดา คือ ฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาในกรุง- ศรีอยุธยาและได้รับพระมหากรุณาธิคุณอุดหนุน พระราชทานที่ดินให้สร้างวัดและโรงเรียนสอน ศาสนาและภาษาต่างประเทศ ฝรั่งเศสได้ทำ สนธิสัญญาเกี่ยวกับศาสนากับประเทศไทยเมื่อ วันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๔ โดยไทยยอม

๓. เมืองไทยในทัศนะของฝรั่ง เรียบเรียงโดยนายธวัช รัตนากิชาติ เจ้าภาพพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางพิมพ์ สุมาวงศ์ หน้า ๒๔
 ๔. เอกราชในการศาล หลวงจักรปาณีศรีศิลป์วิสุทธิ ที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคารที่ทำการ ศาลแพ่งและศาลฎีกา หน้า ๘๙
 ๕. เอกราชในการศาล หลวงจักรปาณีศรีศิลป์วิสุทธิ ที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคารที่ทำการ ศาลแพ่งและศาลฎีกา หน้า ๙๐

ให้เอกสิทธิทางการศาลแก่ผู้ที่เข้ารับ ทั้งให้สิทธิพิเศษแก่คนฝรั่งเศสที่ทำงานอยู่กับบริษัทของฝรั่งเศสที่ไม่ต้องขึ้นศาลไทยทำนองเดียวกับที่ให้แก่ออลันดา ยิ่งไปกว่านั้นในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ ประเทศไทยยังได้ลงนามในสนธิสัญญาพาณิชย์กับฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๒๓๐ ขยายสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้กว้างขวางออกไปอีก โดยให้หัวหน้าของบริษัทฝรั่งเศสมีอำนาจชำระความแพ่งและอาญาที่เกิดขึ้นในประเทศไทยระหว่างคนงานของบริษัทเอง และให้มีอำนาจส่งตัวผู้กระทำผิดไปลงโทษที่ประเทศฝรั่งเศส แต่ถ้าคนงานของบริษัทมีคดีพิพาทกับบุคคลอื่นที่ไม่ได้เป็นคนงานของบริษัท พระมหากษัตริย์ไทยมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีได้ แต่ให้สิทธิแก่หัวหน้าของบริษัทที่จะนั่งพิจารณาและออกความเห็นชี้ขาดตัดสินด้วย อย่างไรก็ดี การสูญเสียเอกราชทางการศาลของไทยให้แก่ออลันดาและฝรั่งเศสในสมัยนั้นเป็นเพียงระยะเวลาสั้น ๆ เพราะในระยะนั้นคอนสแตนตินฟอลคอน ชาวกรีกเดินทางเข้ามารับราชการเป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นอันมาก ในที่สุดได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นพระยาวิชาวินทร์” ฟอลคอนนับถือศาสนาคริสต์และฝักใฝ่อยู่กับบาทหลวงชาวฝรั่งเศส เป็นเหตุให้เกิดศัตรูขึ้นในข้าราชการไทยโดยมาก เพราะเข้าใจว่าฟอลคอนสมคบกับพวกฝรั่งเศสทำลายพุทธศาสนาและเอาบ้านเมืองเป็นของฝรั่งเศส ประจวบกับขณะนั้นมี

กองทหารฝรั่งเศสเข้ามาตั้งในกรุงศรีอยุธยาสร้างป้อมขึ้นที่บางกอก และที่บางเจ้าพระยา ก็ยังทำให้ข้าราชการไทยไม่พอใจฟอลคอนมากยิ่งขึ้น ครั้นต่อมามีข่าวว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะทรงสถาปนาพระองค์เจ้ามีย์ ซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ขึ้นเป็นมกุฎราชกุมารทำให้เหตุการณ์ทวีความรุนแรงมากขึ้น ครั้นเดือนมีนาคม ๒๓๓๑ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพระประชวร พระเพทราชาจึงเข้ายึดอำนาจจับตัวฟอลคอนประหารชีวิตและขับไล่ชาวฝรั่งเศสออกจากประเทศไทย ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับชาวยุโรปจึงหยุดชะงักลง สิทธิพิเศษและเอกสิทธิต่าง ๆ ที่ชาวยุโรปมีอยู่ในประเทศไทยเป็นอันสิ้นสุดลง ประเทศไทยกลับมีเอกราชทางการศาลสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

การเสียเอกราชทางการศาลครั้งที่สอง

ในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยามีศึกมาตีเมืองไทยต้องทำสงครามติดพันกับพม่าจนถึงปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ต้องเสียกรุงแก่ข้าศึก คดีวิชาความรู้ที่ชาวยุโรปนำมาเผยแพร่ในไทยสูญสิ้นไปเกือบหมด หลังจากนั้นเป็นระยะที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้บ้านเมืองที่กำลังระส่ำระสายให้กลับคืนสู่ปกติ ไทยเป็นอันขาดการติดต่อกับชาวยุโรปไปชั่วระยะหนึ่งคงติดต่อค้าขายกับจีนเท่านั้น ชาวยุโรปเริ่มเดินทางเข้ามาติดต่อกับไทยอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๓๕๒ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้าฯ ให้ยึดครอง

๖. การต่อสู้เพื่อเอกราชในการศาล ศ.สัญญา ชัจจวานิช บทความภาควิชาการ “นิติศาสตร์” เล่ม ๑ ตอน ๓ เดือนธันวาคม ๒๕๑๒ หน้า ๔

๗. ในบางแห่งใช้ วิชเยนทร์

๘. คือป้อมที่บริเวณที่ตั้งของโรงเรียนราชินี ปากคลองตลาด

๙. คือบริเวณโรงเรียนนายเรือ จังหวัดสมุทรปราการ

มาเกืออยู่ในขณะนั้นแต่งทูตให้นำเครื่องราช-
บรรณาการเข้ามาถวาย ประจวบกับระยะนั้น
ไทยต้องการศาสตราวุธสำหรับป้องกันบ้านเมือง
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
พระบรมราชานุญาตให้โปรดเกล้าฯ พระราชทาน
พระบรมราชานุญาตให้โปรดเกล้าฯ พระราชทาน
ได้ เป็นการตอบแทนที่โปรดเกล้าฯ พระราชทาน
ศาสตราวุธให้ไทย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๖๕
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
บริษัทอินเดียอังกฤษต้องการขยายการค้าขาย
มาถึงไทย มาควิส เฮสติง เจ้าเมืองอินเดียของ
อังกฤษแต่งตั้งจอห์น ครอบเฟด ทูตอังกฤษเข้า
มาขอทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับไทย แต่
การเจรจาในครั้งนั้นไม่สำเร็จด้วยอังกฤษจะ
ขอเมืองไทรบุรีคืนให้แก่เจ้าเมืองไทรบุรีเพราะ
ไม่ต้องการให้ไทยแผ่อำนาจลงไปใกล้เกาะ
หมากแต่ไทยไม่ยอมตาม อีกประการหนึ่ง
อังกฤษประสงค์จะค้าขายกับพม่าด้วยจึงไม่
เต็มใจส่งเครื่องศาสตราวุธให้ไทย ด้วยเกรง
พม่าจะเข้ามาเข้ากับไทย ไทยจึงไม่ยอมทำสัญญากับ
อังกฤษเป็นแต่อนุญาตให้เรือกำปั่นอังกฤษ
เข้ามาค้าขายได้

อนึ่ง สมควรกล่าวด้วยว่าในระยะ
นั้นเป็นยุคที่ชาวตะวันตกแสวงหาอาณานิคม
โดยมีอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นตัวการสำคัญ
ประกอบกับขณะนั้นประเทศในแถบเอเชียไม่รู้ทัน
เหตุการณ์ภายนอกกว่าชาวยุโรปมีอำนาจป็นเรือ
สามารถเอาชนะได้โดยง่าย โดยเฉพาะเมือง
ไทยไม่มีใครเชื่อว่าชาวตะวันตกจะมาแสวงหา
ดินแดนในแถบนี้ ชำร่ายยังไม่เชื่อว่าเรือกำปั่น
ที่ทำด้วยเหล็กจะลอยน้ำได้อย่างไร ประเทศ
แถบเอเชียรวมทั้งไทยจึงไม่เต็มใจทำสัญญากับ
ค้าขายกับชาวตะวันตก แต่อังกฤษก็ยังไม่ละ

ความพยายามได้ส่งร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี่ มา
ให้คำมั่นแก่ไทยว่าจะปลูกฝังความเป็นมิตร
ต่อกัน เมื่อขณะนั้นอังกฤษเกิดรบกับพม่า ไทย
ได้เข้าช่วยอังกฤษรบพม่าด้วย ไทยกับอังกฤษ
จึงทำสัญญาทางพระราชไมตรีกันขึ้นเมื่อปี
พ.ศ. ๒๓๖๙ เรียกว่า สัญญาเบอร์นี่ ต่อมา
ในปี พ.ศ. ๒๓๗๖ ได้ทำสัญญากับอเมริกา
เรียกว่า สัญญาโรเบิตส์ แต่สัญญาในครั้งนั้น
เป็นเพียงสัญญาทางการค้าขายเท่านั้นมิได้มี
ข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตาม
ที่ชาวยุโรปต้องการ ครั้นในปี พ.ศ. ๒๓๘๕
อังกฤษเกิดรบกับจีนและจีนเป็นฝ่ายแพ้สงคราม
ต้องยอมทำสัญญากับอังกฤษและต่างประเทศ
หลายฉบับ เป็นผลให้จีนต้องตกอยู่ภายใต้สิทธิ
สภาพนอกอาณาเขต และในเวลาใกล้เคียงกัน
ญี่ปุ่นต้องจำยอมทำสัญญากับชาติตะวันตก
ยอมให้ชาวยุโรปมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต
เช่นเดียวกับจีน อย่างไรก็ตามในครั้งนั้นทาง
เมืองไทยยังไม่มีใครเชื่อว่าจีนแพ้อังกฤษ โดย
มากมักเชื่อคำจีนว่าจีนไม่ได้แพ้อังกฤษเป็น
แต่ยอมทำสัญญาเพราะซื้อความรำคาญ ต่อมา
ในปี พ.ศ. ๒๓๙๓ ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อังกฤษแต่งตั้งเซอร์-
เจมส์ บรัก เป็นทูตมาขอแก้สัญญาเบอร์นี่
เพื่อให้อังกฤษมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตั้ง
ที่ทำไว้กับจีน แต่ไทยไม่ยอมตกลงด้วยเป็นเหตุ
ให้อังกฤษไม่พอใจมาก รัฐบาลอังกฤษได้ส่ง
เซอร์จอห์น เบาริงก์ เจ้าเมืองฮ่องกง ซึ่งบัญชา-
การกิจการทั้งปวงด้านตะวันออกของอังกฤษ
ให้จัดการทุกวิถีทางให้ไทยยอมทำสัญญาให้
สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่อังกฤษแม้จะต้อง
ใช้กำลังบังคับอย่างที่ทำกับจีนก็ตาม ประจวบ

๑๐. ปีนี้ เดิมเป็นอาณาเขตของเมืองไทรบุรีขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาแต่เดิม ครั้นปี ๒๓๒๙ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
เสด็จไปจัดระเบียบหัวเมืองปักษ์ใต้ พระยาไทรบุรีคิดพึ่งอังกฤษซึ่งยอมให้อังกฤษเข้าเกาะหมากหรือปีนัง

กับขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า-
อยู่หัวเสด็จสวรรคต เจ้าฟ้ามงกุฎจะเสด็จเถลิง-
ถวัลย์ราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ด้วยเหตุ
ที่พระองค์ท่านทรงสนพระทัยในวิชาความรู้
แผนใหม่ของชาวตะวันตกทั้งทรงพระปรีชา
สามารถล่วงรู้ความเป็นไปในการบ้านเมือง
ยิ่งกว่าผู้อื่นจึงมีพระราชประสงค์ให้ผ่อนผัน
โดยจะยอมให้สิทธิพิเศษทางการศาลแก่ชาว
ยุโรปเพื่อรักษาบ้านเมืองไว้ อังกฤษจึงระงับ
การใช้กำลังรบพุ่งเอาแก่ไทย ดังปรากฏจาก
รายงานของเซอร์เจมส์ บรัก ว่า

“พระเจ้าแผ่นดินกำลังเสด็จอยู่บน
พระแท่นสวรรคต และพระองค์ที่จะทรงเสวย
ราชย์ใหม่ก็มีหวังจะพูดกันได้เรียบร้อย ฉะนั้น
จึงขอให้รอกการใช้กำลังบังคับไว้ก่อน...”

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๓๙๔
นโยบายด้านต่างประเทศของไทยจึงเปลี่ยน
แปลงไป โดยทรงใช้พระบรมราชโบายยึดหยุ่น
ให้เหมาะสมแก่สถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น
แม้กระนั้นก็ตามเมื่อรัฐบาลอังกฤษสั่งให้เซอร์
จอห์น เบาริงก์ เข้ามาทำสัญญาใหม่ใน พ.ศ.
๒๓๙๘ เซอร์จอห์น เบาริงก์ ก็มีจดหมาย
ส่วนตัวเข้ามากราบบังคมทูลว่า คราวนี้ตัวเขา
จะเข้ามาเป็นราชทูตแทนพระองค์ควีนวิก-
ตอเรีย ไม่ใช่เป็นแต่เพียงทูตมาจากผู้สำเร็จ
ราชการอินเดียเช่นคนก่อน ๆ เพราะฉะนั้น
จึงหวังว่าจะไม่มีเรื่องเดือดร้อนถึงต้องขัดใจ
กัน” พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงตระหนักถึงความคับขันของบ้านเมือง
ในขณะนั้น จึงทรงต้อนรับราชทูตอังกฤษใน
ฐานมิตร ได้มีการทำสัญญายอมรับรองสิทธิ
สภาพนอกอาณาเขตของอังกฤษเมื่อวันที่ ๑๘
เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๘ ให้อังกฤษทำการค้า
ในประเทศไทยได้โดยเสรี และมีสิทธิตั้งศาล
กงสุลอังกฤษขึ้นในประเทศไทย เรียกว่า สัญญา
เบาริงก์ ในปีถัดมาได้ทำความตกลงใหม่อีก
ฉบับหนึ่ง เรียกว่า ความตกลงปาร์กส์ อ้างว่า
ฝ่ายราชทูตอังกฤษไม่รู้ภาษาไทยขอใช้ภาษา
อังกฤษเป็นหลัก” ความในข้อ ๒. ของข้อ
ตกลงดังกล่าวมีใจความโดยสรุปว่า

“บรรดาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่าง
คนชาติไทยกับคนในบังคับอังกฤษจะต้องได้
รับการพิจารณาพิพากษาโดยศาลกงสุลอังกฤษ
ซึ่งมีพนักงานเจ้าหน้าที่ของไทยร่วมพิจารณา
พิพากษาด้วยและในกรณีที่คนอังกฤษกระทำ
ความผิดอาญาศาลกงสุลอังกฤษเท่านั้นที่มี
อำนาจพิพากษาลงโทษบุคคลผู้นั้นตามกฎหมาย
อังกฤษ แต่ถ้าผู้กระทำความผิดเป็นคน
ไทยศาลไทยมีอำนาจพิพากษาลงโทษตาม
กฎหมายไทยได้ โดยอังกฤษและไทยจะไม่เข้า
แทรกแซงกิจการของแต่ละฝ่าย”

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๙๙ ได้ทำความ
ตกลงเพิ่มเติมเป็นอนุสัญญามีใจความว่า

“บรรดาคดีอาญาทั้งปวงซึ่งคู่ความ
ทั้งสองฝ่ายเป็นคนในบังคับอังกฤษ หรือซึ่ง
จำเลยเป็นคนในบังคับอังกฤษจะต้องได้รับการ
พิจารณาพิพากษาโดยศาลกงสุลอังกฤษเท่านั้น
ส่วนบรรดาคดีอาญาที่คู่ความทั้งสองฝ่ายเป็น

๑๑. สารคดีที่น่ารู้ พระนิพนธ์ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล (สำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาการ) หน้า ๖

๑๒. เรื่องเดียวกัน หน้า ๖

๑๓. การต่อสู้เพื่อเอกราชในการศาล ศ.สัญญาชัย สัจจวานิช บทความภาควิชาการ “นิติศาสตร์” เล่ม ๑ ตอน ๓ เดือนธันวาคม
๒๕๑๒ หน้า ๘

คนไทย หรือคดีที่จำเลยเป็นคนไทยจะต้องได้รับการพิจารณาพิพากษาโดยศาลไทย

บรรดาคดีแพ่งทั้งปวงที่คู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นคนในบังคับอังกฤษ หรือซึ่งคนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลยจะต้องได้รับการพิจารณาพิพากษาโดยศาลกงสุลอังกฤษเท่านั้น ส่วนบรรดาคดีแพ่งที่คู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นคนไทย หรือซึ่งคนไทยถูกฟ้องเป็นจำเลยจะต้องได้รับการพิจารณาพิพากษาโดยศาลไทย

ไม่ว่าในกรณีจะเป็นประการใดก็ตาม คนในบังคับอังกฤษรวมทั้งบุคคลในอารักขาของอังกฤษย่อมปลอดพ้นจากการถูกทำร้ายหรือการรบกวนโดยคนไทย บ้านเรือน ที่ดิน ที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง เรือ ตลอดจนทรัพย์สินทุกชนิดของคนในบังคับอังกฤษจักต้องไม่ถูกยึดครองโดยคนไทย”

ข้อสัญญาดังกล่าวมีผลเป็นการลิดรอนอำนาจศาลไทยที่เคยมีเหนือชาวอังกฤษและบุคคลที่อยู่ในบังคับของอังกฤษที่มาพำนักอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยสิ้นเชิง อำนาจดังกล่าวตกอยู่กับศาลกงสุลอังกฤษที่จะพิจารณาพิพากษาและบังคับคดีตามกฎหมายอังกฤษ เป็นเหตุให้คนอังกฤษที่กระทำความผิดในประเทศไทยไม่ต้องขึ้นศาลไทยทั้งไม่ได้รับการลงโทษตามกฎหมายไทย ยิ่งกว่านั้นอังกฤษยังตีความให้สิทธิพิเศษดังกล่าวแก่คนในอาณานิคมและในรัฐอารักขาของอังกฤษด้วย หลังจากนั้นชาวยุโรปอีกหลายชาติได้เรียกร้องขอทำสนธิสัญญากับไทยทำนองเดียวกับอังกฤษ กล่าวคืออเมริกาและฝรั่งเศสทำสัญญาในปี พ.ศ. ๒๓๙๙ เดนมาร์กทำสัญญาในปี พ.ศ. ๒๔๐๐ โปรตุเกสทำสัญญาในปี พ.ศ. ๒๔๐๒ ฮอลันดาทำสัญญา

ในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ เยอรมันทำสัญญาในปี พ.ศ. ๒๔๐๔ สวีเดน นอร์เวย์ และเบลเยียม ทำสัญญาในปี พ.ศ. ๒๔๑๑ หลังจากนั้นอิตาลี ออสเตรีย-ฮังการี และสเปนกำลังจะขอทำสัญญากับไทยก็พอดีสิ้นรัชกาลที่ ๔ ต่อมาประเทศเหล่านี้ได้มาทำสนธิสัญญากับไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคืออิตาลีทำสัญญาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ ออสเตรีย-ฮังการีและสเปน ทำสัญญาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๒ ญี่ปุ่นทำสัญญาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ และรัสเซียทำสัญญาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ สนธิสัญญาที่ประเทศเหล่านี้ทำกับไทยมีลักษณะเช่นเดียวกับสนธิสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษ กล่าวคือ มีผลผูกมัดไทยตลอดไปโดยไม่กำหนดเวลาสิ้นสุด อีกทั้งไม่มีข้อไขในอันที่จะแก้ไขหรือยกเลิกสนธิสัญญาได้เลย เว้นแต่ประเทศคู่สัญญาจะให้ความยินยอม สนธิสัญญาเหล่านี้จึงเป็นประดุจพันธนาการสำคัญที่ผูกมัดอำนาจอตุลาการของประเทศไทยให้อยู่ภายใต้การครอบงำโดยชาวยุโรปอย่างไม่มีทางดินหลุดได้เลย ช้ำร้ายยิ่งกว่านั้นยังมีการตีความสนธิสัญญาซึ่งแต่แรกมุ่งจะให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ชาวยุโรปเท่านั้น ให้มีผลถึงคนเอเชียซึ่งเป็นพลเมืองของประเทศอาณานิคมของภาคีสถิตินธิสัญญาด้วยโดยอ้างว่าเป็นคนในบังคับของตน ซึ่งเป็นข้ออ้างที่ปราศจากเหตุผลและความเป็นธรรมอย่างแท้จริง เพราะเป็นผลให้ชาวพื้นเมืองที่มาจากเมืองขึ้นหรืออาณานิคมของประเทศเหล่านั้นพลอยได้สิทธิพิเศษไปด้วย ทำให้ชาวพื้นเมืองซึ่งเป็นชาวเอเชียสมัครเข้าเป็นคนในบังคับของประเทศภาคีสถิตินธิสัญญาเพื่อให้พ้นจากอำนาจศาลไทย กล่าวกันว่าเมื่อคนจีนและ

๑๔. การต่อสู้เพื่อเอกราชในการศาล ศ.สัญญาชัย สัจจวานิช บทความภาควิชาการ “นิติศาสตร์” เล่ม ๑ ตอน ๓ เดือนธันวาคม ๒๕๑๒ หน้า ๑๑

คนญวนที่สมัครเข้าเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสซื้อสินค้าจากคนไทยถ้าต่อรองราคาไม่เป็นที่พอใจก็หาเหตุวิวาทกับคนไทย เมื่อตำรวจไทยจะจับกุมก็อ้างว่าเป็นคนในบังคับของฝรั่งเศส^{๑๕} หากตำรวจไทยยืนยันจับกุม ศาลกงสุลต่างประเทศก็สั่งปล่อยบุคคลเหล่านั้นเสีย เป็นช่องทางให้กงสุลต่างประเทศในสมัยนั้นแผ่อิทธิพลปกป้องคนในบังคับของตนที่กระทำผิดในประเทศไทย อำนาจของเจ้าพนักงานฝ่ายบริหารและศาลไทยที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยและความเป็นธรรมในบ้านเมืองลดน้อยถอยลงทุกที นับเป็นเรื่องที่สร้างความขมขื่นแก่ชาวไทยในสมัยนั้นเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๖ ที่ฝรั่งเศสใช้กำลังทหารเข้ายึดครองเมืองคำมวนบริเวณดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงซึ่งเป็นของไทยมาแต่เดิมแล้วเกิดสู้รบกับฝ่ายไทยจนบาดเจ็บล้มตายทั้งสองฝ่าย ม.กรอสกูแรง ชาวฝรั่งเศส ผู้ตรวจการประจำจังหวัด ซึ่งทางราชการฝรั่งเศสส่งไปสำรวจภูมิประเทศแถบนั้นถูกยิงถึงแก่ความตาย ทำให้ฝรั่งเศสโกรธแค้นเป็นอันมากจนถึงกับยื่นคำขาดให้ไทยยอมรับรองว่าฝรั่งเศสมีสิทธิเหนือ

ดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง กับให้ใช้คำสินไหมทดแทนและค่าปรับใหม่ให้แก่ฝรั่งเศส รวมทั้งให้ลงโทษบุคคลที่ประทุษร้ายต่อคนของฝรั่งเศสด้วย แม้คำขาดนั้นจะกล่าวอ้างว่ารัฐบาลฝรั่งเศสต้องการความยุติธรรมไม่ประสงค์ให้กระทบกระทั่งยับยั้งต่ออิสรภาพของไทยก็ตามแต่พฤติการณ์ของฝรั่งเศสที่ส่งเรือรบเข้ามาในน่านน้ำเจ้าพระยาใช้ปืนเรือระดมยิงป้อมพระจุลจอมเกล้าฯ และป้อมผีเสื้อสมุทรตลอดจนถึงต่อสู้กับเรือรบฝ่ายไทย คือ เรือมกุฎราชกุมาร เรือมูรธาวิไลสวัสดิ์ เรือนฤเบนทร์และเรือหาญหักศัตรู รวมทั้งออกคำสั่งให้ปิดอ่าวไทยนั้น นอกจากจะขัดแย้งกับคำแถลงของฝรั่งเศสแล้วยังเป็นการใช้กำลังคุกคามไทยอย่างเห็นได้ชัด เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นยังผลให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราชทรงตรอมตรมพระราชหฤทัยอย่างใหญ่หลวง จนถึงแก่ทรงพระประชวรไม่ยอมเสวยพระโอสถด้วยทรงพระอนุสรณ์ว่าพระองค์ท่านจะทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่สองที่ไม่สามารถรักษาบ้านเมืองไว้ได้^{๑๖} ได้ทรงพระราชนิพนธ์โคลงและฉันทสลับไปยังเจ้านายใกล้ชิดชดชอลา สวรรคต ดังนี้

๑๕. การเสียดินแดนของชนเชื้อชาติไทย โดย พ.อ.ถวิล อยู่เย็น พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเปลื้อง แจ่มใส บ.ม. ณ เมรุวัดระฆังโฆสิตาราม อำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี วันอังคารที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๔ หน้า ๕๕

๑๖. เสียดกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ในรัชสมัยพระเจ้าเอกทัศ ซึ่งทรงเปรียบเทียบว่าเป็นการเสียเมืองครั้งแรก

โคลงสี่สุภาพ^{๑๗}

เจ็บนานหนักอกผู้
 คิดใคร่ลาลานทัก
 ความเหน้อยแห่งสุจัก
 ตูจะสู้ภเบื่อง
 เป็นผีสามยอดแล้ว
 ปวดเจ็บใครจักหมาย
 ไข้เป็นแต่ส่วนกาย
 ใครต่อเป็นจึงผู้
 ตะปุดอกใหญ่ตรึง
 จึงป้อาจลีลา
 เขิญผู้ที่ไม่ตดา
 ชักตะปู้ให้
 ชีวิตมนุษย์นี้
 ทุกข์และสุขพลิกแพลง
 โปราณท่านจึงแสดง
 ชั่วนับเจ็ดที่หึ่ง
 เป็นเด็กมีสุขคล้าย
 รู้สุขรู้ทุกข์หาญ
 ละอย่างละอย่างพาล
 คล้ายกับผู้จวนม้วย
 ฉนั้นไปปะเด็กห้า
 โคนเกศนุ่งขาวยล
 ถามเขาว่าเป็นคน
 ไปที่หอศพริ้ม
 กล้วยเฝ้าเหลืองแก่กำ
 แรกก็ออกร้อยจะ
 นานวันยิ่งครอะคระ
 ทนจ่อซ่อมจิมจำ

บริรักษ์ ปวงแฮ
 ปลดเปลื้อง
 พลันเสื่อม
 นานันพลันเชชม
 ยังราย ส่วนอ
 เชื้อรู้
 เคียรกลัด กลุ้มแฮ
 นันนั้นเห็นจริง
 บาทา อยู่เฮย
 คล่องได้
 แก่สัตว์ ปวงแฮ
 ส่งข้าอันขยม^{๑๘}
 เปลี่ยนแปลง จริงนอ
 มากครั้ง
 เป็นเยียง อย่างนา
 เจ็ดข้างฝ่ายดี
 ดิรัจฉาน
 ขลาดด้วย
 หย่อนเพราะ เผลอแฮ
 ซีพลันสติสุญ
 หกคน
 เคลิบเคลิ้ม
 เขิญเครื่อง
 ริกเจ้าเหงาใจ
 เกินพระลักษณณา
 ใคร่กล้า
 กลืนยาก
 แดกลิ้นสุดใบ

๑๗. จากพระกวีนิพนธ์ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ สำนักพิมพ์ อุดมจิตพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๗

๑๘. อันขยม - อัญขยม - ข้าพเจ้า พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๙๐๘

อินทรวีเชียรฉันท์ ๑๑

เจ็บนานนิกหน้ายนิตย์	มะนะเรื่องบำรุงกาย
ส่วนจิตต์บมิสบาย	ศิระกลุ่มอุราตริง
แม่หายก็พลันยาก	จะล่ำบากกัทยพิง
ตรีแต่จะถูกริ่ง	อุระรัตและอัตราร
กลัวเป็นทวิราช	บตรีป้องอยุธยา
เสียเมืองจึงนินทา	บละเว็นถ่วงวาย
คิดใดจะเกียงแก่	กับพบซึ่งเงื่อนสาย
สบน้ำมนุษย์อายุ	จึงจะอดและเลยสูญ

โคลงและฉันท์พระราชนิพนธ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความทุกข์ทวेषในพระราชกัทย ที่ไม่ทรงสามารถรักษาดินแดนที่เคยเป็นของ ไทยไว้ได้ ทั้งต้องทรงจำยอมให้ข้าทูลละออง รุสิพระบาทที่ต่อสู้กับฝรั่งเศสเพื่อรักษาดินแดน ของไทยตกเป็นจำเลยตามที่ฝรั่งเศสเรียกร้อง ในที่สุดไทยต้องยอมทำสัญญากับฝรั่งเศส เมื่อ วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ยินยอมสละ กรรมสิทธิ์ในดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงและ บรรดาเกาะทั้งหลายในแม่น้ำนั้น ทั้งต้องจำ ยอมทำสัญญาน้อยกับฝรั่งเศสด้วยความสำคัญ ในสัญญาน้อยมีว่า

“ข้อ ๓. ผู้ก่อการพยายามความร้าย ที่ทุ่งเชียงคำ และที่คำมวนนั้นเจ้าพนักงาน ฝ่ายสยามจะได้ชำระตัดสิน และผู้แทนกรุงฝรั่งเศส จะช่วยในการตัดสิน และกำกับการลงโทษตาม คำตัดสินนั้น คอเวอนแมนต์ฝรั่งเศสรักษาอำนาจ ไว้ในการที่จะเห็นชอบว่าคำตัดสินลงโทษนั้น พอสมควรฤยัง ถ้ายังไม่เห็นพอแล้วก็ขอให้ตั้ง ศาลซึ่งมีตระกูลการ ผู้ที่คอเวอนแมนต์ฝรั่งเศสจะ

กำหนดพิจารณาด้วยทั้งสองฝ่ายนั้นตัดสินใหม่”

หลังจากนั้นได้มีการประกาศใช้พระ- ราชบัญญัติตั้งศาลรับสั่งเป็นการพิเศษครั้ง หนึ่งสำหรับชำระคนในบังคับสยามที่ต้องหา ว่ากระทำความร้ายผิดกฎหมาย ที่ทุ่งเชียงคำแล ที่แก่งเจ๊ก เมืองคำมวน เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๖ ตั้งผู้พิพากษาชั้นเจ็ด ท่านทำหน้าที่ศาลรับสั่งพิเศษ ปรากฏจากการ พิจารณาว่าฝ่ายฝรั่งเศสอ้างประจักษ์พยาน สองปาก คือ บุนจัน ล่ามเขมร และงูยั้นวันคัน ทหารญวน แต่งูยั้นวันคันป่วยหนักมิได้มาเบิก ความเป็นพยานต่อศาล คงมีแต่คำให้การชั้น สอบสวนที่ฝรั่งเศสทำไว้เป็นหลักฐานประกอบ คติและคำเบิกความของบุนจันเท่านั้น ศาล รับสั่งพิเศษพิจารณาแล้วเห็นว่าพยานหลักฐาน โจทก์ “...หาได้พบปะข้อหนึ่งคำใดซึ่งจะเป็น คำยืนยันว่าจำเลยได้ทำการร้ายทั้ง ๕ ข้อ นั้น แต่อย่างใดไม่...” พิพากษายกฟ้องโจทก์ ซึ่ง ทำให้ฝรั่งเศสไม่พอใจมาก ฝรั่งเศสได้ประท้วง รัฐบาลไทยกล่าวหาว่าศาลรับสั่งพิเศษพิพากษา

คดีไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม เรียกร้องให้นำตัวพระยอดเมืองขวางขึ้นพิจารณาพิพากษาใหม่ในศาลยุติธรรมซึ่งฝรั่งเศสเสนอจัดตั้งขึ้น โดยมีผู้พิพากษาฝรั่งเศสและไทยฝ่ายละสอง นายกับให้มีประธานคณะผู้พิพากษาอีกหนึ่ง นายซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศส ทำให้จำนวนผู้พิพากษาฝ่ายไทยเป็นฝ่ายข้างน้อย ยิ่งกว่านั้นทนายแผ่นดินและทนายความจำเลยก็ยังเป็นชาวฝรั่งเศสทั้งหมด แต่ขณะนั้นไทยไม่อยู่ในฐานะที่จะโต้แย้งคัดค้านได้จึงจำต้องยอมตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสโดยไม่มีเงื่อนไข อนึ่งควรทราบ bahwaหลังจากที่ศาลรับสั่งพิเศษพิพากษายกฟ้องพระยอดเมืองขวางแล้ว บุนจัน ล่ามเขมรพยานสำคัญของผู้ฝรั่งเศสได้ป่วยหนักและถึงแก่ความตายเสียก่อนที่จะไปเบิกความเป็นพยานต่อศาลผสม จึงเป็นอันว่าในการพิจารณาคดีในครั้งหลังฝรั่งเศสไม่มีพยานบุคคลเลย แม้กระนั้นก็ตามผู้พิพากษาฝรั่งเศสซึ่งเป็นฝ่ายข้างมากต่างลงความเห็นว่าการพระยอดเมืองขวางจำเลยมีความผิดจริงตามฟ้อง ให้ลงโทษจำคุกไว้ ๒๐ ปี อย่างไรก็ตามคำพิพากษาของศาลผสมหาได้เป็นที่ยอมรับตามความถูกต้องด้วยคลองยุติธรรมไม่ ด้วยฝรั่งเศสมีเจตนาจะลงโทษพระยอดเมืองขวางให้ได้ ผู้พิพากษาชาวฝรั่งเศสมิได้ดำรงตนอยู่ท่ามกลางคู่ความตามคติของตุลาการ ดังจะเห็นได้จากลายพระหัตถ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ทรงมีไปถึงเจ้าพระยามหิธร (ลออ ไกรฤกษ์) ว่า

“...คดีเรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อฉันว่ามหาตไทยแล้วได้ ๒ ปี ความจริงรู้อยู่ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายว่าพระยอดเมืองขวางไม่สมควรจะต้องรับอาญาและศาลที่ตั้งขึ้นนั้นผู้พิพากษาก็ตั้งใจเสียแล้วแต่ก่อนพิจารณาว่าจะตัดสินอย่างไรทั้งสองฝ่ายฝ่ายผู้พิพากษาฝรั่งเศสก็ตั้งใจว่าอย่างไร ๆ คง

จะเอาโทษพระยอดเมืองขวางให้จงได้ ไม่ให้เสียแก่รัฐบาลฝรั่งเศส ข้างฝ่ายผู้พิพากษาไทยเราก็ดังใจจะช่วยแก้ไขพระยอดเมืองขวางและรู้อยู่ว่าคงแก้ไขไม่ไหว ด้วยจำนวนผู้พิพากษาฝรั่งเศสมากกว่า...”

การที่ศาลผสมหรือฟื้นคดีที่ได้รับการพิจารณาพิพากษาแล้วมาพิจารณาพิพากษาใหม่ขัดต่อหลักนิติธรรมและพิพากษาลงโทษพระยอดเมืองขวางโดยมีอคติเช่นนี้สร้างความเจ็บช้ำน้ำใจแก่ชาวไทยโดยทั่วไป ใช่แต่เท่านั้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ นายเด ชาวเขมรถูกจับกุมฟ้องร้องยังศาลพระราชอาญาว่าฆ่าคนไทยตาย ม.เดอฟรานซ์ อัครราชทูตฝรั่งเศสเข้าใจว่านายเดเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสจึงขอตัวไปชำระที่ศาลกงสุล แต่ฝ่ายไทยไม่ยอมให้ ม.เดอฟรานซ์ได้บุกรุกเข้าไปในศาลพระราชอาญาซึ่งกำลังพิจารณาคดีนั้นตรงขึ้นไปบนอาสน์มีอำนาจซึ่งผู้พิพากษานั่งอยู่ แล้วกล่าวว่า

“ข้าพเจ้าขอโปรดคดีในการที่ทำกันเช่นนี้ ผู้ต้องหาคนนี้เป็นคนในบังคับฝรั่งเศส เพราะฉะนั้นศาลนี้ไม่มีอำนาจที่จะชำระได้ ข้าพเจ้าได้มีหนังสือไปยังออฟฟิศกรมท่าหลายฉบับแล้ว แต่ถ้าความนี้ชำระเป็นอย่างไรแล้วข้าพเจ้าจะถือเอาความผิดชอบอยู่กับราชาธิปไตยสยาม”

ม.เดอฟรานซ์ ยังได้สั่งนายเดว่า ถ้าผู้พิพากษาไทยได้ถามข้อหนึ่งข้อใดไม่จำเป็นต้องตอบ การกระทำของอัครราชทูตฝรั่งเศสดังกล่าวเป็นการหยาบหยามลบลู่และล้วงอำนาจของศาลไทย ทั้งเป็นจุดบันดาลใจให้ประเทศไทยตระหนักถึงความสำคัญของการศาลและตั้งรณต่อสู้อีกเพื่ออกราชทางการศาลกลับคืนในเวลาต่อมา

การเรียกร้องเอกราชทางการศาลคืน ในสมัยแรก

หลังจากที่ประเทศไทยสูญเสียเอกราชทางการศาลแล้วรัฐบาลไทยได้พยายามขอแก้ไขสนธิสัญญาเพื่อเรียกเอาเอกราชทางการศาลกลับคืนมาจากประเทศต่าง ๆ ซึ่งได้รับความลำบากยากยิ่ง แต่ในที่สุดความเพียรพยายามก็บรรลุผลสำเร็จเป็นลำดับดังนี้

๑. การทำสนธิสัญญากับอังกฤษ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ อังกฤษได้ยอมผ่อนคลายเป็นพิเศษโดยทำสนธิสัญญาว่า ศาลไทยในภาคเหนือมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่คนในบังคับอังกฤษถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีอาญาในความผิดฐานปล้นทรัพย์ ไม่ว่าจะบุคคลผู้นั้นจะมีหนังสือแสดงว่าเป็นคนในบังคับอังกฤษหรือไม่ สำหรับความผิดฐานอื่นถ้าคนในบังคับอังกฤษมีหนังสือสำคัญสำหรับตัว ศาลไทยไม่มีอำนาจเหนือบุคคลเหล่านั้น ส่วนคดีแพ่งศาลไทยที่เชียงใหม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดขึ้นในระหว่างคนไทยและคนในบังคับอังกฤษที่ไม่มีหนังสือสำคัญสำหรับตัวในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง แต่ไม่มีอำนาจเหนือคนในบังคับอังกฤษที่มีหนังสือสำคัญสำหรับตัว เว้นแต่บุคคลเหล่านี้จะยินยอมอยู่ในอำนาจศาลไทย ส่วนคดีแพ่งที่คนอังกฤษพิพาทกันเอง ต้องส่งมาให้กงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ เป็นผู้พิจารณาและพิพากษา^{๑๙} ต่อมาสนธิสัญญานี้ได้ถูกยกเลิกในปี พ.ศ. ๒๔๒๖ ให้ใช้สนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๒๖ แทนตามสนธิสัญญานี้ได้ตั้งศาลต่างประเทศขึ้นที่เชียงใหม่เป็นครั้งแรก มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและ

คดีอาญาที่เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ระหว่างบุคคลในบังคับอังกฤษ หรือซึ่งบุคคลในบังคับอังกฤษเป็นโจทก์หรือจำเลย โดยศาลไทยที่เชียงใหม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีตามกฎหมายไทย แต่กงสุลอังกฤษที่เชียงใหม่มีสิทธิร่วมนั่งพิจารณาและให้คำแนะนำแก่ผู้พิพากษาได้ รวมทั้งมีสิทธิถอนคดีที่จำเลยเป็นคนในบังคับอังกฤษหรือซึ่งคนในบังคับอังกฤษเป็นคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปพิจารณาพิพากษาโดยศาลกงสุลที่เชียงใหม่ได้ อนึ่ง หากกงสุลอังกฤษไม่ใช้สิทธิถอนคดี เช่นว่านั้น คู่ความที่เป็นคนในบังคับอังกฤษก็อาจอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลไทยไปยังกงสุลเยนเนอรัลที่กรุงเทพฯ คำวินิจฉัยของกงสุลเยนเนอรัลเป็นที่สุด อย่างไรก็ดี แม้ว่ากงสุลอังกฤษจะมีสิทธิถอนคดีไปชำระเองก็ตาม แต่ด้วยความสามารถของศาลไทยที่ดำเนินการให้ความยุติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีคดีที่กงสุลอังกฤษถอนไปชำระเองน้อยมาก อังกฤษมีความพอใจในการประสาทความยุติธรรมของศาลไทยจึงได้นำวิธีการเช่นว่านี้ไปใช้ในจังหวัดอื่นในภาคเหนือ ในปี พ.ศ. ๒๔๒๗, ๒๔๒๘ และ พ.ศ. ๒๔๒๙ ในที่สุดในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ อังกฤษได้ยอมสละสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษเสียทั้งสิ้น โดยมีเงื่อนไขว่าในคดีที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลยจะต้องมีที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรปนั่งพิจารณาคดีในฐานะผู้พิพากษาด้วยและถ้าจำเลยนั้นไม่ใช่ชาวเอเชีย ศาลต้องพิพากษาตามความเห็นของที่ปรึกษากฎหมายชาวยุโรป อนึ่ง ในคดีที่จำเลยเป็นคนในบังคับอังกฤษที่จดทะเบียนไว้ก่อนวันทำสนธิสัญญา

๑๙. เอกราชในการศาล หลวงจักรปาณิศรศีลวิสุทธิ ที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลแพ่งและศาลฎีกา หน้า ๙๓

ไม่อยู่ในขอบเขตของกฎหมายไทยที่ประกาศใช้ตามปกติ กงสุลอังกฤษยังมีสิทธิถอนคดีไปชำระเองได้ อย่างไรก็ตามสนธิสัญญาฉบับนี้ได้ช่วยผ่อนคลายให้ศาลไทยมีความเป็นอิสระมากขึ้น แต่ไทยก็ต้องยอมยกดินแดนรัฐกลันตัน ตรัง กานู และปลิสให้แก่อังกฤษ ทั้งต้องยอมให้คนในบังคับอังกฤษที่อยู่ในประเทศไทยมีสิทธิเช่นเดียวกับคนสัญชาติไทยโดยกำเนิด

๒. การทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส อิตาลี และเดนมาร์ก หลังจากที่ไทยสามารถแก้ไขสนธิสัญญากับอังกฤษเป็นผลให้ฝรั่งเศสยอมทำสนธิสัญญากับไทยในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ กำหนดให้พลเมืองฝรั่งเศสตลอดจนคนในบังคับและคนในอารักขาของฝรั่งเศสได้รับเอกสิทธิไม่อยู่ในอำนาจของศาลไทยแต่มีข้อยกเว้นว่าบรรดาคดีแพ่งหรือคดีอาญาที่คนฝรั่งเศสเป็นคู่ความซึ่งเกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน น่าน จะต้องได้รับการพิจารณาพิพากษาในศาลต่างประเทศของไทยซึ่งกงสุลฝรั่งเศสมีสิทธิเข้าร่วมพิจารณาและมีสิทธิถอนคดีไปพิจารณาเองได้ก่อนที่ศาลต่างประเทศมีคำพิพากษาในคดีที่คนฝรั่งเศสหรือคนในบังคับฝรั่งเศสเป็นจำเลย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ อิตาลีและเดนมาร์กก็ยอมทำความตกลงกับไทยเช่นเดียวกับฝรั่งเศส

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคนในบังคับฝรั่งเศสซึ่งในจังหวัดภาคเหนือของไทยจะอยู่ในอำนาจของศาลต่างประเทศของไทยแล้วก็ตาม แต่คนในบังคับฝรั่งเศสที่อยู่ในภาคอื่นยังคงอยู่ใต้อำนาจของศาลกงสุลฝรั่งเศสมิได้เป็นระเบียบเดียวกัน ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ไทยได้ขอแก้ไขสนธิสัญญากับฝรั่งเศส โดยฝรั่งเศสยอมให้คนเอเชียในบังคับและอารักขาของฝรั่งเศสอยู่ภายใต้อำนาจของศาลไทยแต่ไทยต้องยอมให้

บุคคลเหล่านั้นซึ่งพำนักอยู่ในประเทศไทยมีสิทธิเช่นเดียวกับคนสัญชาติไทยโดยกำเนิดทุกประการ ทั้งต้องยอมให้กงสุลฝรั่งเศสถอนคดีไปชำระเองได้ทุกคดี และในกรณีที่น่าจะเป็นคนในบังคับหรืออารักขาของฝรั่งเศสที่จดทะเบียนไวยังสถานกงสุลฝรั่งเศสก่อนปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ถ้าจำเลยอุทธรณ์คำพิพากษาศาลต่างประเทศของไทย ศาลอุทธรณ์จะต้องประกอบด้วยผู้พิพากษาชาวไทยสองนายลงนามในคำพิพากษาด้วย ในการแก้ไขสนธิสัญญาครั้งนี้ประเทศไทยต้องยอมยกเมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณให้แก่ฝรั่งเศส และยอมรับรองว่าจะปรับปรุงพรมแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนให้ถูกต้อง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ เดนมาร์กได้ยอมให้ไทยแก้ไขสนธิสัญญาเช่นเดียวกับสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษและไทยกับฝรั่งเศสดังกล่าวแล้ว มีข้อที่น่าสังเกตว่าแม้ไทยจะเพียรพยายามกอบกู้เอกราชทางการศาลจนกระทั่งยอมเสียสละดินแดนที่เคยเป็นของไทยให้แก่ฝรั่งเศสก็ตาม แต่สิทธิทางศาลที่ไทยได้รับคืนมายังจำกัดแต่เฉพาะชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับของฝรั่งเศสเท่านั้น คนสัญชาติฝรั่งเศสยังอยู่ใต้อำนาจศาลกงสุลที่กรุงเทพฯ หรือศาลต่างประเทศที่เชียงใหม่ ตามเดิม

การเรียกร้องเอกราชทางการศาลคืนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ความพยายามของประเทศไทยในการเรียกร้องเอกราชทางการศาลกลับคืนมาเริ่มประสบผลสำเร็จในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเกิดสงครามโลกขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ระหว่างพันธมิตร

กับประเทศเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี ครั้งนั้นคนไทยโดยมากเอาใจช่วยเยอรมันเพราะในระยะนั้นคนไทยนิยมเดินทางไปศึกษาที่ประเทศเยอรมันประกอบกับฝรั่งเศสซึ่งเป็นผู้สงครามกับเยอรมันสร้างความเจ็บช้ำน้ำใจให้แก่คนไทยเป็นอันมาก แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระปรีชาญาณเล็งเห็นว่าฝ่ายพันธมิตรจะชนะสงคราม จึงทรงตัดสินพระทัยประกาศสงครามกับเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี ในที่สุดฝ่ายพันธมิตรชนะสงครามได้มีการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับประเทศทั้งสองในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ประเทศทั้งสองยอมยกเลิกสิทธิตามสัญญาต่าง ๆ ที่ทำไว้กับประเทศไทยรวมทั้งสิทธิทางการศาลด้วยประเทศไทยจึงกลับมีเอกราชทางการศาลเกี่ยวกับคนสัญชาติเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการี โดยสมบูรณ์ หลังจากนั้นประเทศไทยได้พยายามขอแก้ไขสนธิสัญญากับประเทศต่าง ๆ ที่เป็นภาคีสถิติสัญญาแต่เดิม แต่ประเทศเหล่านั้นพยายามบ่ายเบี่ยงไม่ยอมแก้ไขสนธิสัญญาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๓ สหรัฐอเมริกามีความเห็นใจประเทศไทย จึงได้ยอมแก้ไขสนธิสัญญาใหม่รับรองความเป็นเอกราชที่เท่าเทียมกันของประเทศไทย ยินยอมให้คนอเมริกันในประเทศไทยปฏิบัติตามกฎหมายไทย ส่วนอำนาจศาลนั้นสหรัฐอเมริกาได้ทำพิธีสารกับประเทศไทยเป็นพิเศษรับรองเอกราชในการศาลของประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ แต่มีเงื่อนไขว่าในคดีที่ชาวอเมริกันเป็นผู้ความ ถ้าผู้ความชาวอเมริกันร้องขอ และกงสุลอเมริกันเห็นมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมแล้วก็มีสิทธิถอนคดีจากศาลไทยซึ่งมิใช่ศาลฎีกาไปพิจารณาตามกฎหมายอเมริกันได้ ทั้งนี้จนกว่าประเทศไทยจะประกาศใช้ประมวล

กฎหมายฉบับสุดท้ายแล้วเป็นเวลา ๕ ปี ต่อจากนั้นรัฐบาลไทยได้ส่งพระยาภิบาลไมตรี (ดร.ฟรานซิส บีแซร์) ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศเดินทางไปยังประเทศในยุโรปเพื่อขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ทำไว้ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ ประเทศฝรั่งเศส อังกฤษ ฮอลันดา โปรตุเกส สเปน เดนมาร์ก นอร์เวย์ สวีเดน อิตาลี ได้ยินยอมแก้ไขสนธิสัญญาโดยมีข้อตกลงทำนองเดียวกับสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตามแม้ประเทศต่าง ๆ จะยินยอมให้คนสัญชาติของตนอยู่ภายใต้กฎหมายไทยก็ตาม แต่การที่กงสุลของประเทศเหล่านั้นยังมีสิทธิถอนคดีไปพิจารณาตามกฎหมายของตนได้ย่อมถือไม่ได้ว่าประเทศไทยได้เอกราชทางการศาลกลับคืนมาโดยสมบูรณ์ ประเทศไทยจำเป็นต้องขจัดเงื่อนไขที่ให้สิทธิกงสุลต่างประเทศถอนคดีไปชำระเองด้วยการจัดทำประมวลกฎหมายขึ้นโดยเร่งด่วน เนื่องจากขณะนั้นมีกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ ใช้บังคับอยู่แล้วจึงได้รับร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ขึ้นจนสามารถประกาศใช้บรรพ ๑ และบรรพ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ประกาศใช้บรรพ ๓ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ หลังจากนั้นได้ตรวจชำระใหม่และประกาศใช้บรรพ ๑ และบรรพ ๒ ใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ประกาศใช้บรรพ ๓ ที่ตรวจชำระใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ประกาศใช้บรรพ ๔ หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว คณะรัฐบาลได้เร่งรัดจัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ และบรรพ ๖ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระ-

ธรรมนูญศาลยุติธรรมจนเสรีจสมบุรณ์ ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๘^{๖๐} หลังจากวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๘๓ ประเทศต่างๆ ที่ทำสนธิสัญญากับประเทศไทยเป็นอันหมดสิทธิถอนคดีจากศาลไทย รัฐบาลไทยได้บอกเลิกสนธิสัญญาไปยังประเทศต่างๆ เหล่านั้นเมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๙ แล้วได้เริ่มเจรจาใหม่ ประเทศอังกฤษได้ขอสละสิทธิถอนคดีเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๐ ต่อจากนั้นประเทศอื่นๆ ก็พากันสละสิทธิถอนคดีเช่นเดียวกัน โปรตุเกสเป็นประเทศสุดท้ายที่สละสิทธิ เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๘๑ ฝรั่งเศสเป็นประเทศสุดท้ายที่ให้สัตยาบันสนธิสัญญาใหม่^{๖๑} เอกราชทางการศาลของไทยที่สูญเสียไปเป็นเวลายาวนานถึง ๘๓ ปี ได้กลับคืนมาโดยสมบูรณ์

การสูญเสียเอกราชทางการศาลของไทยในครั้งนี้นี้แม้จะสร้างความขมขื่นใจให้แก่ชาวไทยทั้งชาติ แต่ก็เป็นการสูญเสียอำนาจทางการศาลไปเพื่อแลกเอาความเป็นเอกราชของชาติไว้พันธนาการที่ต่างชาติประสงค์จะผูกมัดเอาเอกราชและอธิปไตยของชาติไทยไม่อาจเป็นไปถึงความประสงค์เมื่อไทยจำยอมเสียสละเอกราชทางการศาลเพื่อกอบกู้บ้านเมืองไว้ ทั้งนี้ด้วยพระปรีชาญาณแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณ อันประเสริฐพระองค์นั้นที่ทรงแก้ไขปัญหาวิกฤติของชาติด้วยความสุขุมคัมภีรภาพจนชาติไทยคงความเป็นเอกราชตราบเท่าทุกวันนี้

๖๐. การต่อสู้เพื่อเอกราชในการศาล ศ.สัญญาชัย สัจจวานิช บทความภาควิชาการ “นิติศาสตร์” เล่ม ๑ ตอน ๓ เดือนธันวาคม ๒๕๑๒ หน้า ๒๑

๖๑. การต่อสู้เพื่อเอกราชในการศาล ศ.สัญญาชัย สัจจวานิช บทความภาควิชาการ “นิติศาสตร์” เล่ม ๑ ตอน ๓ เดือนธันวาคม ๒๕๑๒ หน้า ๒๒

หนังสืออ้างอิง

๑. เรื่องคดีของฝรั่งเข้ามาเมืองไทย ของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแสดงที่บางกอกยูไนเต็ดคลับ เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ม.ร.ว.หญิงรสลิน คัคณางค์ พิมพ์สนองพระคุณคุณย่า หม่อมสุ่น คัคณางค์ ณ อยุธยา ในงานพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๓
๒. เมืองไทยในทัศนะของฝรั่ง เรียบเรียงโดย นายชัช รัตนาภิชาติ เจ้าภาพพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางเพิ่ม สุมาวงค์ ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส พระนคร วันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๗
๓. ที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลแพ่งและศาลฎีกา วันพุธที่ ๑๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๖
๔. นิติศาสตร์ เล่ม ๑ ตอน ๓ เดือนธันวาคม ๒๕๑๒
๕. สารคดีที่น่ารู้ พระนิพนธ์ ม.จ.พูนพิศมัย ดิศกุล ประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก สำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาคาร
๖. วัฒนธรรมทางการศาล กระทรวงยุติธรรม พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระนิธิตาร์ณพิเศษ (ชูป มัชฌิมจันทร์) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๑๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๙๗
๗. การเสียดินแดนของชนเชื้อชาติไทย โดย พ.อ.ถวิล อยู่เย็น พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเปลื้อง แจ่มใส บ.ม. ณ เมรุวัดระฆังโฆสิตาราม อ่าเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี วันอังคารที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔
๘. การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลยราชสมบัติ ครบ ๑๐๐ ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวบรวมจัดพิมพ์ เนื่องในโอกาสครบ ๑๐๐ ปี นับแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๑
๙. วรรณกรรมไทย คดีพระยอดเมืองขวาง เจ้าเมืองคำมวน นายสุจริต ถาวรสุข แต่ง ได้รับรางวัลที่ ๑ ของธนาคารกรุงเทพ จำกัด ประจำปี ๒๕๑๖ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด ดีพิมพ์เพื่อบำรุงและส่งเสริมวรรณกรรมไทย พุทธศักราช ๒๕๑๙
๑๐. ที่ระลึก นิทรรศการทางการศาล สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์สองร้อยปี กระทรวงยุติธรรม ๔-๒๑ เมษายน ๒๕๒๕
๑๑. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระมนูเวทย์วิมลนาท ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ ๒๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓

หน้าว่าง

an

หน้าว่าง

เกียรติประวัติศาสตร์ต่าง ๆ

หน้าว่าง

เกร็ดประวัติศาสตร์ต่าง ๆ

ประวัติศาสตร์เป็นเหตุการณ์ความเป็นมาในอดีต การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นผลดีตรงที่จะได้ทราบส่วนดีหรือจุดบกพร่องของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อนำมาเป็นแนวทางปรับปรุงแก้ไขเหตุการณ์ในปัจจุบัน กับกำหนดรูปแบบของเหตุการณ์ในอนาคตด้วย นักประวัติศาสตร์เชื่อว่าประวัติศาสตร์ย่อมซ้ำรอยเดิมเสมอ จึงมีการบันทึกประวัติศาสตร์ไว้อย่างต่อเนื่องเพื่อมุ่งหวังที่จะสั่งสมประสบการณ์ ดังนั้น ประวัติศาสตร์จึงมีความสำคัญ และที่จะกล่าวต่อไปเป็นเกร็ดประวัติศาสตร์ของกระทรวงยุติธรรมที่น่าจะนำมาเผยแพร่และบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

ชาวต่างประเทศที่เคยมาดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ของกระทรวงยุติธรรม

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑ - พ.ศ. ๒๔๕๓) เป็นระยะเวลาที่ไทยต้องปรับปรุงประเทศให้เจริญขึ้นตามแบบประเทศตะวันตก เพื่อเตรียมการไว้ป้องกันการรุกรานจากภัยของมหาอำนาจยุโรป และเพื่อพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะทางระบบการศาลให้เป็นไปตามแบบสากล แต่การที่จะปรับปรุงประเทศให้เจริญขึ้นและสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีได้จำเป็นต้องใช้คนที่มีความรู้ความสามารถ คนไทยในเวลานั้นยังไม่มีความรู้และประสบการณ์มากพอ จึงต้องจ้างชาวต่างประเทศที่มีความสามารถ และคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาดำเนินการแทนไปก่อนชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง จนกว่าไทยจะสามารถฝึกคนของตนขึ้นมาแทนได้ ดังนั้น ไทยจึงว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามารับราชการ

ประจำตามกรมกองต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นใหม่ตามแบบชาติตะวันตกโดยจ้างเข้ามาในรูปแบบของที่ปรึกษาสำหรับตำแหน่งผู้บริหารตำแหน่งสูง ๆ เช่น เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ที่คนไทยยังไม่ค่อยจะมีความชำนาญหรือประสบการณ์มากพอจะบริหารกิจการ ที่ปรึกษาเหล่านี้จะช่วยให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิชาการแผนใหม่ การบริหารราชการแบบทันสมัย การแก้ไขปัญหาข้อยุ่งยากทั้งภายนอกและภายในประเทศ นอกจากนี้ก็มีการจ้างเข้ามาทำงานในตำแหน่งอื่น ๆ ที่มีความสำคัญรองลงไปด้วย

การปรับปรุงพัฒนาประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผลสำเร็จจากพระราโชบายของพระองค์และการประสานงานปฏิบัติตามนโยบายที่วางไว้ อย่างเคร่งครัดของเสนาบดีต่าง ๆ ที่เป็นกำลังสำคัญของพระองค์คือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทววงศ์วโรปการและสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพ แต่บุคคลที่สำคัญอีกพวกหนึ่งซึ่งโดยมากจะถูกละเว้นไม่กล่าวถึงเลย ทั้ง ๆ ที่มีความสำคัญอยู่มาก และเป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงประเทศ ช่วยในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ทำให้สามารถหลีกเลี่ยงอันตรายจากมหาอำนาจยุโรปและช่วยให้ไทยรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศเหล่านั้นมาได้ก็คือชาวต่างประเทศที่ว่าจ้างมารับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ นั้นเอง

สำหรับสิ่งสำคัญที่ประเทศไทยจะต้องปรับปรุงแก้ไขในช่วงนั้นพอสรุปได้เป็น ๓ ประการคือ

๑. ปรับปรุงการศาลยุติธรรมให้เป็นที่ยอมรับของชาวต่างประเทศ เพราะขณะนั้นอังกฤษและฝรั่งเศสเริ่มเข้ามาตั้งศาลกงสุล

ในประเทศไทยและไม่ยอมรับรองอยู่ได้กฎหมาย เนื่องจากถือว่ากฎหมายไทยยังไม่มีระเบียบแบบแผนรัดกุมดีพอ

๒. ปรับปรุงกลไกการปกครองของบ้านเมืองให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ โดยถือแนวของประเทศตะวันตก ซึ่งต้องมีการแปลเอกสารภาษาอังกฤษมากในขณะนั้นมี เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) นักเรียนไทยคนแรกที่กลับมาจากประเทศอังกฤษ เป็นผู้มีความรู้ภาษาอังกฤษที่ดีที่สุดเพียงคนเดียวในขณะนั้นและมีตำแหน่งเป็นราชเลขาธิการในพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เริ่มแปลเอกสารภาษาอังกฤษ

ต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นหลักการปรับปรุงการปกครอง และแบ่งแยกกระทรวงทบวงกรม ในขณะนี้ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ (ขณะนั้นเป็นกรมหลวง) และเป็นเสนาบดีคนแรกที่อยู่และอ่านภาษาอังกฤษได้ เป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญตามแนวที่ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์เป็นผู้แปล และได้ร่างเสร็จเมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ เรียกรัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นขณะนั้นว่า “พระราชประเพณี” และได้มีการจัดตั้งสภารัฐมนตรีขึ้นเป็นครั้งแรก ส่วนกระทรวงนั้นได้จัดเสร็จและประกาศตั้งเสนาบดีทั้ง ๑๒ กระทรวงใหม่ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕

พระเจ้าน้อยยาเชอกรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ

เจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกุลกิจ (โรลิน ยักมินส์)

๓. ปรับปรุงการต่างประเทศ ประเทศไทยมีปัญหาด้านการต่างประเทศ คือ ภายหลังจากที่ประเทศไทยได้เซ็นสัญญาทางพระราชไมตรีกับอังกฤษเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๔ และอเมริกากับฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๓๙๕ เป็นลำดับมาแล้วแต่รัชกาลที่ ๔ บรรดาประเทศยุโรปเหล่านั้นต่างก็ส่งกงสุลใหญ่เข้ามาดูการค้าและปกครองคนของตนเป็นเอกเทศ ไม่ยอมให้คนในบังคับของเขาขึ้นศาลไทย แต่ประเทศไทยไม่มีกงสุลใหญ่หรือทูตไทยไปประจำอยู่ในประเทศต่าง ๆ เหล่านั้น และได้มีความขัดแย้งและความไม่พอใจระหว่างรัฐบาลไทยกับกงสุลของต่างประเทศที่ส่งมาประจำในประเทศไทยเกิดขึ้นบ่อย ๆ จนเกิดเป็นข้อพิพาทบาดหมางกัน เมื่อเกิดกรณีเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงต้องส่งทูตพิเศษออกไปติดต่อกับรัฐบาลในทวีปยุโรปอยู่เนือง ๆ

จากปัญหาสำคัญ ๓ ประการข้างต้น ประกอบกับประเทศไทยเรายังขาดแคลนผู้มีความรู้ จึงต้องมีการว่าจ้างชาวต่างประเทศมาทำงานช่วยราชการตำแหน่งต่าง ๆ ในประเทศไทย ตัวอย่างเช่น

นายกุस्ताฟ โรลิน ยักมินส์ (เจ้าพระยาอภัยราชา) เป็นชาวต่างประเทศคนที่สำคัญที่เข้ามารับราชการในประเทศไทย กล่าวคือ นายโรลิน ยักมินส์ เป็นชาวเบลเยียมที่เคยดำรงตำแหน่งเสนาบดีของรัฐบาลเบลเยียมแล้วเข้ามารับราชการเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินทั่วไปกับอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มในกระทรวงการต่างประเทศด้วย

นับเป็นครั้งแรกที่มีการจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินทั่วไป

ต่อมานายโรลิน ยัคมินส์ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น “เจ้าพระยาอภัยราชาสยามานุกุลกิจฯ” ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ชาวต่างประเทศเป็นเจ้าพระยา เทียบชั้นเสนาบดี

เจ้าพระยาอภัยราชาฯ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่ช่วยรัฐบาลไทยเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศส ในกรณีพิพาทเรื่องดินแดน ทำให้ประเทศไทยเสียเปรียบน้อยที่สุดและช่วยรักษาเอกราชของประเทศไทยไว้ได้อย่างปลอดภัยที่สุด

นอกจากนี้ เจ้าพระยาอภัยราชาฯ ยังเป็นผู้ที่ได้เสนอโครงการการศึกษาของเจ้าฟ้าชายผู้เป็นรัชทายาทและพระราชโอรสทุกพระองค์ว่าควรจะศึกษาวิชาใดในต่างประเทศ และควรจะศึกษาในประเทศใด เพื่อนำความรู้มาช่วยกันสร้างสรรประเทศชาติบ้านเมือง และก่อให้เกิดสัมพันธไมตรีอันดีกับประเทศต่าง ๆ ที่พระราชโอรสไปศึกษาวิชาการอยู่ในตัว อันเป็นการเชื่อมสัมพันธไมตรีระหว่างราชวงศ์ต่อราชวงศ์และเท่ากับพระราชโอรสเหล่านั้นทำหน้าที่ผู้ช่วยอยู่ในต่างประเทศเพื่อเพิ่มพูนไมตรีอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้เจ้าพระยาอภัยราชาฯ ยังถวายคำแนะนำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปเยี่ยมเยือนประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเป็นครั้งแรก เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๑ ภายหลังที่มีกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ แล้ว เพื่อบรรเทาความตึงเครียดในทางการเมือง และเพื่อให้ประเทศอื่น ๆ ได้รู้จักประเทศไทยและหันมาสนับสนุนประเทศไทยในทางการเมือง เพื่อเป็นการถ่วงดุลย์กับอิทธิพลของฝรั่งเศส ที่เรียกร่องเอาดินแดนและคุกคามประเทศไทยอยู่ในระยะนั้น

สำหรับด้านการศาล ประเทศไทยได้ประสบวิกฤตการณ์ทางการศาลอย่างร้ายแรงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยุคก่อนการปฏิรูปกฎหมายและการศาลไทย ซึ่งมีสาเหตุสำคัญ ๓ ประการคือ

๑. ความไม่เหมาะสมของระบบการศาลเดิม ซึ่งทำให้คดีความล่าช้าและสับสนกับทำให้อำนาจบริหารเข้ามาก้าวก่ายอำนาจตุลาการ

๒. ความไม่เหมาะสมของวิธีพิจารณาความตามแบบเดิมอันได้แก่ ความไม่เหมาะสมของวิธีการสืบพยาน ความไม่เหมาะสมของระบบจารีตนครบาล และความไม่เหมาะสมของทฤษฎีการลงโทษ ซึ่งเป็นไปในแบบ “ดาต่อตา ฟันต่อฟัน”

๓. ความบีบคั้นจากต่างประเทศในด้านการศาล ซึ่งหมายถึงความยากลำบากของประเทศไทย อันเนื่องจากการที่ชาวต่างประเทศมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย

เนื่องจากวิกฤตการณ์ในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ทำให้รัฐบาลไทยโดยการนำของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จำเป็นต้องริบเร่งปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลไทย และในที่สุดได้ประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔)

ในช่วงต้นแห่งการบริหารงานกระทรวงยุติธรรมและศาล กระทรวงยุติธรรมได้จ้างชาวต่างประเทศให้เป็นที่ปรึกษากฎหมายและเป็นผู้พิพากษาในศาลต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น

ชาวอังกฤษและฝรั่งเศส กระทรวงยุติธรรมจ้าง ชาวอังกฤษและฝรั่งเศสมารับราชการเป็นที่ปรึกษากฎหมาย ดังนี้

บัญชี

รายชื่อชาวต่างประเทศที่กระทรวงยุติธรรมจ้างให้เป็นที่ปรึกษากฎหมาย

ลำดับที่	ชื่อ	สัญชาติ	ปี พ.ศ.	ตำแหน่งครั้งแรก	ตำแหน่งครั้งหลัง
๑	นายอาร์ บี เอช กิบบินซ์	อังกฤษ	๒๔๔๕-๒๔๗๔	ผู้ช่วยกรมอัยการ	ที่ปรึกษาตามกฎหมายศาลอุทธรณ์
๒	นายซี แอล วัตสัน	"	๒๔๔๗-๒๔๗๒	ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมาย	ที่ปรึกษากฎหมายชั้นที่ ๓
๓	นายอาร์ ดับบลิว แอสตัน	"	๒๔๔๘-๒๔๘๒	"	รับราชการศาลจังหวัดสงขลา
๔	นายเอส เอช โคล์	"	๒๔๔๘-๒๔๕๒	"	ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมาย
๕	นายเรเนเชริตัน	ฝรั่งเศส	๒๔๔๘-๒๔๗๑	ที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงยุติธรรม	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
๖	นายอี ปา ดูซ์	"	๒๔๔๘-๒๔๕๗	ที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงยุติธรรม	ที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงยุติธรรม
๗	นายซี เนียล	"	๒๔๕๐-๒๔๗๕	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ	ที่ปรึกษากฎหมายชั้นที่ ๑
๘	นายเฮนรี โลรอง	"	๒๔๕๐-๒๔๗๑	ที่ปรึกษากฎหมาย	ที่ปรึกษากฎหมายชั้นที่ ๓
๙	นายเลเดอร์เกอร์	"	๒๔๕๐-๒๔๗๒	ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมาย	"
๑๐	นายดับบลิว บี เวย์	อังกฤษ	๒๔๕๐-๒๔๖๙	"	"
๑๑	นายอาร์ ซี กียอง	ฝรั่งเศส	๒๔๕๑-๒๔๖๙	ผู้ช่วยร่างประมวลกฎหมาย	ที่ปรึกษาในการร่างกฎหมาย
๑๒	นายเคลมมอนด์ เนียล	"	๒๔๕๑-๒๔๗๕	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์	กรรมการศาลฎีกา
๑๓	นายเอ็ม เอฟ บาซาร์ด	อังกฤษ	๒๔๕๒-๒๔๗๕	ประจำศาลต่างประเทศ	กรรมการศาลฎีกาและที่ปรึกษากระทรวงยุติธรรม

ลำดับที่	ชื่อ	สัญชาติ	ปี พ.ศ.	ตำแหน่งครั้งแรก	ตำแหน่งครั้งหลัง
๑๔	นายสกินเนอร์ เตอร์เนอร์	อังกฤษ	๒๔๕๒- ๒๔๕๘	ที่ปรึกษากระทรวง ยุติธรรม	กรรมการศาลฎีกา
๑๕	นายเอฟ เบ็ก	ฝรั่งเศส	๒๔๕๒- ๒๔๖๔	ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมาย	ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมาย ประจำศาลต่างประเทศ มณฑลอุบลราชธานี
๑๖	นายแอล ดู ปลาตร์	"	๒๔๕๒- ๒๔๘๔	"	กรรมการศาลฎีกา
๑๗	นายเอ เอฟ แทฟโนด์	อังกฤษ	๒๔๕๒- ๒๔๘๔	"	"
๑๘	นายเย อาร์ ซี ไลออนซ์	"	๒๔๕๒- ๒๔๗๒	"	ที่ปรึกษากฎหมายศาล พระราชอาญา
๑๙	นายอี อาร์ สตีเวนส์	"	๒๔๕๒- ๒๔๗๐	"	ที่ปรึกษากฎหมาย ชั้นที่ ๓
๒๐	นายพี อี ดับบลิว ทอนลี	"	๒๔๕๔- ๒๔๖๘	ที่ปรึกษากฎหมาย	ที่ปรึกษากฎหมายและ ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
๒๑	นายแอล บี เดเลสตร์	ฝรั่งเศส	๒๔๕๗- ๒๔๕๙	หัวหน้ากรรมการร่าง ประมวลกฎหมาย	หัวหน้ากรรมการร่าง ประมวลกฎหมาย
๒๒	นายอาร์ ยี แมคโคนาลด์	อังกฤษ	๒๔๖๒- ๒๔๖๔	ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมาย	ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมาย ประจำศาลปารีส
๒๓	นายดี วอสเปอร์	"	๒๔๖๒ ๒๔๖๖	"	ที่ปรึกษากฎหมายศาล มณฑลพายัพ
๒๔	นายเรมี เดอ ปลังเตอโรส	ฝรั่งเศส	๒๔๖๒- ๒๔๖๗	กรรมการร่างประมวล กฎหมาย	กรรมการร่างประมวล กฎหมาย
๒๕	นายเรเน คาโซ	"	๒๔๖๕- ๒๔๖๗	"	"
๒๖	นายโรแบร์ต แลงการ์ด	"	๒๔๖๖- ๒๔๘๓	ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมาย ศาลปารีส	ที่ปรึกษากฎหมาย ชั้นที่ ๒
๒๗	นายยอง บูร์เนีย	"	๒๔๖๖- ๒๔๘๒	ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมาย ศาลคดีต่างประเทศ	ประจำศาลคดี ต่างประเทศ
๒๘	นายเอมิล รี ไวต์	ฝรั่งเศส	๒๔๖๗- ๒๔๗๕	ศาสตราจารย์ สภานิติศึกษา	ศาสตราจารย์ สภานิติศึกษา

ลำดับที่	ชื่อ	สัญชาติ	ปี พ.ศ.	ตำแหน่งครั้งแรก	ตำแหน่งครั้งหลัง
๒๙	นายเฮนรี เอกูต์	ฝรั่งเศส	๒๔๖๗ ๒๔๖๙	”	”
๓๐	นายแอท ทอน ยอนสัน	อังกฤษ	๒๔๖๘	ที่ปรึกษากฎหมาย ชั้นสำรอง	-
๓๑	นายเยมส์ ปรานซิส ฮัจเจสสัน	”	๒๔๖๙	ศาสตราจารย์ สถานติศึกษา	-
๓๒	นายเยมส์ แมธิว	”	๒๔๗๐- ๒๔๗๓	ที่ปรึกษากฎหมาย ศาลคดีต่างประเทศ	ที่ปรึกษากฎหมาย มณฑลพายัพ
๓๓	นายอาร์ ซี เลมิง	”	๒๔๗๐- ๒๔๗๙	ที่ปรึกษากฎหมาย ศาลคดีต่างประเทศ	ประจำศาลอุทธรณ์
๓๔	นายเย เอส ฮอกแมน	”	๒๔๗๐- ๒๔๗๔	ที่ปรึกษากฎหมาย ศาลคดีต่างประเทศ	ที่ปรึกษากฎหมาย ศาลคดีต่างประเทศ
๓๕	นายเรมองค์ พอลลิเยต์	ฝรั่งเศส	๒๔๗๒- ๒๔๘๔	ที่ปรึกษากฎหมาย	ประจำกระทรวงฯ
๓๖	นายเย ดับบลิว ยี สะแปโรว์	อังกฤษ	๒๔๗๒- ๒๔๘๒	ที่ปรึกษากฎหมาย ศาลคดีต่างประเทศ	”
๓๗	นายเอสส์ เคอลาฟอคาด	ฝรั่งเศส	๒๔๗๓	กรรมการร่างประมวล	-
๓๘	นายมาร์ติน อาร์ บี โบลล์	อังกฤษ	๒๔๗๔- ๒๔๘๐	ที่ปรึกษากฎหมาย	ที่ปรึกษากฎหมาย
๓๙	นายเคนเนธ แอนดริล	”	๒๔๗๕- ๒๔๘๑	ที่ปรึกษากฎหมาย ศาลคดีต่างประเทศ	ประจำศาลแพ่งและ ศาลอาญา
๔๐	นายทอมัส เทเลอร์ รัสเซลล์	”	๒๔๗๕- ๒๔๗๙	ที่ปรึกษากฎหมาย ศาลคดีต่างประเทศ	ที่ปรึกษากฎหมาย ชั้นที่ ๓
๔๑	นายเซอร์ รอเบิร์ต ฮอลแลนด์	อังกฤษ	๒๔๗๖- ๒๔๗๙	ที่ปรึกษากระทรวง ยุติธรรม	กรรมการศาลฎีกา
๔๒	นายชาร์ลส์ เรน โยเซฟ มารี ปีลี	ฝรั่งเศส	๒๔๗๖- ๒๔๘๐	ที่ปรึกษากฎหมาย ศาลคดีต่างประเทศ	ประจำศาลแขวง พระนครใต้

หมายเหตุ รวบรวมจากเอกสารที่มีอยู่ที่แผนกการเจ้าหน้าที่และแผนกเก็บ กองกลาง สำนัก
งานปลัดกระทรวงยุติธรรม.

นายโรแบร์ต แลงการ์ด เป็นชาวฝรั่งเศส เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ที่เมืองอาร์เดนส์ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศฝรั่งเศสที่ติดกับประเทศเบลเยียมและเยอรมัน ท่านสำเร็จการศึกษาเบื้องต้นที่นครปารีส และได้ประกาศนียบัตรทางด้านภาษาตะวันออกเมื่ออายุ ๒๗ ปี ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าท่านรู้ภาษาไทยก่อนมาประเทศไทยหรือไม่ แต่ที่แน่นอนคือ เมื่อท่านเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้ว ท่านคงเชี่ยวชาญภาษาไทยมากจนสามารถอ่านกฎหมายไทยและแต่งตำรากฎหมายไทยได้ และในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านได้รับปริญญาเอกทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยกฎหมายในนครปารีส

นายโรแบร์ต แลงการ์ด เข้ามาทำงานเป็นที่ปรึกษากฎหมายของไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นระยะเวลาประมาณ ๑๖ ปี โดยมีตำแหน่งครั้งแรกเป็นผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมายของศาลโปริสภา

และมีตำแหน่งครั้งสุดท้ายเป็นที่ปรึกษากฎหมายชั้นที่ ๒ ของกระทรวงยุติธรรมซึ่งงานสำคัญของท่านอย่างหนึ่งก็คือ ช่วยขุดค้นอดีตของไทยจากทางด้านเอกสารกฎหมาย

ท่านเป็นผู้ตรวจสอบ กฎหมายตราสามดวง และจัดให้มีการพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ กฎหมายตราสามดวงที่ท่านจัดพิมพ์นี้กลายเป็นฉบับมาตรฐานซึ่งการพิมพ์รุ่นหลัง ๆ ได้ใช้เป็นต้นแบบต่อ ๆ มา

สำหรับหนังสือสำคัญที่ท่านเขียนไว้เล่มหนึ่งคือ ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย นับเป็นหนังสือที่ดีที่สุดเล่มหนึ่งเกี่ยวกับอดีตของไทย และใช้เป็นตำราเรียนชั้นปริญญาโทของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๘ จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๑ หลังจากนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมีตำรา ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย ของพระยานิติศาสตร์ไพศาลมาใช้แทน

ร. แลงการ์ด

ในช่วงที่อยู่ในประเทศไทย นายโรแบร์ต แลงการ์ด ได้เขียนบทความเป็นภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศสเกี่ยวกับประเทศไทยลงในวารสารต่าง ๆ เช่น วารสารของสยามสมาคม เป็นจำนวนมาก แม้ท่านจะออกจากประเทศไทยไปเป็นศาสตราจารย์ทางกฎหมายในเวียดนาม

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๘ และเป็นที่ปรึกษากฎหมายให้แก่รัฐบาลประเทศกัมพูชาในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ด้วยแล้ว ท่านก็มิได้ละเลยการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับกฎหมายไทย โดยยังคงมีงานเขียนด้านนี้ออกมาตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

พระยानิติศาสตร์ไพศาล (วัน จาทรมาน)

ตัวอย่างต้นร่างและสำเนาคำพิพากษาศาลฎีกา (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ที่ผู้พิพากษาชาวต่างประเทศตัดสินและเป็นองค์คณะ *

คำพิพากษาที่ ๔๒๓ ปี ๑๓๐

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตรวจฎีกา จำเลย อุทธรณ์คำพิพากษาศาลอุทธรณ์
ข้าหลวงพิเศษ

อัยการเมืองสระบุรี

โจทก์

ในคดีระหว่าง

นายชาย นายคู่ย์

นายเทียน นายแวน

จำเลย

โจทก์ฟ้องต่อศาลเมืองสระบุรีหาว่า เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๑๒๗ เวลากลางวัน จำเลย
บังอาจเป็นผู้ร้ายเข้าแย่งชิงเอาสิ่งของต่าง ๆ รวมราคา ๒๒๕ บาท ๖๒ อัฐไปจากเรือของจีนปุ
จีนเนาเกียะไปที่ตำบลตอยาง แลทำร้ายร่างกายจีนปุมีบาดเจ็บด้วย โจทก์จึงขอให้ศาลลงโทษ
จำเลย แลบังคับจำเลยให้ใช้ราคาทรัพย์สินให้แก่เจ้าทรัพย์สินด้วย

จำเลยทั้งหมดให้การปฏิเสธตลอดข้อหาโจทก์แลต่อสู้อ้างฐานที่อยู่

ศาลเมืองสระบุรีพิจารณาเสร็จแล้ว ฟังว่าจำเลยทั้ง ๔ คนได้เป็นผู้ร้ายแย่งชิงทรัพย์สิน
สิ่งของ ๆ จีนปุ จีนเนาเกียะจริงดังโจทก์หา แลนายคู่ย์จำเลยได้เอาไม้ปาถูกหน้าจีนปุแตกด้วย
จำเลยมีความผิดต้องด้วยมาตรา ๒๙๙ และ ๓๐๐ แห่งกฎหมายลักษณอาญาจึงพิพากษาให้
ลงอาญาจำคุกอัยคู่ย์จำเลยมีกำหนด ๗ ปี อัยชาย อัยแวน อัยเทียน จำเลยมีกำหนดคนละ
๓ ปี นับตั้งแต่วันที่ศาลจะสั่งจำเปนนับไป แลให้จำเลยทั้ง ๔ คนใช้ราคาทรัพย์สินให้จีนปุ จีน
เนาเกียะด้วย

จำเลยอุทธรณ์ ศาลมณฑลกรุงเก่าพิจารณาเห็นว่าพยานโจทก์ไม่มีน้ำหนักควรเชื่อได้
ว่าจำเลยทั้ง ๔ คน เป็นผู้ร้ายแย่งชิง แต่อย่างไรก็ดี เจ้าพนักงานได้ค้นพบของกลางที่เรือน
นายคู่ย์ นายแวนจำเลย จึงเห็นว่านายคู่ย์ นายแวนจำเลยมีความผิดฐานรับของโจรตามมาตรา
๓๒๒ จึงพิพากษาให้ลงโทษจำคุกอัยคู่ย์ อัยแวน จำเลยมีกำหนดคนละ ๓ ปี นับแต่วันสั่ง
จำเปนนับไป ส่วนนายเทียน นายชายจำเลยให้ปล่อยตัวไป ของกลางให้คืนให้เจ้าทรัพย์สิน

โจทก์อุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษมีความเห็นฟ้องด้วยศาลเมืองว่า จำเลยทั้ง
๔ คนได้เป็นผู้ร้ายแย่งชิงดังโจทก์หา แลเห็นต่อไปว่านายคู่ย์จำเลยมีไม้เป็นอาวุธแลได้ทำร้าย

* เอกสารห้องสมุดศาลฎีกา

จิปุมีบาดเจ็บ ความผิดของจำเลยตกอยู่ในฐานปล้นต้องด้วยมาตรา ๓๐๑ แห่งกฎหมายลักษณ-
อาญา จึงพิพากษายกคำพิพากษาศาลมณฑลเสีย ให้จำคุกอ้ายค้อย อ้ายแหว อ้ายเทียนแลอ้ายชาย
จำเลยไว้มีกำหนดคนละ ๑๐ ปี ส่วนของกลางที่จับได้เป็นราคา ๑๖ บาท ๑๖ อัฐให้คืนให้เจ้าทรัพย์
ไป แต่ทรัพย์สินที่ยังขาดอยู่เป็นราคา ๒๐๙ บาท ๑๖ อัฐนั้น ให้จำเลยทั้ง ๔ คนใช้ให้เจ้าทรัพย์

จำเลยทั้ง ๔ ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา

ข้าพระพุทธเจ้าได้พร้อมกันตรวจสำนวนเรื่องนี้ตลอดแล้ว ได้ความตามทางพิจารณา
ว่า เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๑๒๗ จิปุ จินเนาเกียะเอาเสื้อผ้าแลสิ่งของต่าง ๆ บรรทุกใส่เรือ
หมูไปเที่ยวเร่ขายในตำบลบ้านไคใหญ่แลบ้านคลองควาย จิปุ จินเนาเกียะได้แวะจอดเรือที่
นำเรือนนายค้อย แลนายแหว ในเวลานั้น นายค้อย นายแหว นายเทียนแลนายชายจำเลยนั่งเสพย์
สุรารอยู่ด้วยกันบนเรือน ได้เรียกจิปุ จินเนาเกียะให้ขึ้นไปเสพย์สุราด้วย จิปุ จินเนาเกียะขึ้น
ไปบนเรือนแลคุยกับจำเลยทั้ง ๔ คนอยู่สักครู่หนึ่ง ก็กลับมาลงเรือเที่ยวเร่ขายของต่อไป แลจิปุ
ปุ จินเนาเกียะได้แวะขายในที่ต่าง ๆ ภายหลังจึงมาถึงที่เปลี่ยวแห่งหนึ่งในตำบลบ้านคลองควาย
มีเรืออีกลำหนึ่งพายตามมาทันเรือจิปุ จินเนาเกียะเข้าที่นั่น จิปุ จินเนาเกียะจำได้ว่าในเรือ
ที่พายตามหลังมานั้นมีผู้ชาย ๔ คนแล เป็นคนที่ได้เห็นเสพย์สุรารอยู่ด้วยกันนั้น คนหัวคือนาย
แหว คนท้ายคือนายชาย ส่วนนายค้อย แลนายเทียนหมอบพุกอยู่กลางลำเรือ พอเรือทั้ง ๒ ลำ
ใกล้กันเข้ามา นายค้อยเอาไม้ไผ่ท่อนหนึ่งปาถูกจิปุที่หน้าผาก จิปุตกจากเรือลงไปในน้ำ ฝ่าย
จินเนาเกียะเห็นนายเทียนจะทำร้าย ก็โดดหนีลงน้ำ พวกผู้ร้ายจึงเข้าครอบครองเรือของจิปุ
จินเนาเกียะเสยรวบรวมทั้งสิ้นค้าในเรือด้วยทั้งสิ้น ต่อมาเมื่อลำหนึ่งผ่านมาทางนั้นได้ช่วยจิปุ
จินเนาเกียะขึ้นจากน้ำพาไปส่งบ้าน จิปุ จินเนาเกียะจึงไปตราสินไว้ณที่ว่าการอำเภอ แลจิปุ
ปุ จินเนาเกียะให้ถ้อยคำต่อเจ้าพนักงานว่ารู้จักตัวผู้ร้ายแลสามารถที่จะนำเจ้าพนักงานไปบ้าน
เรือนของผู้ร้ายได้ ปลัดอำเภอแลเจ้าพนักงานอื่น ๆ จึงไปกับจิปุ จินเนาเกียะ จิปุ จินเนาเกียะ
จึงพาเจ้าพนักงานไปที่เรือนนายค้อย นายแหว ได้พบจำเลยทั้ง ๔ คนอยู่พร้อมหน้ากัน ทั้งพบ
ของกลางหลายสิ่งด้วย

ได้ความปรากฏจากคำพยานดังนี้ ส่วนท่อนไม้ไผ่ที่ปาถูกหน้าผากจิปุนั้น ข้าพระพุทธ-
เจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าหาใช่สาตราวุธตั้งบัญญัติไว้ในมาตรา ๖ ข้อ ๑๕ แห่งกฎหมายลักษณอาญา
ไม่ ตามเหตุผลเหล่านี้จึงเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า จำเลยทั้ง ๔ คนได้เป็นผู้ร้ายกระทำความผิดฐาน
ชิงทรัพย์ตามคำพิพากษาศาลเมืองสระบุรี หาใช่ความผิดฐานปล้นทรัพย์ดังศาลอุทธรณ์ข้าหลวง
พิเศษได้วินิจฉัยมานั้นไม่

อาศัยเหตุเหล่านี้ข้าพระพุทธเจ้าจึงพร้อมกันพิพากษาแก้คำพิพากษาศาลอุทธรณ์
ข้าหลวงพิเศษเสียแลพิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลเมืองสระบุรีทุกประการ.

วันที่ ๓๑ มกราคม ๑๓๐

มหิศร

พระยาฤทธิวิเศษศักดิ์

สกินเนอร์ เฮอร์เนอร์

No. 307/129.

Accuseds' Dika.

Ayakarn Muang Saraburi

VS.

Nai Kui, Nai Thien, Nai Weo and Nai Chai.

In this case it appears from the proceedings that on the 24 th. September 127, Chin Pu and Chin Nao Kia put clothes and piece-goods and other miscellaneous articles in a boat ("rua mu") and went about peddling in the districts of Ban Dai Yai and Ban Klong Kwai. When they arrived in front of the house of Nai kui and Nai Weo they stopped their boat. Nai Kui, Nai Weo, Nai Thien and Nai Chai, Accused, who were drinking spirit together at that house called out to Chin Pu and Chin Nao Kia to come and have a drink. Chin Pu and Chin Nao Kia went up to the house and after speaking with the four Accused for a while they went on their way. After stopping at different places on the way Chin Pu and Chin Nao Kia came to an open place in the district of Ban Klong Kwai. At this place they were overtaken by another boat which came chasing after them. Chin Pu and Chin Nao Kia recognized that the men in the other boat were the four men whom they had seen drinking spirit together. The man at the front of the boat was Nai Weo and the man at the stern was Nai Chai. Nai Kui and Nai Thien were lying down in the middle of the boat. As the two boats approached each other Nai Kui threw a piece of bamboo at Chin Pu and hit him on the forehead. Chin Pu fell into the water. Chin Nao Kia saw that he was about to be attacked by Nai Thien and he jumped into the water. The robbers then took possession of the boat of Chin Pu and Chin Nao Kia with everything in it. Afterwards Chin Pu and Chin Nao Kia were rescued by a passing boat and brought back to their house. They then went to the Amphur's Office and laid information and informed the officials that they knew the robbers and could take the officials to their house. The Palat-Amphur and other officials went with them and they brought them to the house of Nai Kui and Nai Weo where all the four Accused were found together with many of the stolen articles.

Such are the facts established by evidence. As to the piece of bamboo which was thrown at Chin Pu and which hit him on the forehead, we are of opinion that it is not an arm as defined in Section 6 – (15) of the Penal Code Consequently, we are of opinion that the offence committed by the four Accused is that of robbery as decided by the Court of Muang Saraburi and not of dacoity as decided by the Provincial Appeal Court.

For these reasons we modify the judgment of the Provincial Appeal Court and confirm the judgment of the Court of Muang Saraburi in every respect.

คำพิพากษาที่ ๔๕๐ ปี ๑๓๐

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ตรวจ ฎีกา จำเลย อุทธรณ์คำพิพากษาศาลอุทธรณ์

จีนจงฮี้ผู้จัดการชุนไทจิ้ง

โจทก์

ในคดีระหว่าง

พระยาภักดีพิทักษ์

จำเลย

ในคดีเรื่องนี้จำเลยทูลเกล้า ฯ ถวายฎีกาอุทธรณ์คำพิพากษาศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ ซึ่งได้พิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลแพ่ง

โจทก์ฟ้องเรียกเงินที่ยังค้างจำเลย ๘๐๐๐ บาทต่อศาลแพ่ง ศาลได้พิพากษาให้โจทก์ชนะคดี แลให้จำเลยเสียค่าฤชาธรรมเนียมแทน

จำเลยยื่นอุทธรณ์ ครั้นวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๑๒๙ ศาลอุทธรณ์พิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลแพ่ง

จำเลยทูลเกล้า ฯ ถวายฎีกา แต่ก่อนที่ศาลวินิจฉัยคดีเรื่องนี้ โจทก์ยื่นคำร้องคัดค้านว่า จำเลยนำเงินมาวางศาลเข้าเกินกำหนดที่ได้กำหนดไว้ในคำสั่งลงวันที่ ๔ มีนาคม ๑๒๙ ของศาลแพ่ง แลขอให้ยกฎีกาจำเลยเสีย

จำเลยให้การแก้ว่า การที่จำเลยนำเงินมาวางศาลเข้าเกินกำหนดไปนั้น โดยศาลได้ปิด
ในงานพระเมรุพระพุทธรเจ้าหลวง เหตุฉนั้นจำเลยได้กระทำตามคำสั่งนั้นแล้ว ศาลแพ่งจึงได้
ส่งสำนวนมายังศาลนี้เพื่อให้ตรวจวินิจฉัยว่าจำเลยจะฎีกาได้หรือไม่

ข้าพระพุทธเจ้าได้พร้อมกันตรวจปัญหาข้อนี้แล้วเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า คำสั่งศาลแพ่ง
ซึ่งลงวันที่ ๔ มีนาคม ๑๒๙ นั้นจำเลยได้ทราบตั้งแต่วันที่ ๗ มีนาคม ๑๒๙ ศาลสั่งให้จำเลย
นำเงินค่าธรรมเนียมมาวางศาลภายใน ๑๐ วัน ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ปี
๑๒๗ มาตรา ๙๖ ข้อ ๔ (ก) แลมาตรา ๑๐๓ เพราะฉนั้นวันสิ้นอายุตามกำหนดนี้ คือวันที่
๑๗ มีนาคม ๑๒๙ แต่ความจริงวันนี้ศาลปิดในงานพระเมรุพระพุทธรเจ้าหลวง ตามพระราช-
บัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา ๑๓๙ มีว่า เมื่อศาลปิดในวันสิ้นกำหนดตั้งนั้นแล้ว ให้ถือ
วันแรกเปิดศาลเป็นวันสิ้นกำหนดเพราะฉนั้นวันที่ ๑๘ มีนาคม จึงเป็นวันสิ้นกำหนด จำเลยก็
หามาเงินมาวางศาลในวันสิ้นกำหนดตามคำสั่งนั้นไม่ จำเลยนำเงินมาวางศาลต่อวันที่ ๒๐
มีนาคม ๑๒๙ ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า จะมีเหตุผลพอที่จะกระทำให้เลื่อนเวลา
นั้นต่อไปอีกได้

อาศรัยเหตุเหล่านี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพิพากษาว่า ข้อที่โจทก์ยื่นคำร้อง
คัดค้านนั้นเป็นข้อที่ฟังได้ ให้ยกฎีกาจำเลยเสีย ให้จำเลยใช้ค่าฤชาธรรมเนียม แลค่าทนายความ
๗๕ บาทด้วย

วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๑๓๐

สกินเนอร์เตอร์เนอร์
พระยาฤทธิกาอนุกรณกิจ.
พระยาจักรปาณีสรีสวัสดิสุข
พระยามหิธรมณูปกรณโกศลคุณ

No. 880/129

Defendant's Dika.

Chin Chong Hee Manager of Yee Hor Soon Tai Chung

vs.

Phra Ya Pak Dee Patara Korn

This is an appeal against a judgment of the Bangkok Appeal Court confirming a judgment of the Civil Court. The Plaintiff sued Phra Ya Pak Dee for Tcs. 8000./– and judgment was given in his favour with costs.

The defendant appealed and the Bangkok Appeal Court on February 1st. 129 confirmed the judgment of the Civil Court.

The defendant presents Dika but before this Court can consider it the plaintiff has presented a motion urging that the defendant is out of time and has not complied with an order of the Civil Court dated March 4 th. 129, and asking that the Dika may be dismissed. The defendant in reply urges that the Courts were closed on the occasion of the Cremation of his late Majesty and that he has now complied with the order. The Civil Court referred the matter to this Court.

We have gone through the question and find that the order of the Civil Court dated March 4th. 1911 was received by the defendant on March 7th. 129 : the Court ordered the defendant to pay certain cost into Court in 10 days under Cots 96.4. (a) & 103 of the Civil Procedure Code. This time would therefore expire on March 17 th. 129 but on that day it is true that the Courts were closed for the Cremation. Now Sect. 19 of the same Code enacts that under such circumstances the first day of reopening is the day of the allotted period : the time there on March 18th. 129 on which day the defendant did not comply with the order : to paid the money into Court on March 20th. 129 had no subfi–cient ground has been given to us extend the time allowed.

Under these circumstances we hold that the point taken by the plaintiff in his motion is good and we give judgment to dismiss the defendant dika with costs includine Tcs.75/– for the plaintiff's attorney.

คำพิพากษาที่ ๔๙๙ ปี ๑๓๐

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตรวจฎีกา จำเลย อุทธรณ์คำพิพากษาศาลอุทธรณ์

กรมอัยการ	โจทก์
ในคดีระหว่าง	
จีนเจียงหงวน (สัปเยกฝรั่งเศส)	
นายเอี่ยม จีนหังใหญ่ (ตาย)	จำเลย
จีนหังเล็ก	

ในคดีเรื่องนี้อัยการฟ้องต่อศาลต่างประเทศ หว่าจำเลย ๔ คนนี้ทำเงินบาทปลอม อันเป็นความผิดต่อพระราชอาณาจักร ขอให้ลงโทษจำเลยตามมาตรา ๒๐๓ และ ๒๐๕ แห่งกฎหมายลักษณอาญา.

จำเลยให้การปฏิเสธ

ศาลต่างประเทศพิจารณาได้ความว่า นายเอี่ยม จีนหังใหญ่ จีนหังเล็กได้กระทำผิดจริง จึงพิพากษาลงโทษจำคุกนายเอี่ยมมีกำหนด ๗ ปี จีนหังใหญ่ ๗ ปี และจีนหังเล็ก ๕ ปี ศาลได้เพิ่มโทษนายเอี่ยมฐานไม่เช็ดทลอบอีก ๒ ปีกับ ๔ เดือน รวมนายเอี่ยมต้องจำคุกมีกำหนด ๙ ปีกับ ๔ เดือน แต่ส่วนจีนเจียงหงวนนั้นให้ปล่อยตัวพ้นโทษไป

จำเลยทั้ง ๓ คนที่ต้องรับโทษยื่นอุทธรณ์

ศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ พิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลล่างในเรื่องนายเอี่ยมกับจีนหังเล็ก ส่วนจีนหังใหญ่นั้นปรากฏว่าได้ตายเสียในคุกก่อนศาลอุทธรณ์ได้พิพากษา

จำเลยทั้ง ๒ คนทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา แก้วคดีโจทก์ไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะลงโทษจำเลยตามโจทก์หา

ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจสำนวนเรื่องนี้ตลอดแล้วเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าในคดีเรื่องนี้มีปัญหาอยู่ในแต่ข้อเท็จจริง ไม่มีปัญหาในข้อกฎหมาย ถึงอย่างไรก็ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าคดีเรื่องนี้ในชั้นเดิมได้พิจารณาที่ศาลต่างประเทศซึ่งได้ตั้งขึ้นตามสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับฝรั่งเศสปี ค.ศ. ๑๙๐๗ จีนเจียงหงวนจำเลยเป็นคนชาวเอเชียอยู่ในความป้องกันของฝรั่งเศส แลจำเลยอีก ๓ คนนั้นเป็นสัปเยกสยามได้เกี่ยวข้องเป็นจำเลยในคดีเดียวกัน

อาศรัยเหตุเหล่านี้ ข้าพระพุทธเจ้าจำเป็นต้องวินิจฉัยปัญหาว่าจำเลยจะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาในข้อความเท็จความจริงได้หรือไม่ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีนั้นกล่าวว่าศาลต่างประเทศมีอำนาจชำระคดีซึ่งคนชาวเอเชียในบังคับฝรั่งเศส เป็นผู้ได้กระทำผิด หรือเป็นผู้ต้องบาดเจ็บเสียหาย แลข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่ายังมีข้อบังคับสำหรับศาลต่างประเทศอีกฉบับหนึ่งที่ได้ออกประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๖ ข้อ ๑ แลข้อ ๖ แห่งข้อบังคับนี้มีข้อความสำคัญ คือ

ข้อ ๑ มีความว่า “คนชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับหรืออยู่ในความป้องกันของฝรั่งเศส ตามความที่กล่าวไว้ในวรรคที่ ๒ แห่งข้อ ๕ ของหนังสือสัญญาลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๕๕ และข้อ ๓ แห่งสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลที่ตัดสินหนังสือสัญญาซึ่งลงวันเดือนปีเดียวกันนั้น ถ้ามีคดีเกี่ยวข้องในอาณาเขตรสยาม เป็นความแพ่งหรือความอาญาที่ดี ให้พิจารณาคดีนั้น ๆ ดังจะกล่าวต่อไปนี้”

(๑) “คดีเมื่อเกิดขึ้นในชั้นแรก ให้พิจารณาที่ศาลต่างประเทศ”

(๒) “คดีชั้นอุทธรณ์นั้น ให้อุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ”

(๓) “เมื่อจะอุทธรณ์ต่อไป ให้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา”

ข้อ ๖ มีความว่า “ตามความในข้อ ๕ นั้น อำนาจของศาลตั้งได้กล่าวไว้ในข้อ ๑ และในข้อบังคับพิเศษซึ่งเกี่ยวแก่ศาลนั้นให้ใช้ดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ”

(๑)

“(๒) ให้ใช้แก่บรรดาคนซึ่งอยู่ในอำนาจศาลไทยที่เป็นผู้เกี่ยวข้องในความผิด โดยเหตุที่คนชาวเอเชียที่อยู่ในบังคับ หรืออยู่ในความป้องกันของฝรั่งเศสเป็นผู้ได้กระทำผิดลง หรือเป็นผู้ที่ถูกคนอื่นกระทำร้ายก็ด้วยเหมือนกัน”

ข้อ ๒ แห่งข้อบังคับนี้อธิบายถึงเรื่องศาล และข้อ ๖ อธิบายถึงเรื่องอำนาจศาล ตามข้อบังคับ ๒ ข้อนี้ปรากฏชัดว่าเมื่อมีคดีเกิดขึ้นในศาลต่างประเทศซึ่งได้ตั้งขึ้นตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีแล้วข้อบังคับคดีนั้นก็คงต้องพิจารณาตามข้อบังคับวิธีพิจารณาพิเศษสำหรับศาลนั้น เมื่อคดีได้เข้าอยู่ในข้อบังคับเช่นนี้แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าคู่ความจะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาไม่ได้ นอกจากในปัญหาข้อกฎหมาย

เพราะฉะนั้นเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าคำพิพากษาศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ เป็นอันเด็ดขาดถึงที่สุดแล้ว และเมื่อพนักงานอัยการจะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาในเรื่องที่ศาลล่างได้ปล่อยตัวจำเลยที่อยู่ในความป้องกันของฝรั่งเศสไม่ได้ หรือจะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาของเพิ่มโทษจำเลยที่เป็นสัปเยกสยามก็ไม่ได้ตั้งนี้แล้ว จำเลยที่เป็นสัปเยกสยามจะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาในข้อที่ศาลล่างได้พิพากษาลงโทษและได้กำหนดโทษไว้นั้นก็ไม่ได้เหมือนกัน.

อาศรัยเหตุเหล่านี้ จึงให้ยกฎีกาของจำเลยเสีย

วันที่ ๖ มีนาคม ๑๓๐

กรมสวัสดิ์

สกินเนอร์เตอร์เนอร์

มหิธร

พระยาฤทธิวิเศษศักดิ์

พระยานรินเดบิณูชากิจ

พระยาจักรปาณีสร์สีลวิสุทธ

พระยาภิธานมิตร

ยี.ปาตุ

No. 856/129.

Accused's Dika.

Public Prosecutor.

vs.

Chin Cheung Nguan, (French subject).
Nai Eam, Chin Ngee Yai (dead), and Chin Ngee Lek.

In this case the Ayakharn charged the four accused in the International Court with offences against the State in connection with the making of false ticals under Sections 203 & 205 of the Penal Code. The accused pleaded not guilty, but the International Court found Nai Eam, Chin Ngee Yai and Chin Ngee Lek guilty and sentenced them to 7, 7 and 5 years imprisonment respectively : it increased the sentence on Nai Eam to 9.1/3 years for recidive. It acquitted Chin Cheung Nguan.

The three men who were convicted appealed.

The Bangkok Appeal Court confirmed the conviction and sentence in the case of Nai Eam and Chin Ngee Lek. It appeared that Chin Ngee Yai had died in prison before judgment was given in this Court.

The two accused present Dika, urging that the case is not strong enough to convict them.

We have gone through the record in this case, and find that the only questions in the case are questions of fact. There is no law in it at all. We see however that the case was originally tried in the International Court as constituted under the Treaty between Siam and France of 1907, as the accused Chin Cheung Nguan was a French Asiatic protege, and the other three men, all Siamese Subjects were implicated in the offence with him.

Under these circumstances this Court is bound to consider the question whether any appeal lies to the Dika Court in such a case on a question of fact. We find that the Treaty provides that the jurisdiction of this International Court extends to breaches of law whether committed by French Asiatic subjects and proteges or to their injury. And then we find that Regulations were issued in a special number of the Raja Kitcha on 16th. September R.S. 126. Articles 1 and 6 of these Regulations are important :—

Article 1. – Throughout the Kingdom of Siam all actions whether civil or criminal in which French Asiatic subjects or proteges as mentioned in article 5 paragraph 2 of the Treaty of 23rd. March 1907 and Clause III of the Protocol of jurisdiction of the same date are concerned shall be tried :–

- (1) In the first instance by the International Courts.
- (2) On appeal by the Court of Appeal at Bangkok.
- (3) On further appeal, by the Supreme or Dika Court.

Article 6. – Pursuant of the provisions of Article 5 the Jurisdictions of the Courts mentioned in Article 1 and the special rules governing them shall extend to :–

- (1)
- (2) All persons under the jurisdiction of the Siamese Courts **Who are implicated in** offences committed by French Asiatic subjects or proteges or to their injury.

Article 1 defines the Courts and Article VI defines the jurisdiction : and it is clear from these two Articles that once a case is in the International Court as established under this Treaty and Regulations it remains there subject to the special rules of procedure governing that Court. Once that position is established, we find that no appeal to the Dika Court is allowed save on a question of law.

The judgment of the Bangkok Appeal Court is therefore final and just as the Public Prosecutor cannot present Dika against the acquittal of the French protege, or to increase the sentences on the Siamese subjects, so the Siamese subjects cannot present Dika against their convictions and sentences.

The Dika of the two accused must therefore be dismissed.

คำพิพากษาที่ ๖๐๓ ปี ๑๓๐

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตรวจฎีกา โจทย์ อุทธรณ์คำพิพากษาศาล
อุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ

อัยการมณฑลราชบุรี

โจทย์

ในคดีระหว่าง

นายช่วง นายลบ

จำเลย

ในคดีเรื่องนี้จำเลยถูกฟ้องต่อศาลมณฑลราชบุรีว่าเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๗ ตรง
กับวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ จำเลยได้ฆ่านายเพิ่มตายโดยเจตนา ศาลมณฑลราชบุรีได้พิพากษา
ยกฟ้องโจทย์เสียโดยอ้างเหตุว่าคำพยานฝ่ายโจทย์ยังไม่เป็นที่เพียงพอ พยานจำเลยเบิกประกอบ
สมฐานที่อยู่ของจำเลยดี แลพยานที่ประกอบในข้อที่ว่ามีสาเหตุต่อกันนั้นก็ยังไม่เพียงพอ เพราะ
ฉนั้นจึงต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยในคดีให้แก่จำเลย

ศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษได้พิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลมณฑลราชบุรี

โจทย์ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา

ข้าพระพุทธเจ้าได้พร้อมกันตรวจสำนวนเรื่องนี้ตลอดแล้ว ได้ความว่าในเวลาเย็นวัน
นายเพิ่มถูกยิง นายเพิ่มกับญาติพี่น้องแลเพื่อนกำลังนวดเข้าอยู่ อำแดงเอี้ยงบุตรของนายเพิ่ม
ผู้ตายแลเห็นคนมาแอบอยู่ข้างรั้ว ครั้นเมื่อนายเพิ่มไปดูก็ถูกยิงตาย ได้ความว่ามีคน ๓ คน ที่
เกี่ยวข้องในคดีเรื่องนี้ คือ รวมทั้งจำเลยทั้ง ๒ ด้วยมีพยานหลายปากที่เบิกความในข้อที่ว่าจำ
จำเลยได้ เมื่อนายเพิ่มถูกยิงตายแล้วผู้ใหญ่บ้านพลอยได้มาได้ส่วนกำนันก็ได้มาที่ ๆ เกิดเหตุ
นั้นแล้วนายช่วงกับนายลบก็ถูกหาว่าเป็นคนร้าย นายช่วงผู้ซึ่งอยู่ในที่นั้นได้ถูกจับแลต่อมา
นายลบซึ่งอยู่ห่างที่ ๆ เกิดเหตุ นั้นประมาณ ๕๐-๖๐ เส้นก็ได้ถูกจับเหมือนกัน นายช่วงจำเลย
ได้นำพยานหลายปากรวมทั้งผู้ใหญ่บ้านพลอยมาสืบเพื่อแสดงให้เห็นว่าในเมื่อขณะที่เกิดยิง
กันขึ้นนั้นนายช่วงได้อยู่ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน แลได้มายังที่ ๆ เกิดเหตุพร้อมด้วยผู้ใหญ่บ้านแลลูกบ้าน
อีกหลายคน ส่วนนายลบจำเลยก็ได้้นำพยานหลายปากมาสืบเพื่อให้เห็นว่าในเย็นวันที่เกิดเหตุ
จำเลยได้อยู่ที่บ้านไม่ได้ไปไหน แม้อำแดงเหมาภรรยาหลวงนายเพิ่มผู้ตายจะได้ให้การว่าใน
เวลานั้นพยานได้ระบุชื่อนายช่วงกับนายลบว่าเป็นคนร้ายก็ดี แต่ยังมีพยานอีก ๒ ปาก ที่ได้
สาบาลตัวแล้วให้การว่าเมื่อขณะที่ยิงกันนั้นพยานหาได้ยินผู้ใดระบุชื่อไม่ มาในชั้นศาล พยาน
ให้การว่าจำคนที่สามที่แอบอยู่ข้างรั้วนั้นไม่ได้ แต่น่าเชื่อว่าพวกพยานได้ระบุชื่อนายทองในคืน
วันมีเหตุ แต่ครั้งไปตามนายทองที่บ้านพบนายทองนอนเจ็บเดินไม่ได้ ได้ความว่านายลบกับ
นายเพิ่มไม่มีอิริกัน นายช่วงกับนายเพิ่มมีอิริกัน แต่การอริเช่นนี้เห็นว่าเป็นเหตุที่นายเพิ่มจะมี
ความโกรธแค้นนายช่วง ไม่ใช่ นายช่วงจะมีความโกรธแค้นนายเพิ่ม

ตามเหตุผลที่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณามาข้างต้นนี้ เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า โจทย์ยังหา
ได้นำพยานมาสืบให้หมดข้อสงสัยไม่ว่าจำเลย ๒ คนนี้ได้เป็นผู้ร้ายจริงดังกล่าวหา จึงพร้อมกัน
ให้ยกฎีกาของโจทก์เสีย.

วันที่ ๒๘ มีนาคม ๑๓๐

สกินเนอร์เตอร์เนอร์

มหิธร

พระยาฤทธิพิทักษ์

พระยานเรนตีบัญชากิจ

พระยาจักรปาณีสรีสวัสดิสุข

No. 409/129

Public Prosecutor's Dika.

Public Prosecutor of Monthon Rathburi.

vs.

Nai Chaung and Nai Lob.

In this case the accused were charged in the monthon Court of Rathburi with the murder of one Nai Pirm on the evening of March 1st. R.S. 127. (14th. waxing moon 4th. month). The Monthon Court dismissed the charge against them on the grounds that the evidence for the prosecution was inconclusive, that the evidence of alibi was good, that there was no sufficient evidence of motive and that therefore the doubt raised in the case must be given to the accused. The Provincial Appeal Court confirmed the judgment.

The Public Prosecutor presents Dika.

We have gone through the record and find that Nai Pirm was thrashing paddy that evening with his relations and friends : that his daughter Amdeng Eang, saw someone hiding behind the fence and that when Nai Pirm went to see, he was shot dead. It is alleged that three persons were concerned, of whom the accused are two, and their identity is spoken to by the several witnesses. After the fatal shot, the Puyai Ban Ploy came up to make enquiries : the Kamnan followed and then Nai Chuang and Nai Lob were named and Nai Chuang, who was there on the spot was arrested, Nai Lob, whose house is some 50 to 60 sams away, was subsequently arrested. Nai Chuang called several witnesses, including the Puyai Ban Ploy, to show that he was actually in the house of the Puyai Ban at the time of the shot and came with him and the other villagers to the scene at once : Nai Lob called several witnesses to show that he was at his house all that evening. Two witnesses swore that no names were mentioned in their hearing at the time of the shooting, though Amdeng Mow the principal wife of Nai Pirm declared that she named Nai Chuang and Nai Lob as the assailant at the time. In Court the witnesses stated that they could not recognize the third man alleged to have been in hiding ; but there seems little doubt that the name of Nai Thong was given that night but on going to his house he was discovered ill in bed and unable to walk. There is no suggestion of any ill will between Nai Lob and Nai Pirm ; and the suggested ill will between Nai Chuang and Nai Pirm was none likely to cause bitter feeling in the mind of Nai Pirm than in that of Nai Chuang.

Under all these circumstances we are of opinion that it is impossible to say that the Public Prosecutor has satisfied us beyond all reasonable doubt that the two accused men were the assailants and therefore we dismiss the Dika of the Public Prosecutor.

คำพิพากษาที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๗๗

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้กรรมการตรวจฎีกาจำเลย อุทธรณ์คำพิพากษาศาลอุทธรณ์

คดีระวาง
กรมพระคลังข้างที่โดยเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์อธิบดี โจทก์
เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (ปลื้ม สุจริตกุล) จำเลย

คดีนี้พิพาทกันด้วยเรื่องที่ดินริมถนนหลานหลวง ซึ่งข้อเท็จจริงได้ความว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ จำเลยซึ่งเวลานั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาพิเชตพิเศษพิสัยได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอพระราชทานที่ดินรายนี้ เพื่อทำบ้านอยู่และสวดทักกับการที่จะรับราชการต่อไป พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ แต่ทรงสงวนพระราชอำนาจไว้ดังปรากฏตามลายพระราชหัตถ์เลขที่ ๑๐/๒๕๕ ลงวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ว่า “ฯฯ ข้าพเจ้าเห็นว่าพระยาพิเชตพิเศษพิสัย (ปลื้ม สุจริตกุล) เป็นผู้สมควรจะให้ที่บ้านอยู่เพื่อเป็นกำลังที่จะรับราชการสืบไป จึงทำหนังสือสำคัญฉบับนี้ยกที่ดินอันมีเขตต์กว้างยาวตามที่กล่าวข้างต้นให้เป็นสิทธิเป็นทรัพย์สินแก่พระยาพิเชตฯฯ จะปลูกสร้างเปลี่ยนแปลงในที่ดินรายนี้หรือจะซื้อขายให้ปันแก่ผู้หนึ่งผู้ใดประการใดก็ตามแต่ใจพระยาพิเชตฯฯ ทุกประการ แต่ข้าพเจ้าขอคงอำนาจไว้ว่าเมื่อใดถ้าข้าพเจ้าเห็นว่าพระยาพิเชตฯฯ ประพฤติตนไม่สมควรจะปกครองรักษาที่ดินรายนี้หรือข้าพเจ้าเห็นสมควรจะแลกเปลี่ยนอย่างหนึ่งอย่างใด ข้าพเจ้ามีอำนาจที่จะคืนเอาที่ดินรายนี้หรือแลกเปลี่ยนได้ทุกเมื่อ และถ้าพระยาพิเชตฯฯ จะเอาที่ดินรายนี้ไปขายหรือจำหน่ายหรือยกให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใดต้องบอกให้ข้าพเจ้ารู้ก่อน ถ้าข้าพเจ้าไม่อนุญาตก็ขายหรือจำหน่ายหรือยกให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใดไม่ได้” ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๓ เมื่อแก่ทะเบียนหลังโฉนดใส่ชื่อจำเลยนั้นก็ได้มีการสลักหลังโฉนดไว้ว่า “โอนให้เพื่อให้กรรมสิทธิเป็นไปตามลายพระราชหัตถ์เลขที่ ๑๐/๒๕๕ ลงวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑” ครั้นเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เรียกที่ดินรายนี้คืนจากจำเลย ราชเลขาธิการได้เชิญพระราชกระแสบอกไปยังจำเลยมีข้อความว่า “มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เรียนมาว่าที่ดินถนนหลานหลวงซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่ท่านตามที่ท่านขอพระราชทานไว้เพื่อจะได้ทำบ้านอยู่ใกล้และสวดทักกับการที่จะรับราชการต่อไปนั้น กาลนานมาแล้วยังไม่เห็นมีท่าทางอย่างหนึ่งอย่างใดที่จะมาอยู่เลย เพราะฉะนั้นให้ท่านส่งหนังสือพระราชทานที่ดินคืนมายังกรมราชเลขาธิการเพื่อคืนกรรมสิทธิเข้าไว้ในกรมพระคลังข้างที่เสียตามเดิม” แต่จำเลยหาคืนไม่ ถึงรัชกาลปัจจุบันทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โจทก์ฟ้องคดีเรื่องนี้เรียกที่ดินรายนี้พิพาทพร้อมด้วยพระราชหัตถ์เลขาคืนจากจำเลย ฯ

จำเลยให้การตัดฟ้องและต่อสู้คดีหลายประการ ฯ

: ศาลแพ่งพิเคราะห์แล้วพิพากษาให้จำเลยโอนโฉนดที่ดินรายพิพาทนั้นคืนไปในนามของโจทก์และคืนพระราชหัตถ์เลขที่ ๑๐/๒๙๕ ลงวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ให้แก่โจทก์

จำเลยอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน

จำเลยทูลเกล้า ฯ ถวายฎีกา ฯ

กรรมการศาลฎีกาได้ตรวจสอบสำนวนฟังคำแถลงกรรมของทนายทั้ง ๒ ฝ่าย และพร้อมกันประชุมปรึกษาคดีนี้แล้ว จำเลยโต้เถียงคัดค้านคำพิพากษาศาลล่างขึ้นมา ๕ ข้อ ซึ่งจะได้วินิจฉัยดังต่อไปนี้ ฯ

ข้อคัดค้านของจำเลยในข้อ ๑ และข้อ ๒ เรื่องอำนาจฟ้องของโจทก์และพระราชกระแสโปรดเกล้า ฯ ให้ฟ้องนั้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๗๒ บัญญัติว่า “จำพวกที่กล่าวต่อไปนี้ย่อมเป็นนิติบุคคล คือ (๑) ทบวงการเมือง ฯลฯ” และมาตรา ๗๓ บัญญัติว่า “ทบวงการเมืองนั้นคือกระทรวงและกรมในรัฐบาล ฯลฯ” พระราชบัญญัติพระธรรมนูญหน้าที่ราชการกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ร.ศ. ๑๐๙ มาตรา ๑ มีข้อความว่า “กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ฯลฯ บันเป็นกรมเจ้ากระทรวงแลกรมขึ้นรวมเป็นกรมใหญ่ ๑๓ กรมดังนี้ เจ้ากระทรวงใหญ่ ๕ กรม คือ ฯลฯ (๕) กรมพระคลังข้างที่สำหรับจัดการเงินในพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสิ้น ฯลฯ” แม้กรมพระคลังข้างที่จะได้โยกย้ายสังกัดต่อมาหลายครั้งก็จริงอยู่ แต่ฐานะในกฎหมายตามพระราชบัญญัติพระธรรมนูญที่กล่าวแล้วมิได้เคยถูกกระทบกระเทือนเปลี่ยนแปลงแก้ไขเป็นอย่างอื่นและพระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงและกรม พ.ศ. ๒๔๗๖ มาตรา ๒๑ ก็มีข้อความว่า “ราชการศาลว่าการพระราชวังแบ่งเป็น ฯลฯ (๑๐) กรมพระคลังข้างที่” แม้พระราชบัญญัติฉบับนี้ออกเมื่อภายหลังโจทก์ฟ้องคดีนี้แล้วก็ดี แต่ที่นำมากล่าวในที่นี้ด้วยก็เพื่อให้เห็นว่ากรมพระคลังข้างที่นับว่าเป็นกรมในรัฐบาลตลอดมาอันเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ฯ

อนึ่งคดีปรากฏตามหนังสือกรมราชเลขาธิการลงวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เชิญพระราชกระแสในพระบาทสมเด็จพระอยู่หัวถึงเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์อธิบดีกรมพระคลังข้างที่ ว่า “ฯลฯ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดการฟ้องร้องไปได้ ฯลฯ” กรรมการศาลฎีกาเห็นฟ้องด้วยศาลล่างว่าโจทก์มีอำนาจฟ้องคดีนี้โดยปราศจากข้อวิมุตติกังขา ข้อคัดค้านตามกฎหมายของจำเลยในข้อ ๑ และข้อ ๒ ที่กล่าวข้างต้นนั้นเป็นอันฟังไม่ขึ้นทั้ง ๒

ข้อคัดค้านของจำเลยในข้อ ๓ และข้อ ๔ เรื่องว่าได้โอนโฉนดพระราชทานให้แก่จำเลยแล้ว กับเงื่อนไขและพระราชกระแสทรงเรียกที่ดินรายนี้คืน ก็ได้กล่าวแล้วว่าการสลักหลังโฉนดเกี่ยวกับสิทธิของจำเลยปรากฏข้อความว่า “โอนให้เพื่อให้กรรมสิทธิเป็นไปตามลายพระราชหัตถ์เลขที่ ๑๐/๒๙๕ ลงวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑” ข้อแรกในลายพระหัตถ์เลขจะฉบับนี้แสดงให้เห็นชัดว่า พระราชประสงค์ในการที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานที่รายนี้แก่จำเลยก็เพื่อจะให้จำเลยทำบ้านอยู่ตามที่กราบบังคมทูลขอพระราชทาน และได้มีการส่งมอบพระราชอำนาจไว้ว่า “เมื่อใดข้าพเจ้าเห็นว่า พระยาพิเชต ฯ ประพฤติตนไม่สมควรจะ

ปกปักรักษาที่ดินรายนี้ ฯลฯ ข้าพเจ้ามีอำนาจที่จะคืนเอาที่ดินรายนี้ ฯลฯ ได้ทุกเมื่อ” แลในที่สุด ได้มีการจำกัดอำนาจของจำเลยที่จะทำการจำหน่ายต่อไป ด้วยเหตุนี้สิทธิของจำเลยในที่ดินรายนี้จึงไม่เป็นสิทธิอันเด็ดขาดปราศจากเงื่อนไขเสียทีเดียว โดยที่เป็นสิทธิอันอยู่ในบังคับเงื่อนไขว่าจำเลยจะต้องใช้ที่ดินรายนี้สำหรับปลูกบ้านอยู่ด้วยประการหนึ่ง เมื่อจำเลยไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขภายในเวลาอันสมควร ก็อาจทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เรียกคืนโดยทรงใช้พระราชอำนาจที่ได้ทรงสงวนไว้อย่างกว้างขวางในลายพระราชหัตถ์เลขานั้น ตั้งแต่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินรายนี้แก่จำเลยมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว หาปรากฏว่าจำเลยได้ทำบ้านอยู่หรือมีท่าทางที่จะเข้าอยู่ตั้งพระราชประสงค์และตามที่ขอพระราชทานไม่ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เป็นการสมควรแล้วที่จะทรงยกเงื่อนไขตามลายพระราชหัตถ์เลขานั้นใช้ กล่าวคือทรงเรียกที่ดินรายนี้คืน โดยมีเหตุผลพอที่ทรงเห็นว่าจำเลยประพฤติตนไม่สมควรที่จะปกปักรักษาอนึ่งเมื่อพระราชทานได้พระราชทานเป็นลายพระราชหัตถ์เลขานั้น ครั้งเมื่อทรงเรียกคืนนั้น ราชเลขาธิการเชิญพระราชกระแสบอกไปให้จำเลยทราบซึ่งกรรมการศาลฎีกาเห็นว่าฟังได้แล้ว ไม่จำเป็นต้องปรากฏว่าการทรงเรียกคืนต้องเป็นลายพระราชหัตถ์เลขานี้เหมือนกับเมื่อพระราชทาน และเมื่อจำเลยได้ทราบพระราชกระแสที่ทรงเรียกคืนตามเงื่อนไขที่กล่าวข้างต้นแล้ว จำเลยก็ต้องคืนที่ดินรายนี้มาเป็นพระราชทรัพย์ตามเดิม จำเลยกล่าวว่าการที่ทรงเรียกที่ดินรายนี้คืนก็เพื่อเอาไปพระราชทานให้แก่พระยาอุดมราชภักดี ซึ่งไม่เป็นเหตุอันตรงกับเงื่อนไขในพระราชหัตถ์เลขานี้ที่พระราชทานที่ดินรายนี้แก่จำเลย แต่กรรมการศาลฎีกาเห็นว่าความข้อนี้เป็นพระราชประสงค์อีกส่วนหนึ่งต่างหาก หาเป็นเหตุให้จำเลยยกขึ้นโต้แย้งดังที่กล่าวนั้นได้ไม่ ข้อคัดค้านตามฎีกาของจำเลยในข้อ ๓ และข้อ ๔ เป็นอันตกไปอีก ฯ

ข้อคัดค้านของจำเลยในข้อ ๕ กล่าวถึงมาตรา ๕๓๒-๕๓๓-๕๓๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กรรมการศาลฎีกาพิเคราะห์เห็นว่ารูปคดีไม่ต้องด้วยบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่กล่าวนั้น ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยอย่างใดอีกในข้อนี้ รวมความว่าข้อคัดค้านของจำเลยฟังไม่ขึ้นทั้งสิ้น จึงพิพากษาให้ยกฎีกาจำเลยเสีย คงบังคับคดีไปตามคำตัดสินศาลอุทธรณ์ และในชั้นฎีกาให้จำเลยเสียค่าธรรมเนียมค่าทนายความ ๘๐๐ บาท แทนโจทก์ด้วย ฯ

วันที่ ๗ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

พระยาวิกรมรัตนสุภา
พระยาฤทธิราชทรงสวัสดิ์
อาร์.แตร.นิ.แกต์
เซอร์โรเบอตรฮอลันด์
ที่ ๑๒๒
กระทรวงยุติธรรม
๑๘ เมษายน ๑๒๐
กองบัญชาการ

ชาวญี่ปุ่น ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศแรกในเอเชียที่คิดจะเลิกล้มศาลกงสุลและศาลต่างประเทศ และทำได้สำเร็จด้วยการว่าจ้างชาวต่างประเทศที่มีความรู้เชี่ยวชาญระเบียบกฎหมายของชาวตะวันตกเข้ามารับราชการ โดยร่วมกับชาวญี่ปุ่นตรวจชำระกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นให้เป็นระเบียบแบบแผน ทำนองเดียวกับกฎหมายที่ใช้อยู่ในประเทศทางตะวันตก จนเป็นที่ยอมรับและประเทศทางตะวันตกยกเลิกอำนาจศาลกงสุลและศาลต่างประเทศ ประเทศไทยมีความประสงค์จะเจริญรอยตามวิธีการของประเทศญี่ปุ่น จึงได้จ้างชาวต่างประเทศซึ่งรวมทั้งชาวญี่ปุ่นด้วย ให้เข้ามาช่วยปฏิรูปกฎหมายไทย

ชาวญี่ปุ่นคนสำคัญที่กระทรวงยุติธรรมว่าจ้างให้เข้ามารับราชการ คือ นายมาซาโอะ โทคิจิ ซึ่งจะขอกล่าวถึงประวัติของท่านดังนี้

นายมาซาโอะ โทคิจิ (พระยามหิธรรมานุปรกรณ์ โทศลคุณ)

เกิดที่จังหวัดเอฮิเมะ (Ehime) ประเทศญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๓ หลังจากจบชั้นมัธยมศึกษาแผนกภาษาอังกฤษจากโรงเรียนโตเกียวเซมมังกักโค (ปัจจุบันนี้คือมหาวิทยาลัยวาเซดะ) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๒ แล้วก็เข้าศึกษาต่อใน Vanderbilt University ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ย้ายไปศึกษาที่ West Virginia University จนสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีทางกฎหมาย (LL.B.) จากมหาวิทยาลัยดังกล่าวในปี พ.ศ. ๒๔๓๘ ในปีเดียวกันนั้นเองได้เข้าศึกษาในชั้นปริญญาเอกที่ Yale University และได้ Doctor of Civil Law ในอีก ๒ ปี

ต่อมา และในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้รับปริญญาเอกทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยโตเกียว

ท่านเข้ามารับราชการในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๐ ให้ข้อแนะนำและช่วยในการตรวจชำระกฎหมายลักษณะอาญา พระราชกำหนดบทพระอัยการเก่าใหม่ จนได้รับตำแหน่งเป็นกรรมการศาลฎีกาของไทย และในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยามหิธรรมานุปรกรณ์ โทศลคุณ หลังจากนั้นได้เดินทางกลับประเทศญี่ปุ่นไประยะหนึ่ง จนกระทั่งเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอัครราชทูตญี่ปุ่นผู้มีอำนาจเต็มประจำราชสำนัก จึงได้เดินทางมาประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง และถึงแก่อนิจกรรมในปี พ.ศ. ๒๔๖๔

ชีวิตการรับราชการในประเทศไทย สมัยแรก

งานของกระทรวงยุติธรรมในสมัยที่กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (ขณะเป็นกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์) ทรงเป็นเสนาบดีและเจ้าพระยามหิธรรมเป็นปลัดทูลฉลอง คือระหว่าง ร.ศ. ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) จนถึง ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓) ในด้านนโยบายที่เกี่ยวกับคนต่างประเทศที่ขึ้นศาลไทยและศาลกงสุล ประเทศไทยมีนโยบายที่จะเลิกศาลกงสุลและศาลต่างประเทศ โดยวิธีการที่จะเลิกศาลกงสุลและศาลต่างประเทศนั้นได้ดำเนินตามวิธีดำเนินการของประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้เนื่องจากญี่ปุ่นเป็นประเทศหนึ่งในเอเชียที่ติดอยู่ภายใต้สนธิสัญญาแบบเดียวกันกับไทยและเป็นประเทศแรกที่คิดจะเลิกล้มอำนาจของศาลกงสุลโดยวิธีการคัดเลือกหาเนติบัณฑิตต่างประเทศที่มีความชำนาญระเบียบกฎหมายของตะวันตก

เข้ามารับราชการเป็นที่ปรึกษาร่วมกับข้าราชการของญี่ปุ่นเองช่วยกันตรวจชำระกฎหมายของประเทศญี่ปุ่น เพื่อให้เป็นระเบียบแบบแผนทำนองเดียวกันกับกฎหมายที่ใช้อยู่ในประเทศตะวันตกส่วนใหญ่ จนทำให้ประเทศเหล่านั้นยินยอมแก้ไขสัญญายกเลิกอำนาจศาลกงสุลยอมให้คนในบังคับของตนอยู่ในอำนาจของกฎหมายและศาลญี่ปุ่นตั้งแต่นั้นมา ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศติดต่อไปยังจักรวรรดิไทยประจำกรุงเยโด (โตเกียว) ให้เลือกหาคนญี่ปุ่นผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศร่วมกับชาวต่างประเทศอื่นที่รัฐบาลไทยจ้างมาเข้ารับราชการเพื่อจัดให้มีการแก้ไขกฎหมายตามแบบของญี่ปุ่นบ้าง ทูตไทยได้เลือกเอานายมาซาโอะ โทคิจิ หมอกฎหมายแห่งกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเข้ามารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ โดยได้รับพระราชทานเงินเดือนปีละ ๙๐๐ ปอนด์อังกฤษ

ต่อมาราชการไทยมีงานทางกฎหมายมากขึ้นนายมาซาโอะ โทคิจิจึงได้ย้ายไปรับราชการประจำอยู่กระทรวงยุติธรรมเมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ร.ศ. ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) โดยในบันทึกของกระทรวงยุติธรรมได้เรียกนายมาซาโอะ โทคิจิว่า หมอมาซา โดยตลอด และเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๐ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมได้สั่งให้ขึ้นไปเป็นผู้แนะนำกฎหมายประจำศาลอุทธรณ์ ในวันที่ ๒๘ เดือนเดียวกันนั้นเองเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมก็ได้มีหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “หมอมาซาได้ทำการโดยความอุตสาหะแลฉลาด

เกินกว่าความหวัง เท่ากับได้ฝรั่งดี ๆ ใช้นคนหนึ่งจึงขอพระราชทานสัญญาบัตรตำแหน่งนำที่ราชการเป็นผู้ช่วยแนะนำกฎหมาย” วันที่ ๓๐ เดือนเดียวกันก็มีรับสั่งให้แต่งตั้งหมอมามาซาเป็นผู้ช่วยผู้แนะนำกฎหมาย ต่อมาในวันที่ ๒๙ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้พิพากษาศาลฎีกาไปพลางใน ๖ เดือน และวันที่ ๑๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๑ มีพระบรมราชโองการให้คงเป็นกรรมการศาลฎีกาต่อไปอีกตามเดิม

ในด้านความรู้ภาษาไทยของนายมาซาโอะ โทคิจิ นั้น มีบันทึกลงวันที่ ๒ เมษายน ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) ของกรรมการศาลฎีกานายหนึ่งว่า ได้ยินหมอมามาซาอ่านคำพิพากษาในคดีเรื่องหนึ่งเสียงแปร่งแต่พอเข้าใจความได้ กับท่านพระยาประชาภิจักรจักร์ ได้อ่านคำพยานเรื่องหนึ่งเป็นภาษาไทย แล้วหมอมามาซาได้แย้งด้วยปากเปล่าเป็นภาษาอังกฤษ กรรมการศาลฎีกาท่านนั้นเห็นว่าหมอมามาซาเข้าใจภาษาไทยพอใช้อย่างคนต่างประเทศในกระบวนความ

ในปี ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดให้ตั้งคณะกรรมการผู้ชำนาญกฎหมายทั้งฝ่ายไทยและต่างประเทศช่วยกันตรวจชำระพระราชกำหนดบทพระอัยการเก่าใหม่เพื่อนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย คณะกรรมการชุดนี้มีอยู่ ๖ ท่าน ประกอบด้วยกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (ขณะเป็นกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์) เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นประธาน กรมหลวงพิชิตปรีชากร พระยาประชาภิจักรจักร์ (แหม่ม) มองซิเออร์โรลิน ยัคมินส์ (เจ้าพระยา

อภัยราชา) มองซิเออร์ ริชาร์ด ย็คส์ เกอ์-
แปร์ทริก เนติบัณฑิตชาวเบลเยียม และนาย
มาซาโอะ โทคิจิ เนติบัณฑิตญี่ปุ่นกรรมการ
คณะนี้มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมอยู่หลายครั้ง
แต่นายมาซาโอ โทคิจิไม่เคยเปลี่ยนแปลง คง
ได้ร่วมคณะกรรมการรวบรวมพระราชกำหนด
บทพระอัยการด้วยความพากเพียรฉลองพระ-
มหากษัตริย์คุณมาตลอด จนกระทั่งได้รับ
ตำแหน่งเป็นกรรมการศาลฎีกาของไทยร่วม
งานกับเนติบัณฑิตไทย อังกฤษ ฝรั่งเศส ตรวจ
ชำระกฎหมายลักษณะอาญา และกำหนดบท
พระอัยการอื่น ๆ จนถึงเดือนกันยายน ร.ศ.
๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) สำเร็จดังพระราชประสงค์
จึงได้นำขึ้นทูลเกล้าถวาย เมื่อได้ทรงตรวจแก้ไข
ด้วยพระองค์เองอีกครั้งหนึ่ง และทรงปรึกษา
ในที่ประชุมเสนาบดีเห็นชอบโดยพระราช
บริหารแล้ว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
ให้ตราไว้เป็นพระราชบัญญัติซึ่งจากการนี้จึง
ทำให้ประเทศสยามได้มีพระราชกำหนด
กฎหมายเทียบเท่าอารยประเทศ เป็นที่
รับรองของนานาประเทศ เป็นมูลเหตุให้
ฝรั่งต่างชาติยินยอมถอนอำนาจศาลกงสุลให้
ตามพระราชทานปรารภในภายหลัง

ขณะรับราชการอยู่ในกระทรวงยุติ-
ธรรม นายมาซาโอะ โทคิจิ ได้ลาหยุดพัก
ราชการมีกำหนด ๗ เดือน ๒๔ วัน โดยได้รับ
เงินเดือนเต็มเมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ร.ศ.
๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) เพื่อกลับไปเยี่ยมบ้านที่
ประเทศญี่ปุ่นและกลับมารับราชการตามเดิม
ในวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๔

นายมาซาโอะ โทคิจิ ได้รับราชการ
ด้วยความจงรักภักดีกว่า ๑๐ ปี ได้รับพระ-
ราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่

ตำแหน่งพระยามหิทธิมนูปกรณโกศลคุณ
ซึ่งนับเป็นคนญี่ปุ่นคนที่สองนับจากท่านออก-
ญาเสนาภิมุข (สมัยกรุงศรีอยุธยา) ที่ได้รับ
พระราชทานบรรดาศักดิ์ใหญ่อยู่ในแผ่นดิน
ไทย นายมาซาโอะ โทคิจิ กลับไปประเทศญี่ปุ่น
เมื่อขึ้นสมัยรัชกาลที่ ๖

ชีวิตการรับราชการในประเทศไทย สมัยที่สอง

หลังจากพระยามหิทธิมนูปกรณ-
โกศลคุณ กลับไปประเทศญี่ปุ่นเมื่อขึ้นสมัย
รัชกาลที่ ๖ ได้ไม่นานก็ได้รับเลือกเป็นสมาชิก
สภาผู้แทนราษฎรของญี่ปุ่น ดำเนินอาชีพ
นักการเมืองอยู่พักหนึ่ง ครั้นสิ้นสงครามโลก
ครั้งแรกรัฐบาลญี่ปุ่นได้แต่งตั้งให้มาเป็นอัคร-
ราชทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำราชสำนักของ
พระเจ้าแผ่นดินสยามซึ่งนับเป็นการใช้ชีวิต
อยู่ในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งช่วงเวลานี้
ก็พอดีกับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล
ที่ ๖ ต้องการจะแก้ไขสนธิสัญญาเกี่ยวกับ
สิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับนานาประเทศที่
ผูกมัดประเทศไทยอยู่ พระยามหิทธิมนูปกรณ-
โกศลคุณจึงได้มีโอกาสช่วยเหลือรัฐบาลไทย
อีกครั้งหนึ่ง แต่เป็นเรื่องน่าเสียดายที่พระยา
มหิทธิมนูปกรณโกศลคุณเป็นโรคปัจจุบันสิ้น
ชีวิตเสียก่อน ชีวิตการรับราชการครั้งหลังนี้
มารับราชการอยู่ได้เพียงครึ่งปี

พระราชหัตถเลขา สัญญาจ้าง และ หนังสือกระทรวงยุติธรรม เกี่ยวกับการ จ้างนายมาซาโอะ โทคิจิ (หมอมาซา)

(ในสมัยกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์
(ขณะเป็นกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์) ทรง
ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม)

๙๑๒๒

พลับพลาส่วนดุสิต

ที่ ๒/๖๑

วันที่ ๑๓ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๐ ถึงกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ด้วยเรื่อง
เงินเดือนข้าราชการกรมที่ปรึกษาทั่วไปนั้น ได้ถามไปที่กระทรวงพระคลัง บัดนี้ได้รับตอบตาม
ที่ได้ส่งสำเนามาให้ดูเช่นนี้ แปลว่าเงินเดือนหม่อมมาเชา ก็นับว่าเป็นที่ตกลงได้

ที่ ๓๔/๒๕๖๒

กระทรวงยุติธรรม

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๐

ขอเดชะ ฝ่าล่องธูลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ด้วยตั้งแต่มีสเตอร์สเลคเซอร์กราบถวายบังคมลาออกไปเยี่ยมบ้านที่ประเทศยุโรปแล้ว ที่ออฟฟิศผู้แนะนำกฎหมายมีสเตอร์ติลมองกับหมอมามาเขาได้ทำการแทน ไม่นานนักก็โปรดเกล้าฯ ให้ยกมีสเตอร์ติลมองไปรับราชการกระทรวงต่างประเทศ ส่วนการที่ออฟฟิศผู้แนะนำกฎหมายสำหรับกระทรวง คงหมอมามาเขาได้รับราชการต่อมา หมอมามาเขาได้ทำการโดยความอุสาห์และฉลาดเกินกว่าความหวัง ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกเบาใจเท่ากับได้ฝรั่งดี ๆ ไซ้คนหนึ่ง ในเวลานี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้เป็นผู้ช่วยอยู่ในศาลอุทธรณ์ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้า ๆ ว่าเดือนมกราคม ร.ศ. ๑๒๐ มีสเตอร์สเลคเซอร์กลับมา ก็จะทำให้หมอมามาเขาคงรับราชการอยู่ตามเดิม เพื่อจะได้ช่วยกันทำไค้ที่ค้างอยู่ให้สำเร็จไป

แต่หมอมามาเขายังไม่ได้รับพระราชทานตำแหน่งหน้าที่ราชการแลผลประโยชน์เช่นพวกเบลเยี่ยมได้รับโดยข้อสัญญา เพราะฉนั้นข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ขอพระราชทานสัญญาบัตรตำแหน่งหน้าที่ราชการให้หมอมามาเขาเป็นผู้ช่วยแนะนำกฎหมาย แลตั้งแต่เดือนมกราคมไปขอพระราชทานเงินเดือนขึ้นเป็นปีละ ๖๐๐ ปอนด์ เงินแทนค่าเช่าบ้านเดือนละ ๑๐๐ บาทเหมือนกับพวกเบลเยี่ยมทั้งหลายได้รับพระราชทานอยู่ ถ้าโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว “ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานโอนเงินสำหรับที่จะเรียกที่ปรึกษาใหม่อีกคนหนึ่งซึ่งยังไม่มีตัวมาใช้ในเงินรายนี้”

การจะควรประการใดสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ โปรดกระหม่อม ขอเดชะ

จดหมายมาแต่กรมบัญชาการกระทรวงยุติธรรม หมายเลขที่ ๓๔/๒๕๖๒
สลักหลัง ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
ผู้มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ได้รับไว้แล้วแต่ ณ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๐

(เซ็นชื่อ)

ผู้รับ

ที่ ๗๘๙ ๒๙

พระที่นั่งวิมานเมฆ

ที่ ๒๑/๖๗๕

วันที่ ๒๘ มิถุนายนรัตนโกสินทรศก^{๒๕๖๑} ถึงกรรมการตรวจตัดสินความฎีกา ด้วย
มิสเตอร์เสลลสเซอร์ได้ลาออกจากตำแหน่งกรรมการตรวจตัดสินความฎีกาแล้ว เห็นว่าในระหว่าง
นี้ยังไม่มีตัวผู้ซึ่งสมควรจะเป็นผู้พิพากษาศาลฎีกาแท้ ให้หม่อมมาเช่ามาเป็นผู้พิพากษาศาลฎีกา
ไปพลางใน ๖ เดือน ตั้งแต่บัดนี้ไป

This is to certify that I have examined Dr. Masao in the translation of Siamese into English. Dr. Masao translated a judgment of the Dika Court, and a summary of a case on appeal. His papers show that he has acquired an excellent working Knowledge of Siamese, and it is evident that he understands thoroughly all Siamese documents that are likely to come before him in his duties in the Dika Court.

Judicial Adviser

Ministry of Justice.
29 th March 1904.

วันที่ ๒ เมษายนรัตนโกสินทรศก ๑๒๓

ข้าพเจ้าขอแสดงด้วยหนังสือฉบับนี้ว่า ข้าพเจ้าได้มานั่งฟังหมอมามาเขาอ่านหนังสือไทยต่อหน้าท่านพระยาจักรปาณิศรีศิลาวิสุทธิ แลท่านพระยาประชาภิจักรจักร์ ข้าพเจ้าได้ยินหมอมามาเขาอ่านคำพิพากษาในคดีเรื่องหนึ่ง เสียงแปล่งแต่พอเข้าใจความได้ กับท่านพระยา-ประชาภิจักรจักร์ได้อ่านคำพยานเรื่องหนึ่งเป็นภาษาไทย แล้วหมอมามาเขาได้แปลด้วยปากเปล่าเป็นภาษาอังกฤษ

ตามที่ข้าพเจ้าได้ยินได้ฟังนี้ เห็นว่าหมอมามาเขาเข้าใจภาษาไทยพอใช้อย่างคนต่างประเทศในกระบวนความ

ร่างนี้ตรงกับกopies เล่ม ๓
ที่ ๗๒/๑๗๕๕
วันที่ ๒ พฤศจิกายน

ปี ๑๒๕ หนา ๓๕๕
กระทรวงยุติธรรม
รัตนโกสินทรศก ๑๒๕

ทูลหม่อมเจ้าปิยภักดี ปลัดทูลฉลองกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

ด้วยพระเจ้าลูกยาเธอ ฯ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมทรงพระดำริห์ว่า ซึ่งหมอดี.มาเขา
ผู้แนะนำกฎหมายได้เข้ารับราชการในกระทรวงยุติธรรมตั้งแต่วันที่ ๔ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๖
แลเป็นที่พอพระทัยในหน้าที่ราชการ หมอดี.มาเขา ควรรับหนังสือสัญญาอย่างเดียวกัน กับซึ่ง
ผู้แนะนำกฎหมายอื่น ๆ ได้รับไปแล้ว

เกล้า ฯ ขอถวายสำเนาหนังสือสัญญาซึ่งได้ลงชื่อกันเมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคมศกนี้ มีข้อ
ความดุจเดียวกันกับที่ได้ตกลงกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติแล้ว แลหมอดี.มาเขา คงได้รับ
พระราชทานเงินอันตามที่ได้อนุญาตไว้แล้ว

ควรมิควรร

(เซ็น) พระองค์เจ้าปิยภักดี

จดหมายมาแต่กรมบัญชาการกระทรวงยุติธรรม หมายเลขที่ ๗๒/๑๗๕๕
สลักหลัง ทูลหม่อมเจ้าปิยภักดี
ผู้มีชื่อในท้ายหนังสือนี้ได้รับแล้วแต่ ณ วันที่ ๓ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๕

(เซ็นชื่อ)

๒๑/๕๖

AGREEMENT made on the 30th. day of October 1906 between His Royal Highness Prince Rajburi Direkrit, Minister of Justice, acting on behalf of his Siamese Majesty's Government for himself and his successors in office, (hereafter called the Minister) of the one part and Tokichi Masao D.C.L. LL.D. of the other part.

It is hereby mutually agreed by the said parties as follows :—

1. The said Tokichi Masao shall continue in the service of the Ministry of Justice as Legal Adviser. He shall devote the whole of his time to the said service, shall refrain from engaging in any other employment, profession or calling, shall perform such duties as may be reasonably expected of him by virtue of his appointment to the best of his ability and power, and shall conform to and be bound by the general rules and practice of the Siamese Service on all points not specifically mentioned in this Agreement.

2. The said Tokichi Masao shall receive as hitherto a salary of £ 1000 per annum.

3. The aforesaid salary shall be paid monthly in arrears and shall be converted into ticals at the rate of exchange prevailing on the last day of the month for which the salary is due. The exchange shall be calculated at the rate advised by such local Bank as the Controller General to the Government may select.

4. The said Tokichi Masao shall receive as House allowance the amount actually expended for the rent of an unfurnished house but not exceeding one tenth of the annual salary.

5. The said Tokichi Masao shall be allowed two months leave of absence on full pay for every complete year of service in Siam. Such leave of absence shall be granted by the Minister at such times as may suit the requirements of the Ministry, but shall not at any one time exceed eight months duration.

6. The Minister may terminate this agreement at any time without notice in the event of gross misconduct or wilful neglect of duty on the part of the said Tokichi Masao and no claim shall arise on the part of the said Tokichi Masao for any Pension, or compensation for such termination of agreement.

7. In the event of the services of the said Tokichi Masao not being further required the Minister may terminate this agreement on paying compensation for loss of appointment in accordance with the Scale appended to this agreement.

8. Should this agreement not be terminated by virtue of the provisions of Clauses 6 or 7 of this agreement the said Tokichi Masao shall receive an Invalid Superannuation or retiring Pension as the case may be. in accordance with the scale and rules laid down in the Pension Act R.S. 120.

9. The date of service of the said Tokichi Masao shall be reckoned from the fourth day of November 1897.

Signed by H.R.H.

Prince Rajburi Direkrit (Signed) Rabi.
and by Tokichi Masao (Signed) Tokichi Masao.
in the presence of

(Signed) J. Stewart Black
Judicial Adviser.

**Scale of compensation for loss of appointment referred to
in Clause 7.**

Under 5 years Service	1 year's salary
Over 5 years Service and under 10.	2 years' salary
Over 10 years Service and under 15.	3 years' salary
Over 15 years Servie	4 years' salary
One year's salary is to be reckoned as 1/3 of the previous 36 months Salary	

(Signed) Rabi.

(Signed) Tokichi Masao.

ตัวอย่างต้นร่างและสำเนาคำพิพากษาศาลฎีกา (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ที่หมอมมาเช่าตัดสิน

คำพิพากษาที่ ๔๗๑ ปี ๑๒๕

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ตรวจ ฎีกา โจทย์ อุทธรณ์คำพิพากษาศาล
อุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ

ในคดีระหว่าง อัยการมณฑลนครราชสีมา

โจทย์

นายโหมก จินช่องอู่

จำเลย

โจทย์ฟ้องต่อศาลมณฑลนครราชสีมาเมื่อวันที่ ๙ ตุลาคมศก ๑๒๔ ทว่าวันขึ้นแรม
เท่าใดไม่ปรากฏเดือน ๑๐ ศก ๑๒๔ นายโหมกจำเลยเป็นผู้ร้ายลักเอาเกลือฝืนของนายแดง
ไป ๑ คันที่ตำบลโพธิ์กลางแขวงเมืองนครราชสีมา จินช่องอู่จำเลยได้รับซื้อเกลือฝืนคันนี้ไว้
จากนายโหมกจำเลยโดยรู้สึกว่าเป็นของร้าย

นายโหมกจำเลยให้การปฏิเสธตลอดข้อหาโจทย์ จินช่องอู่จำเลยให้การต่อสู้ว่าได้รับ
ฝากเกลือฝืนไว้จากนายโหมกจำเลยโดยไม่ทราบว่าเป็นของร้าย

ศาลมณฑลนครราชสีมาลงเนื้อเห็นว่าจำเลยทั้ง ๒ คนไม่มีความผิดจึงพิพากษาให้
ปล่อยตัวจำเลยทั้ง ๒ คนหลุดพ้นโทษไป โจทย์อุทธรณ์ศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษพิพากษายืน
ตามคำพิพากษาศาลมณฑลนครราชสีมา

โจทย์ทูลเกล้า ฯ ถวายฎีกา

ข้าพระพุทธเจ้าได้พร้อมกันตรวจสำนวนเรื่องนี้ตลอดแล้วเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าในคดี
เรื่องนี้เหตุสำคัญที่ศาลล่างยกฟ้องโจทย์เสียนั้นก็คือมีข้อแตกต่างกันอยู่บ้างในระหว่างคำให้การ
จินช่องอู่และคำเบิกความของอำแดงจู ภรรยาจินช่องอู่ กล่าวคือ จินช่องอู่ให้การว่าเกลือฝืน
คันนี้นายโหมกได้ฝากจินช่องอู่ไว้ แต่อำแดงจูเบิกความว่าจินช่องอู่ได้รับเกลือฝืนคันนี้ไว้จาก
นายโหมกเป็นค่ายาฝืน แต่ข้อที่แตกต่างกันนี้เป็นกร่างายที่จะลบล้างได้ จินช่องอู่แลอำแดงจู
หมายความว่าสิ่งเดียวกันแลอย่างเดียวกันโดยไม่ต้องสงสัยเลย คือจินช่องอู่ได้รับเกลือฝืนคันนี้
ไว้จากนายโหมกเป็นค่ายาฝืน เหตุที่จินช่องอู่ไม่กล่าวออกไปให้ชัดดังนั้นก็เพราะจินช่องอู่ไม่ยอม
ให้เจ้าพนักงานทราบว่าจินช่องอู่ได้ให้ยาฝืนไปในการแลกเปลี่ยนกับสิ่งของ เพราะเมื่อจะไม่ให้
เจ้าพนักงานเข้าใจดังนี้ จินช่องอู่จึงกล่าววานายโหมกมาสูบยาฝืนแลฝากเกลือฝืนคันนี้ไว้
คือเป็นประกันค่ายาฝืน ส่วนคำพยานที่ว่านายโหมกได้ลักเกลือฝืนคันนี้ไปจากนายแดงนั้น
ก็มีคำของจีนอยู่ผู้ที่อยู่ห่างกระท่อมนายแดง ๓ วา ซึ่งเบิกความว่า นายโหมกมาที่กระท่อม
นายแดงในเวลาที่ยนายแดงไม่อยู่ แลนายโหมกได้อยู่ที่นั่นนานแลได้หยิบถือเกลือฝืนคันนี้แลของ

* เอกสารห้องสมุดศาลฎีกา

อื่น ๆ ในกระท่อมนั้น แลมีคำของนายแดงเบิกความว่าวันนั้นเมื่อนายแดงกลับมากกระท่อม
กล้องยาฝิ่นคันนี้หายไป ยังมีค่านายเหี่ยวพยานอีกปากหนึ่งเบิกความว่าได้เห็นกล้องยาฝิ่นคันนี้
ในร้านจีนช่งอู่ แลจำได้ว่าเป็นกล้องของนายแดง แลได้ทราบจากจีนช่งอู่ว่านายโหมกได้เอา
มาแลพยานได้ไปแจ้งความให้นายแดงเจ้าของทราบ โดยเหตุเหล่านี้ข้าพระพุทธเจ้าจึงเห็นด้วย
เกล้า ๆ ว่า นายโหมกจำเลยเป็นชะโมยซึ่งลักกล้องยาฝิ่นคันนี้ไปจากกระท่อมนายแดงโดยไม่มี
ข้อสงสัยเลย ส่วนจีนช่งอู่ นั้นไม่มีคำพยานแสดงว่าจีนช่งอู่ได้รับกล้องยาฝิ่นคันนี้ไว้จาก
นายโหมกโดยรู้สึกว่าเป็นของที่ผู้ร้ายลักเอามา.

อาไศรย์เหตุเหล่านี้ จึงพร้อมกันพิพากษาให้ยกคำพิพากษาศาลล่างเสีย ให้จำคุกอ้าย
โหมกจำเลยไว้มีกำหนด ๖ เดือน แลให้ปล่อยจีนช่งอู่จำเลยหลุดพ้นโทษไป.

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๑๒๕

มาเซา
ศิริราชสังกาศ
ประหากิจกรจักร์
อนุชิตชาญไชย

No. 383/125

๔๗๑/๑๒๕

AYakan Monthon Nakon Rajasima
vs.
Nai Moke and Chin Cheng Uh.

In this case the principal reason the Courts below dismissed the charge was that there was some discrepancy between Chin Chong Uh's answer to the charge and the evidence of his wife Amdeng Chu, namely, that whereas Chin Chong Uh says that the opium pipe in question was received from Nai Moke in deposit, Amdeng Chu says that it was received from Nai Make in payment of cost of opium. But it is a very easy matter to reconcile this apparent discrepancy. There can be no doubt at all that both Chin Chong Uh and Amdeng Chu mean one and the same thing, namely, that this pipe was received from Nai Moke in payment of cost of opium. The reason why Chin Chong Uh does not say so out-right is because he does not want officials to know that he gives opium in exchange with articles. Therefore, in order not to be so understood, he says that Nai Moke came and smoked opium and left this pipe in deposit, i.e., by way of security for the cost of opium.

As for the evidence that Nai Moke stole this pipe from Nai Deng there is the evidence of Chin Yuh who lives at 3 wahs' distance from Nai Deng's hut (Kratom) and who says that Nai Moke came to Nai Deng's hut in the absence of Nai Deng and stayed there a long time touching this pipe and other things in the hut, and there is the evidence of Nai Deng who says that he missed this pipe that may on his return to his hut. Moreover, there is the evidence of Nai Hio who saw this pipe in Chin Chong Uh's shop and recognized it as Nai Deng's pipe and having learnt from Chin Chong Uh that Nai Moke had brought it, informed Nai Deng, the owner, about it. In view of these circumstances we have no doubt that Nai Moke, Accused, is the thief who stole this pipe from Nai Deng's hut. As for Chin Chong Uh there is no evidence to show that he received it from Nai Moke with Knowledge that it was stolen property.

For these reasons we reverse the judgments of the Courts below and sentence A1 Make, Accused, to imprisonment for six months and acquit Chin Chong Uh, Accused.

คำพิพากษาที่ ๔๙๕ ปี ๑๒๕

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตรวจ ฎีกาจำเลย อุทธรณ์คำพิพากษาศาล
อุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ
ในคดีระหว่าง จินลำบูน โจทย์
อ้าแดงเรศ จำเลย

โจทย์ฟ้องต่อศาลมณฑลนครราชสีมา เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๒๔ หว่า โจทย์ได้
รับมรดกที่ดินจากบิดา โจทย์แล้ว โจทย์ได้ก่อสร้างตึกแถวชั้นในที่ ๔ ห้อง แล้วภายหลัง โจทย์ได้
ก่อสร้างตึกแถวต่อกันกับตึกเดิมชั้นอีก ๕ ห้องรวมเป็น ๙ ห้องด้วยกัน ครั้นเมื่อเดือน ๙ ค.ศ. ๑๒๓
นายทับซึ่งเป็นบุตร โจทย์แลเป็นสามี จำเลยมาขออาศัยตึกของ โจทย์อยู่ ๑ ห้อง โจทย์ได้อนุญาต
ให้อยู่แล้ว นายทับยืมเอาที่บ้านแลตึก ๒ ห้องกับเฉลียงตึกของ โจทย์ไปจำหน่ายต่อพระศรีสิทธิ-
สงครามแลหิมภรรยาเป็นเงิน ๑๕ ชั่ง นายทับเอาเงิน ๑๕ ชั่งรายนี้ไปซื้อสินค้าที่เมืองกุซัน แล้ว
นายทับป่วยถึงแก่กรรมที่เมืองกุซัน นายเกิดญาติของ จำเลยนำสินค้าแลตัวเงิน ๘ ชั่งมาส่งให้
จำเลยแล้ว จำเลยได้นำเงิน ๗ ชั่ง ๑๐ ตาลิ่ง ไปผ่อนไถ่ที่รายนี้ต่อพระศรีสิทธิสงครามแลหิมภรรยา
ยังคงเหลือเงินอีก ๗ ชั่ง ๑๐ ตาลิ่ง จำเลยยังไม่ได้ใช้ให้แก่พระศรีสิทธิสงครามแลหิมภรรยา โจทย์
ได้เตือนจำเลยให้นำเงิน ๗ ชั่ง ๑๐ ตาลิ่งที่ค้างอยู่นั้นไปไถ่ที่รายนี้มา ให้ โจทย์แลให้ จำเลยออกไป
จากที่ตึกของ โจทย์ที่ จำเลยอาศัยอยู่นั้น จำเลยก็หายอมไม่ เพราะฉะนั้น โจทย์จึงขอให้ศาลบังคับ
จำเลยให้นำเงิน ๗ ชั่ง ๑๐ ตาลิ่งไปไถ่ที่บ้านแลตึก ๒ ห้องกับเฉลียงตึกของ โจทย์มา ให้ โจทย์หรือ
มิฉะนั้น ให้ จำเลยส่งเงินหรือสินค้าของ นายทับซึ่งตกอยู่กับ จำเลยเป็นราคาเงิน ๗ ชั่ง ๑๐ ตาลิ่งให้
โจทย์ แลบังคับให้ จำเลยออกจากที่ตึกของ โจทย์

จำเลยให้การต่อสู้ว่าที่แลตึกรายวิวาห์นั้น นายทับสามี จำเลยบอกแก่ จำเลยว่าเป็นที่ของ
นายทับเดิมมีอยู่ ๔ ห้องได้แบ่งปันในระหว่าง นายจัน นายแฉ่ นายเกิดซึ่งเป็นน้อง นายทับแล
นายทับคนละส่วน นายทับพา จำเลยมาอยู่ในที่รายวิวาห์นี้ แล้ว นายทับ นายจัน นายเกิด นาย
แฉ่เอาที่รายวิวาห์นี้ไปจำหน่ายหลวงเทกานพัฒนาเป็นเงิน ๑๒๐๐ บาท เอาเงินรายนี้มาก่อตึกขึ้น
อีก ๕ ห้องเศษ นายทับสามี จำเลยได้ตึก ๒ ห้องกับเฉลียง ครั้นเมื่อเดือน ๑๐ ค.ศ. ๑๒๓ นาย
ทับสามี จำเลยเอาที่บ้านตึก ๒ ห้องกับเฉลียงตึกของ นายทับไปจำหน่ายพระศรีสิทธิสงครามแลหิม
ภรรยาเป็นเงิน ๑๒๐๐ บาท นายทับสามี จำเลยหาได้ยืมที่แลตึกของ โจทย์ไปจำหน่ายไม่

ศาลมณฑลนครราชสีมาพิจารณาเห็นว่าที่ดินรายนี้ โจทย์ได้รับมรดกจากบิดา โจทย์
เดิม โจทย์ก่อเป็นตึกขึ้นในที่นั้น ๔ ห้องแล้ว โจทย์ให้บุตร โจทย์รวม ๔ คนทั้ง นายทับสามี จำเลย
เอาที่ดินกับตึก ๔ ห้องไปจำหน่ายได้เงินมาก่อสร้างทำตึกติดต่อกับตึกเดิมชั้นอีก ๕ ห้องรวมเป็น
ที่ตึก ๙ ห้องกับเฉลียงตึกอีก ๑ ห้อง นายทับซึ่งเป็นบุตร โจทย์แลเป็นสามี จำเลยได้อาศัยอยู่
ในที่รายนี้แล้ว นายทับได้ยืมที่กับตึกรายวิวาห์ของ โจทย์ไปจำหน่ายต่อผู้มีชื่อ นายทับตาย จำเลยผู้

เป็นภรรยา นายทับ ได้รับตัวเงินแลสินค้าของนายทับไว้ จึงพิพากษาให้จำเลยนำเงินไปไถ่ที่ดินกับตึกรายนี้คืนให้แก่โจทก์ ถ้าจำเลยไม่ไถ่ก็ให้จำเลยใช้เงิน ๗ ชั่ง ๑๐ ตลิ่งให้แก่โจทก์แลให้จำเลยออกจากที่ดินแลตึกรายนี้ของโจทก์ อำแดงเรศจำเลยอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษพิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลมณฑลนครราชสีมา

อำแดงเรศจำเลยทูลเกล้า ฯ ถวายฎีกา

ข้าพระพุทธเจ้าได้พร้อมกันตรวจสำนวนตลอดแล้วเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าคดีเรื่องนี้ทางพิจารณาได้ความว่า โจทก์เป็นเจ้าของที่ดินกับตึกรายวิวาห์นี้แลนายทับสามมีจำเลยซึ่งถึงแก่กรรมแล้วนั้นได้ขอยืมที่ดินกับตึกรายวิวาห์นี้ต่อโจทก์ไปจำนำกับพระศรีสิทธิ์สงครามโดยโจทก์ยินยอมด้วย นายทับก็ได้ทำสัญญากับโจทก์ว่าจะไถ่คืนให้โดยเร็ว ก็แลเมื่อจำเลยเป็นผู้รับทรัพย์มรดกของนายทับ จำเลยก็ต้องรับใช้หนี้ของนายทับ ที่ศาลล่างได้พิพากษาให้จำเลยไถ่ที่ดินกับตึกรายวิวาห์นี้หรือส่งเงิน ๗ ชั่ง ๑๐ ตลิ่งให้แก่โจทก์ แลให้จำเลยออกจากที่ดินกับตึกรายนี้ด้วยนั้นถูกต้องแล้วฎีกาจำเลยไม่มีเหตุสมควรที่จะแก้ไขคำพิพากษาศาลล่างได้

อาไศรยเหตุเหล่านี้จึงพร้อมกันพิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลล่างทุกประการแลยกฎีกาจำเลยเสีย ให้จำเลยเสียค่าธรรมเนียมในศาลนี้แลศาลล่างด้วย

วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๑๒๕

มาชา
ศิริราชสังกาศ
ประชาภิจักรจักร์
อนุชิตชาญไชย

ព្រះបរមរាជវាំង
៧ ៤៩៤/១២៥

No. 386/125.

Chin Sam Bun
vs.
Amdeng Ret.

In this case the proceedings show that plaintiff is the owner of the land and houses in dispute and that Defendant's late husband Nai Tab borrowed them from plaintiff and mortgaged them to Phra Si Sithi Songkram with plaintiff's consent, promising Plaintiff to redeem and return them to Plaintiff in a very short time. As Defendant is the "pu rap moradok" of Nai Tab she must pay off his debts. The Courts below were right in ordering Defendant to redeem the land and houses in dispute and return them to Plaintiff or to pay Plaintiff the sum of 7 catties and half, and also to go out of the land and housed in dispute. Defendant's dika shows no reason why judgments of the Courts below should be disturbed in any way.

For these reasons we confirm the judgments of the Courts below and dismiss Defendant's dika. Defendant shall bear all the costs of this suit in the Courts below as well as in this Court.

ชาวเบลเยียม ชาวเบลเยียมคนสำคัญ
ที่มาเป็นที่ปรึกษาของกระทรวงยุติธรรมคือ
นายคุสตาฟ โรลิน ยัคมินส์

นายคุสตาฟ โรลิน ยัคมินส์ เกิด
เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘ ณ เมือง
กังก์ ประเทศเบลเยียม บิดาเป็นรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงโยธาธิการของเบลเยียม ใน
ด้านการศึกษาท่านสำเร็จกฎหมายจากมหา-
วิทยาลัยแห่งเมืองกังก์ ต่อมาได้เป็นเนติบัณฑิต
และศาสตราจารย์ทางกฎหมายของมหาวิทยาลัย
บรัสเซลส์ กับเป็นสมาชิกสถาบันกฎหมาย
หลายแห่ง รวมทั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
และเป็นบรรณาธิการวารสารกฎหมาย และ
ต่อมาได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
ทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดและ
เคมบริดจ์ด้วย นับว่าเป็นผู้มีชื่อเสียงเกียรติคุณ
ในทางนิติศาสตร์ชนิดหาตัวจับยากผู้หนึ่งใน
ยุโรปสมัยนั้น ส่วนในด้านการงาน ท่านได้
รับตำแหน่งเป็นถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
มหาดไทยและกระทรวงโยธาธิการแห่งประเทศ
เบลเยียม

กรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นผู้
พบนายโรลิน ยัคมินส์ ในต่างประเทศและทรง
ชักชวนให้เข้ามารับราชการในประเทศไทย

นายโรลิน ยัคมินส์ เข้ามารับราชการ
ในประเทศไทยเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๓๕ และ
เนื่องจากนายโรลิน ยัคมินส์ มีความชำนาญ
หลายด้าน อาทิเช่น ด้านกฎหมาย การปกครอง
และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จึงได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็น “ที่
ปรึกษาราชการแผ่นดินทั่วไป” มีหน้าที่ให้
คำแนะนำแก่เจ้ากระทรวงทุกกระทรวง แม้
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง
ก็ทรงปรึกษาข้อราชการด้วยอยู่เนือง ๆ

ต่อมานายโรลิน ยัคมินส์ ได้รับพระ-
ราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “เจ้าพระยาอภัยราชา
สยามานุกุลกิจฯ” ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในยุค
กรุงรัตนโกสินทร์ที่มีพระบรมราชโองการโปรด-
เกล้าฯ ให้ชาวต่างประเทศเป็นเจ้าพระยา และ
นับเป็นบุคคลเดียวด้วยที่ได้รับพระราชทาน
บรรดาศักดิ์รวดเดียวเป็นถึงเจ้าพระยาโดยไม่
ต้องไต่เต้าขึ้นไปตามลำดับจากขุน หลวง พระ
พระยา จนถึงเจ้าพระยา

งานปรับปรุงกระทรวงยุติธรรมและ กิจการศาลไทย

เมื่อนายโรลิน ยัคมินส์ เข้ามารับราชการ
ในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ นั้น เพิ่งจะ
สถาปนากระทรวงยุติธรรมไม่นาน งานปฏิรูป
ระบบศาลยังไม่เข้ารูปเรียบร้อย เสนาบดีพระองค์
แรกคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าสวัสดิ-
โสภณ ซึ่งต่อมาได้เลื่อนพระอิสริยยศเป็นกรม
พระสวัสดิ์รัตนวิชญ์ ในสมัยเสนาบดีพระองค์
นี้ งานกระทรวงยุติธรรมเริ่มจะก่อตั้งขึ้นแต่
ยังไม่ทันเข้ารูปก็ทรงลาออกไปในปี พ.ศ. ๒๔๓๗
เสนาบดีองค์ต่อมาคือพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหลวงพิชิตปรีชากร แต่เนื่องจากประชวร
อยู่เสมอจึงได้ทรงลาออกในปี พ.ศ. ๒๔๓๙
ในปีเดียวกันนี้เองพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์-
เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ ซึ่งต่อมาได้เลื่อนพระอิสริยยศ
เป็น กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้สำเร็จการ
ศึกษากฎหมายจากสำนักไครสเชิช (Christ
Church College) แห่งมหาวิทยาลัย
ออกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ และเสด็จกลับ
เข้ามารับราชการเป็นสภานายกข้าหลวงพิเศษ

จัดการศาลยุติธรรมหัวเมือง เมื่อกรมหลวงพิชิตปรีชากรเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมกราบทูลลาออกจากตำแหน่ง กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเสนอให้ตั้งกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ดำรงตำแหน่งแทน แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นด้วย เพราะกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เพิ่งจะมีพระชนม์ได้ ๒๒ ชันษา ทรงเกรงคำครหาว่าตั้งเด็กเป็นเสนาบดี ทั้งงานกระทรวงยุติธรรมก็สลับซับซ้อน เสนาบดีองค์ก่อน ๆ ถึง ๒ พระองค์ยังไม่อาจจัดการให้แล้วเสร็จ ด้วยเหตุนี้จึงทรงยับยั้งการแต่งตั้งไว้

ในขณะที่ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมว่างอยู่ในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ เพราะเหตุที่กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงลาออกนั้น นายโรลิน ยัคมินส์ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาแล้ว นับว่ามีอาวุโสสูงยิ่งในขณะนั้น ไม่ว่าจะกราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประการใดก็ทรงเชื่อถือน้ำหนักเจ้าพระยาอภัยราชาฯ ได้กราบบังคมทูลให้ทรงแต่งตั้งกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม โดยตนอาสาจะไปเป็นที่ปรึกษาช่วยกำกับดูแลอยู่ด้วย จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นไปตามนั้น โดยให้เจ้าพระยาอภัยราชาฯ คอยช่วยเหลือกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์อีกชั้นหนึ่ง เจ้าพระยาอภัยราชาฯ รับพระราชทานภาระอันนั้นแล้วก็ได้ปฏิบัติตามพระราชประสงค์ ช่วยเหลือเกื้อหนุนกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เต็มความสามารถ จนได้ทรงจัดการราชการสำเร็จไปดังพระราชประสงค์ ข้อนี้นับได้ว่าเจ้าพระยาอภัยราชาฯ เป็นผู้มีส่วนกระทำความสำเร็จในทางราชการแก่ “พระบิดากฎหมายไทย” มาแต่ต้น

ในระยะเวลาที่กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์

ทรงว่าการกระทรวงยุติธรรมนั้นเจ้าพระยาอภัยราชาฯ ได้เป็นเรี่ยวแรงสำคัญในการจัดระเบียบศาลในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ทั้งได้ช่วยดูแลการบริหารกิจการกระทรวงยุติธรรมให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ต่อมาจึงได้ช่วยเลือกสรรแนะนำนักกฎหมายต่างประเทศให้เข้ามารับราชการอีกหลายคน นับได้ว่าท่านเป็นบูรพาจารย์ในการจัดระเบียบศาลยุติธรรมด้วยผู้หนึ่ง

นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีกรรมการชุดหนึ่งเป็นผู้ตรวจชำระพระราชกำหนดกฎหมายเก่า เพื่อจัดวางไว้ใช้เป็นกฎหมายสำหรับบ้านเมือง คณะกรรมการชุดนี้มีกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นประธาน เจ้าพระยาอภัยราชาฯ ได้เป็นกรรมการด้วยผู้หนึ่ง นับว่าท่านเป็นกำลังสำคัญในการชำระพระราชกำหนดกฎหมายเก่าเป็นอันมาก

ในส่วนการจัดการศึกษากฎหมาย เจ้าพระยาอภัยราชาฯ ได้เคยถวายความเห็นว่าการเปิดสอนวิชานิติศาสตร์อย่างเป็นทางการ เพื่อให้มีกำลังนักกฎหมายพร้อม มีผู้พิพากษาที่มีภูมิทางกฎหมาย และมีกฎหมายที่มีคุณภาพและความเป็นธรรม ครั้นเมื่อกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เสด็จกลับจากอังกฤษ ความคิดที่จะเปิดโรงเรียนกฎหมายจึงสำเร็จขึ้น ในการนี้เจ้าพระยาอภัยราชาฯ ได้เป็นผู้ช่วยเหลือด้านกำหนดนโยบายและวางแผนการศึกษาแบบใหม่ ตลอดจนได้เข้าเป็นกรรมการสอบไล่ความรู้เนติบัณฑิตตลอดมา เฉพาะที่เกี่ยวกับกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เจ้าพระยาอภัยราชาฯ ได้ช่วยถวายความรู้เกี่ยวกับกฎหมายภาคพื้นทวีปยุโรปหลายหน ซึ่งกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เองก็ได้ทรงยกย่องท่านอย่างเป็นทางการ

เจ้าพระยาอภัยราชาฯ ได้รับราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและจงรักภักดีเป็นเวลานานถึง ๘ ปี ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๓ จึงได้กราบถวายบังคมลาออกจากราชการ เพราะเห็นว่าประเทศไทยมีผู้มีความรู้ความสามารถมากขึ้นแล้ว ทั้งพระเจ้าลูกยาเธอหลายพระองค์เริ่มทยอยกลับจากยุโรป โรงเรียนกฎหมายก็ได้ผลิตเนติบัณฑิตออกมาหลายรุ่น กิจการศาลและกระบวนการยุติธรรมเริ่มเจริญเป็นปึกแผ่นดีแล้ว ตัวท่านเองก็ชราลงมากสุขภาพมีผู้จะสมบูรณ ไม่อาจทนอากาศร้อนต่อไป เมื่อมีพระบรมราชานุญาตแล้วเจ้าพระยาอภัยราชาฯ จึงออกเดินทางกลับประเทศเบลเยียมในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ครั้นถึงวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๔ เจ้าพระยาอภัยราชาฯ ก็ถึงแก่อสัญกรรม

ชาวลังกา เป็นชาวต่างประเทศอีกชาติหนึ่งที่เข้ามารับราชการในกระทรวงยุติธรรม บุคคลสำคัญคือ

นายวิลเลียม อัลเฟรด ทิลเลเก้ (Mr. William Alfred Tilleke) เป็น

นักกฎหมายชาวลังกาที่เข้ามาตั้งสำนักงานทนายความส่วนตัวในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๕ และรับว่าความคดีพระยอดเมืองขวาง ในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ทำให้ไทยพอใจมาก ต่อมาจึงเข้ารับราชการเป็นพนักงานว่าความกรมอัยการในศาลกงสุลต่างชาติ

ภายหลังท่านได้ขอเปลี่ยนสัญชาติเป็นไทย และได้รับแต่งตั้งเป็นพระอรรคการ-ประสิทธิ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓ และได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น พระยาอรรคการประสิทธิ์ในเวลาต่อมา

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นอธิบดีกรมอัยการ ครั้นปี พ.ศ. ๒๔๖๐ จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เป็น องคมนตรี และเป็นมหาอำมาตย์โทด้วย

สำหรับงานในกระทรวงยุติธรรม ท่านได้รับราชการเป็น ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์

ท่านถึงอนิจกรรมเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ด้วยโรคอัมพาต เมื่ออายุได้ ๕๗ ปี

ที่ตั้งกระทรวงยุติธรรม*

ที่ดินผืนใหญ่ อันเป็นที่ตั้งกระทรวงยุติธรรมในปัจจุบัน เดิมเป็นเรือนจำ เรียกกันว่า “ลหุโทษ” เป็นที่ขังนักโทษที่มีโทษน้อย ส่วนนักโทษประเภททกรรจ์ที่ศาลได้พิพากษาให้จำคุกตั้งแต่ ๒๐ ปี ถึงตลอดชีวิต จำขังไว้ที่ “มหันตโทษ” คือเรือนจำที่ถนนมหาไชย ครั้งนั้นเรือนจำ “บางขวาง” ยังไม่ได้สร้าง ต่อมาเมื่อสร้างเรือนจำบางขวางขึ้นแล้วทางการจึงได้ย้ายนักโทษที่จำไว้ใน “มหันตโทษ” ไปอยู่ที่บางขวาง ส่วนเรือนจำ “ลหุโทษ” เมื่อย้ายนักโทษไปจำแทนที่ “มหันตโทษ” แล้ว ก็ชื่อ “ลหุโทษ” สร้างเป็นกระทรวงยุติธรรม

สิ่งที่เป็นประวัติศาสตร์และบ่งบอก ว่าที่ตั้งกระทรวงยุติธรรมเคยเป็นเรือนจำที่คุมขังนักโทษมาก่อนอย่างหนึ่งก็คือชื่อถนน “หน้าหับเผย”

ถนน “หน้าหับเผย” เดิมคือถนนสายหนึ่งข้างกระทรวงยุติธรรมด้านตะวันออก เริ่มตั้งแต่กระทรวงกลาโหม ขนาดไปตามคลองหลอดไปจรดแม่พระธรณีอุทกทาน แต่ต่อมาทางการได้แบ่งส่วนการเรียกชื่อถนนใหม่ แบ่งให้เป็นชื่อถนนราชินีเสียตอนหนึ่ง ตั้งแต่หน้าโรงเรียนราชินีมาจรดแม่พระธรณีอุทกทาน แล้วแบ่งถนนซอยข้างกรมอัยการและเนติบัณฑิตยสภาให้เป็นถนนหน้าหับเผย ดังนั้นปัจจุบันถนน “หน้าหับเผย” จึงเป็นถนนสายสั้น ๆ ระหว่างถนนราชินีตอนใกล้มุมศาลเยาวชนและครอบครัวกลางไปทะลุท้องสนามหลวงซึ่งการให้ชื่อถนนว่า “หน้าหับเผย” เป็นการรักษาประวัติศาสตร์ของคำและชื่อไว้

ดีมาก เพราะชื่อนี้จะแสดงให้เห็นว่า ครั้งหนึ่งบริเวณนั้นเคยเป็นเรือนจำมาก่อน

คำว่า “หับเผย” นั้น มีความหมายถึง บริเวณพื้นที่อันเป็นที่คุมขังนักโทษ กล่าวคือ สมัยก่อนที่คุมขังนักโทษที่เรียกว่า “เรือนจำ” นั้น จะมีอาณาบริเวณกว้างขวาง และมีเรือนหรือโรงจำนักโทษเรียกว่า “ตระราง” หรือ “คุก” บริเวณเรือนจำมีเนื้อที่เหลือไว้สำหรับผู้คุมหรือพลัดได้ปลูกบ้านอยู่ดูแลนักโทษ อาคารบ้านเรือนสำหรับผู้คุมหรือพลัดดังกล่าวนี้เรียกกันมาแต่โบราณว่า “ทับในหับเผย” ส่วนรอบ ๆ เรือนจำจะมีรั้วก่ออิฐถือปูนเป็นกำแพงคุมขังนักโทษ มีประตูกั้นที่ถนนหรือทางเดินผ่านเข้าออก ประตูที่ผ่านเข้าของคู่นี้เรียกว่า “ประตูหับเผย” เพราะมีการเปิดให้เข้าออกเป็นเวลา เช่น ตอนเช้าเปิด ก็เท่ากับ “เผย” ตอนเย็นปิด ก็เท่ากับ “หับ” ถ้าปิดหับเผยแล้ว ใคร ๆ ก็ผ่านไม่ได้ ดังนั้น ชื่อถนน “หน้าหับเผย” จึงเป็นชื่อที่บ่งความเป็นมาของที่ตั้งกระทรวงยุติธรรมในปัจจุบันได้อย่างดี

“ศาลากลางเมือง”

ในคดีประทุษร้ายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ในการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ นั้น มีข้อโต้เถียงถึงเหตุแห่งการสวรรคตกันในขณะนั้นอยู่ ๓ ประการคือ เป็นอุบัติเหตุปลงพระชนม์พระองค์เอง หรือถูกลอบปลงพระชนม์

ในขั้นต้น รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ ได้ออกแถลงการณ์ถึงเหตุสวรรคตว่าเป็นอุบัติเหตุ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดลทรงเล่นพระแสงปืนเกิดอุบัติเหตุ ปืนลั่นถูกพระองค์เสด็จสวรรคต แต่ ประชาชน ไม่เชื่อ และมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์กันทั้งประชาชน และหนังสือพิมพ์ในแง่ว่า พระองค์ถูกลอบ

ปลงพระชนม์

ด้วยเหตุนี้รัฐบาลนายปรีดี ฯ จึงได้ แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๘๙ เรียกว่า “คณะกรรมการ สอบสวนพฤติการณ์ ในการที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคต” เพื่อทำการสอบสวน คณะกรรมการคณะนี้ ประกอบด้วย

๑. ประธานศาลฎีกา	เป็นประธานกรรมการ
๒. อธิบดีศาลอุทธรณ์	เป็นกรรมการ
๓. อธิบดีศาลอาญา	เป็นกรรมการ
๔. อธิบดีกรมอัยการ	เป็นกรรมการ
๕. ประธานพฤษสภา	เป็นกรรมการ
๖. ประธานสภาผู้แทนราษฎร	เป็นกรรมการ
๗. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร	เป็นกรรมการ
๘. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล	เป็นกรรมการ
๙. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต	เป็นกรรมการ
๑๐. พลตรีวิเชียร สุตันตานนท์	เป็นกรรมการ
๑๑. พลเรือตรี แชน บัจจสานนท์	เป็นกรรมการ
๑๒. พลอากาศตรี หลวงเชิดวุฒากาศ	เป็นกรรมการ
นายสัญญา ธรรมศักดิ์	เป็นเลขานุการ
นายสอาด นาวิเจริญ	เป็นผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่สอบสวน พยานหลักฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับกรณีสวรรคต เพื่อสรุปผลของการสอบสวนพยานหลักฐาน ทุกด้านทุกมุมเสนอรัฐบาลเพื่อดำเนินการตามกฎหมายต่อไป ในการสอบสวนพยานหลักฐาน เหล่านี้ กระทรวงยุติธรรมได้จัดขึ้นในห้อง พิจารณาของศาลยุติธรรม หนังสือพิมพ์จึงให้ สมญานามคณะกรรมการชุดนี้ว่า “ศาลกลาง เมือง”

สำหรับวิธีการสอบสวน ได้กระทำ โดยเปิดเผยต่อหน้าประชาชน และได้สอบสวน

พยานรวมทั้งสิ้น ๖๒ คน ซึ่งคณะกรรมการ (ศาลกลางเมือง) ได้สรุปผลการสอบสวน ไว้ว่า

“...โดยที่การวินิจฉัยเรื่องนี้.... ไม่ใช่ เป็นเรื่องที่มีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่า กระทำผิด ซึ่งในเรื่องเช่นนั้นถ้าไม่มีหลักฐาน ยืนยันว่าเขากระทำผิด หรือหลักฐานไม่แน่นแฟ้น พอ และมีเหตุสงสัยประการใด ๆ ก็ตาม ผู้ วินิจฉัยย่อมยกเอาความไม่แน่นอนและความ สงสัยนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ถูกกล่าวหาและ วินิจฉัยไปได้โดยเด็ดขาดทันที แต่ในเรื่องนี้เป็น

แต่เพียงในชั้นสืบสวนและสอบสวน โอกาสที่จะกระทำการสืบค้นคว้าต่อไปยังมีอยู่เพื่อให้ได้มาซึ่งความแน่ชัดแห่งกรณี

ตามข้อเท็จจริงที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งหมด จะเห็นได้ว่า ตามสำนวนการสอบสวนเท่าที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้ ยังไม่กระจ่างในปัญหาบางข้อทั้งนี้เป็นเพราะมิได้กระทำการชันสูตรพลิกพระบรมศพให้ละเอียดถี่ถ้วนมาแต่ต้นตลอดถึงการสอบสวนพยานก็ไม่รู้แน่ในข้อสำคัญ เช่น ปลอกกระสุนปืน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี คณะกรรมการได้ประมวลสอบสวนเข้าทั้งหมด ทั้งที่เจ้าหน้าที่ตำรวจได้สอบสวนไว้เดิม และที่สอบสวนโดยเปิดเผยต่อหน้าประชาชนและเมื่อได้พิจารณาถึงคำพยานบุคคล วัตถุพยานและเหตุผลแวดล้อมกรณีต่าง ๆ ทุกแง่ทุกมุมโดยรอบด้านดังกล่าวมาแต่ต้นแล้ว คณะกรรมการเห็นว่าในกรณีอันจะพึงเป็นต้นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตได้นั้น สำหรับกรณีอุบัติเหตุ คณะกรรมการมองไม่เห็นทางว่าจะเป็นไปได้เลย ส่วนอีกกรณีคือถูกลอบปลงพระชนม์ และทรงปลงพระชนม์พระองค์เองนั้น การถูกลอบปลงพระชนม์ไม่มีพยานหลักฐานและเหตุผลที่แน่นอน แสดงว่าจะเป็นไปได้ แต่ก็ไม่สามารถที่จะตัดออกเสียโดยสิ้นเชิง เพราะว่ายังมีท่าทางของพระบรมศพค้ำอยู่ ในส่วนกรณีปลงพระชนม์เองนั้น ลักษณะของบาดแผลแสดงว่าเป็นไปได้ แต่ไม่ปรากฏเหตุผลหรือหลักฐานอย่างใดว่าได้เป็นเช่นนั้นโดยแน่ชัด คณะกรรมการจึงไม่สามารถที่จะชี้ขาดว่าเป็นกรณีหนึ่งกรณีใดในสองกรณีนี้ ทั้งนี้เป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่จะดำเนินการสืบสวนและปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ต่อไป”

วิธีการสอบสวนเช่นนี้ พนักงานอัยการในคดีประทุษร้ายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้กล่าวไว้ในแถลงการณ์เปิดคดีตอนหนึ่งว่า....

“...การสอบสวนโดยเปิดเผยต่อหน้าประชาชน ณ กระทรวงยุติธรรมและได้มีการจัดให้แพทย์กระทำการตรวจพระบรมศพ...เป็นการเสียหายแก่การสอบสวนทางคดีอาญา เพราะคดีอาญานั้นพนักงานสอบสวนสงวนการสอบสวนไว้เป็นเรื่องลับ ไม่เปิดเผย การเปิดเผยพยานหลักฐานต่าง ๆ เป็นเรื่องกระทำกันที่ศาลเมื่อคดีถึงศาล ยิ่งในเรื่องนี้เป็นการขัดแย้งกับคำแถลงการณ์ของรัฐบาลก็อยู่ในฐานะอันตราย....

...แม้จะได้มีการนำหลักฐานมาสอบสวนโดยมุ่งจะให้กรณีสารพัดเกิดจากอุบัติเหตุก็ตาม แต่คณะกรรมการผู้ฟังการสอบสวนก็ได้มีความเห็นว่ากรณีนี้ไม่ใช่อุบัติเหตุ แต่อาจเป็นกรณีปลงพระชนม์เอง หรือถูกลอบปลงพระชนม์...”

ภายหลังที่คณะกรรมการ (ศาลกลางเมือง) ได้ทำความเห็นเสนอแล้ว คณะรัฐมนตรีในขณะนั้นซึ่งมีพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้ตั้งรัฐมนตรีชั้นชุดหนึ่งพิจารณาความเห็นของคณะกรรมการเสนอคณะรัฐมนตรี ซึ่งเมื่อคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาความเห็นแล้ว ก็มีมติส่งเรื่องให้กรมตำรวจดำเนินการสืบสวนสอบสวน

พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเสร็จ เห็นว่าเป็นการลอบปลงพระชนม์จึงส่งคดีให้พนักงานอัยการเมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๙๑ และพนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลอาญาเมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๔๙๑

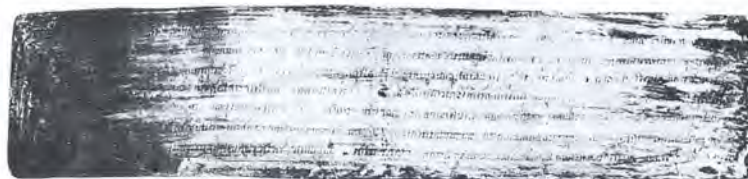

หิรัญบัตร ซึ่งขุดพบที่อาคารศาลแพ่ง เดิมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓

อาคารที่ทำการศาลซึ่งได้สร้างขึ้นเมื่อ ร.ศ. ๑๐๑ (พ.ศ. ๒๔๒๕) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระองค์ท่านได้เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตรามาทรงวางศิลาก่อพระฤกษ์ด้วยพระองค์เอง และพระราชทานนามอาคารหลังนี้ว่า “ศาลสถิตย์ยุติธรรม” โดยมีพระราชประสงค์ให้เป็นทีประชุมขุนศาลตะลาการ และเป็นทีเก็บรักษาพระราชกฤษฎีกาและพระราชบัญญัติเก่าใหม่รวบรวมไว้ในทีเดียวทั้งสิ้นนั้น ต่อมาได้ใช้เป็นทีทำการกระทรวงยุติธรรมกับศาลต่าง ๆ จนกระทั่งเป็นทีทำการศาลแพ่ง และในปีพ.ศ. ๒๕๐๓ จึงได้ถูกรื้อเพื่อสร้างใหม่

ในการรื้อถอนอาคารศาลแพ่งหลังเดิมเพื่อทำการก่อสร้างใหม่นั้นคนงานของบริษัทผู้รับเหมาได้ขุดพบวัตถุอันเกี่ยวแก่ความสำคัญของการศาลยุติธรรม เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๓ กล่าวคือ แผ่นเงินขนาดกว้าง ๙.๕ เซนติเมตร ยาว ๓๗.๒ เซนติเมตร รวม ๔ แผ่น มีรูเจาะตรงกลางสันนิษฐานว่าสำหรับร้อยด้วยเชือกคล้ายคัมภีร์โบราณ บรรจุในหีบสังกระสีซึ่งสอดอยู่ในแท่นหินแก้วสีเหลี่ยมผืนผ้าอันเป็นศิลาปฐมฤกษ์ วางอยู่บนคานก่อด้วยอิฐถือปูนสูงเหนือพื้นดิน หิรัญบัตร แผ่นที่ ๑ จารึกนาม “ศาลสถิตย์ยุติธรรม” ส่วนแผ่นที่ ๒, ๓ และ ๔ จารึกวัน เดือน ปี ทีเสด็จพระราชดำเนินมาทรงวางศิลาก่อพระฤกษ์ และ “เรื่องทีทรงพระราชดำริทีสร้างศาลหลวงนี้” ซึ่งแสดงให้เห็นประวัติการปฏิรูปกิจการศาลไทย และพระบรมราชหฤทัยอันประเสริฐเปี่ยมด้วยความเมตตากรุณาต่อพลสกนิกรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช ผู้ทรงสถาปนากระทรวงยุติธรรม

หิรัญบัตรมีลักษณะดังนี้

จาก “ข่าวศาล” ถึง “วารสารยุติธรรม”

ปัจจุบันกระทรวงยุติธรรมมีแผ่นปลิว “ข่าวยุติธรรม” และหนังสือ “วารสารยุติธรรม” เป็นสื่อส่งข่าวสารแก่ผู้พิพากษาส่วนใน ยุคต้นแห่งการก่อตั้งกระทรวงยุติธรรม กระทรวงยุติธรรมก็มีหนังสือพิมพ์ “ข่าวศาล”

เป็นสื่อ

หนังสือพิมพ์ “ข่าวศาล” ฉบับที่ ๑ ออกพิมพ์เผยแพร่เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖) ปรากฏหัวหนังสือดังนี้

ข่าว ศาล

ไปรเวต

ฉบับที่ ๑ วันที่ ๑ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๒

สำหรับวัตถุประสงค์นั้น บรรณาธิการ “ข่าวศาล” ได้เขียนไว้ใน “คำนำ” ว่า.....

คำนำ

พวกผู้พิพากษาที่ออกไปรับราชการตามหัวเมืองพากันบ่นว่า ยิ่งอยู่หัวเมืองนานวันก็ยิ่งโง่มากขึ้น เพราะไม่ค่อยได้ทราบข่าวคราวอะไรในกรุงเทพฯ แลไม่ได้มีโอกาสสนทนาวิสาสะกับพวกเพื่อนที่รู้จักกฎหมาย ทำให้ความรู้แคบเข้าทุกที เปนเครื่องอุดหนุนระอาใจของเขาอย่างหนึ่ง ด้วยความปรารถนาเช่นนี้จึงได้คิดให้มีหนังสือพิมพ์นี้ขึ้น หวังจะให้เปนปากเสียงของพวกผู้พิพากษาที่จะแจ้งข่าวศาลแลเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ศาลฎาแก่ตัวที่พอจะบอกกล่าวกันได้ มาเล่าสู่กัน

ฟังเช่นผู้พิพากษาคนใดพบความเรื่องใดแปลกปลาดกว่าธรรมดาหรือพบข้อควรวินิจฉัยในบทกฎหมาย ซึ่งตนเห็นว่าควรจะต้องตั้งปัญหาถามมา ฤาอธิบายปัญหาที่มีผู้ถามฤาจะถามเองแก่เอง หรือจะแจ้งข่าวคุชทุกซ์ที่ตนไปรับราชการ ฤาเพื่อจะประกาศความชั่วดีของผู้ใด เช่นพบทนายความตีแปลกปลาดควรชม หรือผู้ใดไปทำห้าแด้มศาลจนถึงต้องไล่มให้เข้าศาล ดังนี้ เป็นต้น สมควรที่จะส่งมาลงพิมพ์ได้ แต่การนี้ต้องเข้าใจว่าไม่ได้บังคับฤากะเกณฑ์สุดแล้วแต่ผู้ใดจะมีใจเอื้อเพื่อ

หนังสือพิมพ์นี้แจกแต่เฉพาะพวกผู้พิพากษา โดยมากไม่ค่อยได้ปิดบัง เพราะฉนั้นบางทีก็มีข่าวไปรเวตที่ไม่ควรบอกให้คนอื่นนอกจากพวกผู้พิพากษารู้อยู่บ้าง ผู้ที่รับหนังสือนี้ต้องช่วยกันระวังอย่าให้ข่าวนี้ไป

แพร่หลายแก่ผู้อื่นเกินกว่าที่ควรได้
หนังสือพิมพ์นี้ จะออกเมื่อไรไม่มี
กำหนด สู้แล้วแต่ข่าวที่จะมี ถ้าผู้พิพากษา
คนใดจะมีธุระเกี่ยวข้องกับหนังสือพิมพ์นี้ ให้
แจ้งความมาถึงขุนวิญญัตติบรรณการเสมียนตรา
กระทรวงยุติธรรม

ตัวอย่างข่าวในหนังสือพิมพ์ “ข่าวศาล”

คดีแปลกในศาลที่ ๒

(โดยผู้สื่อข่าวของเรา)

เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ได้มีคดีเกิด
ขึ้นที่ศาลปรีสภากที่ ๒ เรื่องหนึ่ง ซึ่งผู้ส่งข่าว
เห็นเป็นคดีอันแปลกปลาด คือในคดีระหว่าง
ขุนโชติพรหมมาโจทย นายเล็กจำเลย โจทย
หาว่าจำเลยเรียกถอดชื่อโจทย โดยเรียกชื่อ
โจทยว่าขุนเปลี่ยนต่อหน้ามหาชน โจทยจึง
ฟ้องเรียกเบี้ยปรับเงิน ๕๓ บาท ๓๒ อัฐ
ตามลักษณะอาญาหลวง แต่คดีเรื่องนี้ศาลเห็น
ว่าเป็นการเล็กน้อยหมุมหมิม จึงเปรียบเทียบ
ให้จำเลยเอาดอกไม้ธูปเทียนขอขมาเสียต่อ
โจทยแลให้ความนั้นเป็นเลิกแล้วต่อกัน ถ้าท่าน
ผู้ใดได้เห็นรูปเทียนจุดอยู่ที่ศาลปรีสภากในวัน
นั้น ก็คงจะรู้ได้ตามข่าวที่เราลงมานี้

เรื่องอ่านไม่ออก

(จากศาลอุทธรณ์)

ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์บันทึกว่า ใน
การที่ตรวจสำนวนของศาลต่าง ๆ ในคดีชั้น
อุทธรณ์นอกจากจะใช้ความคิดในเรื่องวินัจฉัย
คดีแล้ว ยังมีความคิดที่จะต้องวินิจฉัยตัวหนังสือ
อีกว่าเขียนตัวอะไรมา มีความว่าอย่างไรใน
ประโยคของถ้อยความที่เขียนมานั้น นอกจาก

บกพร่องแห่งบัญญัติของวิธีใช้หนังสือที่อ่าน
ไม่สู้เข้าใจแล้วยังมีตัวอักษรซึ่งอ่านไม่ออกอีก
ผู้ส่งข่าวของหนังสือนี้แสดงความเสียใจว่า
ตัวพิมพ์อย่างอักษรที่บางศาลเขียนอยู่ไม่มีที่
โรงพิมพ์ มิฉะนั้นจะสำเนามาให้อ่านดูบ้างว่า
เขียนตัวอะไร

ในการที่เขียนหนังสือ โดยวิธีนี้จะดี
ชั่วอย่างไรก็แล้วแต่จะเห็น เพราะเป็นความ
คิดส่วนหนึ่ง

แต่ที่จะเขียนหนังสือในสำนวนแล้ว
กระทำให้ผู้อ่านเสียเวลาไปหลายสิบนาทีต่อ
เรื่องหนึ่ง

หวังใจว่า ถ้าท่านสังเกตตัวรู้สึกว่าการ
เขียนหนังสือของท่านกระทำความลำบาก
ให้แก่ผู้อ่านแล้ว คิดแก้ไขเสียจะได้ไม่เป็นที่เสีย
เวลาแก่หน้าที่ของผู้อื่น ดังนี้ได้กล่าวมาแล้วแต่
ต้นนั้น

รางวัล ๑๐ บาท

ผู้พิพากษาศาลเมือง ๆ หนึ่งมีความ
พอใจในหนังสือพิมพ์ข่าวศาลได้เขียนหนังสือ
ยกยอมาลงท้ายว่าไม่รู้จักทดแทนอย่างไรขอ
ส่งเงินมารางวัล ๑๐ บาทเป็นพิเศษ ข่าวศาล
ได้ตอบขอบใจแลส่งเงินคืนไปเพราะไม่ต้องการ
ทุนรอน สิ่งที่ข่าวศาลอยากจะได้นั้นก็คือข่าว
ศาล ถ้าผู้ใดส่งมาให้แล้วยินดียิ่งกว่าให้เงินทอง

เรื่องหมุมหมิม

เรื่องที่เราจะพูดต่อไปนี้ รู้สึกอยู่ข้าง
จะหมุมหมิมมากหน่อย แต่เห็นว่าตักเตือนกัน
เสียดีกว่าที่จะนิ่งไว้คือ เรื่องวิธีเรียนหนังสือ
ฤาพิมพ์ไต่โปรดอร์ คนงุ่ม ๆ ง่าม ๆ พวกหนึ่ง
เสมียนที่เข้ามาใหม่ ๆ พวกหนึ่งไม่ค่อยเข้าใจ
วิธีวันน่างกระดาศ ครั้นได้เห็นในหน้า ๑ เขา

เวเนน่ากระดาษไขข้างซ้ายมือมาก ครั้นพลิก
หน้า ๒ ก็เวียนเช่นนั้นอีก แลเขียนถาพิมพ์ไปจน
ขีดสันกระดาษทางที่ข้างขวามือ คราวนี้ถึง
เวลากลัดหมุดถาเย็บเล่มก็กินตัวหนังสือ
ข้างหน้า ๒ ทำให้อ่านลำบาก แลบางทีก็อ่าน
ไม่ได้ เช่นนี้เป็นที่น่ารำคาญแก่ผู้ที่ได้พบอ่าน
หนังสือนั้น เมื่อ ๔-๕ วันมานั้นนายอะไรเสมียน
ศาลพระราชาอาญาคนหนึ่งได้พิมพ์คำตัดสิน
ความที่ศาลตัดสินส่งไปศาลเมืองธัญบุรี ได้
เวเนน่ากระดาษผิดอย่างที่ว่านี้ เรื่องเช่นนี้มี
บ่อย ๆ ขอให้ระวังสักหน่อย จะชอบใจมาก

เรื่องสำนวนหายที่ศาลมณฑลปาจิณ

มิสเตอร์ เย.สติวัดต์ แบล็ก ข้าหลวง
พิเศษ ได้ออกไปตรวจราชการ ณมณฑลปาจิณ
อีกครั้งหนึ่ง แลได้พิจารณาคดี ๓ เรื่องที่ได้
หายไประหว่างอุทธรณ์อีกครั้งหนึ่งเสร็จแล้ว
พิจารณาได้ความว่าจำเลยทั้ง ๓ คดี
นั้นมีความผิดจึงพิพากษาให้ปรับลงโทษ
จำเลยเหล่านั้นแล้ว

ส่วนสำนวนที่ศาลเมืองฉะเชิงเทรา
ที่ได้หายไปนั้นพิจารณาไม่ได้ความว่าผู้ใด
เป็นผู้ลักเอาไป แต่สำนวนสองเรื่องที่ได้หายไป
จากศาลเมืองปาจิณนั้น ได้พิพากษาลงโทษ
จำคุกยกระบัตรศาลมีกำหนดโทษ ๒ ปี โดยที่
มิได้เอาใจใส่ระวังรักษาสำนวนหนึ่งที่ได้หายไป
นั้น แลสำนวนอีกเรื่องหนึ่งที่ได้หายไปเมื่อปี
๑๒๑ นั้นเป็นการยากที่จะหาพยานมาสืบได้
อีก แต่หากโดยความอุสาหในการสืบสวนของ
หลวงอนุยุตานั้น กระทำให้หาพยานได้อีก
หลายปาก ส่วนคนอีก ๒ คนซึ่งเมื่อก่อนได้ทำ
การเกี่ยวข้องอยู่ในศาลนั้น บัดนี้ก็ได้สั่งให้
ฟ้องแล้ว คงจะได้พิจารณาต่อไปในครั้งหลัง
ผลแห่งการนี้ก็เพราะความอุสาหในการสืบสวน

แห่งหลวงอนุยุต ผู้ซึ่งสืบหาตัวผู้ร้ายที่ลัก
สำนวนนี้ได้ และในเรื่องนี้การได้สวนตั้งแต่
ครั้งก่อน ๆ มาหาได้ตัวผู้ร้ายเช่นกล่าวนี้ไม่
ตั้งแต่นั้นต่อไป ถ้าแลสำนวนความใด ๆ
ซึ่งอยู่ในระหว่างอุทธรณ์ จะได้หายไปด้วย
เหตุใด ๆ แล้วผู้พิพากษานั้น ๆ ก็ควรจะต้อง
รีบบอกไปยังอธิบดีผู้พิพากษาให้ทราบโดยทันที
ส่วนอธิบดีผู้พิพากษานั้นก็ควรต้องรีบได้สวน
แลรีบรายงานเข้ามายังกระทรวงยุติธรรมโดย
เร็วอย่าให้เสียเวลาได้

เรื่องคัดสำนวนความอาญา

เสนาบดีขอตั้งตัวเปนมหาอุปราชแล
สัพพัญญูบัญชาเรื่องคัดสำนวนในความอาญา
สักที ในวิธีพิจารณาความอาญา ไม่มีข้อความ
กล่าวถึงเรื่องคัดสำนวนเพราะเหตุฉะนั้นเรื่อง
นี้ยังไม่มิกฎหมาย

จึงมีปัญหาว่าควรจะทำอย่างไรกัน
ในยที่ตั้งนั้นคือการชำระความของเปิดเผย
เป็นพื้น มียกเว้นบ้างก็เล็กน้อย เพราะเหตุ
ฉะนั้นราษฎรมีอำนาจที่จะมานั่งฟังจดถ้อยคำ
ได้ทุกคน แลราษฎรที่ไม่ได้นั่งฟังอยากจะดู
สำนวนก็ได้เหมือนกัน เมื่อมีเหตุอันควร คือ
ไม่ใช่มาอ่านเล่นเหมือนกัน เมื่อมีเหตุอันควร
คือไม่ใช่มาอ่านเล่นเหมือนหนังสือประโลมโลกย์
แลมีอำนาจที่จะคัดไปตามแต่กำลังของตัวจะ
ทำได้ ไม่มีอันตรรายอย่างใดเลย แต่ราษฎรไม่
มีอำนาจที่จะมาบังคับให้เสมียนศาลที่มีหน้าที่
อยู่แล้วคัดสำนวนให้ตน เพราะเหตุฉะนั้นเมื่อ
ราษฎรเขาคัดเอาเองศาลไม่มีอำนาจกับค่า
ธรรมเนียม เพราะเป็นการเท่ากันกับเก็บภาษี
โดยในหลวงไม่ได้อนุญาต

เพราะเหตุนี้ที่ควรศาลทำนั้น คือ
ให้เขาคัดไปเองได้ ถ้าเขาเขียนหนังสือไม่เป็น

ก็ควรชักเสมียนทำงานวางเขียนให้เขาโดยการเอื้อเฟื้อ กำหนดให้เขาให้รางวัลเสมียนบ้างพอสมควร เสมียนนั้นจะได้ไม่กตัญญูและเสีย

เรื่องอ่านไม่ออกมากอีกแล้ว

(ศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษส่งมา)

เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้มีสำนวนความอาญาหมายเลขแดงที่ ๑๖๓/๑๒๒ หากันว่าลอบยิง เป็นอุทธรณ์มาถึงศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษเรื่องหนึ่ง ความเดิมเป็นกันที่ศาลเมืองราชบุรี ครั้นมาถึงผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ได้อ่านคำพยานที่ผู้พิพากษารองจดมาถึงกับถามกันว่านี่ตัวอะไรก็อ่านกันไม่ออก โดยมากเห็นแต่พันกันยุ่งยุ่งเก้ทราบศาลอุทธรณ์ได้ส่งคืนไป ให้สำเนาคำพยานทั้งหลายกำกับต้นคำพยานให้เป็นอักษรไทย อ่านออกแล้วส่งมา

เหตุดังนี้จึงทำให้เสียเวลาของคุณความแลผู้พิพากษาศาลสูงไม่น้อย แลหวังศาลทั้งหลายคงไม่เอาเยี่ยงอย่าง

นอกจากเรื่องนี้ ที่ศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษยังมีเหตุที่จดคำพยานอ่านลำบากยากเย็นอีก คือบางศาลที่ยังใช้กระดาษฟูลซแก่ปี ซึ่งมีบันทึกดีแล้วจดติดกันไปทุกบันทึก สระอักษรจึงพาดพันกันดูลำบากเป็นที่ ๒ ของหวัดยุ่งเก้ แลที่ใช้กระดาษฟอมสำนวนความอย่างใหม่ มีบันทึกพอติดอยู่แล้ว ก็เขียนแทรกกลางระหว่างบันทึกลงไปอีกจึงได้เลอะพั้วพันกัน เช่นกล่าวมา แลเหตุเหล่านี้ ได้มีคำแนะนำของกระทรวงยุติธรรมข้อ ๒๐ อยู่แล้ว แต่หากไม่นำภาเอาใจใส่ฤาไม่ได้อ่านเลย บางสำนวนจึงเป็นไปได้ถึงเช่นนี้ จึงต้องกับคำที่พูดกันว่า ‘เขียนหนังสือไม่ให้คนอื่นอ่าน’ ครั้นกลับไปถามผู้เขียนก็อ่านไม่ออกเหมือนกัน เพราะฉนั้น เมื่อศาลใดที่ยังใช้จดคำพยานในวิธีนี้

อยู่ หวังว่าจะได้แก้ไขให้สะดวกแก่ศาลทั้งหลายที่จะได้พบสำนวนนั้น

เตือนสติ

ทราบข่าวว่าที่ศาลมณฑลหนึ่งมีคำสั่งแก่บรรดาศาลเมืองว่าคดีอาญาที่อัยการเป็นโจทก์ฟ้องหนั้น ถึงรูปความจะเป็นอย่างไร ประกันไม่ได้เป็นอันขาด การที่มีคำสั่งตั้งนี้ดูไม่เป็นการสมควร เพราะความที่อัยการฟ้องนั้นใช่จะชำระได้จริงทุกเรื่องเมื่อไร ถึงจะได้ไต่สวนมาแล้วก็ดี เราหวังใจว่าเมื่อศาลใดได้ออกคำสั่งเช่นนี้แล้ว คงจะถอนคำสั่งนี้เสีย

เหตุร้ายแก่ผู้พิพากษา

๑ ทราบว่าหลวงสารักษ์สรนัยผู้พิพากษาศาลปากพนัง เมื่อมาถึงบ้านกรุงเทพฯ เอาปืนเบรานิงออกมาดู ๆ ปืนลั่นออกถูกขา หล แต่ไม่ถูกกระตูด ขาจึงไม่หัก เป็นแต่เจ็บบาดแผล กลับไปทำการได้แล้ว

๒ ทราบว่าเมื่อคืนวันที่ ๑๕ กรกฎาคม เวลา ๒ ทุ่มเศษ หลวงบำรุงรักษาผู้พิพากษาศาลเมืองหล่มสักดี นอนอ่านหนังสืออยู่ที่ระเบียงเรือนที่เมืองหล่มสักดี มีผู้ร้ายลอบยิงถูกหลวงบำรุงฯ ที่ข้อคอกซ้าย กระสุนเป็นหลุขายโครงซ้ายไปถึงชายโครงขวา หลวงบำรุงฯ ถึงแก่กรรมด้วยพิษปืนในคืนวันนั้น เจ้าพนักงานสืบจับตัวผู้ร้ายยังไม่ได้

๓ ทราบว่าเมื่อวันที ๒๙ กรกฎาคม เวลาเช้า ๒ โมงเศษ หลวงธรรักษ์มนตรีผู้พิพากษาศาลเมืองเพชรบุรี ถือปืนลูกปรายอย่างเล็ก เที้ยวยิงนกปรอดเล่นในบริเวณที่พักปืนลั่นออกถูกหลังเท้าบาดเจ็บรักษามาหลายวันแล้ว ยังทำการไม่ได้

เตือนสติ

เราได้ทราบข่าวว่าท่านผู้พิพากษาศาลเมืองทางตะวันตกผู้หนึ่งชอบใช้แต่วาจาอันหยาบคายต่อพยาน จนทำให้พยานมีความกลัว จนกระทั่งพยานไม่สามารถจะเบิกความโดยถูกต้องได้

ตำแหน่งผู้พิพากษานั้นเป็นตำแหน่งอันสูง แลมีเกียรติยศด้วย แลไม่เป็นการอันสมควรที่ผู้พิพากษาจะประพฤติตัวไปอย่างอื่น นอกจากจะประพฤติด้วยกิจยานั้นเป็นเกียรติยศ ผู้พิพากษาควรจะมีความสามารถที่จะทำให้ศาลนั้น ๆ เรียบร้อย แลทำให้คนทั้งหลายนับถือตนแลตำแหน่งของตนด้วย โดยไม่ต้องใช้วาจาอันหยาบคาย ซึ่งไม่สมควรที่ผู้พิพากษาจะใช้

เรื่องเรียงคำพิพากษา

ได้เห็นความสำคัญ ๆ หลายเรื่อง ผ่านมาทางออฟฟิศกลาง ผู้พิพากษาที่เป็นหัวหน้าไม่มีใครจะเรียงคำตัดสิน ปล่อยให้ผู้พิพากษารอง ๆ เรียง, เช่นนี้แปลว่าอะไร นอกจากเอาไว้สำหรับชด แต่ที่จริงชดก็ไม่หลุด เพราะเป็นผู้ใหญ่อยู่ในที่นั้น ที่ไหนท่านจะโทษผู้น้อย

หลวงนิติธรรมพิทักษ์

หลวงนิติธรรมพิทักษ์ ผู้พิพากษาศาลเมืองนครลำปาง ซึ่งได้รับคำสั่งให้ไปเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลพิษณุโลก ได้ขออนุญาตลงมาเยี่ยมบ้านชั่วคราว เพราะตั้งแต่ไปรับราชการมณฑลพายัพ ยังไม่ได้กลับมาบ้านเลย หลวงนิติธรรมพิทักษ์ ได้ล่องจากเชียงใหม่เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคมมาทางเมืองตาก ถึงกรุงเทพฯ วันที่ ๗ กันยายน พักอยู่ที่หลังตลาดเสาชิงช้า

พระจรรยาอุตกฤตย์

ด้วยพระจรรยาอุตกฤตย์ ข้าหลวงพิเศษแลอธิบดีผู้พิพากษาศาลคดีต่างประเทศมณฑลพายัพ ได้ขออนุญาตลงมากรุงเทพฯ ชั่วคราว พระเดชพระคุณเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ทรงอนุญาตแล้ว

บัดนี้ได้รับโทรเลขพระจรรยาว่า จะได้ออกจากเชียงใหม่ล่องลงมากรุงเทพฯ ในวันที่ ๑๕ เดือนนี้ เวลาที่กำลังน้ำเหนือหลากไหลแรงมาก เชื่อว่าพระจรรยาคงจะมาถึงเร็ว

เรื่องศาลกับอัยการเมืองเชียงใหม่

ที่ ๕๑/๒๔๒๔ กระทรวงยุติธรรม วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๓๒๖ แจ้งความมายังหลวงสรยุทธประจักษ์ ข้าหลวงพิเศษแลอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑลพายัพ

ด้วยมองซิเออร์ ปาดูซ์ ทำแมมโมแรน-ดัมยื่นต่อกระทรวงยุติธรรมว่า ที่เมืองเชียงใหม่ ศาลกับอัยการไม่ค่อยจะมีความสามัคคีกัน ในหน้าที่ราชการ ถ้ากระทรวงยุติธรรมกับกระทรวงมหาดไทยจะได้มีคำสั่งตักเตือนไปยังเจ้าหน้าที่ทั้งสองนี้แล้ว ก็จะเป็นผลแก่ราชการดี กระทรวงยุติธรรมได้บอกไปยังกระทรวงมหาดไทยตามความเห็นของมองซิเออร์ ปาดูซ์ แล้วข้าพเจ้าขอส่งสำเนาแมมโมแรนดัมมายังท่านพร้อมกับหนังสือนี้ เพื่อท่านจะได้ตักเตือนศาลต่าง ๆ ให้ปรองดองสามัคคีกับอัยการ อย่าให้เป็นเช่นนี้ต่อไปได้

โดยโอกาสนี้ ขอแสดงความนับถือมายังท่านด้วย

(เซ็น) จักรปาณี

คำเตือนสติ

กระทรวงยุติธรรมได้สังเกตเห็นว่าคำพยานในคดีหลายเรื่องมีข้อความน้อยนักแลเป็นผลความเสีย โดยมากเหลือนิสยที่ศาลอุทธรณ์จะออกความเห็นได้โดยแน่นอนว่าเหตุที่เกิดขึ้นในคดีเรื่องนั้นเป็นอย่างไรรัน

ผู้พิพากษาโดยมากดูเหมือนจะคิดว่ามีหน้าที่แต่ที่จะฟังแลจดข้อความที่คู่ความพูดเท่านั้น ก็จริงอยู่ที่คู่ความมีอำนาจว่าความของตนได้ตามชอบใจ แลผู้พิพากษาไม่มีโอกาสที่จะเกี่ยวข้องเมื่อคู่ความแต่งทนายที่มีความสามารถให้ว่าความ แต่ในคดีหลายเรื่องคู่ความเป็นคนเขลา แลทนายของคู่ความมีนั้นก็ไม่มีคุณแลย ทนายไม่รู้ว่าจะประเด็นมีอย่างไร แลไม่สามารถจะชี้แจงเหตุที่เป็นจริงในคดีเรื่องนั้นต่อผู้พิพากษาได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้พิพากษาคควรช่วยคู่ความทั้ง ๒ ฝ่ายที่จะหาเหตุที่เป็นจริงทั้งหลายที่เป็นประเด็นโดยซักถามพยานผู้พิพากษาไม่ควรเห็นเป็นที่พอใจจนกว่าจะได้ข้อความลงในสำนวนพอที่จะให้ผู้ใดผู้หนึ่งมีความเห็นได้โดยชัดเจน ว่าคดีเรื่องนั้นเป็นอย่างไรรแลทั้งเหตุผลทั้งหลายที่เกิดขึ้นด้วยเมื่อได้อ่านสำนวนนั้นแล้ว

ผู้พิพากษารอง

ในหมู่ผู้พิพากษารองที่รับราชการอยู่ตามหัวเมืองขาดหลายหน้าที่ กระทรวงยุติธรรมได้ประกาศหานักเรียนสมัค มีผู้สมัคเข้าแข่งขันแข่ง ๑๔ คนเลือกได้ ๓ คน ได้กะตัวแลหน้าที่ให้ดังนี้

นายอร่ามอายุ ๒๕ ปี บุตรนายเงินจำแพทย์ ให้ไปว่าที่ผู้พิพากษารองศาลเมืองนนบุรีแทนนายทรัพย์ซึ่งย้ายไปรับราชการในหน้าที่ผู้พิพากษารองศาลเมืองปราณบุรี

นายก้านอายุ ๒๘ ปี บุตรนายอาจให้ไปว่าที่ผู้พิพากษารองศาลเมืองพิไชย

นายชมอายุ ๒๒ ปี บุตรหลวงวิเศษ-โยธาบาล ให้ไปว่าที่ผู้พิพากษารองศาลเมืองฉะเชิงเทรา

หลักเกณฑ์การแต่งตั้งตุลาการในอดีต

วิธีการเลือกสรรตุลาการเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งซึ่งนานาอารยประเทศได้พยายามศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ได้มาซึ่งตุลาการที่มีศีลธรรม เกียรติศักดิ์ รอบรู้ในศาสตร์แขนงต่าง ๆ มิใช่จำกัดแต่เฉพาะตัวบทกฎหมาย และต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตกับความสามารถในการบริหารงานยุติธรรมอย่างได้ผล ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะคัดเลือกตุลาการที่มีคุณสมบัติเพียงพร้อมจนเรียกได้ว่าเป็นตุลาการในอุดมคติจากการศึกษาค้นคว้าได้ความว่าจะอาศัยแต่เพียงวิธีการคัดเลือกที่ดีเท่านั้นไม่ได้ แต่จะต้องเน้นหนักเรื่องการศึกษาอบรมเพิ่มเติมเพื่อที่จะแปรนักกฎหมายที่ดีให้เป็นตุลาการที่ดีต่อไป ประเทศไทยก็มีการพัฒนาหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกแต่งตั้งตุลาการตลอดมา แต่เดิมนั้นพระเจ้าแผ่นดินทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งและถอดถอนผู้พิพากษา หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกแต่งตั้งผู้พิพากษาปรากฏในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พุทธศักราช ๒๔๗๑ เป็นฉบับแรก โดยกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดให้พระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ทรงตั้ง เลื่อน หรือถอนข้าราชการตุลาการ และให้เป็นหน้าที่เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมนำความกราบบังคมทูลพระกรุณาและประกาศในราชกิจจานุเบกษา สำหรับคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ารับราชการเป็นตุลาการนั้น ต้องเป็น

ชาวสยาม อายุไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปี จบเนติบัณฑิต
เคยกระทำการใช้วิชากฎหมายในสำนักนาย-
ความหรือในกรมอัยการหรือในกรมหรือศาล
ใดๆ ซึ่งขึ้นอยู่ในกระทรวงยุติธรรม และจะ
ต้องฝึกหัดเป็นผู้พิพากษามาแล้วไม่น้อยกว่า
หนึ่งปีเป็นที่พอใจของเสนาบดีกระทรวงยุติ-
ธรรม ส่วนการสั่งให้เข้าฝึกหัดเป็นผู้พิพากษา
อยู่ในอำนาจของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม

ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติระเบียบ
ข้าราชการตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๗ ออกใช้บังคับ
ยกเลิกวิธีเดิม และกำหนดวิธีการใหม่โดยให้มี
การสอบแข่งขัน สำหรับผู้ที่จะสมัครเข้าสอบ
แข่งขันเพื่อรับตำแหน่งข้าราชการตุลาการ
นั้นต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) คุณสมบัติตามอนุมาตรา ๑ ถึง
๑๐ ของมาตรา ๒๐ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบ
ข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช ๒๔๗๖ และ

(๒) ได้รับประกาศนียบัตรเนติบัณฑิต
หรือปริญญาตรีหรือปริญญากฎหมายในต่าง-
ประเทศที่เนติบัณฑิตยสภายอมเทียบว่าเสมอ
ด้วยประกาศนียบัตรเนติบัณฑิต และ

(๓) เป็นสมาชิกแห่งเนติบัณฑิตยสภา
คณะกรรมการตุลาการโดยได้รับอนุมัติ
จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้
จัดให้มีการสอบแข่งขัน ซึ่งตามปกติมีปีละหนึ่ง
ครั้ง แต่เมื่อใดมีการสอบแข่งขันใหม่อีกแล้ว
บัญชีสอบแข่งขันได้คราวก่อนเป็นอันล้มเลิก
ผู้สอบแข่งขันที่ได้คะแนนสูงมีสิทธิที่จะได้รับ
เลือกเข้ารับราชการก่อนผู้ได้คะแนนต่ำ และ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้แต่งตั้ง
เข้ารับตำแหน่ง นอกจากนั้นพระราชบัญญัติ
ฉบับนี้ได้บัญญัติวิธีการคัดเลือกโดยตราเป็น
พระราชกฤษฎีกาเมื่อมีเหตุพิเศษซึ่งมีอาจจะ
ตั้งจากบุคคลซึ่งสอบแข่งขันได้ โดยให้รัฐมนตรี

ว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้คัดเลือกจาก
ศาลหรือรองศาลซึ่งรับราชการในตำแหน่ง
มาแล้วไม่น้อยกว่า ๒ ปี และเมื่อได้ปรึกษา
คณะกรรมการตุลาการแล้ว ก็ขออนุมัติคณะ
รัฐมนตรีบรรจุเข้าตำแหน่ง ทั้งนี้โดยคัดเลือก
ตามลำดับอาวุโส ลำดับในการสอบแข่งขันและ
ความสามารถในหน้าที่ราชการ และมาตรา
๒๓ ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้กำหนดไว้
ด้วยว่า ทุกคราวที่มีการแต่งตั้งบุคคลใดเป็น
ครั้งแรก ไม่ว่าจะโดยการเลื่อนหรือคัดเลือกเพื่อ
เข้ารับราชการในตำแหน่งตุลาการ คำแนะนำของ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมนั้น ถ้าคณะ
รัฐมนตรีอนุมัติแล้วให้นำขึ้นกราบบังคมทูล
พระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต
ตั้ง ส่วนตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษา กรรมการ
ศาลฎีกา ข้าหลวงยุติธรรม และหัวหน้ากอง
ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์นั้น จะได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ เลือกตั้งขึ้นจากผู้พิพากษาโดย
ให้สภาผู้แทนราษฎรรับรู้ด้วย

ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้มีพระราชบัญญัติ
ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พุทธศักราช
๒๔๗๙ ออกใช้บังคับ แก้ไขเพิ่มเติมคุณสมบัติ
ของผู้สมัครสอบคัดเลือก ในสาระสำคัญว่า
จะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าปี และจะต้อง
เป็นทนายความชั้นหนึ่งมาเป็นเวลารวมกัน
ไม่น้อยกว่าสี่ปีและได้ว่าความมาเป็นจำนวน
ไม่น้อยกว่าที่คณะกรรมการตุลาการจะได้
กำหนดไว้ หรือเป็นพนักงานอัยการหรือศาล
ซึ่งมีอัตราเงินเดือนตั้งแต่ ๑๙๐ บาทขึ้นไป ที่
เพิ่มเติมพิเศษคือจะต้องมีความประพฤติและ
มารยาทอันดีงาม

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการ
ฝ่ายตุลาการ พุทธศักราช ๒๔๘๒ ได้กำหนด
คุณสมบัติของผู้สมัครสอบคัดเลือกไว้โดยไม่ได้

อ้างถึงพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนอื่น และได้กำหนดไว้ด้วยว่าผู้สมัครสอบจะต้องเป็นชาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- (๑) มีสัญชาติไทย
- (๒) เป็นชายและอายุไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปี
- (๓) เป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- (๔) ไม่เป็นผู้มีกายทุพพลภาพ ไร้ความสามารถ หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ
- (๕) ไม่เป็นผู้อยู่ในระหว่างพักหน้าที่ราชการ
- (๖) ไม่เป็นผู้บกพร่องในศีลธรรมอันดี
- (๗) ไม่เป็นคนมีหนี้สินล้นพ้นตัว
- (๘) ไม่เป็นผู้เคยถูกไล่ออกจากราชการ
- (๙) ไม่เป็นผู้เคยถูกปลดออกจากราชการ
- (๑๐) ไม่เป็นผู้เคยถูกจำคุกโดยคำพิพากษาให้จำคุก เว้นแต่ความผิดในลักษณะลหุโทษ หรือความผิดอันได้กระทำโดยประมาท
- (๑๑) สอบไล่ได้ปริญญาตรีหรือประกาศนียบัตรทางกฎหมาย ซึ่งคณะกรรมการตุลาการเทียบว่าไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี
- (๑๒) เป็นสามัญสมชิกหรือสมาชิกพิเศษแห่งเนติบัณฑิตยสภา
- (๑๓) เป็นทนายความชั้นหนึ่งมาเป็นเวลารวมกันไม่น้อยกว่า ๔ ปีและได้ว่าความมาเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าที่คณะกรรมการตุลาการจะได้อำหนดไว้ หรือเป็นข้าราชการตุลาการวิสามัญ หรือพนักงานอัยการ หรือจำศาล หรือรองจำศาลมาเป็นเวลารวมกันไม่น้อยกว่า ๔ ปี
- (๑๔) มีความประพฤติและมารยาทอันดีงาม

นอกจากการสอบคัดเลือกแล้ว พระราชบัญญัติฉบับนี้ยังได้กำหนดวิธีพิเศษในการ

บรรจุบุคคลเข้าเป็นข้าราชการตุลาการด้วย คือ ผู้ใดสอบไล่ได้ปริญญาหรือประกาศนียบัตรทางกฎหมายจากต่างประเทศ ซึ่งคณะกรรมการตุลาการเทียบว่าไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีและสอบไล่ได้ปริญญาตรีหรือประกาศนียบัตรทางกฎหมายไทย ซึ่งคณะกรรมการตุลาการเทียบว่าไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี หรือผู้ที่สอบไล่ได้ปริญญาเอกทางกฎหมายไทย หรือผู้ที่สอบไล่ได้ปริญญาโททางกฎหมายไทยมาแล้วไม่ต่ำกว่าสามปี เมื่อได้ปรึกษาคณะกรรมการตุลาการเห็นชอบด้วยแล้ว รัฐมนตรีอาจบรรจุเข้าเป็นข้าราชการตุลาการสามัญชั้นโทได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการซึ่งจะได้อำหนดไว้ในกฎกระทรวง วิธีพิเศษนี้กำหนดขึ้นเพื่อที่จะดึงดูดให้ผู้จบการศึกษาจากต่างประเทศรวมทั้งผู้ที่จบการศึกษาชั้นปริญญาโทและเอกทางกฎหมายไทยเข้ามาเป็นข้าราชการตุลาการโดยไม่ต้องสอบแข่งขันร่วมกับผู้สมัครสอบคัดเลือกอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผู้มีความรู้ในสาขาต่าง ๆ เข้ามาร่วมงานในศาลและกระทรวงยุติธรรม

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พุทธศักราช ๒๔๘๕ กำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครสอบคัดเลือกคล้ายกับพระราชบัญญัติฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๒ ยกเว้นข้อ ๑๔ ได้เพิ่มเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ หรือผู้ช่วยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์หรือเจ้าพนักงานยึดทรัพย์เข้าไปด้วย โดยถือว่าเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานด้านกฎหมายเช่นเดียวกับจำศาลและรองจำศาล

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของผู้สมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาบางประการ เช่น มิได้มีข้อห้ามมิให้

สตรีสมัคร อย่างไรก็ตามได้มีกฎกระทรวง ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๐๒) ออกตามความใน พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๙๗ ห้ามมิให้สตรีเข้ารับราชการใน ตำแหน่งข้าราชการตุลาการอื่นนอกจากข้าราชการตุลาการในศาลคดีเด็กและเยาวชน แต่กฎกระทรวงฉบับนี้ก็ได้ถูกยกเลิกโดยกฎกระทรวง ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๑๘) และตั้งแต่นั้นมาก็ได้มีการออกข้อกำหนดห้ามมิให้สตรีดำรงตำแหน่ง ตุลาการใด ๆ อีก นอกจากนี้ยกเลิกการกีดกัน เรื่องเพศแล้ว ได้กำหนดคุณสมบัติทางการ ศึกษาเพิ่มเติมคือจะต้องเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต หรือนิติศาสตร์บัณฑิตหรือสอบไล่ได้วิชากฎหมายชั้นเนติบัณฑิตจากโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมหรือสอบไล่สำเร็จวิชากฎหมายจากคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน พ.ศ. ๒๔๙๖ หรือสอบไล่ได้ปริญญาหรือประกาศนียบัตร ทางกฎหมายจากต่างประเทศ ซึ่ง ก.ต. เห็นว่าไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีและจะต้องสอบไล่ได้ วิชากฎหมายจากสำนักอบรมศึกษากฎหมาย แห่งเนติบัณฑิตยสภา เฉพาะสามัญสมาชิก แห่งเนติบัณฑิตยสภาเท่านั้นที่สมัครได้ และ ต้องไม่เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือน ไร้ความสามารถ หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือมีกายทุพพลภาพหรือเป็นโรคที่ระบุไว้ใน กฎกระทรวง กับเป็นผู้ที่คณะกรรมการแพทย์ มีจำนวนไม่น้อยกว่า ๓ คน ซึ่ง ก.ต. จะได้ กำหนดตัวได้ตรวจร่างกายและจิตใจแล้ว และ ก.ต. ได้พิจารณารายงานของแพทย์เห็นว่า สมควรรับสมัครได้ แต่ที่พระราชบัญญัติฉบับนี้ ตัดออกก็คือ ผู้สมัครสอบไม่จำเป็นต้องผ่าน งานด้านกฎหมายหรือเคยประกอบวิชาชีพทาง กฎหมายมาก่อน ทั้งนี้อาจสืบเนื่องจากทัศนคติ

ที่ว่า ผู้ที่ไม่เคยผ่านงานวิชาชีพทางกฎหมาย มาก่อนจะง่ายแก่การฝึกอบรมมากกว่า แต่ น่าจะไม่ใช้ทัศนคติที่เหมาะสม เพราะปัจจุบัน ได้มีการกำหนดคุณสมบัติข้อนี้ไว้ในพระราช- บัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๕๒๑ ดังเดิมอีกแล้ว

ส่วนวิธีพิเศษในการบรรจุบุคคลเข้า เป็นข้าราชการตุลาการนั้นได้เพิ่มผู้ที่สอบไล่ ได้ชั้นเกียรตินิยมทางสำนักอบรมศึกษากฎ- หมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาเข้าไปในข่ายด้วย และได้เพิ่มเงื่อนไขว่าจะต้องประกอบวิชาชีพ ทางกฎหมายตามที่ ก.ต. กำหนดเป็นเวลาไม่ ต่ำกว่าสองปี ยกเว้นผู้ที่จบการศึกษาจากต่าง ประเทศและผู้ที่ยังสอบไล่ได้ปริญญาเอกทางกฎ- หมายไทย

สำหรับหลักสูตรและวิธีการสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการนั้น กฎกระทรวงแต่เดิมกำหนดให้สอนในภาคปฏิบัติ การเฉพาะที่เกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณา ความแพ่งและความอาญา กับพระธรรมนูญ ศาลยุติธรรม และให้มีทั้งการสอบเขียนและ สอบปากเปล่า ต่อมาได้เพิ่มกฎหมายลักษณะ พยาน กฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาเข้า ไปด้วย รวมทั้งวิชาภาษาอังกฤษ บุคคลใดสอบ ผ่านข้อเขียนและปากเปล่าแล้วจะได้รับการ บรรจุเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษา และจะต้องผ่านการอบรมภาควิทยากรซึ่งรวมถึงสาขาวิชาการ ต่าง ๆ กับภาคปฏิบัติคือการพิจารณาพิพากษา คดีรวมเวลา ๑ ปี หากผลการอบรมเป็นที่พอใจ ของคณะกรรมการควบคุมการอบรม ซึ่งมี ปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นประธานกรรมการ แล้ว จึงจะดำเนินการเสนอขอแต่งตั้งเป็น ผู้พิพากษาต่อไป มีการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิสภา วิชาต่าง ๆ มาให้การอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้

ให้แก่ผู้ช่วยผู้พิพากษา การอบรมภาคปฏิบัติ การในการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นถือหลัก เฟ่งเล็งเป็นการเฉพาะตัวผู้ช่วยผู้พิพากษาเป็น คน ๆ ไป โดยให้ผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้ให้การอบรม สังเกตความรู้ความสามารถ อุปนิสัย ความ ประพฤติ จรรยา มารยาทของผู้ช่วยผู้พิพากษา เป็นรายบุคคล โดยบันทึกไว้เป็นหลักฐานแล้ว รายงานให้กระทรวงยุติธรรมทราบตามแบบ รายงานที่กำหนดไว้

จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยใช้วิธีการ แต่งตั้งผู้พิพากษาโดยคัดเลือกจากผู้ผ่านการ สอบคัดเลือก และผ่านการอบรมจนเป็นที่ พอใจของกระทรวงยุติธรรมมาตั้งแต่อดีตจน ถึงปัจจุบันเป็นเวลาหลายสิบปีแล้ว โดยมีการ พัฒนาวิธีการและเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้ช่วย ผู้พิพากษาให้มีความรู้แตกฉานยิ่งขึ้นในสาขา วิชาต่าง ๆ จนเรียกได้ว่ามีความสามารถทาง ตุลาการในการรับใช้ประชาชนอย่างดีที่สุด

เจ้าพระยามหิธร

พระมหาเสวกโท พระยาจักรีปราณีศรีศรีลิวสุทธี
(เจ้าพระยามหิธร, ลออ ไกรฤกษ์)
อธิบดีศาลฎีกา พ.ศ. ๒๔๖๑-๒๔๖๒

เจ้าพระยามหิธรเป็นบุตรพระยา-
เพ็ชรรัตน์ (โมรา) และนางตาล เกิดเมื่อวันที่
๒ กรกฎาคม ๒๔๑๗ ที่บ้านริมแม่น้ำเจ้าพระยา
บริเวณหน้าวัดอนงคาราม ฝั่งธนบุรี

เมื่อเยาว์วัย เจ้าพระยามหิธรเรียน
หนังสือกับมารดา แล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ เข้า
เรียนที่โรงเรียนวัดจักรวรรดิ คนละปากแม่น้ำ
กับบ้าน ปีถัดมาไปเรียนต่อที่โรงเรียนพระ-

ตำแหน่งสวนกุหลาบ ในพระบรมมหาราชวัง โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบแบ่งหลักสูตร เป็น ๒ ประโยค ประโยค ๑ เรียนภาษาไทย และเลข ประโยค ๒ เรียนวิชาซึ่งเรียกในสมัยนั้นว่า วิชาทำงานออฟฟิศ เรียนจบประโยค ๒ เมื่ออายุ ๑๗ ปีเศษ แล้วเข้ารับราชการ ต่อมา เมื่อกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงตั้งโรงเรียนกฎหมายขึ้น เจ้าพระบาทมัทธกรก็สมัครเป็นนักเรียนรุ่นแรก และสอบได้เป็นเนติบัณฑิตชั้น ๑ ในการสอบไล่ครั้งแรกของโรงเรียน เมื่อเดือนธันวาคม ๒๔๔๐ โดยได้คะแนนสูงสุดเป็นที่ ๑ ด้วยเหตุนี้จึงยกย่องกันว่าท่านเป็นเนติบัณฑิตไทย (สยาม) คนที่ ๑

เจ้าพระยามหิธรเข้าทำงานครั้งแรก เป็นเสมียนตรีที่ศาลฎีกาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้เงินเดือน ๑๖ บาท เป็นสมัยที่ยังไม่มีกระทรวงยุติธรรม ศาลฎีกาที่กล่าวนี้ตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง มีหน้าที่ตรวจฎีกาและทำความเห็นถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงมีพระราชวินิจฉัย ด้วยเหตุนี้ศาลฎีกาในครั้งนั้นจึงมีลักษณะเป็นกรมตรวจฎีกา ยิ่งกว่าจะเป็นศาลตามรูปแบบในปัจจุบัน

เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น ศาลฎีกาถูกยกมาเป็นศาลอุทธรณ์คดีหลวง พร้อมทั้งรับฎีกาทั้งปวงที่ค้างอยู่มาพิจารณา อธิบดีศาลฎีกาซึ่งทรงปฏิบัติหน้าที่ราชเลขาธิการฝ่ายกฤษฎีกาด้วย ก็ทรงลาออกจากศาลฎีกา ทรงปฏิบัติหน้าที่ทางกรมราชเลขาธิการแห่งเดียว เจ้าพระยามหิธรจึงย้ายตามไปอยู่กรมราชเลขาธิการ ซึ่งอยู่บนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง สมัยนั้นมักเรียกกันว่าออฟฟิศหลวง ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๓๙ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เสด็จกลับจากประเทศอังกฤษ

แล้วเสด็จฝึกหัดราชการที่กรมราชเลขาธิการที่ทรงค้นคว้ากฎหมายไทยและแบบอย่างคำพิพากษาฎีกาที่แผนกกฤษฎีกา มีเจ้าพระยามหิธรเป็นผู้ถวายความสะดวก เจ้าพระยามหิธรจึงมีโอกาสใกล้ชิดพระองค์ท่าน จนเป็นที่ถูกพระอัธยาศัย เมื่อกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงได้รับตำแหน่งสภานายกข้าหลวงพิเศษจัดการศาลยุติธรรมในหัวเมือง จึงทรงชวนเจ้าพระยามหิธรไปเป็นเลขานุการประจำพระองค์ เจ้าพระยามหิธรก็ย้ายมาอยู่กระทรวงยุติธรรมระหว่างเตรียมตัวตามเสด็จไปกรุงเทพฯ พอตีมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม พระองค์ทรงเลือกเจ้าพระยามหิธรเป็นเลขานุการเสนาบดี เงินเดือน ๘๐ บาท ก็เป็นอันไม่ต้องไปกรุงเทพฯ

ชีวิตราชการของเจ้าพระยามหิธรรู้ว่าก้าวหน้าเร็วมาก ท่านเป็นเสมียนตรีอยู่ที่ศาลฎีกาไม่เต็ม ๑ ปีได้เงินเดือนขึ้น ๓ ครั้ง จาก ๑๖ บาท เป็น ๓๐ บาท จึงได้เลื่อนเป็นเสมียนโท หลังจากสอบได้เป็นเนติบัณฑิตได้รับตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาศาลพระราชอาญา เงินเดือน ๒๔๐ บาท ต่อมาอีก ๑ ปี ขณะที่มิอายุ ๒๕ ปี ได้เป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง อันเป็นเวลาเดียวกันกับที่โปรดเกล้าฯ ให้รวมศาลแพ่งกลาง และศาลแพ่งเกษมเข้าด้วยกัน เจ้าพระยามหิธรเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง ๒ ปี เงินเดือน ๕๖๐ บาท ก็ได้เลื่อนเป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงยุติธรรม เงินเดือน ๘๐๐ บาท

เจ้าพระยามหิธรเป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงยุติธรรมอยู่ ๙ ปีเศษ ก็เกิดเหตุเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในกระทรวงยุติธรรมและในแผ่นดิน กล่าวคือ เดือนมิถุนายน ๒๔๕๓ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้รับพระบรมราชา-

อนุญาตให้ลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ครั้นวันที่ ๒๓ ตุลาคม ปีนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต แล้วเดือนมกราคมปีเดียวกัน (เปลี่ยนศักราชวันที่ ๑ เมษายน) มีพระบรมราชโองการเปลี่ยนผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญในกระทรวงยุติธรรม เจ้าพระยามหิธรถูกย้ายไปเป็นกรรมการศาลฎีกา ซึ่งนับว่าเหตุผลเนื่องมาแต่การเปลี่ยนเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ตอนนั้นศาลฎีกายังเป็นพระราชภาระพิเศษในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึง พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าพระยามหิธรเป็นราชเลขาธิการฝ่ายกฤษฎีกาอีกตำแหน่งหนึ่ง

ใน พ.ศ. ๒๔๕๗ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมพระนิติศาสตร์ขึ้นในกระทรวงวัง ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาส่วนพระองค์ในทางกฎหมายและควบคุมศาลรับสั่งกระทรวงวัง ซึ่งเป็นศาลพิเศษพิจารณาคดี เช่น คดีเกี่ยวกับพระราชวงศ์และเจ้านายประเทศราช หัวหน้ากรมพระนิติศาสตร์เรียกว่า สมุหพระนิติศาสตร์โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหิธรย้ายจากศาลฎีกาไปเป็นสมุหพระนิติศาสตร์คนแรก

เจ้าพระยามหิธรย้ายกลับมายังศาลฎีกาอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๔๖๑ ในตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกา ตอนนั้นศาลฎีการวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรมแล้ว คดีความส่วนใหญ่ของศาลฎีกาไม่ต้องนำความกราบบังคมทูลเพื่อทรงมีพระราชวินิจฉัย และตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกาก็เป็นที่ยอมรับว่าเป็น ประมุขตุลาการ คือเป็นตำแหน่งสูงสุดทางฝ่ายตุลาการในระหว่างนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้กำกับราชการกรมพระนิติศาสตร์อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย

เจ้าพระยามหิธรเป็นอธิบดีศาลฎีกาอยู่ ๑ ปีเศษ ตำแหน่งราชเลขาธิการว่างลงจึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหิธรไปดำรงตำแหน่งดังกล่าว เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๖๒ พร้อมกับที่โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อตำแหน่งเป็น ราชเลขาธิการ โดยยังคงกำกับราชการกรมพระนิติศาสตร์อีกตำแหน่งหนึ่งอยู่ตามเดิม ท่านดำรงตำแหน่งนี้นาน ๑๒ ปีเศษ ต่อเนื่องมาถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นานท่านได้กราบถวายบังคมลาออกจากราชการตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน ๒๔๗๕ ขณะที่ยังอายุ ๕๘ ปีเศษ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๒,๗๐๐ บาท หากการปกครองบ้านเมืองไม่ผันแปรไปเชื่อได้ว่าท่านจะเจริญก้าวหน้าในชีวิตราชการอีกไม่น้อย

เจ้าพระยามหิธรมีโอกาสทำงานให้กระทรวงยุติธรรมอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘ ในรัฐบาลที่มีนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี ครั้นวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๔๘๐ คณะรัฐมนตรีกราบถวายบังคมลาออกทั้งคณะ เจ้าพระยามหิธรจึงพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

คุณงามความดีและความรู้ความสามารถของเจ้าพระยามหิธรมีมากมายประการใด ย่อมเห็นประจักษ์ชัดจากพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งประกาศสถาปนาท่านขึ้นเป็นเจ้าพระยา ซึ่งขออัญเชิญบางตอนมา ณ ที่นี้ ความว่า “ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณมาในหน้าที่ต่าง ๆ ทั้งในราชการแผ่นดินและราชการส่วนพระองค์ ในส่วนแผนกตุลาการ

ล้วนแต่ที่สำคัญก็ได้ปฏิบัติราชการในหน้าที่อันยาก ซึ่งต้องใช้วิชาความสามารถความคิด โดยสติปัญญาอย่างสุขุมรอบคอบ ประกอบด้วย ความอดุสาหะวิริยะภาพมิได้ย่อหย่อน...เป็นผู้มีปรีชาเฉียบแหลมรอบรู้ชำนาญในนิติศาสตร์ โดยกว้างขวางเป็นอย่างดีผู้หนึ่ง ทั้งเป็นผู้ที่มี กริยาอัธยาศัยสุภาพเยือกเย็นมั่นคงดำรงอยู่ในความสุจริตธรรมอันดี...ทั้งมีความประพฤติ ดำรงตนอยู่ในฐานะอันควรแก่ฐานะนครศักดิ์ ที่ทรงพระกรุณาชุบเกล้าฯ แต่งตั้งไว้” ด้วย คุณงามความดีและความรู้ความสามารถอัน สูงส่งของท่าน ท่านจึงเป็นสามัญชนคนแรก ที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้เป็นอธิบดีศาลฎีกาและราชเลขาธิการหรือที่เคยเรียกอีกชื่อ หนึ่งว่าราชเลขานุการ

เจ้าพระยามหิธรเป็นคนทำงานจริงจัง รวดเร็วฉับไว ท่านเป็นผู้ช่วยคนสำคัญของ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ในการที่ทรงวาง รากฐานและเสริมสร้างกระทรวงยุติธรรม ศาล ยุติธรรม และวงการกฎหมาย ให้เจริญรุ่งเรือง ตามแบบสมัยใหม่ ในฐานะที่เป็นเลขานุการ เสนาบดีกิติ ปลัดทูลฉลองกิติ ไม่ต้องสงสัย เลยว่าท่านมีภาระต้องรับผิดชอบสูงและเหน็ด เหนื่อยเพียงใด ยิ่งเสนาบดีทรงสำเร็จการ ศึกษามาจากต่างประเทศ ทรงถือแนวบริหาร งานกระทรวงตามแบบฝรั่ง ที่ว่า เสนาบดี วางนโยบาย ปลัดทูลฉลองรับนโยบายไปปฏิบัติ ย่อมเป็นสิ่งแสดงที่แน่ชัดว่า เจ้าพระยามหิธร จะต้องมีความสามารถรอบรู้เป็นเลิศจริง ๆ จึงจะรับผิดชอบปฏิบัติราชการสนองนโยบาย ให้ถูกพระทัยองค์เสนาบดีได้ กรมหลวงราช-บุรีดิเรกฤทธิ์ทรงขอให้ทำงานโดยรวดเร็ว เจ้าพระยามหิธรก็สามารถทำงานโดยรวดเร็ว ภายได้ มีเรื่องเล่าว่า ครั้งเป็นปลัดทูลฉลอง

กระทรวงยุติธรรมตกลงจะสร้างศาลมณฑล กรุงเก่าให้สง่างาม กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ รับสั่งแก่เจ้าพระยามหิธรว่า จะต้องจัดหาที่ดิน ที่เหมาะสมให้ได้เสียก่อน จึงทรงมอบหมายให้ เจ้าพระยามหิธรหาซื้อที่ดิน เจ้าพระยามหิธรรับ รับสั่งแล้ว เมื่อเลิกงานในเย็นวันนั้นเองท่าน ก็ขึ้นรถไฟไปกรุงเก่าพร้อมด้วยเงิน ๑๐๐ ชั่ง ท่านสามารถติดต่อซื้อที่ดินได้สำเร็จทั้งทำสัญญา ซื้อขายและชำระเงินเสร็จเรียบร้อยในคืนนั้น รุ่งเช้าท่านเดินทางกลับกรุงเทพฯ ทันเวลาทำ งาน เมื่อท่านเสนาบดีทรงทราบก็ทรงพอพระทัย มาก และรับสั่งว่าจัดการได้เร็วทันใจดีจริง ๆ ที่ดินที่กล่าวนี้ทำเลดี อยู่ริมแม่น้ำ แต่กระทรวง ยุติธรรมเปลี่ยนมาใช้สร้างบ้านพักผู้พิพากษา ก่อน ส่วนสถานที่สร้างศาลขอให้กระทรวง มหาดไทยจัดที่หลวงให้ในภายหลัง

ผลงานเรียบเรียงคำพิพากษาของ เจ้าพระยามหิธร ใช้สำนวนโวหารและอักษร วิธีแบบเก่า ขอยกมาพอให้เห็นแบบอย่างที่ใช้ กันในครั้งกระนั้น ดังคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๗๖ ปี ๑๓๑ ความตอนหนึ่งว่า

“ในคดีเรื่องนายตันนายอูด ที่ศาล มณฑลนครราชสีมาพิพากษายกฟ้องโจทก์ ด้วยเรื่องเกี่ยวกระทรวงศาลแลอำนาจพิจารณา ความนั้น เป็นการเข้าใจผิดแท้ แลที่ศาลอุทธรณ์ ข้าหลวงพิเศษพิพากษาว่าความผิดของนายตัน นายอูดไม่ใช่เป็นฐานหลักเลียงราชการทหาร ก็ไม่ชอบ ให้ยกคำพิพากษาของศาลทั้ง ๒ เสีย

คดีนี้พิจารณาได้ความจริงว่านายตัน นายอูดไม่มาตามกำหนดนัดโดยไม่มีเหตุที่จะ แก้วตัวได้ นายตัน นายอูด ต้องมีความผิดตาม พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ศก ๑๒๔ มาตรา ๒๒ ชอบที่ให้ปรับนายตัน นายอูด เป็นพินัย หลวงคนละตำลึง ให้ศาลล่างบังคับคดีตาม คำชี้ขาดนี้เกิด

ศาลฎีกา วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๑๓๑”

เมื่อเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เจ้าพระยามหิธรยึดถือนโยบายตามที่รัฐบาลแถลงไว้ต่อสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งมีสาระสำคัญว่า ให้ศาลมีอิสระและสมรรถภาพ โดยจะได้จัดร่างพระราชบัญญัติวางระเบียบข้าราชการตุลาการ ทั้งตั้งกรรมการตุลาการขึ้น ดังนั้น กระทรวงยุติธรรมในสมัยที่ท่านเป็นรัฐมนตรี จึงได้เสนอร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. ๒๔๗๙ ตามแนวนโยบายดังกล่าว ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรเห็นชอบให้ประกาศใช้เป็นกฎหมายได้ นอกจากนี้ท่านยังให้กลับมาออกหนังสือข่าวศาลอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ถูกกระชกไปภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ในฐานะรัฐมนตรี งานในหน้าที่อย่างหนึ่งคือ การตอบกระทู้ถามของผู้แทนราษฎร ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างแสดงความรู้ความสามารถของเจ้าพระยามหิธรในการตอบกระทู้ถาม ซึ่งกระทู้ถามมีความว่า “รัฐบาลดำริจะตั้งลูกขุนสำหรับชี้ขาดข้อเท็จจริงในศาลหรือยัง ถ้าดำริจะตั้งเมื่อไร ถ้ายังไม่ดำริ เพราะเหตุใด” เจ้าพระยามหิธรตอบว่า “วิธีการตั้งลูกขุนชี้ขาดข้อเท็จจริงในศาล รัฐบาลยังไม่ได้ดำริ เพราะเหตุว่าวิธีนี้จะได้ผลดีแน่หรือไม่ยังเป็นปัญหาอยู่ ที่มีบางประเทศใช้ลูกขุนก็โดยอาศัยเหตุผลในทางประวัติศาสตร์และจารีตประเพณีเป็นข้อใหญ่ ผลที่ได้รับคงมีผู้เห็นว่าเสียมากกว่าทางดี ฉะนั้น การที่จะนำมาใช้ใน ประเทศเราจึงต้องคำนึงให้ตระหนัก วิธีนี้จะใช้ได้เหมาะก็ในประเทศที่มีพลเมืองหนาแน่น เพราะการเลือกลูกขุนจะต้องเลือกเฟ้นหาผู้ที่มีได้เกี่ยวข้องกับเห็นเหตุการณ์ ในคดีเรื่องนั้นมาก่อน

ย่อมเป็นที่เห็นกันว่า วิธีใช้ลูกขุนมักทำให้คดีล่าช้าและสิ้นเปลืองเงินเป็นอันมาก และใช้ได้แต่ในบางกรณีเท่านั้น ในคดีที่ผู้ต้องหา มีสิทธิจะใช้ลูกขุนนั้น ปรากฏในต่างประเทศว่ามีคดีหลายเรื่องที่ผู้ต้องหาไม่ประสงค์จะใช้สิทธินั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความของเราเพิ่งประกาศใช้เมื่อเร็วๆ นี้ ก็มิได้บัญญัติถึงวิธีการใช้ลูกขุน จะแก้ไขหลักการสำคัญในเวลากระชั้นชิดหาสมควรไม่ฐานะของศาลยุติธรรมของเราบัดนี้คืออยู่แล้ว จึงยังไม่ถึงเวลาที่ควรเปลี่ยนแปลงวิธีการศาลอย่างใด”

เจ้าพระยามหิธรมีนามเดิมว่า ลออ ต่อมาได้รับพระราชทานนามสกุลว่า ไกรฤกษ์ และท่านได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ตามลำดับดังนี้

พ.ศ. ๒๔๔๑ เป็นหลวงจักรปาณีศรี-คีลวิสุทธิ

พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นพระในราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็นพระยาในราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็นเจ้าพระยา มีสมญาจารึกในหิรัญบัตรว่า “เจ้าพระยามหิธร บรมนริศรมหาสวามิภักดิ์ นิติพิทักษ์ธรรมพิศาลราชเลขาธิการวิสุทธิคุณ ไกรฤกษ์กุลวิวัฒน์ศรีรัตนไตรย์สรณธาดา สุจริตาชาวยาศัยอภัยกิริยบรากรมพาหุ มุสิกนาม”

ระยะหนึ่งหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เจ้าพระยามหิธรมีปัญหาขัดข้องในเรื่องชื่อของท่าน กล่าวคือ ทางราชการให้ยกเลิกบรรดาศักดิ์ ท่านจะกลับไปใช้ชื่อเดิมว่านาย ลออ ก็ไม่ได้ เนื่องจากเป็นชื่อสำหรับผู้หญิง ขัดต่อวัฒนธรรม ครั้นจะเปลี่ยนเป็นชื่อสำหรับผู้ชาย คนได้ยินชื่อใหม่ก็จะไม่ทราบว่าเป็นใคร

โนที่สุดท่านแก้ปัญหาได้ โดยนำราชทินนามมาใช้เป็นชื่อว่า นายมหิธร ไกรฤกษ์ นี่จึงเป็นอีกชื่อหนึ่งของท่าน ต่อมาภายหลังได้รับพระบรมราชานุญาตให้กลับไปใช้ราชทินนามได้ตามเดิม

นอกจากงานราชการในหน้าที่ต่าง ๆ เช่นที่กล่าวมาแล้ว เจ้าพระยามหิธรยังได้ช่วยงานพิเศษ โดยท่านเป็นอาจารย์สอนและเป็นกรรมการสอบความรู้เนติบัณฑิตที่โรงเรียนกฎหมาย เริ่มแต่หลังจากรับราชการเป็นผู้พิพากษาไม่นาน เมื่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น ท่านได้รับเชิญไปเป็นอาจารย์ ได้รับตำแหน่งทางวิชาการเป็นศาสตราจารย์วิสามัญเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ และ

มหาวิทยาลัยแห่งนี้ยังได้มอบปริญญานิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ให้แก่ท่านเป็นคนแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘

หลังจากออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมแล้ว เจ้าพระยามหิธรก็พักผ่อนอย่างสงบ ใช้เวลาว่างเดินออกกำลังกายบ้าง อ่านหนังสือบ้าง เล่นของเก่าเช่นเครื่องลายครามบ้าง เป็นที่น่าเสียดายว่า ในนั้นปลายแห่งชีวิตท่านชราลงอย่างรวดเร็วและถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๔๙๙ รวมอายุ ๘๑ ปี ๑๐ เดือนเศษ เหลือคุณงามความดีไว้เป็นแบบอย่างแก่บรรดาตุลาการรุ่นหลังตลอดจนบุคคลทั่วไป

หน้าว่าง

หน้าว่าง

ศาสตราจารย์สัญญาเรียนหนังสือครั้งแรกเมื่ออายุ ๖ ขวบ ที่โรงเรียนทวีธาภิเศก ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน เรียนอยู่เพียงระยะสั้น แล้วย้ายไปเรียนที่โรงเรียนอัสสัมชัญจนจบชั้นมัธยมศึกษา บริบูรณ์แผนภาษาอังกฤษ จากนั้นเข้าทำงานเป็นนักเรียนล่ามที่กองล่าม กระทรวงยุติธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ เงินเดือน ๓๐ บาท ที่ว่านักเรียนล่ามนั้นคือการฝึกงานล่าม ต่อมาอีก ๒ ปีจึงได้ตำแหน่งล่าม เงินเดือน ๕๐ บาท พร้อมกับที่เข้าทำงานเป็นนักเรียนล่าม ก็เข้าเรียนที่โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมไปด้วย เรียนอยู่ ๓ ปีเศษจบเป็นเนติบัณฑิต-ไทย (สยาม) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ แล้วสอบชิงทุน รพัญญินิธิ ไปเรียนกฎหมายต่อที่ประเทศอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ในสมัยนั้นต้องเดินทางโดยทางเรือ เข้าเรียนที่สำนักมิดเดิ้ล-เทมเปิ้ล (The Middle Temple) ซึ่งเป็นโรงเรียนกฎหมายของเนติบัณฑิตยสภาอังกฤษใช้เวลาเรียน ๒ ปี ๓ เดือนก็สอบได้ครบหลักสูตร แต่ต้องรอให้ถึง ๓ ปีตามระเบียบของเขา จึงได้เป็นเนติบัณฑิตอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้วเดินทางกลับบ้านเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ นับเป็นนักเรียนทุนรพัญญินิธิคนที่ ๒

ศาสตราจารย์สัญญารับราชการในกระทรวงยุติธรรมมาตลอด หลังกลับจากประเทศอังกฤษก็เริ่มชีวิตตุลาการ โดยเป็นผู้พิพากษาฝึกหัดเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๗๖ เงินเดือน ๒๐๐ บาท ได้เลื่อนตำแหน่งก้าวหน้าตามลำดับ เคยเป็นทั้งผู้พิพากษาในกรุงเทพฯ และผู้พิพากษาในหัวเมือง เช่น ผู้พิพากษาในกระทรวงช่วยราชการศาลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ผู้พิพากษาหัวหน้ากองในศาลอุทธรณ์ ข้าหลวงยุติธรรมภาค ๔ ซึ่งตั้งสำนัก

งานอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ มีหน้าที่ดูแลศาลชั้นต้นในภาคเหนือรวม ๑๔ จังหวัด ผู้พิพากษาศาลฎีกา ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ จนถึงตำแหน่งสูงสุดทางฝ่ายตุลาการ นั่นคือ เป็นประธานศาลฎีกาเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๐๖ ซึ่งถือว่าเป็นประมุขของฝ่ายตุลาการดำรงตำแหน่งนี้กระทั่งเกษียณอายุราชการเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๐ นอกจากงานตุลาการแล้ว ในช่วงระยะเวลาหนึ่งศาสตราจารย์สัญญายังได้รับความไว้วางใจให้บริหารงานกระทรวงยุติธรรม กล่าวคือ เป็นปลัดกระทรวงยุติธรรมตั้งแต่วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๙๖ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๐๑ รวมเป็น ๕ ปีเศษ

ศาสตราจารย์สัญญาเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขตุลาการโดยแท้ บิดาของท่านเป็นเนติ-บัณฑิตไทย(สยาม)รุ่นแรก (ร.ศ. ๑๑๖) รับราชการเป็นผู้พิพากษา และถึงแก่อนิจกรรมขณะดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ สภาพแวดล้อมรอบตัวเมื่อครั้งเยาว์วัยเป็นแรงบันดาลใจให้ศาสตราจารย์สัญญาก้าวสู่วิชาชีพตุลาการ ดังที่ท่านเล่าไว้ว่า “พ่อเพื่อนของพ่อ ลูกศิษย์ของพ่อ หนังสือของพ่อ เหล่านี้ทำให้ผมเกิดความเลื่อมใสอยากเป็นผู้พิพากษา” เมื่อท่านมารับราชการเป็นผู้พิพากษา ก็ประสบความสำเร็จขั้นสูงสุดดังกล่าวแล้ว

ศาสตราจารย์สัญญาเป็นตุลาการที่สมบูรณ์แบบ ยึดมั่นในจริยธรรม ได้รับคำยกย่องว่า ชื่อสัตย์สุจริตเป็นเลิศ ปฏิบัติหน้าที่เที่ยงตรง มีอิสระ ปราศจากอคติใด ๆ ถูกต้องตามแนวปรัชญาที่ว่า “จงให้ความยุติธรรมแม้ฟ้าจะถล่มก็ตามที” ท่านมีคติที่ยึดถือประจำใจว่า “อันงานของตุลาการนั้นอะไร

จะมาสำคัญกว่าจิตใจที่บริสุทธิ์ยุติธรรมเป็น
ไม่มี ความรู้ความสามารถและความละเอียด
รอบคอบนั้นเป็นความสำคัญอย่างมากจริง
อยู่ แต่ความบริสุทธิ์ยุติธรรมจากจิตใจเป็น
ความสำคัญอย่างยิ่ง งานตุลาการเป็นงาน
อิสระใครจะมาบังคับความเห็นเราไม่ได้....
ฉะนั้น งานตุลาการจึงเป็นงานที่ต้องไว้ใจตัว
ของตัวเอง ว่าเรามีความบริสุทธิ์ยุติธรรมโดย
ถ่องแท้และมั่นคง และคนเราเมื่อไว้ใจตัวของ
ตัวเองได้แล้ว ก็ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรมใดๆ
ทั้งสิ้น ดังนั้นเขาผู้นั้นแหละย่อมเป็นตุลาการที่
สมบูรณ์” นี่เป็นคติที่ท่านเชิดชูไว้ตลอดชีวิต
ราชการตุลาการ โดยท่านได้คิดนี้มาจากบรรพ-
ตุลาการซึ่งท่านรับใช้ร่วมงานมาหลายยุค
หลายสมัย

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ศาลตรา-
จารย์สัญญาับราชการอยู่ในกระทรวงยุติธรรม
ท่านฝากผลงานสำคัญไว้แก่ศาลยุติธรรมและ
กระทรวงยุติธรรมมากมายส่งผลให้ศาลและ
กระทรวงเจริญก้าวหน้า ในตำแหน่งปลัด
กระทรวง ท่านเป็นผู้ริเริ่มงานสำคัญหลายอย่าง
เช่น จัดให้มีนิตยสารของกระทรวงยุติธรรม
ชื่อว่า “ตุลพาห” เพื่อเผยแพร่ความรู้และ
ข่าวสารทางกฎหมาย ตลอดจนความรู้สาขา
อื่น ๆ แก่ผู้พิพากษาและข้าราชการตุลาการ
ตุลาการ ท่านริเริ่มให้มีการอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษา
กล่าวคือ ผู้ที่สอบคัดเลือกเข้าเป็นผู้พิพากษา
ได้จะต้องเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาผ่านการอบรม
เสียก่อน แล้วจึงจะแต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษา
การตีพิมพ์หนังสือตุลพาหและการอบรมผู้ช่วย
ผู้พิพากษา คงดำเนินมาจนทุกวันนี้ ในตำแหน่ง
ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา ท่านเสนอข้อคิด
ความเห็นอันก้าวหน้าเป็นประโยชน์ต่อการ
ยกร่างคำพิพากษา ในตำแหน่งผู้พิพากษา

ท่านชี้ขาดตัดสินคดีด้วยความรอบคอบเที่ยง
ธรรม เรียบเรียงคำพิพากษาอย่างประณีต ใช้
ถ้อยคำสำนวนสละสลวยกะทัดรัด ให้เหตุผล
ชัดเจนเข้าใจง่าย ชวนให้เห็นคล้อยตามและ
ใช้อ้างอิงได้ ในตำแหน่งตุลาการที่ต้องปกครอง
บังคับบัญชา ท่านควบคุมดูแลงานทั้งด้าน
ธุรการและด้านคดีลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย
รวดเร็ว ในฐานะกรรมการตุลาการ ท่านให้
ความเป็นธรรมแก่ผู้พิพากษาเสมอหน้ากัน
ทุกคน นอกจากนี้ยังควรกล่าวถึงผลงานของ
ท่านอันเกี่ยวพันกับเนติบัณฑิตยสภา ซึ่งท่าน
ทำงานให้ตั้งแต่เป็นเลขาธิการจนเป็นนายก-
เนติบัณฑิตยสภา คือท่านเป็นผู้ริเริ่มให้จัดตั้ง
สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตย-
สภาขึ้น

ผลงานการเรียบเรียงคำพิพากษาของ
ศาสตราจารย์สัญญา ที่ใครจะขอนามาแสดง
พอเป็นเป็นตัวอย่างให้เห็นความสามารถของ
ท่าน มีดังนี้

การจะวินิจฉัยว่าบุคคลใดเป็นเจ้าของ
พนักงานหรือไม่ ท่านวางหลักไว้ว่า “การที่
จะถือว่าบุคคลใดเป็นเจ้าของพนักงานนั้น จะต้อง
พิจารณาโดยจำกัด เพราะความเป็นเจ้าพนักงาน
นั้น มิใช่จะก่อให้เกิดหน้าที่ต้องรับผิดชอบเมื่อ
ตนกระทำผิดขึ้นเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดหน้าที่
แก่บุคคลอื่นอีกด้วย กล่าวคือ เมื่อบุคคลใด
กระทำการบางอย่างต่อบุคคลซึ่งถือว่าเป็น
เจ้าพนักงานตามกฎหมาย เช่น ชัดคำสั่งหรือ
ชัดขวาง แม้การกระทำนั้นไม่เป็นความผิด ถ้า
กระทำต่อบุคคลที่มีใช่เจ้าพนักงาน กฎหมาย
ทางฝ่ายอาญายังบัญญัติเอาการกระทำนั้นเป็น
ความผิด และกำหนดโทษไว้ต่างหากเป็นพิเศษ
ด้วย ซึ่งบุคคลธรรมดาสามัญจะอ้างเอาเช่นนั้น
ไม่ได้ ฉะนั้น การที่จะถือว่าผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน

หรือไม่ นั่น จึงต้องมีความสำคัญที่จะต้องพิจารณาว่าผู้ันได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายหรือไม่ใช่ กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ผู้ใดจะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย ผู้ันจะต้องได้รับการแต่งตั้งโดยถูกต้องตามกฎหมายว่าด้วยการแต่งตั้งข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ หรือมิฉะนั้นก็ต้องเป็นผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งหน้าที่ซึ่งมีกฎหมายระบุไว้โดยเฉพาะเจาะจงให้ถือเป็นเจ้าพนักงาน” (คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๕๓/๒๕๐๓)

เรื่องเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาในคดีหนึ่ง ยื่นคำขอเฉลี่ยทรัพย์สินที่บังคับคดีได้จากลูกหนี้ตามคำพิพากษาคนเดียวกันในอีกคดีหนึ่ง ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๙๐ วรรคสอง ห้ามศาลอนุญาตเว้นแต่ศาลเห็นว่าเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาผู้ยื่นคำขอ ไม่สามารถเอาชำระหนี้ได้จากทรัพย์สินอื่น ๆ ของลูกหนี้ตามคำพิพากษา ท่านกล่าวว่า “ทรัพย์สินอื่น ๆ ของลูกหนี้ตามคำพิพากษาจะต้องมีอยู่เพียงพอที่เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษา คือผู้ร้องขอเฉลี่ยทรัพย์สิน จะสามารถเอาชำระได้ด้วย จึงจะต้องห้ามมิให้ขอเฉลี่ยทรัพย์สินซึ่งยึดขายในคดีอื่น เช่น เป็นเจ้าหน้าที่อยู่ ๑๐,๐๐๐ บาท แต่ลูกหนี้นี้มีเงินในธนาคารที่ยังไม่ถูกยึดอีกเพียง ๕๐๐ บาท จะไม่ให้เจ้าหน้าที่มาขอเฉลี่ยสำหรับเงินที่ขาดอีก ๙,๕๐๐ บาท ดูกระไรอยู่ ฉะนั้น ถ้าเจ้าหน้าที่แสดงได้ว่า แม้ทรัพย์สินของลูกหนี้นี้จะยังมีอยู่อีก แต่ก็ยังไม่เพียงพอจะชำระหนี้แล้ว ศาลก็นำให้เฉลี่ยได้ไม่ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๙๐ วรรคสอง” (คำพิพากษาฎีกาที่ ๖๗๗/๒๕๐๓)

ในส่วนของการวินิจฉัยข้อเท็จจริง มีตัวอย่างเช่น ปัญหาว่ามีข้อตกลงเลิกสัญญา

หรือไม่ ท่านวินิจฉัยว่า “ศาลฎีกาเห็นว่าข้อตกลงนี้มีขึ้นจริง เพราะเหตุผลที่โจทก์สืบให้เห็นมาเป็นลำดับว่า เมื่อจำเลยทำสัญญาจะขายและรับเงินมัดจำไปแล้ว ก็หาได้ขอรังวัดแบ่งแยกโฉนดและทำถนนตามที่ตกลงกันไม่ จนเวลาล่วงเลยมาหลายปี เมื่อฝ่ายโจทก์เร่งรัดเข้าหลายครั้งหลายหน จนกระทั่งถึงให้ทนายความมีหนังสือบอกกล่าวเลิกสัญญาไป จำเลยก็ได้มาตกลงเลิกสัญญากับโจทก์ดังกล่าวแล้วที่จำเลยกล่าวอ้างว่าไม่ได้ตกลงเลิกสัญญา เป็นแต่ว่าหากโจทก์ไม่ยอมได้ที่ดิน จำเลยจะช่วยเหลือบอกขายคนอื่นให้ นั่น ไม่สมด้วยเหตุผล เพราะการพูดเช่นนั้น ประหนึ่งว่าอยู่ที่โจทก์ก็มาขอเลิกสัญญา จำเลยจึงไม่ให้เลิก แต่ที่ปรากฏนั้นเห็นได้ว่ามิใช่เช่นนั้น โจทก์ได้พยายามเป็นอย่างยิ่งแล้วที่จะให้จำเลยปฏิบัติตามสัญญา คือการแบ่งแยกโฉนดและตัดถนน แต่จำเลยก็หาได้กระทำไม่” (คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๒๙/๒๕๐๔)

แม้ศาลตราจารย์สัญญาจะเกษียณอายุราชการจากศาลและกระทรวงยุติธรรมแล้ว แต่ก็ยังผูกพันกับศาลและกระทรวงยุติธรรมมาตลอด ท่านเคยได้รับเลือกจากบรรดาผู้พิพากษาให้เป็นกรรมการตุลาการผู้ทรงคุณวุฒิประเภทข้าราชการบำนาญ ทั้งยังรับเชิญเป็นวิทยากรอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษา ซึ่งท่านก็ให้คติเตือนใจอันมีคุณค่ายิ่งแก่ผู้ช่วยผู้พิพากษาเพื่อยึดถือเป็นหลักในการครองตนและประสิทธิประสาทความยุติธรรม ในการอบรมครั้งหนึ่งท่านแนะนำวิธีที่จะช่วยผู้พิพากษาให้สามารถวินิจฉัยชี้ขาดคดีได้ถูกต้องด้วยความยุติธรรม ความว่า “ต้องทำจิตใจให้เป็นกลาง หมายความว่าทำจิตใจว่าง เวลาคิดเรื่องงานหรือนั่งบัลลังก์จิตของเราต้องบริสุทธิ์ คือแจ่มใสสว่างจ้า

ไม่มีโลก ไม่มีโกรธ ไม่มีหลง....แต่บางทีก็มีมารมาผจญ ผมเองก็เคยถูกผจญเหมือนกัน ถูกเข้าแล้วก็คิดว่าเป็นอย่างไรก็เป็นไป ถึงจะต้องออกก็ออก เมื่อเราเห็นอย่างนี้ว่ายุติธรรม แม้จะกระทบกับการเมือง เป็นอย่างไรก็เป็นกัน ถ้านึกได้อย่างนี้ แสดงว่าจิตว่าง.....การที่ผู้พิพากษามีจิตมั่นคง ผ่องใส ปราศจากอคติ และไม่รวนเรไปในทางหนึ่งทางใด จะทำให้ปฏิบัติหน้าที่อิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีอย่างเป็นธรรมมากขึ้น”

ศาสตราจารย์สัญญาเป็นผู้หนึ่งที่วิถีชีวิตประสบความสำเร็จสูงสุด ท่านเคยเป็นประธานศาลฎีกา ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดทางฝ่ายตุลาการ เคยเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดทางฝ่ายบริหาร ทั้งยังเคยดำรงตำแหน่งสูงทางฝ่ายนิติบัญญัติ กล่าวคือ เป็นรองประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญ เคยเป็นคณบดีคณะนิติศาสตร์และอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทางด้านวิชาการท่านเคยเป็นอาจารย์สอนกฎหมายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านเรียบเรียงตำรากฎหมายไว้หลายเล่ม ได้ตำแหน่งทางวิชาการเป็นศาสตราจารย์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ แม้เช่นนั้นก็ตาม ตำแหน่งต่างๆ ที่กล่าวแล้ว ก็หาใช้สิ่งสูงสุดในชีวิตของศาสตราจารย์สัญญาไม่ สิ่งสูงสุดในชีวิตของท่านคือการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้วางพระราชหฤทัยโปรดเกล้าฯ ให้เป็น

องคมนตรี แล้วต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นประธานองคมนตรี และท่านก็ยังปฏิบัติหน้าที่แทบเบื้องพระยุคลบาทในตำแหน่งนี้มาจนปัจจุบัน

ศาสตราจารย์สัญญาเป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ท่านมีปรัชญาอันเป็นวิถีชีวิตประจำตัวว่า “พยายามที่จะเป็นชาวพุทธที่ดีที่สมบูรณ์ให้ได้” ท่านเล่าว่าได้พบวิถีชีวิตดังกล่าวนี้ตั้งแต่ครั้งอุปสมบทเป็นเวลา ๑ พรรษาเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี ท่านเปรียบเทียบว่า การอุปสมบทคราวนั้นท่านได้มาซึ่งแก้วดวงใหญ่อันมีค่าที่สุด นั่นคือ พระธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านได้มีส่วนเป็นหัวแรงในการตั้งพุทธสมาคม ซึ่งต่อมาก็คือพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ และเป็นที่มาแห่งองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก โดยท่านเคยเป็นนายกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ และปัจจุบันก็เป็นประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ แม้ขณะนี้อายุจะใกล้ ๘๕ ปีบริบูรณ์ แต่ก็ยังมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ซึ่งเชื่อแน่ว่า เนื่องมาแต่ผลบุญในคุณงามความดีที่ท่านบำเพ็ญมาโดยตลอด ประกอบด้วยจิตใจที่ฝึกฝายึดมั่นในธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านคือบรรพตตุลาการท่านหนึ่งที่พึงยกย่องเป็นแบบอย่างของตุลาการรุ่นหลังสืบไป.

หน้าว่าง

หน้าว่าง

๑๐๐ ปี กระทรวงยุติธรรม

หน้าว่าง

ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง กระทรวงยุติธรรม

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนที่จะมีการปฏิรูประบบการศาลนั้น ประเทศไทยได้ประสบวิกฤตการณ์ทางการศาลอย่างร้ายแรง ด้วยสาเหตุอันสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. ความไม่เหมาะสมของระบบการศาลเดิม ซึ่งทำให้เกิดความสับสนล่าช้า ปัญหาที่ว่าศาลหลายศาลมีขอบเขตอำนาจเพียงใด เพราะเขตอำนาจยังล็กสั้นซ้ำซ้อนกันอยู่ นอกจากนี้คดีความก็ค้างทับถมกันมากขึ้น เป็นช่องทางให้ผู้ทุจริตถ่วงเวลาให้คดีที่ตนเสียเปรียบนั้นชักช้าจนกระทั่งไม่อาจพิพากษาคดีให้ถึงที่สุดได้ ยิ่งกว่านั้นการให้ศาลสังกัดฝ่ายบริหารก็ทำให้ตุลาการขาดความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเมื่อเป็นเช่นนี้ความยุติธรรมก็อาจถูกบิดเบือนและเป็นช่องทางให้มีการทุจริตกันได้

๒. ความไม่เหมาะสมของวิธีพิจารณาความตามแบบเดิม อันได้แก่ แนวความคิดในการนำสืบเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย ซึ่งเดิมถือกันว่าจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้มีวิฆเนศ ศาลต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยกระทำความผิดดังที่โจทก์กล่าวหา จนกว่าจะได้ นำสืบพิสูจน์ให้ศาลเชื่อได้ว่าจำเลยบริสุทธิ์ เช่น พิสูจน์ด้วยการดำเนิน ลุยเพลิง นอกจากนี้

ยังมีความไม่เหมาะสมในการไต่สวนจำเลยตามระบบจารีตนครบาล ซึ่งก่อความทุกข์ทรมานแก่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นอย่างยิ่ง เพราะพวกผู้พิพากษา ตระลาการจะตั้งหน้าทำท่าารุณต่อจำเลย เพื่อบีบบังคับให้จำเลยรับสารภาพ ยิ่งกว่านั้นโทษในทางอาญา ก็เต็มไปด้วยความรุนแรง ชนิด “ดาต่อตา ฟันต่อฟัน” ความผิดบางอย่าง หากไม่ได้ตัวผู้กระทำความผิด ผู้ที่เป็นญาติสนิทก็ต้องรับโทษแทน ตลอดจนโทษประหารชีวิตหมดทั้งตระกูล ชนิดเจ็ดชั่วโคตร ซึ่งถือได้ว่าเป็นการขาดเมตตาธรรมและมนุษยธรรมเป็นอย่างยิ่ง

๓. ความบั่นทอนจากต่างประเทศในด้านการศาล ซึ่งได้แก่การที่ไทยต้องขาดเอกราชทางการศาล เพราะศาลไทยไม่มีอำนาจเหนือชนต่างชาติที่อยู่ภายในราชอาณาจักร ทั้งนี้เนื่องจากชาวต่างชาติไม่ไว้วางใจและไม่เชื่อถือในระบบกฎหมายและระบบการศาลไทยว่าจะเป็นหลักประกันความยุติธรรมให้แก่เขาได้

ในเรื่องความไม่เหมาะสมของระบบการศาลและวิธีพิจารณาความในแบบเดิมนั้น รัฐบาลไทยสมัยนั้น ได้ตระหนักเป็นอย่างดี และพยายามแก้ไขอยู่ตลอดมา หากแต่การแก้ไขยังใช้วิธีการแบบเก่า คือ แก้ไขเพิ่มเติมเป็นส่วน ๆ เฉพาะปัญหาเฉพาะหน้าที่เห็นที่สำคัญ ดังนั้นแทนที่จะแก้ไขได้สำเร็จก็กลับซ้ำร้ายเกิดปัญหาใหม่ขึ้นแทนที่ไม่รู้จักจบสิ้น ทั้งนี้เพราะปัญหาการศาลไทยขณะนั้นมากมายเกินกว่าที่จะเยียวยาด้วยการแก้ไขเป็นบางส่วน แต่จะต้องใช้วิธีปฏิรูปใหม่หมดทั้งระบบ สำหรับเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนั้น แม้ในระยะแรกจะมีได้สร้างความสะดวกเรียบร้อยอย่างให้ฝ่ายไทยมากมายนักก็ตาม แต่เรื่องนี้ก็ได้กลายเป็น

การพิจารณาคดีในสมัยที่มีชาวต่างประเทศร่วมพิจารณา คดีด้วย

เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้อำนาจของรัฐบาลไทยในกาลต่อมา ทั้งนี้เพราะประเทศตะวันตกได้เข้ามามีเมืองขึ้นในทางเอเชียเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ชาวเอเชียที่เป็นคนในบังคับประเทศตะวันตกต่างก็ได้รับยกเว้นจากอำนาจศาลไทย เป็นเหตุให้รัฐบาลไทยรู้สึกหนักใจในเรื่องนี้มากขึ้นเป็นลำดับ

ด้วยความบีบคั้นในด้านต่างๆ หลายด้านประกอบกัน ทำให้รัฐบาลไทยในสมัยนั้น

จำเป็นต้องรีบเร่งดำเนินการปฏิรูปกฎหมายและการศาลโดยด่วนที่สุดเท่าที่จะทำได้ นอกจากนี้ยังมีความเคลื่อนไหวของเจ้านายและข้าราชการที่มีหัวก้าวหน้า ซึ่งต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลงในราชการแผ่นดิน เจ้านายและข้าราชการกลุ่มนี้ประกอบด้วย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระสวัสดิวัดน-

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์

วิศิษฐ์ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ พระยามหาโยธา (นกแก้ว คชเสนี) พระยาอภัยพิพิธ (สุนทรสาตราภัย) จมื่นไวยวรนาถ (บุศย์ เพ็ญกุล) ขุนปฏิภานพิจิตร (หรรุ่น) ในความเห็นของท่านเหล่านี้ปรากฏอยู่ในคำกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน^๑ ซึ่งกล่าวถึงภัยอันตรายอันอาจมาถึงประเทศไทยได้จากชาตินิโอรป โดยชาตินิโอรปอาจหาสาเหตุต่างๆ มาเบียดเบียนได้ โดยเฉพาะอ้างว่าประเทศไทยจัดการบ้านเมืองไม่เรียบร้อย ไม่ให้ความยุติธรรมเสมอหน้ากัน ความหวาดเกรงของเจ้านายและข้าราชการกลุ่มนี้นับว่ามีเหตุผลอันสมควร เพราะกระบวนการยุติธรรมของไทยในขณะนั้น อยู่ในสภาพที่ไม่อาจยังความสงบสุขหรือสร้างความเป็นธรรมให้แก่สังคมได้ ซึ่งชาวตะวันตกเองก็ไม่ยอมอยู่ภายใต้บังคับของศาลไทย เพราะเกรงว่าจะไม่ได้รับ

ความยุติธรรมตามแบบฉบับของชาวตะวันตกนั่นเอง

ความคิดที่จะปรับปรุงการศาลไทยได้เกิดขึ้นตั้งแต่ ร.ศ. ๑๐๔ (พ.ศ. ๒๔๒๘) เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดให้พระเจ้าน้อยยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร ซึ่งขณะนั้นยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่น เรียบเรียงความคิดที่จะใช้ในการศาลต่อไปขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย แต่ไม่อาจหาหลักฐานได้ว่า แผนงานที่กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงเรียบเรียงสำหรับศาลยุติธรรมนั้นเป็นอย่างไร เพียงแต่ได้ทรงกล่าวถึงความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องปรับปรุงการศาลไทยไว้ว่า

“การในศาลสถิตยุติธรรมบัดนี้ก็เป็นการจำเป็นจะต้องทำ ไม่ทำไม่ได้อยู่แล้ว และการที่จะทำนั้นไม่ได้โดยเร็วกว่า ๒ ปี”^๒

กรมหลวงพิชิตปรีชากร

๑ เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓ พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ หม่อมสนธิท กฤดากร ๒ มีนาคม ๒๔๑๐, หน้า ๓

๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร. ๔ ย. ๑/๙

ต่อมาในวันที่ ๓ สิงหาคม ร.ศ. ๑๐๙ (พ.ศ. ๒๔๓๓) พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณได้ทรงเรียบเรียงความเห็นในการที่จะจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย ดั่งมีข้อความว่า :

ข้อ ๑ ในกระทรวงกลางนี้ มีที่ว่าการ ปลัดทูลฉลอง ๑ แบ่งหน้าที่ออกเป็น ๓ กอง คือ

(ก) กองร่าง มีสมุ่บาญชี ๑ เสมียน เอก โท สามัญ

(ข) กองรับแลส่งหนังสือ มีสมุ่บาญชี ๑ เสมียน เอก โท สามัญ

(ค) กองรายงาน มีสมุ่บาญชี ๒ เสมียน เอก โท สามัญ

ในกระทรวงนี้ ปลัดทูลฉลองเป็นผู้บังคับการทั่วไป มีเสมียนตรง ๑ แลที่ปรึกษา กฎหมายต่างประเทศ ๑ แลผู้ช่วย แลล่ามจีน พม่า ฝรั่งเศส แหก

ข้อ ๒ กรมเก็บบาญชีหนังสือราชการ ต่าง ๆ แลค่าปรึกษาตัดสินสารบบความทุก ๆ ศาล ปลัดบาญชีผู้หนึ่ง ได้เป็นเจ้าของกรมบังคับบัญชา ในกรมนี้แบ่งเป็น ๒ กอง คือ

(ก) กองเก็บสารบบบาญชีแลรักษา หนังสือ มีสมุ่บาญชี ๑ เสมียน เอก โท สามัญ

(ข) กองลงพิมพ์ มีปลัดกรม ๑ เสมียน เอก โท สามัญ

ข้อ ๓ กรมคลัง เป็นเจ้าพนักงานคลัง สำหรับกระทรวงยุติธรรม มีเจ้ากรมผู้ ๑ ได้บังคับบัญชาปลัดกรมผู้หนึ่ง แลกรมคลังนี้เป็น ๓ กอง คือ

(ก) กองบาญชีเงิน แลเบิกเงิน มีสมุ่บาญชีนาย ๑ เสมียน เอก โท สามัญ

(ข) กองจ่าย มีสมุ่บาญชี ๑ เสมียน เอก โท สามัญ

(ข) กองเก็บรักษาเงิน (ฤาตรวจบาญชี) มีสมุ่บาญชีนาย ๑ เสมียน เอก โท สามัญ

ข้อ ๔ กรมรับฟ้อง เป็นเจ้าพนักงาน สำหรับคดีฟ้องประทับฟ้องส่งไปตามศาลที่ได้พิจารณา มืออธิบดีผู้รับฟ้องได้บังคับบัญชา ๑ ปลัดกรม ๑ ในกรมนี้แบ่งออกเป็น ๓ กอง คือ

(ก) กองรับแลคดีเทียบฟ้อง มีสมุ่บาญชี ๑ เสมียน เอก โท สามัญ

(ข) กองสั่งแลปรึกษาฟ้อง ย่นความ ในฟ้อง มีสมุ่บาญชีนาย ๑ เสมียน เอก โท สามัญ

(ข) กองประทับฟ้องแลเก็บค่าธรรมเนียม สมุ่บาญชี ๑ เสมียน เอก โท สามัญ ในกองประทับฟ้องอธิบดีเป็นผู้ประทับ

ข้อ ๕ กรมออกกฎหมายแลเก็บรายงาน มีเจ้ากรม ๑ สมุ่บาญชี เสมียน เอก โท สามัญ แลนักการผู้เดินหมายมากแลน้อยตามสมควร

ข้อ ๖ กรมอัยการเป็นเจ้าพนักงาน สำหรับเป็นโจทก์เป็นทนายในความแผ่นดินคือ ความนครบาลซึ่งมีโทษในลักษณะอาญาหลวง อันเป็นอุกฤษโทษมหันตโทษ แลเป็นเจ้าพนักงานที่ปรึกษากฎหมายของข้าราชการ มีตำแหน่ง เจ้ากรม ๑ เนติบัณฑิต ๔

เสมียน เอก โท สามัญ

ข้อ ๗ ศาลราชอาณาจักร มืออธิบดี ผู้พิพากษา ๑ ผู้พิพากษา ๒ ผู้พิจารณา (ตาม

มากแลศาลน้อยกำหนดยังไม่ได้) ปลัดบัญชา
สำหรับ ๑ สมุขบัญญัติสำหรับจดหมายเหตุ

เสมียน เอก โท สามัญ

ในศาลนี้มีที่พิภกษาพิจารณาแห่ง ๑
มีที่ว่าการสำหรับทำบาญชี้จดหมายเหตุแล
เรียงคำปฤกษาดัดสินแลเก็บคัดเทียบสำนวน
ความในระหว่างพิจารณาแห่ง ๑

ข้อ ๘ ศาลนครบาล ๑ ศาลแพ่ง
เกษม ๑ ศาลแพ่งกลาง ๑ ศาลสรรพากร และ
มรฎก ๑ ศาลต่างประเทศ ๑ รวม ๕ ศาลนี้
มีตำแหน่งที่เจ้าพนักงานเหมือนศาลราชอาณาจักร

ข้อ ๙ ศาลอุทธรในความหลวง ๑ แล
ศาลอุทธรในความแพ่ง ๒ ศาลนี้มีหน้าที่เจ้า-
พนักงานเหมือนกัน คืออธิบดีผู้พิภกษา ๑
ผู้พิภกษา ๔ ผู้พิจารณา ๔ ปลัดบาญชี้ ๑

สมุขบัญญัติ ๒ เสมียน เอก โท สามัญ ตาม
สมควร

ข้อ ๑๐ ศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลอุทธรที่สุด
นั้นเป็นศาลวิเสศที่จะโปรดเกล้าฯ ดั้งขึ้นเป็น
คราว ๆ ศาลนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่ในกระทรวงยุติธรรม
แลไม่มีเจ้าพนักงานผู้พิภกษาผู้พิจารณาเป็น
กำหนดแน่

ในที่สุดในปลายปี ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ.
๒๔๓๔) รัฐบาลไทยก็ได้ออกประกาศตั้ง
กระทรวงยุติธรรมขึ้น ประกาศนี้ลงวันที่ ๒๕
มีนาคม ร.ศ. ๑๑๐ แต่ลงประกาศในราชกิจจา-
นุเบกษานับประจำวันที่ ๑๐ เมษายน ร.ศ.
๑๑๑ โดยมีพระเจ้าอนงยาเธอพระองค์เจ้า-
สวัสดิโสภณ ซึ่งต่อมาดำรงพระยศเป็นกรม

พระสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์ เป็นเสนาบดีพระองค์
แรก รายละเอียดในประกาศดังกล่าวมีดัง
ต่อไปนี้คือ

ประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรม^๕

มีพระบรมราชโองการ มานพระ-
บันฑูรสุรสิงหนาทดำรงสเหนือกเกล้าสั่งว่าทุก
วันนี้คดีของราษฎรซึ่งเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน
อยู่ตามโรงศาลต่าง ๆ ทั้งปวงนั้นมีมากขึ้น
ทุกวัน เพราะอาไศรย์ราษฎรพลเมืองมีการ
ค้าขายเกี่ยวข้องพัวพันถึงกันมากขึ้นประการ
หนึ่งศาลที่จะพิจารณาคดีของราษฎรนั้นก็
แยกย้ายอยู่หลายกระทรวง ทั้งผู้พิจารณาแล
ผู้พิภกษาก็อยู่ในที่ต่างกัน ผู้พิภกษาจะ
บังคับความชี้ขาดปรับสัดยัดตัดสินก็อาไศรย์แต่
ในถ้อยคำสำนวนที่ในกระตาศสมุด ไม่ได้เห็น
ด้วยจักษุในการพิจารณาเลย จึงเปนช่องอุบาย
ทางทุจริตของตระลาการแลคู่ความ แม้แต่
อย่างต่ำก็เป็นทางที่จะชักประวิงให้ความลำ
ไปได้ต่าง ๆ คดีของราษฎรจึงได้คั่งค้างทับถม
อยู่ตามกระทรวงโรงศาลนั้นมากขึ้นทุกที กว่า
จะแล้วได้แต่ละเรื่องก็ช้านาน เป็นการเสีย
เวลาทำมาหากินของราษฎรได้ความลำบาก
ในเรื่องนี้เป็นอันมาก

ได้ทรงพระราชดำริห์จะแก้ไขเหตุการณ์
เหล่านี้ให้เรียบร้อยดีขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่
อาณาประชาราษฎรทั่วพระราชอาณาจักร
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวง
ยุติธรรมขึ้นได้บังคับบัญชาคดีความทั้งปวง
ตามที่จะกล่าวต่อไปนี้

ข้อ ๑ กระทรวงยุติธรรมนี้ มีเสนาบดี
เป็นประธานเพื่อจะได้บังคับแลแก้ไขการขัดข้อง

๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ แผ่นที่ ๒, ๑๐ เมษายน ร.ศ. ๑๑๑ หน้า ๙-๑๒

ในคดีแล้วรับผิดชอบในการพิพากษาแลพิจารณา
เป็นไปโดยสะดวกและเป็นยุติธรรมมีหน้าที่แผนก
หนึ่งต่างหากจากการพิพากษาแลพิจารณา
คดีนั้น และมีเจ้าพนักงานสำหรับกระทรวง
ตามสมควร

ข้อ ๒ สรรพคดีทั้งปวงที่ได้พิจารณา
อยู่ในกระทรวงต่าง ๆ คือ ศาลนครบาล ๑ ศาล
แพ่งเกษม ๑ ศาลแพ่งกลาง ๑ ศาลกรมวัง ๑
ศาลอาญานอก ๑ ศาลอุทธรณ์มหาดไทย ๑
ศาลกรมนา ๑ ศาลกรมท่ากลาง ๑ ศาลกรม
ท่าซ้าย ๑ ศาลกรมท่าขวา ๑ ศาลสรรพากร ๑
ศาลธรรมการ ๑ รวมทั้งศาลฎีกาด้วยเป็น
๑๖ ศาล กับศาลฝ่ายพระราชวังบวรที่ตั้งอยู่
ในกรุงเทพฯ ได้พิจารณาคดีทั้งปวงแลที่ขึ้น
อยู่แก่อธิบดีกรมต่าง ๆ นั้น ให้ยกคดีเหล่านี้
กับผู้พิจารณาตระลาการในกระทรวงศาลทั้ง
ปวง มารวมยังศาลสถิตย์ยุติธรรมที่ตั้งขึ้นเป็น
กระทรวงใหญ่ได้บังคับบัญชาคดีทั้งปวงเป็น
แห่งเดียวกัน

ข้อ ๓ ศาลทั้งปวงที่ได้พิจารณาคดี
มาแต่เดิมนั้นมากกว่าที่สมควรแก่กาลบัดนี้
นี้ไป ให้แบ่งตัดศาลเหล่านี้เสียบ้างรวมกันบ้าง
ให้คงมีศาลใหญ่อยู่แต่ ๗ ศาล คือ ยกศาลฎีกา
เรียกเป็นศาลอุทธรณ์คดีหลวง ๑ ศาลอุทธรณ์
มหาดไทยเป็นศาลอุทธรณ์คดีราษฎร์ ๑ ศาล
นครบาลกับศาลอาญานอก รวมเรียกว่าศาล
พระราชอาญา ๑ ศาลแพ่งเกษม ศาลกรมวัง
ศาลกรมนา รวมกันเรียกศาลแพ่งเกษม ๑
ศาลแพ่งกลาง ศาลกรมท่ากลาง ศาลกรม
ท่าซ้าย ศาลกรมท่าขวา ศาลธรรมการ ศาล
ราชตระกูล รวมกันเรียกว่า ศาลแพ่งกลาง ๑
ศาลสรรพากร ศาลมรฎก รวมกันเรียกว่าศาล
สรรพากร ๑ ศาลต่างประเทศคงตามเดิม ๑
รวมเป็น ๗ ศาลเท่านั้น

ข้อ ๔ จะโปรดเกล้าฯ ให้มีอธิบดีสำหรับ
พิพากษาบังคับบัญชาในการพิจารณาคดีใน
ศาลนั้น ๆ เฉพาะศาล และมีผู้พิจารณาสำหรับ
ศาลโดยระเบียบมากน้อยตามสมควร ส่วน
คดีเท่าที่ก้าวกายไขว้กระทรวงกัน (เป็นต้น
ว่า ความในศาลธรรมการ ที่เป็นนครบาล)
นั้นก็ให้จัดยกไปว่าตามศาลที่เป็นเจ้าหน้าที่
ในศาลนั้น ๆ ให้เรียบร้อยตามรูปความ

ข้อ ๕ ราษฎรที่มีอรรถคดีทุกวันนี้
บางคนก็ไปฟ้อง ณ ศาลหลวง ก็บางคนทำ
เรื่องรាយยื่นต่ออธิบดี เจ้ากระทรวงศาลต่าง ๆ
เป็นการยุ่งก้าวกายมีเหตุที่แย่งกระทรวงกัน
เป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรม
รับฟ้องขึ้นในกระทรวงยุติธรรมอีกกรม ๑ สำหรับ
รับฟ้องแลเรื่องราวทั้งปวงของราษฎรที่จะ
เกิดใหม่ ให้ผู้ประทับฟ้องประทับไปยังศาลทั้ง
๗ นั้น ให้ถูกต้องด้วยพระธรรมนูญ แลตาม
รูปความที่เป็นแห่ง ฤาอาญา มิให้ประทับตาม
ความเปนพิเศษแห่งบุคคล ดังเป็นมาแล้วแต่
เดิม และห้ามมิให้ราษฎรที่มีอรรถคดี ไปทำ
เรื่องรายนออธิบดีเจ้ากระทรวงแลกรมอื่น ๆ
เว้นไว้แต่เรื่องราวร้องทุกข์ หรือร้องกล่าว
ด้วยเรื่องในกระทรวงนั้น ๆ

ข้อ ๖ เมื่อยกศาลฎีกาไปเป็นศาล
อุทธรณ์คดีหลวงในกระทรวงยุติธรรมสำหรับ
พิจารณาความอุทธรณ์คำพิพากษาคัดสินของ
ศาลดำนั้นแล้ว ให้ยกฎีกาทั้งปวงที่ยังค้าง
อยู่ไปพิจารณาทั้งสิ้นด้วย ส่วนความที่เป็นฎีกา
ต่อไปนั้น ให้ราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายได้ แต่ใน
การกล่าวโทษคำพิพากษาศาลอุทธรณ์คดีหลวง
และศาลอุทธรณ์คดีราษฎร์ แลกกล่าวโทษ
เสนาบดีเจ้ากระทรวงทั้งปวง ถ้าในข้อความ
ร้องทุกข์ที่ไม่เกี่ยวในเรื่องเปนความ ฎีกาชนิดนี้
เป็นอย่างสูงสุดที่ควรจะได้รับพระบรมราชา-

วินิจฉัยในคดีนั้น ถ้ามีเหตุจะต้องพิพากษาพิจารณาได้ส่วนไป จะไปโปรดเกล้าฯ ทรงตั้งองคมนตรีเป็นครั้งคราวให้ชำระได้ส่วน ฎาเรียงความเห็นทูลเกล้าฯ ถวายเป็นการพิเศษ ฎาจะโปรดเกล้าฯ ให้ที่ประชุมเสนาบดีปรึกษาตัดสินความอื่นนอกจากนี้ ห้ามมิให้ราษฎร

ทำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวาย

ข้อ ๗ วิธีเก็บค่าธรรมเนียมแลค่า ๑๐ ลดความซึ่งใช้อยู่ในโรงศาลทั้งปวงมาแต่ก่อนนั้น ให้เลิกเสีย ให้คงอยู่แต่ ๑๐ ลดความมรฎก นอกนั้นให้เก็บตามอัตราที่ได้ตั้งพิกัดไว้ใหม่ในตารางดังนี้

ชื่อค่าธรรมเนียม	ศาลหัวเมืองทั้งปวง	ศาลกงตระเวน	ศาลในกระทรวงยุติธรรมแลศาลข้าหลวง	ศาลอุทธรณ์ในกระทรวงยุติธรรม	ศาลฎีกา
ฟ้อง	๔ บาท	๔ บาท	๑๐๐ ละ ๒ กิ่งตามรูปความ	๑๐๐ ละ ๔ ตามรูปความ	๑๐๐ ละ ๖ ตามรูปความ
ประกัน	๒ บาท	๒ บาท	๒ บาท	๒ บาท	๒ บาท
สืบ	๖ บาท	๖ บาท	๖ บาท	๖ บาท	๖ บาท
ตัดสิน	๘ บาท	๘ บาท	๒๐ บาท	๔๐ บาท	๘๐ บาท
ทูลเกล้าฯ	๔ บาท	๔ บาท	๔ บาท	๔ บาท	๔ บาท
ยอม	๖ บาท	๖ บาท	๑๐ บาท	๒๐ บาท	-
คัดสำเนา	๔ บาท	๔ บาท	๔ บาท	๔ บาท	๔ บาท

ข้อ ๘ ค่าธรรมเนียมความซึ่งฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยต้องเสียนั้น แต่นี้ต่อไปให้ผู้แพ้อต้องเสียฝ่ายเดียว

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๕ เดือนมีนาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๐ เป็นวันที่ ๘๕๓๖ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

หลังจากพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณทรงเป็นเสนาบดีได้เพียง ๒ ปี ก็เกิดวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศ ใน ร.ศ. ๑๑๒ ซึ่งกระทบถึงเอกราชของประเทศไทย พระองค์ทรงได้รับมอบหมายให้ไปราชการทางยุโรป จึงทรงกราบ

ถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ทรงรับตำแหน่งแทนในวันที่ ๒๘ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๓ และได้ทรงกราบถวายบังคมลาด้วยทรงประชวรเป็นพระโรคซึ่งพันวิสัยที่จะรักษาได้ ใน ร.ศ. ๑๑๕ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ซึ่งต่อมาทรงดำรงพระยศเป็นกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้ทรงเป็นเสนาบดีองค์ที่ ๓ ตั้งแต่ ร.ศ. ๑๑๔ ซึ่งทรงได้ปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลไทยอย่างมากมาย จนถึง ร.ศ. ๑๒๙ จึงทรงกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์
กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์

กระทรวงยุติธรรมได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดมาโดยในปี ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) ได้มีประกาศให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรมกับพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗ เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงราชการกระทรวงยุติธรรมและศาลยุติธรรมให้ดีขึ้นกล่าวคือในกระทรวงยุติธรรมให้มีเสนาบดีเป็นประธาน บังคับและแก้ไขข้อขัดข้องในคดีและรับผิดชอบให้การพิจารณาพิพากษาเป็นไปโดยสะดวกและยุติธรรม มีหน้าที่แยกเป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากการพิจารณาและพิพากษาคดี ส่วนศาลทั้งปวงตามประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมนั้นให้ยกเลิกเสีย คงให้แบ่งเป็น ศาลฎีการับผิดชอบต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และมีศาลชั้นอยู่ในกระทรวงยุติธรรมอีก ๒ ประเภท คือ ศาลสถิตยยุติธรรมกรุงเทพฯ ได้แก่ ศาลอุทธรณ์ ศาลพระราชอาญา ศาลแพ่ง ศาลต่างประเทศ และศาลไปริสภา กับ ศาลหัวเมืองอีกประเภทหนึ่ง

ต่อมาได้มีประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ แยกหน้าที่ราชการกระทรวงยุติธรรมเป็นฝ่ายตุลาการส่วนหนึ่ง และฝ่ายตุลาการส่วนหนึ่งและยกศาลฎีกา ซึ่งยังมีได้รวมอยู่ในกระทรวงไต่และเป็นพระราชธุระพิเศษอยู่ส่วนหนึ่งมารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรม และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งอธิบดีศาลฎีกาในเวลาต่อมา เพื่อเป็นประธานในแผนกตุลาการ

ในส่วนระเบียบราชการนั้น ตามประกาศที่กล่าวให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจและหน้าที่บังคับบัญชาและรับผิดชอบทั่วไปและบรรดาราชาการอันนับว่าเป็นส่วนราชการในกระทรวงให้เป็นหน้าที่เสนาบดีบังคับบัญชาได้สิทธิขาดโดยลำพัง แต่ในส่วนที่เป็นฝ่ายตุลาการนั้นให้เสนาบดีที่ปรึกษาหารือและฟังความเห็นของอธิบดีศาลฎีกาแล้วและวินิจฉัยบังคับบัญชาไปตามที่ตกลงกัน หรือถ้ามีความ

๔ ตั้งแต่เมษายน ร.ศ. ๑๓๑ ตามประกาศจัดระเบียบกระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ ๓ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑

เห็นแตกต่างกันก็ให้เสนาบดีพร้อมด้วยอธิบดีศาลฎีกานำความกราบบังคมทูลเรียนพระ-ราชปฏิบัติ นอกจากนี้ให้ศาลฎีกามีหน้าที่ดำริวางระเบียบราชการแผนกตุลาการและนำความเห็นเสนอเสนาบดีตลอดจนถึงการตั้งและผลัดเปลี่ยนหรือเลื่อนตำแหน่งผู้พิพากษาส่วนการแก้ข้อขัดข้องปัญหาที่เกี่ยวข้องด้วยกฎหมายนั้นเป็นหน้าที่อธิบดีศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัยถ้ามีข้อใดซึ่งจำจะต้องเรียนพระราชปฏิบัติให้อธิบดีศาลฎีกานำขึ้นกราบบังคมทูลเรียนพระราชปฏิบัติโดยตรงได้

ประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. ๒๔๕๕ นี้ได้ถูกยกเลิกโดยประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรมลงวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ตามประกาศฉบับหลัง ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นประธาน มีหน้าที่รับผิดชอบบังคับบัญชาข้าราชการฝ่ายตุลาการและตุลาการ นอกจากการพิจารณาและพิพากษาคดีในศาลซึ่งเป็นอำนาจอิสระของผู้พิพากษา แต่เพื่อให้เสนาบดีมีโอกาสตรวจตราราชการในศาลยุติธรรมให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจนั่งกำกับการพิจารณาปรึกษาคดีในศาลยุติธรรมได้ทุกศาล

ศาลฎีกาคงรวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรมโดยมีอธิบดีเป็นผู้รับผิดชอบรักษาการในศาลนั้นให้เรียบร้อยถูกต้องตามแบบแผน

มีอำนาจที่จะตั้ง ผลัดเปลี่ยน ปลดและบังคับบัญชาพนักงานในศาลทุกตำแหน่ง แต่ไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการตั้ง และผลัดเปลี่ยนหรือเลื่อนตำแหน่งผู้พิพากษาอีกต่อไป การที่จะตั้ง เลื่อนย้ายหรือปลดผู้พิพากษานั้น ตกเป็นหน้าที่ของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมที่จะนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ซึ่งต่อมาราชการในส่วนนี้ได้มีพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลสมัยยิ่งขึ้น และส่งเสริมสมรรถภาพของผู้พิพากษาดลอดจนกวตขันในทางวินัยและมารยาท เพื่อรักษาไว้ซึ่งความเที่ยงธรรมและความเชื่อถือไว้วางใจของประชาชนในราชการศาลยุติธรรมและในพระธรรมนุญศาลยุติธรรม ฉบับปัจจุบันคือฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๗ ก็ได้บัญญัติให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบในงานธุรการของศาลทั้งหลาย แต่การดำเนินการพิจารณาคดีรวมตลอดถึงการที่จะมีคำสั่งหรือคำพิพากษาบังคับคดีให้เสร็จเด็ดขาดไปนั้น ให้อยู่ในดุลพินิจของศาลโดยเฉพาะ และศาลยุติธรรมก็คงแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา โดยมีประธานศาลฎีกาเป็นผู้วางระเบียบราชการฝ่ายตุลาการของศาลทั้งหมดเพื่อให้กิจการของศาลดำเนินไปโดยเรียบร้อยและเป็นระบบเดียวกัน ทั้งนี้โดยอนุมติของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

บทบาทและฐานะของ กระทรวงยุติธรรมในอดีต

จะเห็นได้จากความมุ่งหมายของการก่อตั้งกระทรวงยุติธรรมที่สำคัญก็คือการรวมศาลเข้าไว้ด้วยกันเป็นกระทรวงหนึ่งโดยนัยที่จะแยกอำนาจตุลาการจากรัฐการหรืออำนาจบริหาร ให้เป็นอำนาจคนละแผนก โดยมีเสนาบดีเป็นประธานเพื่อจะได้บังคับแลแก้ไขข้อขัดข้องในคดี และรับผิดชอบให้การพิพากษาแลพิจารณาให้เป็นไปโดยสะดวกและเป็นยุติธรรมมีหน้าที่ต่างหากจากการพิพากษาและพิจารณาคดี คือในการวินิจฉัยบทกฎหมายเป็นหน้าที่ผู้พิพากษาไม่เกี่ยวข้องกับเสนาบดี แต่เสนาบดีต้องจัดให้ผู้พิพากษาทำหน้าที่ได้โดยสะดวกไม่ติดขัด เป็นการจัดให้มีผู้ใหญ่ขึ้นนายหนึ่งเป็นพี่เลี้ยงดูแล^๑ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีการแย่งอำนาจกันระหว่างกระทรวงยุติธรรมและกระทรวงนครบาล โดยภายหลังจากการตั้งกระทรวงยุติธรรมได้เพียงปีเดียวก็ได้มีประกาศเกี่ยวกับศาลกรมองตระเวรในกระทรวงนครบาล ว่ากำหนดอำนาจศาลกรมองตระเวร ให้มีขึ้น ๕๐ ที่ จำตาราง ๖ เดือนหรือปรับต่ำกว่า ๒ ชั่งลง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า

กระทรวงนครบาลยังคงศาลนครบาลไว้เช่นเดิมเป็นแต่เปลี่ยนชื่อเป็นศาลกรมองตระเวรและอ้างว่าเป็นศาลที่พิจารณาสอบสวนโจรผู้ร้ายซึ่งกระทำผิดล่วงพระราชกำหนดกฎหมายมีพระราชอาญาโทษหลวง^๒ คล้ายกับว่าเป็นอำนาจสอบสวนไม่ใช่ลงโทษ แต่แท้จริงแล้วก็คือการทำหน้าที่เป็นศาลยุติธรรมมีอำนาจลงโทษจำคุกและปรับนั่นเอง ซึ่งเรื่องนี้กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ก็ทรงเห็นว่ากรมพระนครบาลเป็นเจ้าของหน้าที่จับโจร เมื่อโจรมาถึงก่อนการทั้งหลายก็ต้องเป็นไปตามกระทรวงนครบาลเห็นชอบ กระทรวงยุติธรรมจะมาข้องแวกก็ยากเพราะความคิดที่ว่าศาลสถิตย์ยุติธรรมเป็นศาลที่มีอำนาจเหนือศาลทั้งปวงนั้นยังเป็นความคิดใหม่^๓

อย่างไรก็ดีในที่สุด เมื่อปลายปี ร.ศ. ๑๑๑ ก็ได้มีพระราชบัญญัติยกเลิกอำนาจกระทรวงนครบาลที่มากำวักอำนาจตุลาการโดยตั้งศาลโปริสภา ให้สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม เป็นอันได้มีการแยกอำนาจตุลาการจากฝ่ายบริหารได้สำเร็จเป็นครั้งแรกในประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตามยังปรากฏว่ากรมพระนครบาลซึ่งเป็นผู้บังคับการคุุคตะรางได้ขัดขึ้นกรรณการศาลรับสั่งที่สะสร้างความโทษหลวงที่ค้างค้างเสมอ ๆ จนถึงในปี ร.ศ. ๑๑๖ จึงต้องมีประกาศอีกฉบับหนึ่งว่าด้วยหน้าที่ราชการระหว่างกระทรวงนครบาลและกระทรวงยุติธรรมให้ยกถ้อยคำสำนวนของกรมที่เกิดขึ้นใหม่ เรียกว่า กองไตสวน โทษหลวงมามอบให้กรมอัยการ

๑ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระราชบัญญัติในปิดยุบ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กองหลวงโทษ, ร.ศ. ๑๒๐), หน้า ๑๕๒

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙

ในกระทรวงยุติธรรม จึงเป็นการสิ้นสุดของการใช้อำนาจตุลาการในฝ่ายบริหารนับแต่บัดนั้น

เมื่อได้ตัดอำนาจกรมพระนครบาลในการชำระความลงแล้ว ความเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั้งแพ่งและอาญาทั้งปวงก็ขึ้นกับศาลปรีศภา ซึ่งใน ร.ศ. ๑๑๓ ได้เพิ่มขึ้นเป็น ๔ ศาล และใน ร.ศ. ๑๑๔ ได้ลดลงเหลือ ๓ ศาล และมีอำนาจครอบคลุมพื้นที่ในกรุงเทพมหานคร

ประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมนั้นแม้จะได้อำนาจศาลทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกันแต่ก็หาได้รวมศาลในหัวเมืองเข้าไว้ไม่ เป็นแต่ให้อุทธรณ์จากศาลหัวเมืองเข้ามายังศาลอุทธรณ์กรุงเทพฯ จนกระทั่งได้มีการตั้งข้าหลวงพิเศษจัดการศาลในหัวเมือง เมื่อ ร.ศ. ๑๑๕ โดยกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงเป็นสภานายกข้าหลวงพิเศษจัดการศาลในหัวเมือง และเมื่อทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมก็ยังทรงเป็นสภานายกข้าหลวงพิเศษจัดการศาลในหัวเมืองเช่นเดิม ซึ่งก็ได้มีการจัดราชการศาลยุติธรรมจนสำเร็จทั่วราชอาณาจักร โดยมีประกาศตั้งศาลมณฑลพายัพและมณฑลมหาสารคามใน พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นที่สุด

บทบาทของกระทรวงยุติธรรมในอดีตนอกจากจะเน้นในด้านการรวมศาลเข้าไว้ด้วยกัน โดยมีแนวความคิดในเรื่องการแยกอำนาจตุลาการออกจากอำนาจบริหารดังกล่าวมาแล้ว กระทรวงยุติธรรมยังมีบทบาทในด้านการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนซึ่งแต่เดิมได้เป็นปัญหาอันร้ายแรงสะสมพอกพูน

จนเหลือกำลังจะแก้ไขเยียวยาได้ในระบบดั้งเดิม ซึ่งจะเห็นได้จากลายพระหัตถ์ที่กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนหนึ่งว่า

“กำลังความรู้แลเครื่องมือหรืออำนาจของผู้พิพากษาระลาการกับกำลังความรู้แลเครื่องมือหรืออำนาจของคู่ความหรือโจรผู้ร้ายเสียเปรียบต่างกันมากแลยิ่งเสียเปรียบกันทุกวันไป....” และ “จนถึงที่สุด ซึ่งผู้ต้องฟ้องต้องคดีอาจจะตีฟันแลหาเหตุใส่โทษแก่โจทก์และพยานจนถึงทุบัติเจ้ากรมอัยการแลพื้นแห่งระลาการ หรือกระทำหยาบข้าต่อผู้ที่จำต้องเกี่ยวข้องกับการตามหน้าที่ให้ได้รับความเจ็บป่วยได้ตามอำเภอใจ โดยหาโทษทุกขภัยมิได้ ปรากฏเป็นที่สุดถึงปานฉะนี้ เวลาแลคนการระงับถ้อยความ ก็จำต้องถึงความพินาศฉิบหายจนถึงไม่มีเป็นที่สุดอยู่เอง”^๔

ข้อความดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความตกต่ำของอำนาจตุลาการจนดูเหมือนว่าบ้านเมืองไม่มีชื่อ ไม่มีแป เมื่อเป็นเช่นนี้กระทรวงยุติธรรมจึงอยู่ในฐานะที่จะต้องทำให้อำนาจตุลาการได้เป็นที่เกรงขามของผู้คนและแสดงให้เห็นอย่างจริงจังว่าประชาชนจะได้รับความยุติธรรมโดยสมบูรณ์ต่อเมื่อผ่านการพิจารณาพิพากษาคดีจากศาลสถิตยุติธรรมเท่านั้น ซึ่งเริ่มตั้งแต่การชำระสะสางอรรถคดีที่ค้างค้ำทับถมกันมานาน ปรับปรุงด้านกำลังคน ซึ่งต้องแก้ไขทั้งในด้านความรู้ ความสามารถ ความประพฤติ และความรับผิดชอบ ปรับปรุงวิธีพิจารณาคดีให้เป็นไปโดยสะดวกรวดเร็ว และขจัดการทุจริตของเจ้าหน้าที่ตลอดจนผู้พิพากษาทั้งหลาย ยกเลิกการใช้

๔ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร. ๕ บ. ๓/๒

วิธีจารีตนครบาลซึ่งเป็นการทรมานผู้ต้องหา ให้รับสารภาพด้วยวิธีการต่าง ๆ อันทารุณ โหดร้าย ตลอดจนการจับญาติพี่น้องผู้ต้องหา มาจำแทนตัว นอกจากนี้ยังเอาใจใส่ดูแลติดตาม ผลในงานต่าง ๆ ของผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่ ศาล อีกทั้งมีการรวบรวมสถิติการปฏิบัติงาน ของศาลต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการเร่งรัดการ

พิจารณาคดี ซึ่งนับแต่ได้มีการก่อตั้งกระทรวง ยุติธรรมเป็นต้นมา ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ในด้านการอำนวยความสะดวกยุติธรรมอย่าง ขนานใหญ่จนอาจจะเรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลง ชนิดชุกครากถอนโคน ทำให้ศาลยุติธรรม ได้รับความเชื่อถือและไว้วางใจจากประชาชน ทั่วไป トラบเท่าทุกวันนี้

ประวัติการก่อสร้างอาคาร กระทรวงยุติธรรม

อาคารกระทรวงยุติธรรมหลังปัจจุบัน ได้ปรากฏประวัติการก่อสร้าง ดังนี้

^(๑) เพื่อให้กระทรวงและศาลยุติธรรม ได้มีที่ทำการอันมั่นคงถาวรและเป็นศรีสง่าแก่ประเทศชาติบ้านเมือง คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๔๘๒ ให้กระทรวงยุติธรรมจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาดำเนินการสร้างกระทรวงและศาลยุติธรรม ประกอบด้วย

๑. นาวาเอก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานกรรมการ

๒. พระยารัศมีประจิตธรรมจรัส ปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นรองประธานกรรมการ

๓. หลวงจักรปาณีศรีศิลาวิสุทธิ เป็นกรรมการ

๔. พระสาโรชรัตนนิมมานต์ เป็นกรรมการ

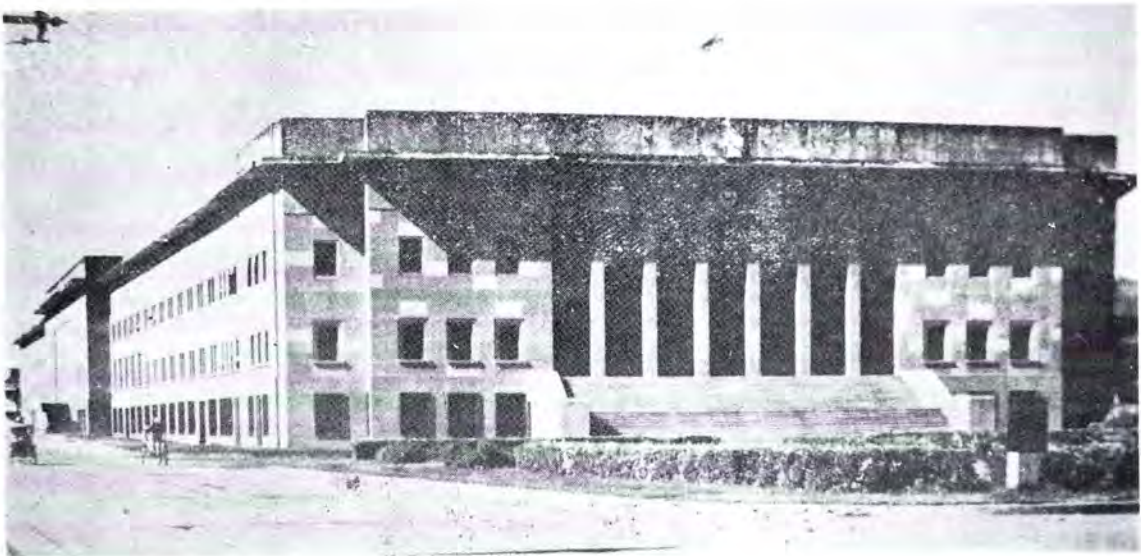
๕. หลวงธรรมบุญยุติกร เป็นกรรมการ

๖. นายหมิว อภัยวงศ์ เป็นกรรมการ

๗. นายเอฟ. บิลไดโน เป็นกรรมการ

๘. หลวงบุรกรรมโกวิท เป็นกรรมการ

ในเบื้องต้น เรื่องตัวแบบตึกอาคารของกระทรวงและศาลยุติธรรมที่จะจัดสร้างใหม่ ประธานกรรมการได้จัดส่งหลวงจักรปาณีศรีศิลาวิสุทธิไปดูแบบอย่างตึกอาคารกระทรวงและศาลยุติธรรมในประเทศต่าง ๆ จึงได้จำลองแบบตึกอาคารกระทรวงและศาลยุติธรรมของประเทศสวิตเซอร์แลนด์มาดำเนินการก่อสร้าง

อาคารกระทรวงยุติธรรม (เปิดทำการปี พ.ศ. ๒๔๘๔)

* (๑) ชีวิตและงานของพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์, สิริ เปรมจิตต์, ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ วันเสาร์ที่ ๒๔ มีนาคม ๒๔๙๒, หน้า ๑๙๐-๑๙๒

พลเรือตรี กวาลิต์ อังรณาวาสวัสดิ์

ลำดับการก่อสร้างกระทรวงยุติธรรม

๑. วันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒
จัดการประกวดราคาซื้อเหล็กขนาดต่าง ๆ

๒. วันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒
พระสโรชรัตนนิมมานต์ หัวหน้ากองสถา-
ปัตยกรรม กรมศิลปากร เขียนแบบตึกกระทรวง
ยุติธรรมสำเร็จ ติราคากลางประมาณ ๒๑๐,๐๐๐
บาท (สองแสนหนึ่งหมื่นบาท)

๓. เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒
ออกแจ้งความประกวดราคาค่าก่อสร้างตัวตึก
กระทรวงยุติธรรมที่มมถนน หลังนางพระธรณี
เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา

๔. วันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒
เปิดซองประกวดราคา หลวงประดิษฐยุทธการ
ประมูลได้ในราคา ๒๑๕,๐๐๐ บาท (สองแสน
หนึ่งหมื่นห้าพันบาทถ้วน) กำหนดเสร็จใน
๓๓๐ วัน

๕. วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๓
เรียกประกวดราคาเดินสายไฟฟ้าตึกกระทรวง

๖. วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๓
เปิดซองประกวดราคาโดย “ห้างไทยการช่าง”

โดยนายนิศย์ มหากนก ประมูลได้เป็นเงิน
๒,๖๕๐ บาท (สองพันหกร้อยห้าสิบบาทถ้วน)
เดินสายไฟอย่างเดียว ไม่รวมการติดตั้งดวงโคม
กำหนดแล้วเสร็จใน ๓ เดือน

๗. วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔
มีการเรียกประกวดราคาติดตั้งเครื่องประกอบ
ไฟฟ้า

๘. วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๔
มีการเปิดซองประกวดราคา โดยมี นาย ฮ.
ละตุน เป็นผู้ประมูลได้เป็นเงิน ๒,๔๘๕ บาท
(สองพันสี่ร้อยแปดสิบบาท)

๙. วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔ หลวง-
ประดิษฐยุทธการ ขอต่ออายุสัญญาการก่อสร้าง
โดยขอขยายเวลาออกไปอีก ๕๐ วัน ถึงวันที่
๑๕ เมษายน ๒๔๘๔ คณะกรรมการอนุญาต
ให้เพียง ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

๑๐. วันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๔
นาวาเอก หลวงอังรณาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงยุติธรรม ได้ขอให้ทางการ
เทศบาลนครกรุงเทพฯ ทำถนนและปลูกสวน
ดอกไม้หน้าตึกที่ทำการกระทรวงยุติธรรม

๑๑. วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕
ย้ายที่ทำการกระทรวงยุติธรรมและศาลฎีกามา
ยังสถานที่ซึ่งทำการก่อสร้างขึ้นมาใหม่เสร็จแล้ว

๑๒. วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔
ทำพิธีเปิดที่ทำการกระทรวงยุติธรรม ประธาน
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นประธาน
ในพิธีการนี้

การก่อสร้างศาลอุทธรณ์และ ศาลอาญา

๑. วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๓
ออกแจ้งความประกวดราคาในการก่อสร้าง
ศาลอาญาและศาลอุทธรณ์

๒. วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๓
เปิดซองประกวดราคา โดยมีบริษัทไทยโยนิก
จำกัด ประมูลได้เป็นเงิน ๓๘๘,๐๐๐ บาท
(สามแสนแปดหมื่นแปดพันบาท)

๓. วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๔
ผู้รับจ้างขอต่ออายุสัญญาก่อสร้างและขอรับ
เหมาทำการเดินสายไฟอีก ๔ เดือน

๔. วันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕
ผู้รับจ้างขอต่ออายุสัญญาก่อสร้างอีก ๖ เดือน
แต่คณะกรรมการเห็นเป็นการสมควรให้ใน
ฐานะกรุงนาเป็นเวลา ๓ เดือน กระทรวงยุติ-
ธรรมเห็นชอบด้วย

๕. วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ผู้
รับจ้างขอต่อเวลาการก่อสร้างต่อไปอีก ๒ เดือน
คณะกรรมการเห็นสมควรผ่อนผัน ซึ่งครบ
กำหนดในวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕

๖. วันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕
ทำการปรับผู้รับจ้างก่อสร้างวันละ ๑๐๐ บาท
มีกำหนด ๑ เดือน ถ้าไม่เสร็จในวันที่ ๒๕

กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ทางกระทรวงยุติธรรม
จะดำเนินการก่อสร้างเอง

๗. วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๕
นาวาเอก หลวงดำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงยุติธรรม ประธานกรรมการ
เห็นสมควรให้บริษัทผู้รับจ้างทำงานต่อไป และ
ให้บริษัทชดใช้เงินหรือสิ่งของให้ในอัตราที่ทำ
งานล่าช้า ประมาณวันละ ๑๐๐ บาท

๘. วันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖
ทำการย้ายศาลฎีกา ตึกกระทรวงทางด้าน
ถนนราชดำเนินใน ไปอยู่ที่อาคารที่สร้างใหม่
ซึ่งตรงกันข้ามด้านถนนราชินี (ชั้นที่ ๓)

๙. วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๖
ทำการย้ายศาลอุทธรณ์จากตึกกระทรวงทาง
ด้านถนนราชดำเนินใน ไปอยู่ที่อาคารที่สร้าง
ใหม่ด้านถนนราชินี (ชั้นที่ ๓)

๑๐. วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๖
ทำการย้ายศาลอาญาจากตึกกระทรวงทางด้าน
ถนนราชดำเนินใน ไปอยู่ที่อาคารที่สร้างใหม่
ด้านถนนราชินี

ต่อมาในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๔
ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
(พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา)
ได้เสด็จไปเป็นประธานเปิดตึกที่ทำการกระ-
ทรวงยุติธรรม ซึ่งปรากฏจากรายงานการ
เปิดตึกที่ทำการกระทรวงยุติธรรม ซึ่งรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงยุติธรรม (พลเรือตรีถวัลย์
ดำรงนาวาสวัสดิ์) กราบทูลประธานคณะผู้
สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อวันที่ ๒๔
มิถุนายน ๒๔๘๔ ดังนี้

“ใต้ฝ่าพระบาท”^(๒)

* (๒) ตัวสะกดการันต์เป็นไปตามต้นฉบับเดิม

ในวาระดิถีที่ได้ฝ่าพระบาทได้เสด็จมาเป็นประธานการเปิดตึกที่ทำการกระทรวงยุติธรรมในวันอันสำคัญของชาติครั้งนี้ ข้า-พระพุทเจ้าและบันดาข้าราชการในกระทรวงยุติธรรมรู้สึกปิติยินดีและซาบซึ้งในพระมหากรุณาอย่างหาที่สุดมิได้ ทั้งนี้ นับเป็นเกียรติยศและสิริมงคลอันใหญ่ยิ่ง ซึ่งจะตรึงตราอยู่ในประวัติของกระทรวงยุติธรรมสืบไปตลอดกาล

ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา กิจการในด้านศาลยุติธรรมได้รับการประคับประคองและเชิดชูขึ้นสู่มาตรฐานอันสูงยิ่ง ๆ ขึ้น ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้บัญญัติรับรองอิสสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีของศาล ต่อมาก็ได้ปลดสิทธิพิเศษของชาวต่างประเทศที่มีอยู่เกี่ยวกับการศาลในประเทศนั้นหมดสิ้นไปด้วยการทำสนธิสัญญากับนานาประเทศใหม่ บัดนี้ประเทศไทยได้มาซึ่งเอกราชในทางศาลโดยสมบูรณ์แล้ว คู่กรณีไม่ว่าจะมีสังกัดหรือเชื้อชาติใด ๆ ต้องอยู่ใต้บังคับกฎหมายไทยและขึ้นศาลไทย

โดยเสมอภาคกัน สาระสำคัญอันเป็นคุณประโยชน์แก่การศาลยุติธรรมและประเทศชาติ ทั้งนี้ นับว่าได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีในสมัยรัฐบาลระบอบรัฐธรรมนูญนี้

ที่ทำการกระทรวงยุติธรรมแต่เดิมตั้งอยู่ที่ตึกซึ่งใช้เป็นที่พักการศาลแพ่ง และศาลอุทธรณ์อยู่ในขณะนี้ แต่โดยที่การงานทางกระทรวง และศาลมีมากขึ้น จึงได้ย้ายที่ทำการกระทรวงไปอยู่ที่ตึกกระทรวงธรรมการเก่าที่วังหน้า เมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ และมอบที่เก่าให้เป็นที่ทำการของศาลสืบต่อไป ครั้นต่อมาในสมัยรัฐบาลปัจจุบันนี้ บ้านเมืองได้รับการปรับปรุงและทุนบำรุงให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ประกอบด้วยประเทศไทยได้เอกราชทางศาลโดยสมบูรณ์แล้ว ท่านนายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ดำริเห็นสมควรที่จะให้มีที่ทำการกระทรวงและศาลใหม่ให้เป็นที่เทอดเกียรติประเทศชาติและสง่าสมภาคภูมิกับที่เป็นสถิตย์แห่งความยุติธรรม จึงได้โปรดอนุมัติ

กระทรวงยุติธรรม ถนนหน้าพระธาตุ (บริเวณที่เป็น โรงละครแห่งชาติในปัจจุบัน)

โครงการก่อสร้างกระทรวงและศาลยุติธรรม ซึ่งจะสร้างในที่ดินเดิมของกระทรวง ณ ถนนราชดำเนินในและถนนราชินี การดำเนินการก่อสร้างได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งประกอบด้วยข้าพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ปลัดกระทรวงยุติธรรม พระสาโรชรัตนนิมมานต์ หลวงบุรกรรมโกวิท นายบิลโธโน นายหมิว อภัยวงศ์ หลวงจักรปาณีศรีศิวิสุทธิ์ กับผู้แทนเนติ-บัณฑิตยสภาเป็นกรรมการ การวางแบบแปลนแผนผังอยู่ภายใต้ความอำนวยการของพระสาโรชรัตนนิมมานต์ และได้แต่งตั้งให้พระสาโรชรัตนนิมมานต์ หลวงบุรกรรมโกวิท หลวงจักรปาณีศรีศิวิสุทธิ์ เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง บัดนี้ที่ทำการกระทรวงได้ก่อสร้างสำเร็จเรียบร้อยแล้ว และกำลังก่อสร้างศาลอาญา ศาลอุทธรณ์ต่อไปทางด้านถนนราชินี โครงการดังกล่าวนี้จะเสร็จสมบูรณ์เมื่อได้ก่อสร้างศาลฎีกาและศาลแพ่งต่อจากตึกกระทรวงทางด้านถนนราชดำเนินในต่อไป ซึ่งถ้าไม่มีอุปสรรคอันใดมาขัดขวางก็หวังว่าจะได้รับความกรุณาจากรัฐบาล อนุมัติให้การก่อสร้างได้สำเร็จลุล่วงไปตามโครงการที่กำหนดไว้แต่เดิมนั้น

ตึกที่ทำการกระทรวงยุติธรรมใหม่นี้ เป็นศิลปกรรมแบบทันสมัย สูง ๑๔.๐๐ เมตร ๓ ชั้น รูปอักษร ยู. โครงตึกเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่อด้วยอิฐมวลอุณหภูมิต่ำ หลังคามุงกระเบื้องลูกฟูก มีกำแพงกันรอบ ซึ่งมีรายการและส่วนต่างๆ ของตึกดังต่อไปนี้

๑. ตึกประธานด้านหน้า มีขนาดยาว ๕๐.๖๐ เมตร กว้าง ๑๘.๐๐ เมตร ตอนกลางมีมุขยื่นไปข้างหลัง ๘.๐๐ เมตร มุขกว้าง ๑๐.๑๓๒ เมตร ชั้น ๓ จัดเป็นห้องรัฐมนตรีสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี ห้องรับแขก

ห้องประชุมและห้องสมุด ห้องปลัดกระทรวง ห้องหัวหน้ากองกลางและผู้ช่วย ชั้น ๒ จัดเป็นห้องแผนกรับส่ง ห้องหัวหน้ากองคลังและเจ้าหน้าที่ ห้องหัวหน้ากองบังคับคดีทางแพ่งและผู้ช่วยพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่

๒. ปีกตึกด้านถนนราชินี มีขนาดยาว ๖๐.๖๗๕ เมตร กว้าง ๑๖.๐๐ เมตร ชั้น ๓ จัดเป็นห้องเจ้าหน้าที่กองกลาง ห้องหัวหน้ากองการคดีและเจ้าหน้าที่ ชั้น ๒ จัดเป็นห้องหัวหน้ากองบังคับคดีล้มละลายและผู้ช่วยพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่

๓. ปีกตึกทางถนนราชดำเนินใน ยาว ๖๐.๖๗๕ เมตร กว้าง ๑๖.๐๐ เมตร ชั้น ๓ จัดเป็นที่ทำการศาลฎีกาชั่วคราว ชั้น ๒ จัดเป็นห้องเก็บพัสดุศาลฎีกา และห้องรับประทานอาหารของผู้พิพากษาศาลฎีกา

๔. ชั้นล่าง จัดเป็นที่รับประทานอาหารของข้าราชการ เป็นที่เก็บพัสดุต่างๆ ของกระทรวงและกองบังคับคดีทางแพ่ง เป็นที่ขายทอดตลาดทรัพย์สิน และเป็นที่ยอดรถยนต์และรถจักรยานยนต์ของข้าราชการ

รายการค่าก่อสร้างตึกมีดังต่อไปนี้คือ

๑. ค่าซื้อเหล็ก	๗๑,๘๙๘.๔๖ บาท
๒. ค่าก่อสร้าง	๒๒๑,๖๗๙.๔๓ บาท
๓. ค่าเครื่องประกอบ	
เครื่องใช้ตึกแต่ง	๘,๙๐๖.๖๐ บาท
รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน	๓๐๒,๔๘๔.๔๙ บาท

บัดนี้ได้อุดมฤกษ์ ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบทูลอันเชิญได้ฝ่ายพระบาททรงกระทำพิธีเปิดตึกที่ทำการกระทรวงยุติธรรม โดยชักผ้าคลุมเครื่องหมายตรากระทรวง เพื่อความสวัสดิมงคลแก่บรรดาข้าราชการในกระทรวงยุติธรรม และเป็นศรีสง่าแก่ประเทศชาติสืบไป”

หน่วยงานอื่นที่เคยสังกัด กระทรวงยุติธรรม

๑. โรงเรียนกฎหมาย

โรงเรียนกฎหมายได้ตั้งขึ้นเป็นการภายใน เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๐ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ยกขึ้นเป็นโรงเรียนหลวงในกระทรวงยุติธรรมให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบและจัดการโรงเรียน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตั้งสถานนิติศึกษามีหน้าที่จัดระเบียบเกี่ยวกับการวางหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนกฎหมาย ทั้งกิจการอันเกี่ยวแก่โรงเรียนนี้อีกชั้นหนึ่ง ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ยุบสถานนิติศึกษา และตั้งคณะนิติศาสตร์ขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และให้โอนโรงเรียนกฎหมายไปสมทบกับคณะนิติศาสตร์ที่ตั้งขึ้นใหม่นั้น

๒. กรมอัยการ

สมัยก่อน คือ ก่อนปี ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕) การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทย ยังไม่มีพนักงานอัยการ การฟ้องความอาญาเป็นหน้าที่ของราษฎรผู้เป็นโจทก์จะต้องฟ้องคดีเอง เว้นแต่ในคดีอาญาบางประเภท ศาลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องจะชำระซักไซ้เสียเอง โดยไม่ต้องมีโจทก์และไม่มีทนายจำเลยแก่ต่าง หลังจากจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นในปี ร.ศ.

๑๑๐ โดยโอนศาลยุติธรรมที่เคยย้ายสังกัดอยู่ตามกรมและกระทรวงต่าง ๆ เข้ามาสังกัดเดียวกันในกระทรวงยุติธรรมแล้ว ในปี ร.ศ. ๑๑๑ ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลโปรีสภาเป็นศาลกงตระเวนสำหรับกรุงเทพมหานคร แบ่งการดำเนินคดีออกเป็น ๒ ประเภท คือ ถ้าเป็นคดีที่ฟ้องร้องกันด้วยเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เป็นหน้าที่ของตำรวจหรือโจทก์เป็นผู้ฟ้องเอง แต่ถ้าเป็นคดีที่มีข้อหาอาชญากรรมก็เป็นหน้าที่ของอัยการ การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทย จึงเริ่มมีอัยการทำหน้าที่แทนแผ่นดินขึ้น แต่เจ้าพนักงานผู้ทำหน้าที่เป็นอัยการในเวลานั้น เป็นเจ้าหน้าที่ในกองกลาง กระทรวงยุติธรรม ต่อมาในปี ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ได้จัดตั้งกรมอัยการขึ้น สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม แต่มีอำนาจหน้าที่จำกัดอยู่ในกรุงเทพมหานคร ส่วนหน้าที่ฟ้องความในหัวเมืองนั้น มีบัญญัติไว้ในพระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔ ให้ข้าหลวงเทศาภิบาลเมื่อได้รับอนุญาตจากกระทรวงยุติธรรมแล้วให้มีอำนาจตั้งพนักงานอัยการโดยขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๘ จึงได้รวมอัยการหัวเมืองเข้าสังกัดอยู่ในกรมอัยการซึ่งตั้งขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรม ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้มีประกาศพระบรมราชโองการโอนกรมอัยการจากกระทรวงยุติธรรมไปขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย

๓. กรมราชทัณฑ์

ในสมัยก่อนรัชกาลที่ ๕ กรมราชทัณฑ์หรือเรือนจำนั้นได้แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือเรือนจำในกรุงเทพและเรือนจำในหัวเมืองชั้นนอก การเรือนจำในกรุงเทพ มีชื่อเรียกเป็น ๒ อย่าง คือ คุกอย่างหนึ่ง และ ตระราชอีกอย่าง

หนึ่ง คุณเป็นที่คุมขังผู้ต้องขังที่มีโทษตั้งแต่ ๖ เดือนขึ้นไป สังกัดอยู่ในกระทรวงนครบาล ส่วนตารางเป็นที่คุมขัง ผู้ต้องขังที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ ๖ เดือนลงมา สังกัดอยู่ตามกระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ

ส่วนการเรือนจำในหัวเมืองชั้นนอก อยู่ในความรับผิดชอบของผู้ว่าราชการเมือง ซึ่งหัวเมืองฝ่ายเหนือขึ้นอยู่ในสังกัดกระทรวงมหาดไทย หัวเมืองฝ่ายใต้ขึ้นอยู่ในสังกัดกระทรวงกลาโหม

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้สร้างคุกและตารางขึ้นใหม่เรียกว่ากรมมหันตโทษ และกองลหุโทษอยู่ในกรมนักโทษ สังกัดกระทรวงนครบาล

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ราชการซึ่งเกี่ยวข้องกันอยู่ในระหว่างนครบาลและกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. ๒๔๔๐ โดยให้โอนสังกัดกองมหันตโทษ และกองลหุโทษขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรม ส่วนการเรือนจำหัวเมืองให้โอนมาสังกัดในกระทรวงมหาดไทยทั้งหมด เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้ย้ายกองมหันตโทษจากกระทรวงยุติธรรมไปสังกัดกระทรวงนครบาล ครั้นปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้มีพระบรมราชโองการให้รวมงานคุกกองมหันตโทษ และกองลหุโทษกับเรือนจำทั้งหลายขึ้นเป็นกรมหนึ่งเรียกว่ากรมราชทัณฑ์ สังกัดอยู่ในกระทรวงนครบาล และต่อมาเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ มีประกาศรวมการปกครองท้องที่และแบ่งปันหน้าที่ราชการระหว่างกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงยุติธรรม เฉพาะกรมราชทัณฑ์

ให้โอนกรมราชทัณฑ์จากกระทรวงนครบาล ไปสังกัดกระทรวงยุติธรรม ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ยุบเลิกกรมราชทัณฑ์และให้กองมหันตโทษ กองลหุโทษ และเรือนจำทั้งหลายทั่วราชอาณาจักร ขึ้นตรงต่อกรมบัญชาการ กระทรวงยุติธรรม ตั้งแต่วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๙ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ นั้นเอง ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้โอนการเรือนจำจากกระทรวงยุติธรรมไปขึ้นกระทรวงมหาดไทย และในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ รัฐบาลได้ตราพระราชกฤษฎีกายกฐานะแผนกราชทัณฑ์จากกรมลำพังขึ้นเป็นกรมราชทัณฑ์สังกัดในกระทรวงมหาดไทย จนถึงทุกวันนี้

๔. คณะกรรมการกฤษฎีกา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงมีพระบรมราชโองการให้ชำระพระราชกำหนด กฎหมายอัยการในแผ่นดิน จัดทำสังคายนาปรับปรุงรวบรวม และจัดกฎหมายขึ้นเป็นหมวดหมู่ เรียกว่ากฎหมายตราสามดวงแล้ว ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิในกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ มีเสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นองค์ประธาน ทำหน้าที่ตรวจชำระพระราชกำหนดกฎหมายทั้งเก่าและใหม่ จัดทำกฎหมายในส่วนอาญารวบรวมขึ้นเป็นฉบับแรก เรียกว่ากฎหมายลักษณะอาญา ซึ่งประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๑ (ร.ศ. ๑๒๗) และต่อมาได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นอีกคณะหนึ่งเรียกว่า Code

Commission เป็นกองร่าง Code ทำหน้าที่ชำระประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการจัดรวบรวมกฎหมายให้เป็นระเบียบเรียบร้อย จึงทรงเร่งดำเนินการในเรื่องนี้โดยโปรดเกล้าแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นจากราชการผู้ทรงคุณวุฒิทั้งไทยและต่างประเทศ ให้เป็นผู้พิจารณาดำเนินการ และต่อมาได้ยกฐานะของคณะกรรมการดังกล่าวขึ้นเป็น กองกรรมการชำระประมวลกฎหมายและเปลี่ยนเป็นกรมร่างกฎหมาย อยู่ในสังกัดกระทรวงยุติธรรม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๖

กรมร่างกฎหมายนี้มีเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นนายกรรมการ มีอำนาจหน้าที่ควบคุมและรับผิดชอบในราชการของกรม

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง

มีพระบรมราชโองการให้โอนกรมร่างกฎหมายในกระทรวงยุติธรรมไปขึ้นต่อคณะกรรมการราษฎร และให้ประธานคณะกรรมการราษฎร เป็นนายกรรมการกรมร่างกฎหมายโดยตำแหน่งปรากฏตามประกาศให้โอนกรมร่างกฎหมายในกระทรวงยุติธรรมมาขึ้นต่อคณะกรรมการราษฎร ลงวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๔๗๕ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวงและกรม พ.ศ. ๒๔๗๖ มาตรา ๑๙ ให้เปลี่ยนฐานะกรมร่างกฎหมายเป็นกรมอิสระขึ้นตรงต่อคณะรัฐมนตรี และในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ นั้นเองได้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยคณะกรรมการกฤษฎีกา พ.ศ. ๒๔๗๖ ให้โอนงานและบรรดาพนักงานเจ้าหน้าที่ในกรมร่างกฎหมายไปสังกัดคณะกรรมการกฤษฎีกา ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๔๙๕ จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาขึ้น สังกัดอยู่ในสำนักนายกรัฐมนตรี มาจนถึงปัจจุบัน

หน่วยงานที่สังกัดกระทรวง ยุติธรรมในปัจจุบัน

การแบ่งส่วนราชการกระทรวงยุติธรรมในปัจจุบันนี้ ได้แบ่งตาม

บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๓๔ ที่ได้บัญญัติให้กระทรวงยุติธรรมมีส่วนราชการดังนี้ คือ ๑. สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี ๒. สำนักงานปลัดกระทรวง ๓. กรมบังคับคดี ๔. สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ

๑. สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี

สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับราชการทางการเมือง การรับเรื่องราวร้องทุกข์และประมวลความคิดเห็นเสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เพื่อที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมจะได้กำหนดนโยบายในการบริหารงานได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง โดยมีเลขาธิการรัฐมนตรีเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นตรงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรีแบ่งส่วนราชการตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๒๙ โดยแบ่งออกเป็น ๒ แผนก คือ

๑. แผนกการเมือง
๒. แผนกตรวจสอบเรื่องราวและความเห็น

๒. สำนักงานปลัดกระทรวง

สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่รับผิดชอบในงานธุรการของศาลทั้งหลายที่อยู่ในสังกัดให้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย กล่าวคือรับผิดชอบในงานธุรการของศาลยุติธรรม ทั้ง ๓ ชั้น ตลอดทั่วราชอาณาจักร และบริหารงานธุรการของสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษามาตรวมทั้งงานธุรการของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนด้วย

สำนักงานปลัดกระทรวงได้แบ่งส่วนราชการตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็น ๖ หน่วยงาน คือ กองกลาง กองการเจ้าหน้าที่ กองคลัง กองนโยบายและแผน กองออกแบบและก่อสร้าง และศูนย์บริการข้อมูลตุลาการ

๑. กองกลาง มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานสารบรรณ งานประชาสัมพันธ์ งานเก็บเอกสารของกระทรวง และงานอื่น ๆ ซึ่งมีได้กำหนดไว้เป็นหน้าที่ของกองใดกองหนึ่งโดยเฉพาะ

๒. กองการเจ้าหน้าที่ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการบริหารงานบุคคลของข้าราชการตุลาการและลูกจ้างประจำในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี ศาลต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษามาตร ศาลจังหวัด ศาลแขวง ศาลเยาวชนและครอบครัว ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมทั้งสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนทุกแห่งด้วย

๓. กองคลัง มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการเงิน การบัญชี การพัสดุ และการจัดทำงบประมาณรายได้ รายจ่าย ประจำปีของสำนักงานปลัดกระทรวงและของศาลยุติธรรมทั้งหมด

๔. กองนโยบายและแผน มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์รวบรวมข้อมูล กำหนดแผนของกระทรวง ตามนโยบายที่ได้รับและติดตามกำกับ เร่งรัดประสานงานและประเมินผลการดำเนินการของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงยุติธรรม

๕. กองออกแบบและก่อสร้าง มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการสำรวจและวางผังหลักอาคารสถานที่ การออกแบบทางสถาปัตยกรรมและการคำนวณโครงสร้าง อาคารที่พักอาศัยข้าราชการ การออกแบบต่อเติมอาคารศาล การปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสถานที่ การออกแบบครุภัณฑ์และการตกแต่งภายใน การจัดระบบสาธารณูปโภค การเขียนและจัดพิมพ์รูปแบบรายการ การประมาณราคาค่าก่อสร้าง การควบคุมการก่อสร้าง รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนางานด้านการออกแบบอาคารศาลและยังมีหน้าที่ตรวจสอบรูปแบบและราคาของการก่อสร้าง การปรับปรุงซ่อมแซมอาคารศาลตลอดจนให้บริการแก่หน่วยงานในกระทรวงยุติธรรม ซึ่งรวมถึงศาลต่าง ๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคด้วย

๖. ศูนย์บริการข้อมูลตุลาการ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลทางด้านกฎหมายและคำพิพากษาศาลฎีกาด้วยระบบคอมพิวเตอร์ และระบบไมโครฟิล์ม

๓. กรมบังคับคดี

กรมบังคับคดีมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานบังคับคดีแพ่งงานบังคับคดีล้มละลายของศาลทั่วราชอาณาจักรและสำนักงานวางทรัพย์ ตลอดจนทำหน้าที่ชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนบริษัทหรือนิติบุคคล

อื่นในฐานะผู้ชำระบัญชีตามคำสั่งของศาล กรมบังคับคดีได้แบ่งส่วนราชการตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมบังคับคดี กระทรวงยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๓๔ ดังนี้คือ

- (๑) สำนักงานเลขานุการกรม
- (๒) กองคลัง
- (๓) กองคำนวณและเนลียทรัพย์
- (๔) กองบังคับคดีแพ่ง ๑
- (๕) กองบังคับคดีแพ่ง ๒
- (๖) กองบังคับคดีแพ่ง ๓
- (๗) กองบังคับคดีล้มละลาย ๑
- (๘) กองบังคับคดีล้มละลาย ๒
- (๙) กองบังคับคดีล้มละลาย ๓
- (๑๐) กองบังคับคดีล้มละลาย ๔
- (๑๑) กองบังคับคดีล้มละลาย ๕
- (๑๒) สำนักงานวางทรัพย์กลาง
- (๑๓) สำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ภูมิภาคที่ ๑
- (๑๔) สำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ภูมิภาคที่ ๒
- (๑๕) สำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ภูมิภาคที่ ๓
- (๑๖) สำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ภูมิภาคที่ ๔
- (๑๗) สำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ภูมิภาคที่ ๕
- (๑๘) สำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ภูมิภาคที่ ๖
- (๑๙) สำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ภูมิภาคที่ ๗
- (๒๐) สำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ภูมิภาคที่ ๘
- (๒๑) สำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ภูมิภาคที่ ๙

๑. สำนักงานเลขาธิการกรม

มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานสารบรรณ งานคำคู่ความ งานการเจ้า-หน้าที่ งานเดินหมายและประกาศ งานเก็บสำนวน งานการประชุม ห้องสมุด งานประสานราชการและประชาสัมพันธ์ งานนโยบายและแผน และงานอื่น ๆ ซึ่งมีได้กำหนดไว้ให้เป็นหน้าที่ของกองใดกองหนึ่งโดยเฉพาะ

การแบ่งงานภายใน แบ่งออกเป็น ๑ งาน กับ ๖ ฝ่าย ดังนี้

๑.๑ งานสารบรรณ มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการรับ - ส่งหนังสือ และเอกสารต่าง ๆ ร่างโต้ตอบหนังสือ พิมพ์และโรเนียว การเก็บรักษาหนังสือ และงานธุรการทั่ว ๆ ไป

๑.๒ ฝ่ายการเจ้าหน้าที่ มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล งานสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง งานจัดทำทะเบียนประวัติและข้อมูลบุคคล งานวินัยและพัฒนาบุคคลของข้าราชการและลูกจ้างทั้งส่วนกลางและภูมิภาค

๑.๓ ฝ่ายคำคู่ความ มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการรับคำร้องคำขอคำคู่ความต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการบังคับคดีแพ่ง การบังคับคดีล้มละลาย การวางทรัพย์ การจัดทำสำนวนและลงสารบบคำคู่ความต่าง ๆ การจำหน่ายแบบพิมพ์ที่ใช้ในคดีของกรมบังคับคดี การตรวจสอบรายชื่อบุคคลล้มละลาย

๑.๔ ฝ่ายเดินหมายและประกาศ มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการรับส่งหมายประกาศ หนังสือ สำนวนความของศาลในกรุงเทพฯ และที่ศาลต่างจังหวัดส่งมาให้ดำเนิน การและของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เพื่อ

จัดส่งไปยังศาลทั่วราชอาณาจักรและบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง

๑.๕ ฝ่ายเก็บสำนวนและสถิติ มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการเก็บสำนวนและเอกสารในการบังคับคดีแพ่ง คดีล้มละลาย สำนวนการวางทรัพย์ และการชำระบัญชีซึ่งที่อยู่ในระหว่างดำเนินการ และที่ได้ดำเนินการไปเสร็จเรียบร้อยแล้ว จัดทำบัญชีสำนวนต่าง ๆ และงานไมโครฟิล์ม

๑.๖ ฝ่ายประสานราชการและประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการสร้างความรู้ความเข้าใจอันดีระหว่างหน่วยงานกับประชาชน และระหว่างข้าราชการภายในหน่วยงาน รับผิดชอบงานธุรการต่าง ๆ ของผู้ตรวจราชการและเจ้าหน้าที่ตรวจสอบภายใน รวมทั้งปฏิบัติงานในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ของผู้ตรวจการบังคับคดี

๑.๗ ฝ่ายนโยบายและแผน มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการเสนอและกำหนดนโยบายและแผนงานของกรม งานติดตามประเมินผลการทำงานของทั้งส่วนกลางและภูมิภาค ปรับปรุงระบบการดำเนินการบังคับคดีให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒. กองคลัง

มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการรับจ่ายเงินทั้งเงินในงบประมาณและเงินนอกงบประมาณ การเก็บรักษาเงิน การจัดทำงบประมาณรายได้รายจ่ายประจำปี จัดทำบัญชีต่าง ๆ ควบคุมการใช้จ่ายเงินให้เป็นไปตามงบประมาณ งานพัสดุและอาคารสถานที่

การแบ่งงานภายใน แบ่งออกเป็น ๒ งาน กับ ๒ ฝ่าย ดังนี้

๒.๑ งานธุรการ มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานสารบรรณต่าง ๆ ของกองงานพิมพ์ดีด ตลอดจนงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒.๒ งานพัสดุ มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดซื้อ จัดหาวัสดุครุภัณฑ์ การเก็บรักษา และเบิก-จ่ายพัสดุครุภัณฑ์ แบบพิมพ์ต่าง ๆ ดูแลรักษาการใช้ยานพาหนะ การเบิกจ่ายน้ำมันเชื้อเพลิง งานดูแลรักษาอาคารสถานที่

๒.๓ ฝ่ายการเงิน มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการรับ-จ่ายเงิน ในงบประมาณและเงินนอกงบประมาณ รวมทั้งเงินต่าง ๆ ในคดี ควบคุมดูแลการเก็บรักษาเงินสด เอกสารทางการเงิน การนำฝากธนาคาร ออกใบเสร็จรับเงินต่าง ๆ ในคดี งานทะเบียนคุมยอดเงิน ทั้งเงินในงบประมาณและเงินนอกงบประมาณ

๒.๔ ฝ่ายบัญชีและงบประมาณ มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีต่าง ๆ ของเงินในงบประมาณ ตรวจสอบเอกสารการรับ - จ่ายเงิน จัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปี ควบคุมการใช้จ่ายเงินงบประมาณและดอกเบี้ยเงินกลาง จัดสรรเงินงบประมาณไปส่วนภูมิภาค จัดทำรายงานรายได้ตรวจสอบเงินคงเหลือตามงบประมาณรายจ่าย

๒.๕ ฝ่ายบัญชีเงินในคดี มีหน้าที่จัดทำบัญชีเพื่อควบคุมเงินที่อยู่ในระหว่างดำเนินการบังคับคดี และเงินที่เกี่ยวข้องกับคดี

๓. กองคำนวณและเฉลี่ยทรัพย์สิน

มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการคำนวณและเฉลี่ยแบ่งทรัพย์สิน ทั้งในคดีแพ่งและคดีล้มละลาย ซึ่งเจ้าพนักงานบังคับคดี

และเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์รวบรวมได้ เพื่อแบ่งให้ผู้มีส่วนได้เสียในคดี รวบรวมค่าธรรมเนียมส่วนที่เป็นรายได้แผ่นดิน รวบรวมและตรวจสอบเอกสารและหลักฐานทางการเงินของลูกหนี้เพื่อทวงหนี้ ตั้งสำนวนทวงหนี้เสนอเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

แบ่งงานภายในออกเป็น ๑ งาน กับ ๔ ฝ่าย ดังนี้

๓.๑ งานธุรการ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานสารบรรณ งานพิมพ์ดีด ตลอดจนงานธุรการอื่น ๆ ของกอง

๓.๒ ฝ่ายบัญชีทรัพย์สิน มีหน้าที่ในการรวบรวมตรวจสอบเอกสารและหลักฐานทางการเงินต่าง ๆ ของลูกหนี้ในคดีล้มละลาย เพื่อทราบว่าลูกหนี้มีทรัพย์สินอะไร จำนวนเท่าไร จัดทำบัญชีลูกหนี้ของลูกหนี้ รวมทั้งหลักฐานในการทวงหนี้ และตั้งสำนวนทวงหนี้เสนอเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ คิดคำนวณดอกเบี้ย ตรวจสอบยอดหนี้ในสำนวนสาขาของคดีล้มละลาย จัดทำงบการเงิน ตรวจสอบและชำระบัญชีตามคำสั่งศาล

๓.๓ ฝ่ายคำนวณและเฉลี่ยทรัพย์สิน ๑ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีแบ่งทรัพย์สินในคดีแพ่งและคดีล้มละลาย ซึ่งเจ้าพนักงานบังคับคดีและเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์รวบรวมได้ คำนวณเฉลี่ยให้แก่ผู้มีส่วนได้เสียในคดี ดำเนินการตรวจสอบสำนวนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำบัญชีแสดงรายการรับจ่าย คิดค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่าย รวบรวมค่าธรรมเนียมส่งเป็นรายได้แผ่นดิน รายงานศาล

๓.๔ ฝ่ายคำนวณและเฉลี่ยทรัพย์สิน ๒ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเช่นเดียวกับฝ่ายคำนวณและเฉลี่ยทรัพย์สิน ๑

๔. กองบังคับคดีแพ่ง ๑

มีหน้าที่ความรับผิดชอบดำเนินการ ยึดอายัด และจำหน่ายทรัพย์สิน การรื้อถอน สิ่งปลูกสร้าง ตามหมายบังคับคดี หรือตาม คำสั่งศาล ในเขตกรุงเทพมหานคร ในฐานะ เจ้าพนักงานบังคับคดี ตั้งแต่ศาลออกหมาย จนกระทั่งการบังคับคดีเสร็จสิ้น

แบ่งงานภายในออกเป็น ๑ งาน กับ ๓ ฝ่าย ดังนี้

๔.๑ งานธุรการ มีหน้าที่และความ รับผิดชอบเกี่ยวกับงานสารบรรณ งานธุรการ ทั่วไป และงานธุรการในคดี งานพิมพ์ดีด และ งานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔.๒ ฝ่าย ๑ มีหน้าที่และความรับ รับผิดชอบในการยึดทรัพย์ อายัดทรัพย์ การรื้อ ถอนสิ่งปลูกสร้างตามหมายบังคับคดีของศาล การออกหมายต่าง ๆ การขายทอดตลาดทรัพย์ การส่งมอบทรัพย์ ไปศาลตามหมายเรียกหมาย นัด การรายงานของศาล การถอนการบังคับ คดี โดยดำเนินการในฐานะเจ้าพนักงานบังคับ คดีในทุกขั้นตอนของการบังคับคดี ตั้งแต่ศาล ออกหมายบังคับคดีจนเสร็จสิ้นการบังคับคดี

๔.๓ ฝ่าย ๒ มีหน้าที่และความรับ รับผิดชอบเช่นเดียวกับ ฝ่าย ๑

๔.๔ ฝ่าย ๓ มีหน้าที่และความรับ รับผิดชอบเช่นเดียวกับ ฝ่าย ๑

๕. กองบังคับคดีแพ่ง ๒

มีหน้าที่ความรับผิดชอบและการแบ่ง งานภายใน เช่นเดียวกับกองบังคับคดีแพ่ง ๑

๖. กองบังคับคดีแพ่ง ๓

มีหน้าที่ความรับผิดชอบและการแบ่ง งานภายใน เช่นเดียวกับกองบังคับคดีแพ่ง ๑

๗. กองบังคับคดีล้มละลาย ๑

มีหน้าที่และความรับผิดชอบ ดำเนิน การบังคับคดีล้มละลายในฐานะเจ้าพนักงาน พิทักษ์ทรัพย์ ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๔๘๓ และในฐานะพนักงาน สืบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา

แบ่งงานภายในออกเป็น ๑ งาน กับ ๒ ฝ่าย ดังนี้

๗.๑ งานธุรการ มีหน้าที่ความรับ รับผิดชอบ งานสารบรรณ งานธุรการทั่วไป งาน ธุรการคดี งานพิมพ์ดีด และงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๗.๒ ฝ่าย ๑ มีหน้าที่ความรับผิดชอบ เกี่ยวกับการบังคับคดีล้มละลายตามคำสั่งศาล ในฐานะเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์โดยดำเนิน การในสำนวนกลาง สำนวนคำขอรับชำระ หนี้ สำนวนจัดกิจการและทรัพย์สินและสำนวน สาขาต่าง ๆ รวบรวมทรัพย์สินของผู้ล้มละลาย หรือซึ่งได้ตกแก่ผู้ล้มละลาย หรือผู้ล้มละลาย มีสิทธิจะได้รับจากผู้อื่น รวมทั้งการจัดการ จำหน่ายทรัพย์สินของผู้ล้มละลาย หรือกระทำ การที่จำเป็นเพื่อให้กิจการของผู้ล้มละลายที่ ดำรงอยู่เสร็จสิ้นไป

๗.๓ ฝ่าย ๒ มีหน้าที่และความรับ รับผิดชอบเช่นเดียวกับฝ่าย ๑

๗.๔ ฝ่าย ๓ มีหน้าที่และความรับ รับผิดชอบเช่นเดียวกับ ฝ่าย ๑

๘. กองบังคับคดีล้มละลาย ๒

มีหน้าที่ความรับผิดชอบและการแบ่ง งานภายในเช่นเดียวกับ กองบังคับคดีล้ม- ละลาย ๑

๙. กองบังคับคดีล้มละลาย ๓

มีหน้าที่ความรับผิดชอบและการแบ่ง

งานภายในเช่นเดียวกับ กองบังคับคดีล้มละลาย ๑

๑๐. กองบังคับคดีล้มละลาย ๕

มีหน้าที่ความรับผิดชอบและการแบ่งงานภายในเช่นเดียวกับ กองบังคับคดีล้มละลาย ๑

๑๑. กองบังคับคดีล้มละลาย ๕

มีหน้าที่ความรับผิดชอบและการแบ่งงานภายในเช่นเดียวกับ กองบังคับคดีล้มละลาย ๑

๑๒. สำนักงานวางทรัพย์กลาง

มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานวางทรัพย์ในเขตกรุงเทพมหานคร งานประเมินราคาทรัพย์ และงานรักษาทรัพย์

แบ่งงานภายในออกเป็น ๑ งาน กับ ๓ ฝ่าย ดังนี้

๑๒.๑ งานธุรการ มีหน้าที่รับ - ส่งร่างโต้ตอบหนังสือ พิมพ์หนังสือ โรเนียว คัดสำเนา ถ่ายเอกสาร งานพิมพ์และปฏิบัติงานธุรการทั่วไป ของสำนักงาน

๑๒.๒ ฝ่ายวางทรัพย์ มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการรับวางทรัพย์ของคู่ความในคดีและประชาชนทั่วไป เพื่อปลดเปลื้องความรับผิดชอบในมูลค่าแห่งนี้

๑๒.๓ ฝ่ายประเมินราคาทรัพย์ มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการประเมินราคาทรัพย์ตามที่เจ้าพนักงานบังคับคดี เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ขอให้ประเมินราคาทรัพย์ที่ยึดมาได้เพื่อเป็นราคากลางสำหรับการขายทอดตลาด

๑๒.๔ ฝ่ายรักษาทรัพย์ มีหน้าที่เก็บรักษาทรัพย์ที่ยึดมาได้จากการบังคับคดีแพ่งและบังคับคดีล้มละลาย และดำเนินการนำทรัพย์ออกเพื่อการขายทอดตลาด

๑๓-๒๑ สำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ภูมิภาคที่ ๑-๙

มีอำนาจหน้าที่และรับผิดชอบเกี่ยวกับการบังคับคดีแพ่ง การบังคับคดีล้มละลาย การวางทรัพย์ การชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนและบริษัท ของศาลในภูมิภาค ตามขอบเขตอำนาจที่ได้รับมอบหมาย

แบ่งงานภายในออกเป็น ๓ งาน และสำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ประจำจังหวัด.... ดังนี้

- งานธุรการ มีหน้าที่ความรับผิดชอบงานสารบรรณ งานธุรการคดี งานธุรการทั่วไป งานพิมพ์คดี และงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

- งานการเงินและบัญชี มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการรับ - จ่ายเงิน ทั้งเงินในงบประมาณและเงินในคดี การจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย บัญชีแยกประเภท จัดทำงบประมาณ การคำนวณและเฉลี่ยทรัพย์ในคดีให้กับเจ้าหนี้ในคดี การคิดค่าธรรมเนียมและนำส่งเป็นรายได้แผ่นดิน จัดทำรายงานทางการเงิน

- งานบังคับคดี มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการบังคับคดีแพ่งในฐานะเจ้าพนักงานบังคับคดี และในการบังคับคดีล้มละลายในฐานะเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ และการวางทรัพย์ในฐานะเจ้าพนักงานวางทรัพย์

- สำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ประจำศาลจังหวัด.....

มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการบังคับคดีแพ่ง คดีล้มละลาย การวางทรัพย์ และการชำระบัญชี ของศาลประจำจังหวัดนั้น ๆ

มีการแบ่งงานภายในออกเป็น ๓ งาน ดังนี้

๑. งานธุรการ มีหน้าที่ความรับผิดชอบในงานสารบรรณ งานธุรการทั่วไป ธุรการคดี งานพิมพ์ดีด และงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

๒. งานการเงินและบัญชี มีหน้าที่ความรับผิดชอบการรับ-จ่ายเงิน ในงบประมาณและเงินในคดี การจัดทำบัญชี ทำฎีกา การคำนวณและเฉลี่ยทรัพย์สินในคดี

๓. งานบังคับคดี มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการบังคับคดีแพ่งในฐานะเจ้าพนักงานบังคับคดี ดำเนินการบังคับคดีล้มละลาย ในฐานะเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ การวางทรัพย์ในฐานะเจ้าพนักงานวางทรัพย์

สำหรับสำนักงานบังคับคดีและวางทรัพย์ประจำศาลจังหวัดในปัจจุบันมี ๓๖ แห่ง คือ สมุทรปราการ, ปทุมธานี, มีนบุรี, พระนครศรีอยุธยา, อ่างทอง, ลพบุรี, สระบุรี, ระยอง, ฉะเชิงเทรา, ศรีสะเกษ, บุรีรัมย์, สุรินทร์, อุบลราชธานี, กาฬสินธุ์, หนองคาย, นครพนม, ร้อยเอ็ด, อุตรดิตถ์, แพร่, ลำปาง, เชียงราย, สวรรคโลก, อุตรดิตถ์, นครสวรรค์, กำแพงเพชร, สมุทรสาคร, ประจวบคีรีขันธ์, กาญจนบุรี, ราชบุรี, เพชรบุรี, สุพรรณบุรี, ภูเก็ต, นครศรีธรรมราช, ตรัง, ยะลา, พัทลุง

๔. สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ

สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการให้คำแนะนำเกี่ยวกับปัญหากฎหมายทั้งในและต่างประเทศให้แก่กระทรวงยุติธรรม ศึกษาวิจัยและเสนอแนะเกี่ยวกับระบบงานของศาลและกระทรวงยุติธรรม ปฏิบัติงานธุรการให้แก่คณะกรรมการตุลาการ จัดการฝึกอบรมและพัฒนาข้าราชการของกระทรวงยุติธรรม ดำเนินงานห้องสมุดของกระทรวงยุติธรรม

ดำเนินการคุ้มครองพยานใหญ่ที่กระทำความผิดและถูกศาลพิพากษาให้รอลงโทษ หรือรอกำหนดโทษ

สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการได้แบ่งส่วนราชการตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการสำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ พ.ศ. ๒๕๓๓ ดังนี้คือ

๑. สำนักงานเลขานุการกรม
๒. กองงานคณะกรรมการตุลาการ
๓. สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการ
๔. กองวิชาการ
๕. สำนักงานคุมประพฤติกลาง
๖. สำนักงานอนุญาตโตตุลาการ

๑. สำนักงานเลขานุการกรม มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานสารบรรณและงานธุรการ งานประชาสัมพันธ์ การจัดทำบัญชีและควบคุมการใช้จ่ายเงินให้เป็นไปตามงบประมาณ การรับ เบิก จ่าย และเก็บรักษาเงิน การจัดหา จัดสรรและควบคุม การใช้วัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ ของสำนักงาน การบริหารงานบุคคลของกรม ตลอดจนงานอื่นที่มีได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของกองใดโดยเฉพาะ

๒. กองงานคณะกรรมการตุลาการ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการดำเนินการเกี่ยวกับงานธุรการของคณะกรรมการตุลาการ และของคณะอนุกรรมการที่คณะกรรมการตุลาการแต่งตั้ง ได้แก่การดำเนินการเกี่ยวกับการประชุม คือจัดทำหนังสือเชิญประชุม ระเบียบวาระการประชุม แจ้งมติ หรือความเห็นของคณะกรรมการตุลาการไปยังผู้ที่เกี่ยวข้อง จัดพิมพ์รายงานการประชุม เก็บรวบรวมเอกสารหลักฐานต่างๆ เกี่ยวกับการประชุม

ของคณะกรรมการตุลาการและของคณะอนุกรรมการ ดำเนินการเกี่ยวกับการรับสมัครและตรวจสอบคุณสมบัติของบุคคลที่สมัครเข้าสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการ ในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา ดำเนินการเกี่ยวกับการเลือกกรรมการตุลาการผู้ทรงคุณวุฒิ การคัดเลือกบุคคลเพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ตรี ตีระยุติธรรมและคัดเลือกผู้พิพากษาสมทบ แห่งศาลคดีเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลของข้าราชการตุลาการและตรี ตีระยุติธรรม ซึ่งเริ่มแต่การบรรจุเข้ารับราชการ แต่งตั้ง โยกย้าย การเลื่อนขั้น และเลื่อนขั้นเงินเดือน การดำเนินการทางวินัย การขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตลอดถึงการพ้นจากราชการ

๓. สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการทั้งในด้านการวิเคราะห์ วิจัย การวางแผน การพัฒนา การดำเนินงานฝึกอบรม การจัดทำเอกสารวิชาการ ด้านการฝึกอบรม ตลอดจนจัดทำย่อข้อกฎหมายจากคำพิพากษาศาลฎีกา

๔. กองวิชาการ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการแก้ไขกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ รวมทั้งการยกร่างกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวกับกระทรวงยุติธรรม และศาล ค้นคว้า วิจัยข้อขัดข้องของงานทุกระดับของกระทรวงยุติธรรมและศาลยุติธรรม เพื่อปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น ขึ้นทะเบียนผู้เชี่ยวชาญ ดำเนินการเกี่ยวกับห้องสมุดกลาง ติดต่อประสานงานกับหน่วยราชการอื่น ๆ

๕. สำนักงานคุมประพฤติกลาง มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการดำเนินการ

สืบเสาะหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับการผู้กระทำผิดมาเสนอต่อศาล เพื่อวินิจฉัยว่าจะสมควรรอกการกำหนดโทษหรือรอกการลงโทษ ผู้กระทำผิดนั้นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๕๖ หรือไม่ ดำเนินการคุมความประพฤติของผู้กระทำความผิด ซึ่งศาลพิพากษาให้รอกการกำหนดโทษหรือรอกการลงโทษไว้ ตลอดจนศึกษาและวิจัยหาสาเหตุในการที่จำเลยกระทำความผิด ประเมินผลการคุมความประพฤติ นำผลที่ได้จากการวิจัยมาเป็นแนวทางในการวางแผน เพื่อปรับปรุงและวางแผนโครงการต่าง ๆ เพื่อให้งานคุมประพฤติก้าวหน้า และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๖. สำนักงานอนุญาตตุลาการ มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่การระงับข้อพิพาทและการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการให้คำปรึกษาแก่รัฐบาล หน่วยราชการและหน่วยงานของเอกชนเกี่ยวกับอนุญาโตตุลาการให้คำปรึกษาข้อกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทและอนุญาโตตุลาการแก่ประชาชน ดูแลข้อบังคับเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทและอนุญาโตตุลาการของสถาบันอนุญาโตตุลาการให้สอดคล้องและมีผลบังคับใช้ตามกฎหมาย ดำเนินการเกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการของสถาบันอนุญาโตตุลาการ ตลอดจนดำเนินการส่งเสริมและเผยแพร่การระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการแก่บุคลากรผู้เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป

ศาลยุติธรรม

๑. ประวัติความเป็นมา

การศาลยุติธรรมของประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์มีหลักฐานปรากฏชัดตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีโดยปรากฏในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ความว่า ที่ประตูพระราชวังมีกระดิ่งแขวนไว้สำหรับให้ผู้ที่มีทุกข์ไปสั่นเพื่อร้องทุกข์ และพ่อขุนรามคำแหงมหาราชจะเสด็จออกประทับเหนือพระแท่นมณีงคศิลา ได้ไม้ตาลรับและวินิจฉัยฎีกานั้น ครั้นต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการปกครองแบบจตุสดมภ์ คือ แบ่งราชการออกเป็น ๔ กรม เรียกว่า เวียงวัง คลัง นา โดยมีเสนาบดีเป็นหัวหน้าในกรมเหล่านั้น เสนาบดีกรมวังเป็นผู้ที่ได้รับพระราชทานอำนาจจากองค์พระมหากษัตริย์ให้อำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีอรรถคดีทั้งหลาย ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีการพัฒนากฎหมายทั้งในส่วนของการบัญญัติและวิธีบัญญัติโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตรากฎหมายลักษณะพยานขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๙๔ วางระเบียบเกี่ยวกับการสืบพยานประกอบคำฟ้อง คำให้การว่าอย่างไรฟังได้ และอย่างไรฟังไม่ได้ และระบุถึงบุคคลที่อ้างเป็นพยานไม่ได้ว่ามี ๓๓ จำพวก เช่น โสเภณี ขอทาน ทาส เป็นต้น นอกจากนี้พระเจ้าทรงธรรมทรงตรากฎหมายเกี่ยวกับการศาลขึ้นเป็นครั้งแรกเรียกว่าพระธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการจัดระบบศาลโดยตรง ซึ่งการพัฒนาระบบ

กฎหมายและการศาลในสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้นได้สืบทอดมาจากสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

หลังจากกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าตีแตก และต่อมาพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชกลับคืนมาได้ และทรงตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ตลอดระยะเวลา ๑๕ ปี ที่พระเจ้าตากสินมหาราชทรงครองราชย์อยู่ บ้านเมืองยังคงอยู่ในภาวะการศึกสงคราม จึงไม่ได้มีการพัฒนาระบบกฎหมายและการศาล จนกระทั่งสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสด็จขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานี ได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้ชำระสะสางกฎหมายที่มีอยู่ตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา รวบรวมไว้ในที่เดียวกันเรียกว่ากฎหมายตราสามดวง แต่ระบบการศาลไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นยังมีหลักการเช่นเดียวกับการศาลในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย กล่าวคือ ศาลมีจำนวนมากที่ขึ้นอยู่กับกระทรวงทบวงกรมต่างๆ ไม่มีกรมใดกรมหนึ่งมีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับศาลโดยเฉพาะ ส่วนศาลในหัวเมืองก็แยกย้ายสังกัดกรมต่างๆ เช่น ศาลในหัวเมืองฝ่ายเหนือ ขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย ศาลในหัวเมืองฝ่ายใต้ขึ้นกับกระทรวงกลาโหม ศาลนครบาลในกรุงเทพฯขึ้นกับกรมเมือง เป็นต้น

เมื่อมีการจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๔๓๔ ได้รวบรวมศาลต่างๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ในกระทรวงและกรมต่างๆ มาอยู่ในกระทรวงยุติธรรม โดยในขั้นแรกเป็นการรวบรวมเฉพาะศาลที่อยู่ในกรุงเทพ ส่วนศาลในหัวเมืองคงเป็นไปตามเดิม ต่อมาอีก ๕ ปี คือในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ จึงได้มีการรวบรวมศาลหัวเมืองเข้ามาสังกัดในกระทรวงยุติธรรมและได้มีการจัดระเบียบ

การศาลอีกหลายครั้ง แต่ครั้งที่สำคัญได้แก่การตราพระธรรมนูญศาลยุติธรรมขึ้นใหม่ทั้งฉบับเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘ มีการแบ่งแยกงานศาลออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ งานธุรการ และงานตุลาการ โดยให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบในงานธุรการของศาลทั้งหลาย ส่วนการดำเนินการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีรวมตลอดถึงการที่จะมีคำสั่งหรือคำพิพากษาบังคับคดีให้เสร็จเด็ดขาดไปนั้น ให้อยู่ในดุลยพินิจของศาลโดยเฉพาะรัฐมนตรีหรือบุคคลภายนอกไม่สามารถก้าวกายแทรกแซงได้

การจัดรูปองค์กรของศาลยุติธรรมนั้นเป็นไปตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและกฎหมายที่จัดตั้งศาล และตามกฎหมายรัฐธรรมนูญมีหลักการไว้ว่า การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาลซึ่งต้องดำเนินการตามกฎหมายและในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ บรรดาศาลทั้งหลายจะตั้งขึ้นได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ

ศาลที่สังกัดกระทรวงยุติธรรมมี ๒ ประเภท คือ ศาลตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรมและศาลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายอื่น ๆ เช่น พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. ๒๕๒๒ และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ. ๒๕๒๘

พระธรรมนูญศาลยุติธรรมแบ่งศาลเป็น ๓ ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา

๒. ศาลชั้นต้น

ศาลชั้นต้นเป็นศาลที่รับฟ้องในชั้น

เริ่มคดี ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ศาลชั้นต้นสำหรับกรุงเทพมหานคร ซึ่งประกอบด้วย ศาลแพ่ง ศาลแพ่งธนบุรี ศาลอาญา ศาลอาญาธนบุรี ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ศาลจังหวัดมีนบุรี ศาลแขวงพระนครเหนือ ศาลแขวงดุสิต ศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงพระโขนง ศาลแขวงธนบุรี ศาลแขวงตลิ่งชัน ศาลแรงงานกลาง และศาลภาษีอากรกลาง

๒. ศาลชั้นต้นสำหรับจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยศาลจังหวัดจำนวน ๙๐ ศาล ศาลแขวง จำนวน ๒๐ ศาล ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด ศาลจังหวัดสาขาและศาลชั่วคราวเคลื่อนที่ ๔ ศาล

ศาลแพ่ง

ความเป็นมา

ก่อนตั้งกระทรวงยุติธรรม ศาลในกรุงเทพมหานคร ได้แยกอยู่ในกรมต่างๆ ศาลที่ชำระความแพ่งขึ้นอยู่กับกรมลูกขุน คือ ศาลแพ่งกลาง ศาลแพ่งเกษม

เมื่อมีพระบรมราชโองการตั้งกระทรวงยุติธรรมเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ได้โอนศาลแพ่งกลางและศาลแพ่งเกษมมารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรม ครั้นเมื่อวันที่ ๔ มกราคม ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘) ได้รวมศาลแพ่งกลาง (ศาลแพ่งไกรสี) เข้ากับศาลแพ่งเกษมเรียกว่าศาลแพ่ง ให้ทำการรับฟ้องผู้มีอรรถคดีและพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งทั้งปวง เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) ให้รวมศาลแพ่งสรรพากรเข้ากับศาลแพ่ง เมื่อสมโภชน์พระนครครบ ๑๐๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๒๕ ตรงกับวันที่ ๒๑ เมษายน

๒๔๒๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัวทรงวางศิลาฤกษ์ก่อพระฤกษ์ สร้างศาล
สถิตยุดิธรรมให้เป็นที่ทำการศาลแพ่ง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้รื้ออาคาร
หลังเก่าและสร้างหลังใหม่แทนในที่เดิม ทำ

พิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๐๓
โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้เวลาก่อสร้าง
๓ ปี จึงเสร็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดช ได้เสด็จพระราชดำเนิน
ประกอบพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๐๖

อาคารที่ทำการศาลแพ่งหลังเก่า

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๙ กระทรวง
ยุติธรรมได้ดำเนินการก่อสร้างอาคารที่ทำการ
ของศาลแพ่งชั้นใหม่ที่ถนนรัชดาภิเษก เป็น

อาคาร ๑๓ ชั้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้
แก่ประชาชนโดยทั่วไป แล้วเสร็จในปี ๒๕๓๔

อาคารที่ทำการศาลแพ่ง (เปิดทำการปี พ.ศ. ๒๕๓๔)

ศาลแพ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีล้มละลายทั้งปวง องค์คณะประกอบด้วยผู้พิพากษา ๒ คน มีเขตอำนาจตลอดกรุงเทพมหานครฝั่งพระนครยกเว้นในท้องที่เขตมีนบุรี ลาดกระบัง หนองจอก แขวงท่าแร้ง แขวงสายไหม และแขวงออเงิน เขตบางเขน แขวงคันนายาว และแขวงสะพานสูง เขตบึงกุ่ม และแขวงจระเข้บัว เขตลาดพร้าว ซึ่งอยู่ในเขตอำนาจของศาลจังหวัดมีนบุรี

ศาลแพ่งแบ่งส่วนราชการออกเป็น ๔ ฝ่าย คือ

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป

๒. ฝ่ายรับคำคู่ความและออกหมาย

๓. ฝ่ายสำนวนความและเอกสาร

๔. ฝ่ายหน้าบัลลังก์และคำพิพากษา

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการรับส่ง ร่างได้ตอบหนังสือ การจัดเก็บรักษาเอกสาร จัดทำหนังสือคำสั่งหมาย สำนวนความและเอกสารประกาศศาล จัดทำสถิติและรับผิดชอบเกี่ยวกับการรับจ่ายเงิน เก็บค่าธรรมเนียมศาลเงินกลางในคดี จัดทำบัญชีการเงินทุกประเภทของศาล ดำเนินการจัดจ้าง จัดซื้อ เก็บรักษา เบิกจ่ายวัสดุครุภัณฑ์ ควบคุมดูแลงานห้องสมุด และอาคารสถานที่และยานพาหนะ

๒. ฝ่ายรับคำคู่ความและออกหมาย มีหน้าที่รับผิดชอบตรวจรับคำฟ้อง คำร้อง คำขอ และคำแถลง คิดค่าธรรมเนียมศาล ทำปกสำนวน ลงสารบบความ ตรวจรับคำฟ้องหรือคำฟ้องอุทธรณ์หรือคำฟ้องฎีกา ขอสำนวนจากงานเก็บสำนวนคดีแดง คิดค่าธรรมเนียมศาล ลงบัญชีรับเสนอศาลเพื่อสั่งหรือเพื่อส่งงานที่เกี่ยวข้อง จัดส่งสำนวนและเอกสารไปยังศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา ออกหมายทุกชนิด

เช่น หมายเรียก หมายนัด หมายยึดหรืออายัดชั่วคราว หมายห้ามชั่วคราว คำบังคับคดีหมายจับ หมายชั่ง หรือหมายจำคุกและหมายปล่อย

๓. ฝ่ายสำนวนความและเอกสาร

มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการตรวจรับจัดเก็บ ค้นหา สำนวนคดีดำที่อยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อประกอบการยื่นคำร้อง คำขอหรือคำแถลงเสนอศาล หรือส่งให้งานหน้าบัลลังก์หรืองานอื่นที่เกี่ยวข้องดำเนินการต่อไป ตรวจรับ จัดเก็บ ค้นหาสำนวนคดีแดง ตรวจรับคำพิพากษาหรือคำสั่งเพื่อกลักรวมเข้าสำนวน ตรวจสอบสำนวนทั้งหมดที่ศาลได้พิจารณาและมีคำสั่งประจำวันว่า สำนวนอยู่ครบถ้วนหรือไม่ ศาลมีคำสั่งอะไรแล้วบันทึกลงในบัญชี แล้วแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการต่อไป ตรวจรับเอกสารที่คู่ความอ้างถึงศาล ลงบัญชี จัดทำสารบาญเอกสารบรรจุเอกสาร จ่ายเอกสารให้เจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์ประกอบการพิจารณาคดี จ่ายคืนเอกสารให้แก่คู่ความหรือส่งคืนให้แก่เจ้าของเมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว

๔. ฝ่ายหน้าบัลลังก์และคำพิพากษา

มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการลงบัญชีนัดพิจารณาทำใบลอยคดีนัดประจำวัน ปิดประกาศให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ เรียกคู่ความพยานเข้าห้องพิจารณา และนำพยานสาบานหรือปฏิญาณตนก่อนเบิกความและให้ลงลายมือชื่อ พิมพ์ถอดเทปบันทึกเสียงคำพยาน รับผิดชอบและลงสารบบคำพิพากษา พิมพ์คำพิพากษาหรือคำสั่ง

ปัจจุบันศาลแพ่งตั้งอยู่ในบริเวณกระทรวงยุติธรรมด้านสนามหลวงกรุงเทพมหานคร

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ จะย้ายไปที่ถนน
รัชดาภิเษก กรุงเทพมหานคร

ศาลแพ่งธนบุรี

เนื่องจากประชาชนในกรุงเทพมหานคร มีจำนวนมากขึ้นและมีคดีมาสู่การพิจารณาพิพากษาของศาลแพ่งเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ห้องพิจารณาของศาลแพ่งที่มีอยู่จำกัด ไม่เพียงพอกับคดีที่มาสู่ศาล ประกอบกับการคมนาคมในกรุงเทพมหานครไม่สะดวก ล่องตัว ทำให้ประชาชนผู้มีอรรถคดีและผู้เกี่ยวข้องไม่ได้รับความสะดวกในการเดินทางมาติดต่อศาลแพ่ง สมควรจัดตั้งศาลแพ่งธนบุรีขึ้นเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดขึ้นในเขตจังหวัดธนบุรีเดิม จึงได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแพ่งธนบุรี พ.ศ. ๒๕๒๐ ตั้งศาลแพ่งธนบุรีขึ้น

ศาลแพ่งธนบุรี มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีล้มละลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นในท้องที่เขตจังหวัดธนบุรีเดิม ซึ่งได้แก่เขตคลองสาน เขตตลิ่งชัน เขตธนบุรี เขตบางกอกน้อย เขตบางกอกใหญ่ เขตบางขุนเทียน

เขตภาษีเจริญ เขตราชวัตรบูรณะ และเขตหนองแขม องค์คณะประกอบด้วยผู้พิพากษา ๒ คน

ศาลแพ่งธนบุรี แบ่งงานด้านธุรการออกเป็น ๔ ฝ่าย คือ

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป
 ๒. ฝ่ายรับคำคู่ความและออกหมาย
 ๓. ฝ่ายสำนวนความและเอกสาร
 ๔. ฝ่ายหน้าบัลลังก์และคำพิพากษา
- อำนาจหน้าที่ของแต่ละฝ่ายมีทำนองเดียวกับฝ่ายต่าง ๆ ของศาลแพ่ง

ศาลแพ่งธนบุรีตั้งอยู่ที่ถนนเอกชัย แขวงบางขุนเทียน เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

ศาลอาญา

เมื่อตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ได้รวมศาลนครบาลและศาลอาญานอกเข้าด้วยกัน เรียกว่าศาลพระราชอาญา

ศาลแพ่ง ศาลพระราชอาญา ศาลต่างประเทศ ศาลอุทธรณ์
กรุงเทพฯ ซึ่งรวมเรียกว่าสนามสถิตย์ยุติธรรม ตั้งอยู่ที่
ถนนหน้าทับเผยและถนนราชดำเนินใน

ศาลพระราชอาญาและศาลแพ่งเดิม อยู่ในอาคารเดียวกัน จนปี ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕) จึงได้ใช้หอหลัดซึ่งเป็นตึกสองชั้นมี หน้ามุก ๓ มุกตั้งอยู่ที่มุมตึกศาลแพ่งปัจจุบัน ด้านทิศใต้เป็นที่ทำการ ต่อมาปี ๒๔๗๘ ได้มีการปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญาและพระธรรมนูญศาลยุติธรรม จึงได้เปลี่ยนชื่อ ศาลพระราชอาญาเป็นศาล อาญา

ศาลอาญานั้น ปีพุทธศักราช ๒๔๘๔ หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้อนุมัติให้ก่อสร้างตึกที่ทำการ ศาลอาญาและศาลอุทธรณ์ขึ้น โดยสร้างติดต่อกับตึกกระทรวงยุติธรรมด้านถนนราชินีไปจรด ถนนหน้าหีบเผยแพร่ และสร้างเสร็จเปิดทำการ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๖

ศาลอาญามีอำนาจพิจารณาพิพากษา คดีอาญาทั้งปวง ตลอดเขตกรุงเทพมหานคร ยกเว้นท้องที่ในเขตของศาลอาญามินบุรี และ เขตมินบุรี เขตหนองจอก เขตลาดกระบัง แขวงท่าแร้ง แขวงสายไหม และแขวงออเงิน เขตบางเขน แขวงคันนายาว และแขวงสะพานสูง เขตบึงกุ่ม และแขวงจระเข้บัว เขตลาดพร้าว ซึ่ง อยู่ในอำนาจของศาลจังหวัดมินบุรี องค์คณะ ประกอบด้วยผู้พิพากษา ๒ คน

ศาลอาญา

ศาลอาญา

การแบ่งส่วนราชการ

ศาลอาญาแบ่งส่วนราชการออกเป็น ๕ ฝ่าย คือ

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป
๒. ฝ่ายบริการรับคำร้อง
๓. ฝ่ายคดีก่อนสืบพยาน
๔. ฝ่ายคดีระหว่างสืบพยาน
๕. ฝ่ายคดีหลังคำพิพากษา

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป มีอำนาจหน้าที่ เกี่ยวกับการรับส่งหนังสือ ร่างโต้ตอบ พิมพ์ หนังสือราชการ จัดเก็บและค้นหาหนังสือ รับ- ส่งประเด็นของศาลอื่น ออกบัตรประจำตัว ข้าราชการตุลาการ ธุรการ และลูกจ้างประจำ จัดทำสถิติ รายงานคดี รับผิดชอบงานห้องสมุด รับผิดชอบการเงินทั้งหมดของศาล เช่น รับเงิน ค่าวางประกัน เงินค่าปรับวินัย ออกใบเสร็จ

รับจ่ายเงิน ค่าประกาศหนังสือพิมพ์ นำเงินฝากธนาคาร จัดทำบัญชีการเงินทุกประเภทของศาล เบิกรับจ่ายเงินงบประมาณ ตลอดจนควบคุมเกี่ยวกับงานพัสดุ จัดหา เบิกจ่าย ตลอดจนเก็บรักษาพัสดุรูปพรรณ ควบคุมดูแลอาคารสถานที่และการใช้รถยนต์

๒. ฝ่ายบริการรับคำร้อง มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการอำนวยความสะดวกและบริการประชาชนในด้านให้คำปรึกษา แนะนำเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีเบื้องต้น เช่น เขียนคำร้อง คำขอ คำแถลงต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายให้กระทำได้ให้แก่คู่ความและดำเนินการประสานงานเพื่อประชาสัมพันธ์งานของศาล

๓. ฝ่ายคดีก่อนสืบพยาน มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการตรวจรับคำร้องขอฝากขังคำร้องขอฝากขังของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ ทำปกสำนวนแล้วเสนอศาล ตรวจรับคำร้องขอประกันตัว ใบรับฝากขัง จัดเบิกตัวผู้ต้องหาในวันครบฝากขัง จัดรักษาสำนวนฝากขัง ตรวจรับคำฟ้อง ลงสารบบ ออกเลขคดี ทำปกสำนวน รวมสำนวนฝากขัง รวมสำนวนคดีฟ้องใหม่ จ่ายสำเนาคำฟ้องของอัยการให้จำเลยแล้วมอบตัวจำเลยให้เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์รับตัวไปควบคุม เสนอสำนวนฟ้องใหม่ให้ศาลสั่งรับคำร้อง คำแถลงการณ์ ใบแต่งตั้งนายและคำคู่ความอื่น ลงบัญชีรับคำร้องคำคู่ความรับคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราว ตรวจสัญญาประกันแล้วเสนอศาลคืนหลักทรัพย์ รับผิดชอบการออกหมายซึ่งระหว่างสอบสวน หมายระหว่างได้ส่วนมูลฟ้องหรือพิจารณา แจ้งอายุัด พันธบัตรรัฐบาล สลากออมสิน สมุดเงินฝาก

ประจำ หนังสือสัญญาค้ำประกันของธนาคาร และใบรับฝากเงินประจำ

๔. ฝ่ายคดีระหว่างสืบพยาน มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการตรวจรับคำร้องคำขอคำให้การ ใบแต่งตั้งนายความ จัดทำบัญชีควบคุมค้นหาสำนวนเสนอศาล ส่งสำนวนให้งานอื่น ดำเนินการต่อไปตามคำสั่งศาล ตรวจสอบสำนวนความประจำ การออกหมายจับ อำนาจความสะดวกและบริการคดีหรือถ่ายเอกสารใบสำนวน เก็บรักษา ค้นหาสำนวนคดีระหว่างสืบพยานและของกลางในคดี นัดความประจำวัน เรียกคู่ความหรือพยานเข้าห้องพิจารณาคดี ออกหมายนัด หมายเรียก ร่างโต้ตอบพิมพ์หนังสือที่อยู่ในระหว่างดำเนินการสืบพยาน รับสำนวนความประเด็นจากศาลอื่น ส่งประเด็นของศาลอาญาไปสืบที่ศาลอื่น จัดทำประกาศหนังสือพิมพ์หรือปิดประกาศหน้าศาล จัดทำทะเบียนและหนังสือขอแรงทนายความแก่ต่างให้จำเลยตามคำสั่งศาล

๕. ฝ่ายคดีหลังคำพิพากษา มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการตรวจคำร้อง คำขอคำคู่ความ จัดทำบัญชีคุม ติดตามค้นหาสำนวนแยกส่งให้งานต่าง ๆ ในฝ่ายตรวจรับคำร้อง คำขอคัดหรือขอถ่ายคำพิพากษาและเอกสารในสำนวน และรับรองสำเนา สารบบคำพิพากษา พิมพ์คำพิพากษา ออกหมายจำคุกระหว่างอุทธรณ์ฎีกา หมายจำคุกเมื่อคดีถึงที่สุด หมายปล่อย หมายซึ่งระหว่างพิจารณา ลงทะเบียนคุมหมายต่าง ๆ การเก็บรักษา ค้นหาสำนวนคดีที่เสร็จการพิจารณา จัดทำบัญชีคุมสำนวนเข้าออก รับผิดชอบรับคำฟ้องอุทธรณ์หรือคำฟ้องฎีกา ลงบัญชีรับคำฟ้องพร้อมทั้งตรวจสำนวนและเอกสารให้ถูกต้องก่อนส่งขึ้นศาลสูง ตรวจรับคำร้องในคดีที่อยู่ระหว่างการ

จัดการฝึกอบรมเด็กบางจำพวก พ.ศ. ๒๔๗๙ และพระราชบัญญัติควบคุมเด็กและนักเรียน พ.ศ. ๒๔๘๑ เพื่อส่งตัวเด็กเกรเร่ร่อน นักเรียนที่ประพฤติตนไม่ดี และเด็กที่กระทำผิดอาญาไปยังโรงเรียนฝึกอาชีพและสถานฝึกอบรม แต่กฎหมายดังกล่าวยังมีข้อบกพร่องและอุปสรรคหลายประการ เพราะวิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนดังกล่าว เป็นวิธีการปฏิบัติต่อเด็ก ภายหลังจากพิพากษาของศาล ส่วนวิธีการปฏิบัติต่อเด็กนับแต่การจับกุม การควบคุมตัวไว้ระหว่างรอการพิจารณาพิพากษา รวมทั้งการคุมประพฤติ ยังไม่มีกฎหมายบัญญัติวิธีการไว้ เด็กจึงได้รับการปฏิบัติในการจับกุมและการควบคุมตัวระหว่างการพิจารณาคดีเช่นเดียวกับผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ซึ่งไม่เป็นผลดีแก่เด็กและเยาวชน เพราะเด็กอาจได้รับการถ่ายทอดพฤติกรรมในทางไม่ดีจากผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ได้

ต่อมาจึงได้มีการเสนอกฎหมายพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. ๒๔๙๔ และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. ๒๔๙๔ ขึ้น และได้เปิดทำการศาลคดีเด็กและเยาวชนกลางขึ้นในกรุงเทพมหานครเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๔๙๕ แล้วได้มีการเปิดศาลคดีเด็กและเยาวชนขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ จำนวน ๑๐ ศาล จนกระทั่งในปี ๒๕๓๕ นี้ ได้มีการขยายอำนาจการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลคดีเด็กและเยาวชน และเปลี่ยนชื่อเป็นศาลเยาวชนและครอบครัว ในปัจจุบันมีศาลเยาวชนและครอบครัวเปิดทำการแล้ว ๑๑ แห่ง คือ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดสงขลา นครราชสีมา เชียงใหม่ อุบลราชธานี ระยอง

สุราษฎร์ธานี นครสวรรค์ ขอนแก่น แพนกคดียาวชนและครอบครัวในศาลจังหวัดนนทบุรี และแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวในศาลจังหวัดสมุทรปราการ

ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดีดังต่อไปนี้

(๑) คดีอาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด

(๒) คดีอาญาที่ศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดาได้โอนมาตามมาตรา ๖๑ วรรคหนึ่ง

(๓) คดีครอบครัว ได้แก่ คดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาลหรือกระทำการใด ๆ ในทางศาลเกี่ยวกับผู้เยาว์หรือครอบครัว แล้วแต่กรณี ซึ่งจะต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

(๔) คดีที่ศาลจะต้องพิพากษาหรือสั่งเกี่ยวกับตัวเด็กและเยาวชนตามบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัว

ศาลแรงงานกลาง

ศาลแรงงานกลางได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยได้เปิดทำการเมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๒๓ เป็นต้นมา

ศาลแรงงานกลางได้จัดตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีแรงงาน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากคดีธรรมดา โดยมีวิธีพิจารณาที่สะดวกรวดเร็วและเหมาะสมแก่คดีแรงงาน

ศาลแรงงานมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับเรื่องการจ้างแรงงานคดีเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน หรือสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์รวมทั้งกรณีละเมิดระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง

การพิจารณาคดีประกอบด้วยผู้พิพากษา ๓ ฝ่าย คือผู้พิพากษาซึ่งเป็นข้าราชการตุลาการ ในกระทรวงยุติธรรม ผู้พิพากษาสมาทบฝ่าย นายจ้าง และผู้พิพากษาสมาทบฝ่ายลูกจ้างมี จำนวนฝ่ายละเท่า ๆ กัน ร่วมเป็นองค์คณะ พิจารณาพิพากษาคดี

กระบวนการพิจารณาในศาลแรงงาน ดำเนินไปโดยประหยัด สะดวกและรวดเร็ว เป็นธรรม ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมเหมือน คดีแพ่งทั่วไป คู่ความไม่จำต้องจ้างทนาย เพราะการดำเนินคดีส่วนใหญ่ศาลจะเป็นผู้ดำเนินการให้ และสามารถฟ้องคดีด้วยวาจาโดยศาล จะบันทึกคำฟ้องให้ ศาลจะกำหนดให้มีการ พิจารณาคดีติดต่อกันไปโดยไม่ต้องเลื่อนและ เมื่อศาลตัดสินแล้วให้อุทธรณ์ตรงไปยังศาลฎีกาเฉพาะในข้อกฎหมายโดยไม่ต้องผ่านศาลอุทธรณ์

ศาลแรงงานกลางมีเขตอำนาจครอบคลุมพื้นที่ ๖ จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ นครปฐม สมุทรสาคร นนทบุรี และปทุมธานี

ระหว่างที่ยังไม่ได้จัดตั้งศาลแรงงานภาคหรือศาลแรงงานจังหวัดขึ้น ศาลแรงงานกลางมีอำนาจครอบคลุมพื้นที่ทั่วราชอาณาจักร โดยคู่ความสามารถไปฟ้องต่อศาลในท้องที่ มูลคดีเกิด แล้วศาลจังหวัดนั้นจะส่งสำนวนมายังศาลแรงงานกลางเพื่อพิจารณารับฟ้องเสร็จแล้วศาลแรงงานกลางจะส่งคณะผู้พิพากษาไปนั่งพิจารณาคดี ณ ศาลจังหวัดที่รับฟ้องคดีนั้น

ศาลแรงงานกลางได้แบ่งราชการออกเป็น ๓ ฝ่าย คือ

๑. ฝ่ายบริการรับคำร้อง
๒. ฝ่ายตุลาการทั่วไป

๓. ฝ่ายตุลาการคดี

๑. ฝ่ายบริการรับคำร้อง มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการให้คำปรึกษาแนะนำ ปัญหาข้อกฎหมายทางด้านแรงงาน ประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนทั่วไปทราบถึงรูปแบบ และกระบวนการในการพิจารณาคดีในศาลแรงงานกลาง รับเขียนคำฟ้อง คำร้อง คำขอ คำแถลงต่าง ๆ ซึ่งไม่ขัดต่อระเบียบข้อบังคับของกฎหมาย ดำเนินการยึดอายัดทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา และขายทอดตลาดทรัพย์สินต่าง ๆ

๒. ฝ่ายตุลาการทั่วไป มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการรับส่งร่างโต้ตอบหนังสือการจัดเก็บรักษาเอกสาร จัดทำหนังสือนำส่งหมาย สำนวนความและเอกสารจัดทำประกาศศาล จัดทำสถิติและรับผิดชอบเกี่ยวกับการรับจ่ายเงิน เก็บค่าธรรมเนียมศาลเงินกลางในคดี จัดทำบัญชีการเงินทุกประเภทของศาล ดำเนินการเบิกจ่ายเก็บรักษาครุภัณฑ์ ควบคุมดูแลงานห้องสมุด อาคารสถานที่และยานพาหนะ

๓. ฝ่ายตุลาการคดี มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการตรวจรับคำฟ้อง คำร้อง คำขอ คำแถลง คำคู่ความ การออกหมาย การจัดทำสำนวนตามคำสั่งศาล เก็บรักษาสำนวนความ เอกสารและของกลาง ลงสารบบความสารบบคำพิพากษา จัดพิมพ์คำพิพากษา จัดทำสำนวนตามคำสั่งศาล เก็บรักษาสำนวนความ เอกสารและของกลาง ลงสารบบความสารบบคำพิพากษา จัดพิมพ์คำพิพากษา คำสั่งการนัดความประจำวัน และเรียกคู่ความและพยานเข้าห้องพิจารณา

ศาลแรงงานกลางตั้งอยู่เลขที่ ๔๐๔ ถนนพระราม ๔ เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร

ศาลภาษีอากร

เนื่องจากคดีภาษีอากร มีลักษณะพิเศษ มีความยุ่งยาก ผู้พิพากษาที่พิจารณาพิพากษาคดีจะต้องมีความรอบรู้ในด้านธุรกิจ การพาณิชย์และการบัญชี การใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความกับกฎหมายเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานที่เคร่งครัดอย่างเดียวกับคดีแพ่งธรรมดาหรือให้ผู้พิพากษาซึ่งต้องพิจารณาคดีแพ่งทั่วไปเป็นผู้พิจารณาก็จะทำให้การพิจารณาคดีภาษีอากรล่าช้าติดขัด จึงมีการจัดตั้งศาลภาษีอากรขึ้นเพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว และเที่ยงธรรม โดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ. ๒๕๒๘ ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๒๘ และได้เปิดทำการศาลภาษีอากรตั้งแต่วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๒๙ ขึ้นในศาลแพ่ง หลังจากนั้นได้จัดหาอาคารเพื่อใช้เป็นที่ทำการของศาลภาษีอากรกลาง โดยได้ย้ายมายังอาคารที่ทำการของศาลแขวงพระนครเหนือ แล้วย้ายมายังที่ทำการหลังใหม่ที่ถนนรัชดาภิเษกในปัจจุบัน

ศาลภาษีอากรกลางมีเขตอำนาจตลอดกรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ สมุทรสาคร นครปฐม นนทบุรี และปทุมธานี ส่วนจังหวัดอื่นในระหว่างที่ยังไม่ได้มีการจัดตั้งศาลภาษีอากรจังหวัดให้ศาลภาษีอากรกลางมีเขตอำนาจทดลองท้องที่นั้นด้วย โดยใจทักจะยื่นฟ้องต่อศาลจังหวัดแห่งท้องที่ที่จำเลยมีภูมิลำเนาอยู่ก็ได้ให้ศาลจังหวัดแจ้งไปยังศาลภาษีอากรกลาง เมื่อศาลภาษีอากรกลางอาจออกไปนั่งพิจารณาพิพากษา ณ ศาลจังหวัดแห่งท้องที่

นั้น หรือกำหนดให้นั่งพิจารณาพิพากษา ณ ศาลภาษีอากรกลางสุดแต่ศาลภาษีอากรกลาง จะเห็นสมควร

องค์คณะศาลภาษีอากรประกอบด้วยผู้พิพากษาศาลภาษีอากรอย่างน้อย ๒ คน

คดีภาษีอากรที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลภาษีอากรนั้นต้องเป็นคดีดังต่อไปนี้คือ

๑. คดีอุทธรณ์คำวินิจฉัยของเจ้าพนักงานหรือคณะกรรมการตามกฎหมายเกี่ยวกับภาษีอากร เช่น ฟ้องขอให้ศาลเพิกถอนคำสั่งประเมินของเจ้าพนักงานประเมิน และคำวินิจฉัยอุทธรณ์ของคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์ ตามประมวลรัษฎากรหรือตามพระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต เป็นต้น

๒. คดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิเรียกร้องของรัฐในหนี้ค่าภาษีอากร เช่น กรมสรรพากร ฟ้องขอให้ศาลบังคับผู้ค้างชำระค่าภาษีนาค่าภาษีอากรที่ค้างมาชำระต่อกรมสรรพากร

๓. คดีพิพาทเกี่ยวกับการขอคืนค่าภาษีอากร เช่น ผู้เสียภาษีชำระภาษีไว้เกินกว่าที่ต้องเสียตามกฎหมาย หรือนำวัตถุดิบเข้ามาใช้ในการผลิตสินค้าและส่งสินค้าที่ผลิตกลับออกไปภายใน ๑ ปี ก็มีสิทธิขอคืนอากรขาเข้าได้ตามพระราชบัญญัติศุลกากร (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๑๙ ทวิ

๔. คดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ตามข้อผูกพันซึ่งได้ทำขึ้นเพื่อประโยชน์แก่การจัดเก็บภาษีอากร

๕. คดีที่มีกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลภาษีอากร

เมื่อศาลภาษีอากรกลางพิจารณาพิพากษาคดีเรื่องใดแล้ว คู่ความฝ่ายที่ไม่พอใจคำพิพากษาของศาลภาษีอากรกลาง มีสิทธิ

อุทธรณ์คำพิพากษาของศาลฎีกาอากรกลาง
ต่อศาลฎีกาในกำหนด ๑ เดือน นับแต่วันอ่าน
คำพิพากษา

ศาลฎีกาอากรกลางแบ่งส่วนราชการ
ออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป
๒. ฝ่ายธุรการคดี

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป มีอำนาจหน้าที่
เกี่ยวกับงานสารบบ การรับส่ง การร่างโต้ตอบ
การเก็บรักษา ทำลายหนังสือ จัดทำสถิติคดี
สถิติต่างๆ ของศาล รวมทั้งรับผิดชอบงาน
ห้องสมุดประจำศาล ดำเนินการเกี่ยวกับการ
เงินการบัญชีและพัสดุ ดำเนินการจัดซื้อหรือ
จัดจ้าง ควบคุมดูแลอาคารสถานที่ราชการ

๒. ฝ่ายธุรการคดี มีอำนาจหน้าที่
เกี่ยวกับตรวจรับคำฟ้องหรือคำคู่ความและ
เอกสารต่างๆ ที่คู่ความนำมายื่นต่อศาล คิด
ค่าธรรมเนียมศาล ลงสารบบคำฟ้องตลอด
จนลงบัญชีนัดขึ้นสองสถานหรือนัดสืบพยาน
แล้วแต่กรณี ออกหมายทุกชนิด ตรวจสอบ
ความถูกต้องในสำนวนความให้ตรงกับหมาย
ที่ออกตามคำสั่งศาล เก็บสำนวนความเอกสาร
ทั้งหมด ทั้งที่อยู่ในระหว่างพิจารณาและเสร็จ
เด็ดขาดแล้ว ควบคุมการจัดเก็บการค้นห
การทำบัญชีรับจ่ายสำนวน ตรวจสอบทุก
ครั้งก่อนเก็บว่ามีกรปฏิบัติตามคำสั่งศาล
ครบถ้วนแล้วหรือไม่ ดำเนินการงานหน้า
บัลลังก์และถอดเทปบันทึกเสียง ประกาศเรียก
คู่ความ พยานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้าห้อง
พิจารณา ลงบัญชีพิจารณา จัดทำบัญชีลอย
ส่งให้งานเก็บสำนวนความ ดำเนินการเกี่ยว
กับงานสารบบและคำพิพากษา ออกเลขคดีแดง
จัดพิมพ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล

ศาลฎีกาอากรกลางตั้งอยู่ที่ถนน
รัชดาภิเษก กรุงเทพมหานคร

ศาลจังหวัด

เมื่อตั้งกระทรวงยุติธรรม ตั้งแต่วันที่
๒๕ มีนาคม ๒๔๓๔ เป็นต้นมา ศาลที่สังกัด
กระทรวงยุติธรรม แบ่งออกเป็น ๒ แผนก คือ

๑. ศาลสถิตยุติธรรมกรุงเทพ แบ่งออก
เป็น ๓ ชั้น คือ ๑.๑ ศาลฎีกา ๑.๒ ศาลอุทธรณ์
และ ๑.๓ ศาลพระราชอาญา ศาลแพ่ง ศาล
ต่างประเทศ ศาลคดีต่างประเทศ และศาล
โปริสภา

๒. ศาลหัวเมือง แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ
๒.๑ ศาลมณฑล ๒.๒ ศาลเมือง และ ๒.๓
ศาลแขวง

สำหรับศาลเมืองและศาลจังหวัดนั้น
มีเขตอำนาจพิจารณาคดีแพ่งและคดีอาญา
สำหรับจังหวัดต่างๆ ศาลมณฑลมีเขตอำนาจ
เต็มทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญาในเขตมณฑล
ศาลมณฑลทำหน้าที่เป็นทั้งศาลชั้นต้นและเป็น
ศาลอุทธรณ์ในมณฑลนั้นๆ คู่ความอาจอุทธรณ์
คำพิพากษาของศาลในหัวเมืองต่อศาลมณฑล
ได้ และอาจอุทธรณ์คำพิพากษาของศาล
มณฑลต่อศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ สำหรับ
ศาลแขวงนั้นมีเขตอำนาจในการพิจารณา
พิพากษาคดีอาญาที่มีโทษเบา และคดีแพ่งที่
มีทุนทรัพย์ต่ำ ในสมัยแรกมีการจัดตั้งศาล
แขวงในกรุงเทพ ๓ แห่ง และที่จังหวัดเชียงใหม่

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๘ มีการยุบศาล
อุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ และนำมารวมกับศาล
อุทธรณ์กรุงเทพ ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน
๒๔๗๕ มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นกรปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งรัฐธรรมนูญได้เปลี่ยนแปลงอำนาจตุลาการจากองค์พระมหากษัตริย์แต่เดิมมาเป็นอำนาจอธิปไตยทางศาลจากปวงชนชาวไทย แต่พระมหากษัตริย์ยังทรงเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการนี้ทางศาลยุติธรรมและศาลใช้อำนาจหน้าที่ของศาลในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์เช่นเดิม

ต่อมาได้มีการปรับปรุงพระธรรมนูญศาลยุติธรรมเพื่อจัดระเบียบงานศาลอีกหลายครั้ง โดยในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ยกเลิกศาลมณฑล เปลี่ยนฐานะเป็นศาลจังหวัด กับยุบตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลมณฑล และตั้งข้าหลวงยุติธรรมขึ้นในต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๘ และได้ประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรมจัดระเบียบการศาลใหม่ โดยแบ่งศาลเป็น ๓ ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา

ศาลจังหวัดเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่ง คดีล้มละลาย และคดีอาญาทั้งปวง

เขตอำนาจของศาลจังหวัดนั้นตามปกติจะคลุมเขตท้องที่ฝ่ายปกครองทั้งจังหวัด เว้นแต่บางจังหวัดซึ่งมีพื้นที่กว้างขวางหรืออยู่ในพื้นที่ทุรกันดาร การคมนาคมไปมาลำบาก อาจจัดตั้งศาลขึ้นในศาลจังหวัดนั้น มากกว่า ๑ ศาล เช่น จังหวัดนครศรีธรรมราช มีศาลจังหวัดนครศรีธรรมราช ศาลจังหวัดทุ่งสง และศาลจังหวัดปากพนัง เขตอำนาจของศาลจังหวัดนั้นให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติที่ตั้งศาลจังหวัดระบุไว้

ศาลจังหวัดมีผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเป็นหัวหน้าผู้รับผิดชอบงานของศาล

องค์คณะของผู้พิพากษาศาลจังหวัดประกอบด้วยผู้พิพากษา ๒ คน

ศาลจังหวัดในปัจจุบันมีทั้งสิ้น ๘๙ ศาล
การแบ่งส่วนราชการ

ศาลจังหวัดแบ่งส่วนราชการออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป

๒. ฝ่ายธุรการคดี

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับรับส่ง ร่าง โต้ตอบหนังสือการจัดเก็บรักษาเอกสาร จัดทำหนังสือ นำส่งหมาย สำนวนความและเอกสารประกาศศาล จัดทำสถิติและรับผิดชอบเกี่ยวกับการรับจ่ายเงิน เก็บค่าธรรมเนียมศาล เงินกลางในคดีจัดทำบัญชีการเงินทุกประเภทของศาล ดำเนินการจัดจ้างจัดซื้อเก็บรักษา เบิกจ่ายวัสดุครุภัณฑ์ ควบคุมดูแลงานห้องสมุด อาคารสถานที่และยานพาหนะ

๒. ฝ่ายธุรการคดี มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการรับคำคู่ความ เช่น คำฟ้อง คำร้อง คำขอ คำแถลง และคำคู่ความอื่น ๆ ออกหมายต่าง ๆ เช่น หมายนัด หมายเรียกพยาน หมายจับ หมายบังคับคดี และหมายอื่น ๆ รับผิดชอบเกี่ยวกับการเก็บรักษาสำนวนคดีดำ คดีแดง และเอกสาร จัดทำสำนวนความ ทำบัญชีนัด ความประจำวัน รับผิดชอบเกี่ยวกับงานหน้าบัลลังก์ พิมพ์ตีต ถอดเทป ลงสารบบคำพิพากษา พิมพ์คำพิพากษา

ศาลจังหวัดจะตั้งอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ จังหวัดละ ๑ ศาล เว้นแต่จังหวัดใหญ่อาจจะ มีศาลจังหวัดตั้งขึ้นในอำเภอ โดยศาลจังหวัดจะมีชื่อตามจังหวัดที่ตั้งอยู่ ส่วนศาลจังหวัดที่อยู่ในอำเภอจะมีชื่ออำเภอที่ตั้งอยู่ เช่น ศาลจังหวัดเบตง ตั้งอยู่ที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา เป็นต้น

ศาลแขวง

ศาลแขวงเดิมเรียกว่าโปรีสภา ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลโปรีสภาเมื่อ ร.ศ. ๑๑๑ โดยตั้งขึ้นครั้งแรกที่กรุงเทพมหานคร ต่อมาเมื่อปี ร.ศ. ๑๑๓ ได้ประกาศตั้งศาลโปรีสภาขึ้นในกรุงเทพมหานครอีก ๓ ศาล ต่อมาเมื่อปี ร.ศ. ๑๑๔ ได้ยุบศาลโปรีสภา ๑ ศาลเหลือศาลโปรีสภาเพียง ๓ ศาล คือ

ศาลโปรีสภาที่ ๑ มีเขตอำนาจทางทิศเหนือนับแต่ปากคลองโอง่างด้านใต้เลื่อนไปตามฝั่งคลองโอง่างฝั่งใต้ถึงคลองแยกมหานาค เลี้ยวไปตามคลองมหานาคฝั่งใต้จนถึงคลองแสนแสบ ตลอดคลองนั้นไปจนจรดเขตอำเภอมีนบุรี ทิศตะวันตกนับแต่ปากคลองโอง่างตอนใต้ลงไปตามฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกจนจรดเขตจังหวัดสมุทรปราการ ทางทิศอื่นติดต่อกับเขตอำเภอมีนบุรี อำเภอลาดกระบัง และจังหวัดสมุทรปราการ

ศาลโปรีสภาที่ ๒ มีเขตอำนาจทางตอนเหนือของจังหวัดพระนคร ทิศใต้นับแต่ปากคลองโอง่างตอนใต้ไปตามฝั่งคลองโอง่างจนถึงคลองแยกมหานาค แล้วถือนิ้วไปตามคลองมหานาคจนถึงคลองแสนแสบ ตลอดไปถึงเขตอำเภอมีนบุรี ส่วนทางทิศตะวันตกนับแต่ปากคลองโอง่างตอนใต้ขึ้นไปตามฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านตะวันตกจนจรดแนวเขตแดนจังหวัดนนทบุรีและจังหวัดปทุมธานี

ศาลโปรีสภาที่ ๓ มีเขตอำนาจในจังหวัดธนบุรีทั้งหมด รวมทั้งเขตแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสายเท่าที่อยู่ในเขตธนบุรี ซึ่งทางทิศเหนือจรดจังหวัดนนทบุรี ทิศใต้จรดจังหวัดสมุทรปราการ

เมื่อประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้เปลี่ยนชื่อศาลโปรีสภาเป็นศาลแขวง และในปี ๒๔๗๘ ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงสำหรับจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี พ.ศ. ๒๔๗๘ ให้จัดตั้งศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงพระนครเหนือ และศาลแขวงธนบุรีขึ้น ซึ่งมีเขตอำนาจตามเขตเดิมของศาลโปรีสภาที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๓ ตามลำดับ

ส่วนในหัวเมืองนั้นได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงสำหรับหัวเมือง พ.ศ. ๒๔๗๘ โดยให้จัดตั้งศาลแขวงขึ้นโดยกฎกระทรวง เช่น กฎกระทรวง ฉบับที่ ๑ ให้จัดตั้งศาลแขวงมีนบุรี ศาลแขวงแม่สะเรียง ศาลแขวงหลังสวน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘

กฎกระทรวง ฉบับที่ ๒ ให้จัดตั้งศาลแขวงแม่สอด ศาลแขวงตะกั่วป่า ในปี พ.ศ. ๒๔๗๙

กฎกระทรวง ฉบับที่ ๓ ให้จัดตั้งศาลแขวงกบินทร์บุรี ใน พ.ศ. ๒๔๘๐

กฎกระทรวง ฉบับที่ ๔ ให้จัดตั้งศาลแขวงเบตง ใน พ.ศ. ๒๔๘๒

ต่อมาได้มีการยกฐานะของศาลแขวงทั้งหมดตั้งกล่าวข้างต้นขึ้นเป็นศาลจังหวัด ครั้นต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ จึงได้เปิดทำการศาลแขวงในหัวเมืองขึ้นอีกครั้งหนึ่งโดยเปิดขึ้นทั้งหมด ๑๔ ศาล โดยอาศัยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. ๒๔๙๙ ซึ่งพระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้จัดตั้งศาลแขวงโดยพระราชกฤษฎีกา และต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งศาลแขวงขึ้น ๑๗ ศาล ในปี ๒๕๐๐ คือ ศาลแขวงพระนครศรีอยุธยา ศาลแขวงลพบุรี

ศาลแขวงชลบุรี ศาลแขวงนครราชสีมา ศาลแขวงสุรินทร์ ศาลแขวงอุบลราชธานี ศาลแขวงอุดรธานี ศาลแขวงขอนแก่น ศาลแขวงเชียงใหม่ ศาลแขวงลำปาง ศาลแขวงพิษณุโลก ศาลแขวงนครสวรรค์ ศาลแขวงราชบุรี ศาลแขวงสุพรรณบุรี ศาลแขวงนครศรีธรรมราช ศาลแขวงสุราษฎร์ธานี และศาลแขวงสงขลา

ต่อมาได้มีการปรับปรุงพื้นที่ที่อยู่ในเขตอำนาจศาลแขวงในหัวเมืองดังกล่าวหลายครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้มีพระราชบัญญัติให้นำวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับในศาลจังหวัด พ.ศ. ๒๕๒๐ ทำให้มีการนำระบบของศาลแขวงมาใช้ในศาลจังหวัดเพื่ออำนวยความสะดวกและความยุติธรรมให้แก่ประชาชน

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ มีการจัดตั้งศาลแขวงเพิ่มขึ้นอีก ๓ ศาล คือ ศาลแขวงนครปฐม ศาลแขวงนนทบุรี และศาลแขวงสมุทรปราการ จนปัจจุบันนี้มีการจัดตั้งศาลแขวงในต่างจังหวัดรวมทั้งสิ้น ๒๐ ศาล และมีการจัดตั้งศาลแขวงในกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นอีก ๓ ศาล คือ ศาลแขวงพระโขนง ศาลแขวงดุสิต และศาลแขวงตลิ่งชัน นอกจากนี้ยังมีศาลแขวงสาขาของศาลแขวงพระนครใต้ คือ ศาลแขวงพระนครใต้ สาขาปทุมวัน

อำนาจหน้าที่

ศาลแขวงเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งซึ่งมีราคาทรัพย์สินที่พิพาทหรือจำนวนเงินที่ฟ้องไม่เกิน ๔๐,๐๐๐ บาท และคดีอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกิน ๓ ปี หรือปรับไม่เกิน ๖๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ องค์กรนี้ประกอบด้วยผู้พิพากษาคนเดียว แต่ในกรณี

จะลงโทษจำคุกเกินกว่า ๖ เดือน หรือปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งโทษจำคุกหรือปรับอย่างหนึ่งอย่างใดหรือทั้งสองอย่างเกินอัตราที่กล่าวต้องให้ผู้พิพากษาอีกคนหนึ่งตรวจสำนวนและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาเป็นองค์คณะด้วย

เขตอำนาจของศาลแขวงแต่ละจังหวัดเป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้ง

ศาลแขวงแบ่งส่วนราชการออกเป็นฝ่าย ๒ ฝ่าย คือ ๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป ๒. ฝ่ายธุรการคดี ซึ่งอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายมีเช่นเดียวกับศาลจังหวัด

ศาลแขวงมีที่ตั้งอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ส่วนศาลแขวงในกรุงเทพมหานคร คือ

๑. ศาลแขวงพระนครใต้ ตั้งอยู่ที่เลขที่ ๒๐๒๙ ถนนเจริญกรุง แขวงวัดพระยาไกร เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร

๒. ศาลแขวงพระนครเหนือ ตั้งอยู่ที่ถนนรัชดาภิเษก แขวงลาดยาว เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร

๓. ศาลแขวงธนบุรี ตั้งอยู่ตรงข้ามโรงเรียนสีหราชพิทยาคม ถนนเอกชัย แขวงบางขุนเทียน เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

๔. ศาลแขวงดุสิต ตั้งอยู่เลขที่ ๒๒๗ ถนนพิษณุโลก เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

๕. ศาลแขวงพระโขนง ตั้งอยู่ที่ถนนสรรพาวุธ แขวงบางนา เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร

๖. ศาลแขวงตลิ่งชัน ตั้งอยู่ที่ถนนนครไชยศรี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร

๓. ศาลอุทธรณ์

เมื่อตั้งกระทรวงยุติธรรมเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ให้ยกศาลฎีกาไปเป็นศาลอุทธรณ์คดีหลวงในกระทรวงยุติธรรม ให้ศาลอุทธรณ์มหาดไทยเป็นศาลอุทธรณ์คดีราษฎร ต่อมาพระราชบัญญัติจัดการศาลในสนามสถิตย์ยุติธรรมลงวันที่ ๓๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๑ ให้ยกเลิกศาลอุทธรณ์คดีหลวง บรรดาความทั้งหลายให้พิจารณาที่ศาลอุทธรณ์คดีราษฎรทั้งสิ้น ศาลอุทธรณ์คดีราษฎรจึงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาศาลในกรุงเทพ และ

ศาลหัวเมืองต่าง ๆ ด้วย ต่อมาพระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๔ ได้เปลี่ยนชื่อศาลอุทธรณ์คดีราษฎรเป็นศาลอุทธรณ์

เมื่อปี ร.ศ. ๑๑๕ ได้ตราพระราชบัญญัติตั้งข้าหลวงพิเศษสำหรับจัดการแก้ไขธรรมเนียมศาลยุติธรรมทั้งปวง ร.ศ. ๑๑๕ โดยได้จัดตั้งข้าหลวงพิเศษขึ้นพิจารณาพิพากษาคดีในหัวเมือง เมื่อข้าหลวงพิเศษพิจารณาพิพากษาคดีความเรื่องใดแล้ว ห้ามมิให้อุทธรณ์คำพิพากษาของข้าหลวงพิเศษดังกล่าวต่อศาลใดศาลหนึ่งอีกเป็นอันขาด ถ้าไม่พอใจก็ให้ทูลเกล้าถวายฎีกาทีเดียว ซึ่งมีผลเช่นเดียวกับที่ศาลอุทธรณ์ตัดสิน

ศาลอุทธรณ์

ข้าหลวงพิเศษจะเป็นผู้พิจารณาคดีที่อุทธรณ์จากศาลหัวเมืองแทนศาลอุทธรณ์ โดยนึ่งเป็นศาลอุทธรณ์อยู่ที่กระทรวงยุติธรรม เรียกว่าศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษ

ต่อมาเมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๙ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรม

ราชโองการให้รวมศาลอุทธรณ์ข้าหลวงพิเศษศาลอุทธรณ์กรุงเทพ เป็นศาลเดียวกัน เรียกว่าศาลอุทธรณ์กรุงเทพ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอุทธรณ์ทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๖๙ เป็นต้นมา แต่ในเอกสารทางราชการเรียกว่าศาลอุทธรณ์ โดยไม่มีคำว่ากรุงเทพต่อท้ายตราบมาเท่าทุกวันนี้

ปัจจุบันนี้ศาลอุทธรณ์มีด้วยกัน ๔ ศาล คือ ศาลอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ภาค ๑ ศาลอุทธรณ์ภาค ๒ และศาลอุทธรณ์ภาค ๓

ศาลอุทธรณ์ภาคทั้ง ๓ ภาคนั้น จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอุทธรณ์ภาค พ.ศ. ๒๕๓๒ และพระราชกฤษฎีกากำหนดจำนวนที่ตั้ง เขตศาล และวันเปิดทำการของศาลอุทธรณ์ภาค พ.ศ. ๒๕๓๒ ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีในชั้นอุทธรณ์ซึ่งมีเพิ่มมากขึ้นนั้นเป็นไปด้วยความสะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ศาลอุทธรณ์ภาคทั้งสาม เปิดทำการเมื่อวันที่ ๒ มกราคม ๒๕๓๓

ศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคเป็นศาลชั้นกลาง มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักร นอกจากนี้ยังมีอำนาจพิจารณาและมีคำสั่งอื่น ๆ เช่น มีคำสั่งเกี่ยวกับการขอประกันตัวในคดีอาญา และการขอทุเลาการบังคับในคดีแพ่ง

ศาลอุทธรณ์มีเขตอำนาจตลอดพื้นที่กรุงเทพมหานคร จังหวัดในภาคกลางและภาคตะวันออก รวม ๒๔ จังหวัด คือ ปทุมธานี นนทบุรี สมุทรปราการ พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง สระบุรี ชลบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก ปราจีนบุรี ระยอง ตราด จันทบุรี นครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม

ศาลอุทธรณ์ภาค ๑ มีเขตอำนาจตลอดพื้นที่ภาคอีสาน รวม ๑๗ จังหวัด คือ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร

ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย อุดรธานี และอุบลราชธานี

ศาลอุทธรณ์ภาค ๒ มีเขตอำนาจตลอดพื้นที่ภาคเหนือ รวม ๑๗ จังหวัด คือ กำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ ดาก นครสวรรค์ น่าน พะเยา พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง สุโขทัย อุตรดิตถ์ ลำพูน และอุทัยธานี

ศาลอุทธรณ์ภาค ๓ มีเขตอำนาจตลอดพื้นที่ภาคใต้ รวม ๑๔ จังหวัด คือ กระบี่ ชุมพร ตรัง นครศรีธรรมราช นราธิวาส ปัตตานี พังงา ภูเก็ต ยะลา ระนอง สงขลา สตูล พัทลุง และสุราษฎร์ธานี

ศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคแบ่งหน่วยราชการดังนี้ คือ

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป
๒. ฝ่ายธุรการคดี

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานรับส่งหนังสือ ร่างโต้ตอบหนังสือ ลงทะเบียนและเก็บรักษาหนังสือ และเอกสารต่าง ๆ ออกบัตรประจำตัวและหนังสือรับรองต่าง ๆ ดำเนินการสอบคัดเลือก บรรจุ แต่งตั้งลูกจ้างประจำ รายงานการขอเครื่องราชอิสริยาภรณ์ รับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องการจัดทำงบประมาณ ควบคุมดูแลการเบิกจ่ายพัสดุครุภัณฑ์ของศาล ดูแลรักษาความสะอาดอาคารสถานที่ และควบคุมการใช้ยานพาหนะของศาลอุทธรณ์

๒. ฝ่ายธุรการคดี มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการตรวจรับคำฟ้อง คำร้อง คำขอ คำแถลง ย่อคำร้อง พิมพ์ร่างคำพิพากษา ลงสารบบคำตัดสิน และจัดส่งสำนวนคดีไปยังศาลชั้นต้น

ศาลอุทธรณ์ตั้งอยู่ในบริเวณกระทรวง
ยุติธรรม ตึกศาลอาญา ชั้นที่ ๓ ที่ ๔

ศาลอุทธรณ์ภาค ๑ มีที่ทำการชั่วคราว
ที่อาคารศาลแพ่งธนบุรี แขวงบางขุนเทียน
เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

ศาลอุทธรณ์ภาค ๒ มีที่ทำการชั่วคราว
ที่ศาลอาญาธนบุรี แขวงบางขุนเทียน เขต

บางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

ศาลอุทธรณ์ภาค ๓ มีที่ทำการชั่วคราว
ที่ศาลแขวงพระนครใต้ เขตยานนาวา กรุง-
เทพมหานคร

ศาลอุทธรณ์และศาลอุทธรณ์ภาคทั้ง
๓ ศาล จะย้ายไปมีที่ทำการถาวร ณ ถนน
รัชดาภิเษก เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร

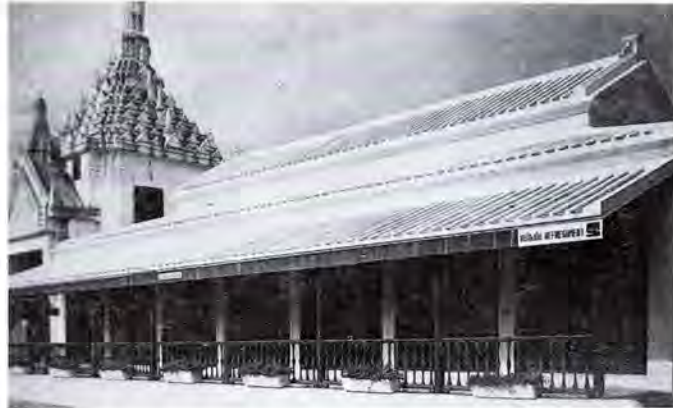
ศาลฎีกา

๔. ศาลฎีกา

เมื่อตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้นเมื่อวันที่
๒๕ มีนาคม ๒๔๓๔ ได้มีการยุบรวมศาล
ต่าง ๆ ในกรุงเทพ จำนวน ๑๕ ศาล คือ ศาล
นครบาล ศาลแพ่งเกษม ศาลแพ่งกลาง ศาล
กรมวัง ศาลอาญานอก ศาลอุทธรณ์ กรม
มหาดไทย ศาลกรมนา ศาลกรมท่ากลาง ศาล
กรมท่าซ้าย ศาลกรมท่าขวา ศาลต่างประเทศ
ศาลราชตะวัณกุล ศาลมรดก ศาลสรรพากร
ศาลธรรมการ เหลือเพียง ๖ ศาล คือ ศาล
อุทธรณ์คดีราษฎร ศาลพระราชอาญา ศาล
แพ่งเกษม ศาลแพ่งกลาง ศาลสรรพากร และ

ศาลต่างประเทศ ส่วนศาลฎีกาเดิมให้ยกขึ้น
เป็นศาลอุทธรณ์คดีหลวง

เมื่อยกศาลฎีกาขึ้นเป็นศาลอุทธรณ์
คดีหลวง ต่อมาในปี ร.ศ. ๑๑๑ (พ.ศ. ๒๔๓๕)
ได้มีพระราชบัญญัติจัดการศาลในสนามสถิตย์
ยุติธรรม ให้ยกเลิกศาลอุทธรณ์คดีหลวง ตั้งแต
วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๓๖ บรรดาคดีอุทธรณ์
ที่ยังค้างการพิจารณา ให้ยกไปรวมพิจารณา
ในศาลอุทธรณ์คดีราษฎร ส่วนบรรดาความ
อุทธรณ์ซึ่งจะฟ้องร้องกันใหม่ ตั้งแต่วันที่ ๑
เมษายน ๒๔๓๖ เป็นต้นไป ให้ฟ้องยังศาล
อุทธรณ์คดีราษฎรทั้งสิ้น แต่หากจะฟ้องอุทธรณ์

อภยวชิรณศาลา (อรรทวชิรณศาลา)
ศาลฎีกาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กล่าวโทษคำตัดสินของศาลอุทธรณ์คดีราชฎีกา ให้ทูลเกล้าถวายฎีกา

ต่อมาในปี ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้งกรรมการตรวจตัดสินความฎีกาขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วย พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นศิริธัชสังกาศ พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ พระยาอนุชิตชาญไชย นายอาร์เย. เกกปาดริก เป็นกรรมการ มีหน้าที่ตรวจตัดสินความฎีกา และตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาฎีกาซึ่งทูลเกล้าถวายภายหลังวันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๗ ให้คณะกรรมการคณะนี้มีหน้าที่ตรวจตัดสินและนำข้อความกราบบังคมทูลพระกรุณายังกรรมการองคมนตรีได้ทำมา แต่เมื่อกรรมการองคมนตรีเดิมได้ตัดสินฎีกาชนิดนี้เสร็จไปแล้วก็ให้เป็นเด็ดขาดไป เมื่อกรรมการประชุมพร้อมกันไม่น้อยกว่า ๓ จึงเป็นคณะมีอำนาจตรวจตัดสินฎีกาได้ เมื่อกรรมการเดิมก็ตี กรรมการใหม่ก็ตี มีความเห็นแตกต่างกัน ให้นับเรียงตัวความเห็นฝ่ายใด กรรมการมากคนเห็นชอบ

ด้วยแล้ว ความเห็นนั้นให้เขียนลงไว้เป็นใบชี้ขาด ส่วนข้ออ้างที่กรรมการยกขึ้นกล่าวในการชี้ขาดนั้น ให้เขียนลงไว้เรียงตัวและให้เก็บไว้ในสำนวนด้วย คำชี้ขาดของคณะกรรมการต้องมีพระบรมราชโองการอนุมัติมาอีกชั้นหนึ่ง จึงจะมีผลใช้บังคับได้ แต่โดยปกติก็ทรงอนุมัติมาเสนอกกรรมการชุดที่มีชื่อว่าศาลกรรมการฎีกา ซึ่งทำหน้าที่ศาลสูงสุดของประเทศ แต่ไม่สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม และภายหลังสภาพมาเป็นศาลฎีกา ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ตราพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. ๑๒๗ ขึ้นยกเลิกศาลต่าง ๆ ให้มีอยู่เพียง ๕ ศาล โดยให้ศาลฎีการับผิดชอบต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาตรา ๖ กำหนดให้ศาลฎีกา ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นโดยพระบรมราชานุญาตเป็นศาลสูงสุดในการพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง จะมีกรรมการกี่คนแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า เมื่อกรรมการประชุมพร้อมกันไม่

น้อยกว่า ๓ จึงจะเป็นองค์คณะตรวจตัดสินฎีกาได้ และถ้าเรื่องใดมีปัญหาข้อกฎหมายหรือมีข้อสงสัยอันใดในกระบวนการพิจารณาพิพากษา และกรรมการศาลฎีกาเห็นสมควรจะนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย ก็ให้ศาลฎีกามีอำนาจนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาได้ก่อนพิพากษาคดีนั้น ๆ คำพิพากษาศาลฎีกาได้พิพากษาเสร็จเด็ดขาดไปแล้วในเรื่องใด คู่ความจะทูลเกล้าถวายฎีกาชั้นที่สองต่อไปอีกไม่ได้ ศาลฎีการับผิดชอบต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อยู่จนถึง ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) และเมื่อวันที่ ๓ เมษายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรมให้แยกหน้าที่ราชการกระทรวงยุติธรรมเป็นฝ่ายตุลาการส่วนหนึ่ง และฝ่ายตุลาการส่วนหนึ่ง และยกศาลฎีกาซึ่งยังมีได้รวมอยู่ในกระทรวงใด และเป็นพระราชธุระพิเศษอยู่ส่วนหนึ่งมารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรม ในการนี้ได้โปรดเกล้าแต่งตั้งอธิบดีศาลฎีกาขึ้นเพื่อเป็นประธานในแผนกตุลาการในส่วนระเบียบราชการนั้น ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจและหน้าที่บังคับบัญชาราชการและรับผิดชอบทั่วไป และบรรดาราชาการอันนับเป็นส่วนธุระในกระทรวงให้เป็นหน้าที่ของเสนาบดีบังคับบัญชาได้สิทธิขาดโดยลำพัง แต่ในส่วนที่เป็นฝ่ายตุลาการนั้น ให้เสนาบดีปรึกษาหารือรับฟังความเห็นของอธิบดีศาลฎีกาแล้ววินิจฉัยบังคับบัญชาไปตามที่ตกลงกัน หรือถ้ามีความเห็นแตกต่างกันก็ให้เสนาบดีพร้อมด้วยอธิบดีศาลฎีกานำความกราบบังคมทูลเรียนพระราชปฏิบัติ นอกจากนี้ให้อธิบดีศาลฎีกามีหน้าที่

วางระเบียบราชการแผนกตุลาการ และนำความเห็นเสนอเสนาบดีตลอดจนถึงการตั้งและผลัดเปลี่ยนหรือเลื่อนตำแหน่งผู้พิพากษาส่วนความเห็นข้อขัดข้องปัญหาที่เกี่ยวข้องด้านกฎหมายนั้น เป็นหน้าที่อธิบดีศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัย ถ้ามีข้อความซึ่งจำเป็นต้องเรียนพระราชปฏิบัติให้อธิบดีศาลฎีกานำขึ้นกราบบังคมทูลเรียนพระราชปฏิบัติโดยตรงได้

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ราชการศาลยุติธรรมได้ปรับปรุงให้เหมาะสมแก่กาลสมัยและก้าวหน้ายิ่งขึ้นโดยทบทวนญัตติแห่งรัฐธรรมนูญแยกศาลยุติธรรมออกเป็นสัดส่วนจากฝ่ายบริหาร และในปีพุทธศักราช ๒๔๗๗ ได้ประกาศใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พุทธศักราช ๒๔๗๗ ปรับปรุงศาลโดยแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา และต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้มีพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พุทธศักราช ๒๔๘๒ เปลี่ยนชื่ออธิบดีศาลฎีกาเป็นประธานศาลฎีกาให้เป็นประธานในราชการฝ่ายตุลาการ และเป็นอิสระจากเสนาบดีหรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

ศาลฎีกาเป็นศาลสูงสุดของประเทศ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ที่คู่ความฎีกาคัดค้านคำพิพากษา ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยฎีกา และมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดคดีที่ศาลฎีกามีอำนาจวินิจฉัยได้ตามกฎหมายอื่น คดีใดที่ศาลฎีกาได้พิจารณา

พิพากษาแล้วให้ถือเป็นอันยุติ มีผู้พิพากษา
อย่างน้อย ๓ คน จึงเป็นองค์คณะตัดสินคดี
ได้ แต่หากคดีใดมีปัญหาสำคัญ ไม่ว่าจะ
เป็นปัญหาข้อเท็จจริงหรือปัญหาข้อกฎหมาย
ประธานศาลฎีกาเห็นว่าควรให้วินิจฉัยโดยที่ประชุม
ใหญ่ของศาลฎีกา ประธานศาลฎีกามีอำนาจ
สั่งให้นำปัญหาดังกล่าวเข้าสู่การวินิจฉัยโดย
ที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกาได้ ปัญหาใดที่วินิจฉัย
โดยที่ประชุมใหญ่แล้ว จะระบุไว้ในคำพิพากษา
ด้วยว่าได้วินิจฉัยโดยมติที่ประชุมใหญ่ของศาล
ฎีกา

ศาลฎีกาแบ่งส่วนราชการออกเป็น
๒ ฝ่ายคือ

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป
๒. ฝ่ายธุรการคดี

๑. ฝ่ายธุรการทั่วไป มีหน้าที่รับ
ผิดชอบเกี่ยวกับงานรับส่ง ร่างโต้ตอบหนังสือ
ลงทะเบียนและเก็บรักษาหนังสือต่าง ๆ ออก
บัตรประจำตัวและหนังสือรับรองต่าง ๆ ดำเนิน
การสอบคัดเลือก บรรจุ แต่งตั้งลูกจ้างประจำ
รายงานการขอเครื่องราชอิสริยาภรณ์ รับผิดชอบ
เกี่ยวกับการจัดท่างบประมาณ ควบคุม
ดูแลการเบิกจ่ายพัสดุครุภัณฑ์ของศาล ควบคุม
รักษาความสะอาดอาคารสถานที่ และควบคุม
การปฏิบัติงานของพนักงานขับรถยนต์ประจำ
ตำแหน่งและรถยนต์ส่วนกลางของศาลฎีกา

๒. ฝ่ายธุรการคดี มีอำนาจหน้าที่
รับผิดชอบเกี่ยวกับการตรวจรับคำฟ้อง คำร้อง
ย่อคำร้อง ย่อสำนวน ประกอบปลิวสำหรับ
ประธานศาลฎีกาเพื่อพิจารณาสั่งจ่ายให้ผู้
พิพากษา พิมพ์ร่างคำพิพากษา ลงสารบบคำ
ตัดสิน และจัดส่งสำนวนคืนศาลชั้นต้น

ศาลฎีกาตั้งอยู่ในบริเวณกระทรวง
ยุติธรรม ตึกศาลแพ่งชั้นที่ ๓ ชั้นที่ ๔

๕. สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาศาล

เดิมพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบ
ราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธ-
ศักราช ๒๔๗๖ กำหนดให้จัดระเบียบราชการ
บริหารส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัดและอำเภอ โดย
ให้ยุบเลิกมณฑล พระธรรมนูญศาลยุติธรรม
ได้แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช ๒๔๗๖ ให้ยกเลิก
ศาลมณฑล และให้ศาลมณฑลเดิมมีฐานะเป็น
ศาลจังหวัดและให้ยุบเลิกตำแหน่งอธิบดีผู้-
พิพากษาศาลมณฑล และให้มีข้าหลวงยุติธรรม
ขึ้น และต่อมาได้เปลี่ยนข้าหลวงยุติธรรมเป็น
อธิบดีผู้พิพากษาศาล ซึ่งเป็นหัวหน้าบังคับ
บัญชาในสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาศาล

อธิบดีผู้พิพากษาศาล มีหน้าที่บริหาร
งานของศาลชั้นต้นที่อยู่ในเขตให้เป็นไปด้วย
ความเรียบร้อย อธิบดีผู้พิพากษาศาลและรอง
อธิบดีผู้พิพากษาศาลมีอำนาจนั่งพิจารณา
พิพากษาคดีในศาลทุกศาลซึ่งอยู่ในภาคของ
ตน และเมื่อได้ตรวจสำนวนคดีใดแล้วมีอำนาจ
ลงลายมือชื่อในคำพิพากษาหรือทำความเห็น
แย้งได้

สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาศาล มิได้
มีการกำหนดตำแหน่งส่วนราชการไว้อย่าง
ชัดเจน แต่สามารถสรุปงานที่ต้องปฏิบัติได้ ๖
ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. งานสารบรรณ ได้แก่ งานการ
รับส่ง ร่างโต้ตอบหนังสือ ตรวจและรวบรวม
รายงานของศาลส่งกระทรวง ร่างคำสั่งบรรจุ
แต่งตั้ง ลงทะเบียนต่าง ๆ

๒. งานเรื่องราวและความเห็น คือ งานเกี่ยวกับเรื่องราวร้องทุกข์ขอความเป็นธรรม และให้ความเห็นแก่อธิบดีผู้พิพากษภาค

๓. งานสำนวนความ คือ งานตรวจรับสำนวนความที่ศาลส่งมาเพื่อให้อธิบดีผู้พิพากษาดูตรวจเพื่อทราบหรือเพื่อลงนาม

๔. งานพิมพ์ คือ การพิมพ์หนังสือราชการ คำสั่ง และรายงานต่างๆ

๕. งานเก็บรักษาเอกสาร คือ งานเก็บหนังสือราชการต่างๆ ชื่อและประวัติข้าราชการ

๖. งานพัสดุครุภัณฑ์ คือ งานเก็บรักษา ทำบัญชี ทำการเบิกจ่ายและทำรายงานเกี่ยวกับพัสดุครุภัณฑ์

สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษภาค ๑ ตั้งอยู่ที่กรุงเทพมหานคร

สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษภาค ๒ ตั้งอยู่ที่จังหวัดชลบุรี

สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษภาค ๓ ตั้งอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา

สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษภาค ๔ ตั้งอยู่ที่จังหวัดขอนแก่น

สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษภาค ๕ ตั้งอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่

สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษภาค ๖ ตั้งอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลก

สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษภาค ๗ ตั้งอยู่ที่จังหวัดนครปฐม

สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษภาค ๘ ตั้งอยู่ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สำนักงานอธิบดีผู้พิพากษภาค ๙ ตั้งอยู่ที่จังหวัดสงขลา

หน้าว่าง

**สถานะ บทบาท และความรับผิดชอบ
ของกระทรวงยุติธรรม**

หน้าว่าง

สถานะ บทบาท และความรับผิดชอบ ของกระทรวง ยุติธรรม

๑.๑ ศาลยุติธรรมในปัจจุบัน

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑ วรรคหนึ่ง บัญญัติให้ศาลยุติธรรมทั้งหลายตาม พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่งได้แก่ศาลชั้นต้น ในกรุงเทพมหานครและในจังหวัดอื่น ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม ส่วนศาลทหารไม่สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรมแต่สังกัดอยู่ในกระทรวงกลาโหม ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลแรงงาน ศาลภาษีอากร เป็นศาลที่สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรมด้วย เช่นกัน

ศาลยุติธรรมตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม แบ่งเป็น ๓ ชั้นคือ

๑. ศาลชั้นต้น

เป็นศาลที่รับฟ้องในชั้นเริ่มคดี ทั้งในทางแพ่ง อาญาและล้มละลาย เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษ

๒. ศาลอุทธรณ์

เป็นศาลสูงชั้นกลาง มีอยู่ ๔ ศาล ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งศาลชั้นต้นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการอุทธรณ์ ได้แก่

๒.๑ ศาลอุทธรณ์ มีเขตอำนาจใน กรุงเทพมหานคร และจังหวัดต่าง ๆ ของภาคกลาง อีกจำนวน ๒๔ จังหวัด

๒.๒ ศาลอุทธรณ์ภาค ๑ มีเขตอำนาจในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน ๑๗ จังหวัด

๒.๓ ศาลอุทธรณ์ภาค ๒ มีเขตอำนาจในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคเหนือ จำนวน ๑๗ จังหวัด

๒.๔ ศาลอุทธรณ์ภาค ๓ มีเขตอำนาจในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคใต้ จำนวน ๑๔ จังหวัด

๓. ศาลฎีกา

เป็นศาลสูงสุดของประเทศ มีอยู่ศาลเดียว ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งศาลอุทธรณ์ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการฎีกา

ศาลชั้นต้นตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๒๐ แยกเป็นศาลชั้นต้นสำหรับกรุงเทพมหานครกับศาลชั้นต้นสำหรับจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร^๑

สำหรับกรุงเทพมหานคร

ปัจจุบันมีศาลชั้นต้นอยู่ดังนี้ คือ ศาลแขวง ศาลจังหวัดมีนบุรี ศาลแพ่งธนบุรี ศาลอาญาธนบุรี ศาลแพ่ง ศาลอาญา ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ศาลแรงงานกลาง และศาลภาษีอากรกลาง ศาลแขวงมีอยู่ ๖ ศาล คือ ศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงพระนคร

^๑ นายประมุข สวัสดิ์มงคล, คำบรรยายวิชาพระธรรมนูญศาลยุติธรรม, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๐, หน้า ๒๔-๒๕

เหนือ ศาลแขวงธนบุรี ศาลแขวงพระโขนง ศาลแขวงดุสิต ศาลแขวงตลิ่งชัน

สำหรับจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร

ศาลชั้นต้นสำหรับจังหวัดอื่น ได้แก่ ศาลแขวง ศาลจังหวัดและศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด

ในปัจจุบันศาลทั่วราชอาณาจักร มีจำนวน ๑๓๗ ศาล เป็นศาลฎีกา ๑ ศาล ศาลอุทธรณ์ ๔ ศาล ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร ศาลชั้นต้น ๑๓๒ ศาล ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร ๑๔ ศาล อยู่ในต่างจังหวัด ๑๑๘ ศาล

ผู้พิพากษามีหน้าที่ให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนผู้มีอรรถคดี จึงต้องเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง สามารถวินิจฉัยคดีได้โดยความคิดเห็นของตนเอง ตามที่เห็นว่าเป็นความยุติธรรม โดยไม่ต้องเกรงกลัวฝ่ายบริหารหรือผู้บังคับบัญชาจะก่อให้เกิดผลร้ายต่อตำแหน่งหน้าที่ เมื่อได้กระทำโดยบริสุทธิ์ใจ อำนาจอิสระของผู้พิพากษามีมาตั้งแต่โบราณกาลปรากฏในพระธรรมศาสตร์ ในสมัยปัจจุบันมีการรับรองความเป็นอิสระของผู้พิพากษาไว้ในรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้จะได้รับความคุ้มครองความเป็นอิสระในการวินิจฉัยคดี ผู้พิพากษายังได้รับความคุ้มครองการดำรงตำแหน่งตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการเพื่อให้ตำแหน่งผู้พิพากษาเป็นตำแหน่งที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่ต้องเกรงกลัวหรือหวั่นไหวต่อผลอันเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ การบรรจุแต่งตั้ง การเลื่อนขั้นเงินเดือน การถอดถอน ซึ่งการกระทำเหล่านั้นของฝ่ายบริหารหรือ

ผู้บังคับบัญชาต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการตุลาการก่อน^๒

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑ วรรค ๓ บัญญัติให้ประธานศาลฎีกามีหน้าที่วางระเบียบราชการฝ่ายตุลาการของศาลทั้งหลาย เพื่อให้กิจการของศาลดำเนินไปโดยเรียบร้อยและเป็นระเบียบเดียวกัน ทั้งนี้โดยอนุเมตริฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเพื่อระมัดระวังการใช้ระเบียบวิธีการต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นโดยกฎหมายหรือโดยประการอื่น ให้เป็นไปโดยถูกต้อง ให้ประธานศาลฎีกามีอำนาจแนะนำหรือดักเตือนผู้พิพากษาศาลทั้งหลายในการปฏิบัติตามระเบียบวิธีการนั้น ๆ และในการอื่น ๆ

๑.๒ กระทรวงยุติธรรม

เนื่องจากศาลเป็นหนึ่งในอำนาจอภิปไตยที่มีบทบาทในการเสริมสร้างความมั่นคงและความผาสุกให้แก่ประชาชนชาวไทย โดยมีหน้าที่หลัก คือพิจารณาพิพากษาอรรถคดีด้วยความเที่ยงธรรม ซึ่งหน้าที่ดังกล่าว จักดำเนินไปด้วยดีต่อเมื่อมีการบริหารกิจการที่ดี มีการจัดระบบบริหารงานบุคคลและจัดอัตรากำลังที่เหมาะสม ตลอดจนมีระบบการศาลที่มีประสิทธิภาพ สามารถอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง

พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๒๑ บัญญัติให้กระทรวงยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศาลยุติธรรมแต่ไม่รวมถึงการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๒๐

^๒ นายชุมพล จันทราทิพย์, พระธรรมนูญศาลยุติธรรม, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พ.ศ. ๒๕๒๗ หน้า ๑๔๕-๑๔๗

บัญญัติว่าภายใต้บังคับบทบัญญัติ มาตรา ๑๑
กระทรวงหนึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
เป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ และกำหนด
นโยบายของกระทรวงให้สอดคล้องกับนโยบาย
ที่คณะรัฐมนตรีกำหนดหรืออนุมัติ และรับผิดชอบ
ในการปฏิบัติราชการของกระทรวง....
และพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา ๑
วรรค ๒ บัญญัติให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ยุติธรรมเป็นผู้รับผิดชอบในงานธุรการของ
ศาลทั้งหลายที่สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม
ให้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย แต่การพิจารณาคดี
รวมตลอดถึงการที่จะมีคำสั่ง หรือคำพิพากษา
บังคับคดีให้เสร็จเด็ดขาดนั้นอยู่ในดุลพินิจ
ของศาลโดยเฉพาะ

จากบทบัญญัติของกฎหมายที่กล่าว
มาในข้างต้น กระทรวงยุติธรรมมีหน้าที่ใน
ด้านธุรการของศาล จัดหาอัตรากำลัง เครื่องมือ
เครื่องใช้ ตลอดจนอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็น
แก่การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีของศาล
สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้พิพากษาสามารถปฏิบัติ
หน้าที่ของตนได้โดยสะดวกรวดเร็วและเที่ยง
ธรรม” มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดและรับผิดชอบกิจการ
ทั้งปวง

ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง
ทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๒๒ กระทรวง
ยุติธรรมมีส่วนราชการดังต่อไปนี้

๑. สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี
๒. สำนักงานปลัดกระทรวง
๓. กรมบังคับคดี
๔. สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ

๑.๓ อำนาจหน้าที่ของรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงยุติธรรม

อำนาจหน้าที่ตามพระธรรมนูญศาล
ยุติธรรม

๑. อำนาจอนุมัติระเบียบราชการ
ตุลาการของศาลทั้งหลาย ซึ่งประธานศาล
ฎีกาวางเพื่อให้งานของศาลดำเนินไปโดย
เรียบร้อยและเป็นระเบียบเดียวกัน

๒. รับผิดชอบในงานธุรการของศาล
ทั้งหลายที่อยู่ในสังกัดให้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย

๓. อำนาจแบ่งแผนกในศาล

๔. อำนาจตั้งศาลชั่วคราวหรือศาล
เคลื่อนที่

๕. อำนาจจัดตั้งหรือยุบเลิกศาล

๖. อำนาจกำหนดจำนวนผู้พิพากษา

อำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติ
ระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ

สั่ง บรรจุ แต่งตั้ง เลื่อนขั้นเงินเดือน
โยกย้าย โอน ถอดถอน ข้าราชการตุลาการ,
สั่งให้มีการเลือกกรรมการ ก.ต. สั่งให้ดำเนิน
การเลือกตั้งซ่อมกรรมการ ก.ต., ตั้งคณะ
กรรมการเพื่อทำการสอบสวนกรณีข้าราชการ
ตุลาการถูกกล่าวหาว่าทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง,
สั่งไล่ออก ปลดออก หรือให้ออกจากราชการ
ตามที่ ก.ต.เห็นสมควร, สักพักราชการ สั่ง
ลงโทษ หรือมอบหมายให้ผู้บังคับบัญชาลง
โทษข้าราชการตุลาการที่ได้พิจารณาตาม
กฎหมายแล้วว่ามีความผิดและมีโทษ, เป็น
ประธาน อ.ก.พ. กระทรวง

อำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติ
ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔

๓ กระทรวงยุติธรรม, นโยบายและแผนพัฒนาศาลและกระทรวงยุติธรรม ฉบับที่ ๑

เป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ และรับผิดชอบในการปฏิบัติราชการของกระทรวง

บทบาทของกระทรวงยุติธรรมในการสนับสนุนศาล

กระทรวงยุติธรรมตระหนักอยู่เสมอมาว่า หัวใจของการพิจารณาพิพากษาคดีได้แก่ความเป็นอิสระในการพิพากษาคดี กระทรวงยุติธรรมจึงถือเป็นหน้าที่สำคัญในการรักษาสถานะของศาลในการดำรงความเป็นอิสระในการพิพากษาคดี ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาศาลได้ทำหน้าที่อย่างเต็มภาคภูมิ ดังปรากฏตามกฎหมายและหลักฐานตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้องดังนี้

ประเทศไทยซึ่งใช้ประมวลกฎหมายเป็นหลัก ผู้พิพากษาและตุลาการเป็นผู้ใช้กฎหมาย ประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมให้แก่ประชาชนตามที่กฎหมายลายลักษณ์อักษรได้บัญญัติไว้ อย่างไรก็ตามผู้พิพากษาและตุลาการก็อาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปตามความยุติธรรมตามธรรมชาติได้ในบางกรณีที่เป็นข้อยกเว้น เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๔ บัญญัติว่า “...เมื่อใดไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับคดีได้ ท่านให้วินิจฉัยคดีนั้นตามคลองจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น... ถ้าและไม่มีจารีตประเพณีเช่นนั้น ท่านให้วินิจฉัยคดีอ้ายเทียบบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งและถ้าบทกฎหมายเช่นนี้ก็ไม่มีความชัดชั้ว ท่านให้วินิจฉัยตามหลักกฎหมายทั่วไป”

ตัวอย่างเช่นศาลฎีกาได้สร้างหลักกฎหมายแพ่งเรื่อง “สัญญาต่างตอบแทนชนิดพิเศษยิ่งกว่าสัญญาเช่าธรรมดา” ขึ้นเพื่อคุ้มครองผู้เช่าที่ได้ชำระค่าตอบแทนอื่นนอก

เหนือจากค่าเช่าให้แก่ผู้ให้เช่า เช่น ผู้เช่าได้ก่อสร้างตึกแถวโรงเรือนอาคารลงในที่ดินของผู้ให้เช่าโดยตกลงยกกรรมสิทธิ์สิ่งปลูกสร้างให้แก่ผู้ให้เช่าเมื่อสร้างเสร็จ และทำสัญญาขอเช่าสิ่งปลูกสร้างเท่านั้น แม้ผู้เช่าตายก่อนสัญญาครบกำหนดสัญญาเช่าไม่ระงับ ทายาทของผู้เช่าคงมีสิทธิเช่าได้ต่อไปจนกว่าสัญญาจะครบกำหนด (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๗๒/๒๔๘๘, ๕๖๑/๒๔๙๑, ๘๑๙/๒๔๙๓, ๗๙๑/๒๕๐๑, ๑๑๓๕/๒๕๐๖) ซึ่งแตกต่างจากหลักเกณฑ์ของสัญญาเช่าธรรมดาที่ว่าสัญญาเช่าระงับทันทีเมื่อผู้เช่าตาย ทั้งนี้ด้วยเหตุผลว่าผู้เช่าได้ลงทุนสูง และผู้ให้เช่าได้รับค่าตอบแทนอย่างมากมาแล้ว โดยหลักความยุติธรรมสมควรคุ้มครองผลประโยชน์ของผู้เช่าให้คุ้มกับทุน

ในคดีอาญา ศาลฎีกาโดยมติที่ประชุมใหญ่วินิจฉัยว่า การลักกระแสไฟฟ้าเป็นการผิดฐานลักทรัพย์ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๘๗๗/๒๕๐๑) แม้กระแสไฟฟ้าไม่ใช่ทรัพย์ และไม่มีกฎหมายเฉพาะสำหรับการกระทำนี้ ศาลฎีกาได้สร้างหลักเกณฑ์ขึ้นใหม่เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและสาธารณชน

หากเป็นกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้แล้ว ศาลจะใช้อำนาจการตีความตัวบทกฎหมายอย่างอิสระเต็มที่ โดยไม่ผูกพันกับความเห็นของหน่วยงานอื่นหรือบุคคลอื่น แต่จะพิจารณาไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายและความยุติธรรมของเรื่องเท่านั้น

ตัวอย่างเช่นการได้สัญชาติของคนญวนอพยพ

บทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

(ก) พ.ร.บ. สัญชาติ พ.ศ. ๒๕๐๘

มาตรา ๗ (๓) บัญญัติว่า “ผู้ที่เกิดในราช-

อาณาจักรไทยย่อมได้สัญชาติไทยโดยการเกิด”

(ข) ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๓๗ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๑๕ บัญญัติให้ถอนสัญชาติของผู้ที่ได้สัญชาติไทยโดยการเกิดไว้ในข้อ ๑ ว่า

“ข้อ ๑. ให้ถอนสัญชาติไทยของบรรดาบุคคลที่เกิดในราชอาณาจักรไทยโดยบิดาเป็นคนต่างด้าว หรือมารดาเป็นคนต่างด้าวแต่ไม่ปรากฏบิดาที่ชอบด้วยกฎหมายและในขณะที่เกิดบิดาหรือมารดานั้นเป็น

(๑) ผู้ที่ได้รับการผ่อนผันให้พักอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทยเป็นกรณีพิเศษ เฉพาะราย

(๒) ผู้ที่ได้รับอนุญาตให้เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยเพียงชั่วคราว หรือ

(๓) ผู้ที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง

ทั้งนี้ เว้นแต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจะพิจารณาเห็นสมควรและสั่งเฉพาะรายเป็นประการอื่น”

การได้สัญชาติไทยของคนญวนอพยพบุคคลที่เกิดในราชอาณาจักรไทยย่อมได้สัญชาติไทยโดยการเกิด ตามมาตรา ๗ (๓) แห่ง พ.ร.บ. สัญชาติฯ แต่บุคคลดังกล่าวหากมีข้อเท็จจริงตรงกับประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๓๗ ก็อาจถูกถอนสัญชาติไทยได้

การพิจารณาคดีถอนสัญชาติไทยในกรณีตาม ป.ว. ๓๓๗ นี้ปรากฏว่า

(๑) หากบุตรที่เกิดจากมารดาเป็นคนสัญชาติไทยหรือคนต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย แต่มีบิดาเป็นคนญวนอพยพที่หลบหนีเข้ามาในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและมีได้มีการจดทะเบียน

สมรสกัน บุตรนั้นไม่อยู่ในบังคับของ ป.ว. ๓๓๗ ไม่อาจเพิกถอนสัญชาติไทยของบุคคลนี้ได้

ความเห็นนี้ คณะกรรมการกฤษฎีกาและศาลฎีกามีความเห็นสอดคล้องกัน (ศาลฎีกาโดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๔๙๕/๒๕๒๙) ทั้งนี้เนื่องจากตาม ป.ว. ๓๓๗ กฎหมายบัญญัติแต่เพียงใช้ถ้อยคำว่า “บิดา” ในที่นี้จึงต้องหมายความว่าบิดาซึ่งเป็นคนต่างด้าวต้องเป็น “บิดาโดยชอบด้วยกฎหมาย” จึงจะเพิกถอนสัญชาติได้ ฉะนั้น หากบุคคลใดแม้บิดาเป็นคนต่างด้าว แต่บิดานั้นมิใช่บิดาโดยชอบด้วยกฎหมาย บุคคลนั้นย่อมไม่อยู่ในบังคับที่จะถูกเพิกถอนสัญชาติไทย

(๒) บุตรที่เกิดจากบิดาเป็นคนสัญชาติญวนอพยพที่หลบหนีเข้ามาในราชอาณาจักรโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ตามข้อปัญหานี้ ในทางปฏิบัติปรากฏว่าคณะกรรมการกฤษฎีกาและศาลฎีกามีแนววินิจฉัยแตกต่างกัน

คณะกรรมการกฤษฎีกามีความเห็น ว่า หากในขณะที่ประกาศใช้ ป.ว. ๓๓๗ นี้ บุตรมีบิดาที่ชอบด้วยกฎหมายเป็นคนไทย บุตรนั้นย่อมไม่อาจถูกถอนสัญชาติ

ศาลฎีกาโดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๔๙๕/๒๕๒๙ วินิจฉัยว่า การดูว่าบุตรนั้นจะถูกเพิกถอนสัญชาติไทยได้หรือไม่ ต้องดูว่าในขณะที่เกิด เขามีบิดาที่ชอบด้วยกฎหมายเป็นคนไทยหรือไม่ ฉะนั้นในกรณีที่ชายไทยอยู่กับจีนสามีภรรยา (โดยไม่จดทะเบียนสมรส) กับหญิงต่างด้าวที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรไทยโดยไม่ได้รับอนุญาต เมื่อเกิดบุตรแล้วต่อมาชายไทยและหญิงนั้นจึงได้จดทะเบียนกัน หากต่อมามีการประกาศ ป.ว. ๓๓๗ กรณีเช่นนี้

ตามความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา บุตรนั้นจะไม่ถูกเพิกถอนสัญชาติไทยแต่ตาม คำพิพากษากฎีกาฉบับดังกล่าว ศาลฎีกาเห็นว่าบุตรนั้นย่อมถูกเพิกถอนสัญชาติไทยได้

(๓) ญวนอพยพชั้นหลาน คือ บุคคลชั้นหลานของคนญวนอพยพซึ่งมีบิดาและหรือมารดาเกิดในราชอาณาจักรไทยเป็นบุคคลที่ไม่อาจถูกเพิกถอนสัญชาติไทยได้

ความเห็นนี้ เป็นความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา แต่ยังไม่มีความวินิจฉัยของศาลฎีกาในเรื่องนี้แต่อย่างใด

บทบาทของกระทรวงยุติธรรมต่อฝ่ายบริหาร

การคานอำนาจกับฝ่ายบริหาร

บทบาทของศาลที่เข้าตรวจสอบการกระทำทางปกครอง คือศาลมีบทบาทในการพิจารณาว่าฝ่ายปกครองกระทำการเกินอำนาจที่กฎหมายบัญญัติหรือไม่ ตีความกฎหมายตรงตามเจตนารมณ์หรือไม่ คำวินิจฉัยของฝ่ายปกครองตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งเหตุผลและมีพยานหลักฐานสนับสนุนหรือไม่ ดำเนินตามกระบวนการพิจารณาที่เป็นธรรมหรือไม่ ใช้ดุลพินิจโดยสุจริตหรือโดยอำเภอใจหรือไม่ หากการกระทำขององค์กรฝ่ายปกครองในคดีนั้น ๆ ผ่านข้อทดสอบดังกล่าวได้ทั้งหมด ศาลจะไม่เข้าไปวินิจฉัยปัญหาที่ต้องการความรู้ความเชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะด้านซึ่งองค์กรฝ่ายปกครองมีดุลพินิจอันเป็นอิสระในประเด็นนี้

ศาลสามารถเข้าตรวจสอบการกระทำของฝ่ายปกครองได้ ๓ ทาง คือ

๑) มีพระราชบัญญัติให้อำนาจโดยเฉพาะเจาะจง

๒) อาศัยอำนาจตามหลักทั่วไปแห่งพระราชบัญญัติ

๓) อาศัยอำนาจตามหลักกฎหมายทั่วไป

๑) การตรวจสอบโดยมีพระราชบัญญัติให้อำนาจโดยเฉพาะเจาะจงพระราชบัญญัติจัดตั้งองค์การการปกครองหลายฉบับบัญญัติชัดเจนว่า ศาลยุติธรรมมีอำนาจตรวจสอบการกระทำทางปกครองกรณีใดได้บ้าง ข้อพิพาทระหว่างองค์การการปกครองกับเอกชน บางกรณีเกิดจากเอกชนไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งองค์การการปกครองจำเป็นต้องนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาล เพื่อให้ศาลออกคำสั่งบังคับให้เอกชนปฏิบัติตาม บางกรณีเกิดจากการกระทำของฝ่ายปกครองไปกระทบกระเทือนสิทธิของเอกชน เอกชนจำเป็นต้องขอความคุ้มครองจากศาลให้วินิจฉัยว่าเป็นกรณีที่เอกชนสมควรต้องเสียสละสิทธิเพื่อประโยชน์ของรัฐหรือไม่

ก. ฝ่ายปกครองขอให้ศาลออกคำสั่งบังคับ ตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ จัดตั้งคณะกรรมการควบคุมอาคาร มีอธิบดีกรมโยธาธิการเป็นประธานกรรมการ และจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการควบคุมอาคารขึ้นในกรมโยธาธิการ มีเจ้าพนักงานท้องถิ่นเป็นผู้ปฏิบัติการ ในกรณีก่อสร้างอาคารโดยไม่ได้รับใบอนุญาต และการกระทำนั้นไม่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ถูกต้องตามกฎหมาย มาตรา ๔๒ วรรคแรก เจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจสั่งให้รื้อถอนอาคารนั้นทั้งหมดหรือบางส่วน ถ้าไม่มีการปฏิบัติตามคำสั่ง มาตรา ๔๒ วรรคสาม เจ้าพนักงานท้องถิ่นร้องขอต่อศาลให้บังคับให้มีการรื้อถอน

ข. เอกชนขอความคุ้มครองจากศาลตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ มาตรา ๕๒ ผู้ขอรับใบอนุญาต ผู้ได้รับใบอนุญาตหรือผู้ได้รับคำสั่งจากเจ้าพนักงานท้องถิ่นที่ไม่พอใจคำสั่งนั้นมีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวต่อคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์ได้ คำวินิจฉัยอุทธรณ์เป็นที่สุดของการพิจารณาฝ่ายปกครอง ถ้าผู้อุทธรณ์ไม่เห็นด้วยกับคำวินิจฉัยอุทธรณ์มีสิทธิเสนอคดีต่อศาลภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่ได้รับคำวินิจฉัยอุทธรณ์

๒) ศาลตรวจสอบโดยอาศัยตามหลักทั่วไปแห่งพระราชบัญญัติ กล่าวคือ รัฐสภาออกกฎหมายฉบับหนึ่งต่างหากจากกฎหมายจัดตั้งองค์การปกครองให้อำนาจศาลตรวจสอบ หรือพิจารณาคดีปกครองเป็นการทั่วไปไม่เจาะจงประเภทองค์การปกครอง และไม่เจาะจงประเภทการกระทำทางปกครอง ตัวอย่างเช่น รัฐบัญญัติวิธีพิจารณาคดีปกครอง (The Administrative Procedure Act) ของประเทศสหรัฐอเมริกา สำหรับประเทศไทยไม่มีกฎหมายในลักษณะดังกล่าว แต่เคยมีความพยายามตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองหลายครั้ง เสนอโดยกระทรวงยุติธรรมตามนโยบายของรัฐบาลบ้าง เสนอโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบ้าง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวได้ผ่านขั้นตอนการตรากฎหมายมาตลอดจนคณะกรรมการการปกครองของวุฒิสภาพิจารณาเห็นชอบแล้ว แต่ต้องตกไปเพราะการยุบสภาผู้แทนราษฎร อย่างไรก็ตามจะขอยกบทมาตราในร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองฉบับที่ผ่านคณะกรรมการการปกครองของวุฒิสภาเฉพาะที่เกี่ยวข้อง

กับอำนาจศาลเพื่อความรู้ความเข้าใจแนวโน้มทางทรรศนะของประชาชนและรัฐสภาผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติดังนี้

“มาตรา ๖ ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีปกครองดังต่อไปนี้

(๑) คดีที่ฟ้องว่า กฎหรือคำสั่ง เป็นกฎหมายหรือคำสั่งที่ได้ออกโดยปราศจากอำนาจหรือเกินอำนาจที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ หรือไม่ถูกต้องตามแบบหรือขั้นตอนตามแบบหรือขั้นตอนหรือวิธีการอื่นอันเป็นสาระสำคัญของกฎหมายกำหนดไว้

(๒) คดีที่กฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจศาลปกครอง”

“มาตรา ๙ คดีที่ไม่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง คือ

(๑) คดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลยุติธรรม ศาลทหาร และศาลอื่น

(๒) คดีเกี่ยวกับกฎหมายหรือคำสั่งที่ออกตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

(๒ ทวิ) คดีที่ข้าราชการทหารหรือรัฐมนตรีผู้รักษาการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการทหารเป็นผู้ออกกฎหมายหรือคำสั่งที่เกี่ยวข้องกับราชการทหาร

(๓) คดีเกี่ยวกับภาษีอากร”

“มาตรา ๑๑ ให้ศาลปกครองสังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม และให้นำบทบัญญัติแห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรมมาใช้บังคับแก่ศาลปกครองโดยอนุโลม”

(๓) ศาลอาศัยอำนาจตามหลักกฎหมายทั่วไป คือ กรณีไม่มีพระราชบัญญัติให้อำนาจศาลโดยเฉพาะเจาะจงหรือโดยทั่วไปที่จะตรวจสอบการกระทำทางปกครองบางประเภท แต่ศาลจำเป็นต้องแสดงบทบาทในฐานะผู้ใช้อำนาจตุลาการวินิจฉัยข้อพิพาททางปกครอง

โดยอาศัยหลักกฎหมายทั่วไปตามระบอบประชาธิปไตยเพื่อดำรงคุณธรรมและเจตนารมณ์ของกฎหมายแห่งรัฐสภา

มนุษย์ย่อมอยู่ร่วมกันในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ครอบครัวถึงประเทศ แต่ละระดับย่อมมีการปกครองเพื่อประโยชน์สุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสมาชิก ประเทศเป็นระดับการปกครองที่มีสมาชิกมากที่สุด ยุ่งยากซับซ้อนที่สุดและกระทบกระเทือนสิทธิเสรีภาพของสมาชิกรุนแรงที่สุด เพื่อป้องกันมิให้การปกครองต้องผันแปรไปตามอำเภอใจของผู้ใช้อำนาจ ประเทศจึงต้องปกครองด้วยกฎหมายเพื่อประกันความแน่นอนแห่งกฎเกณฑ์ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นหลักนิติรัฐ

องค์กรฝ่ายปกครองหรือหน่วยราชการ (ในความหมายอย่างไทย ๆ) มีไข่มุกคุณธรรมดากการกระทำต่าง ๆ ของฝ่ายปกครองย่อมแสดงออกได้โดยเจ้าพนักงานเมื่อเกิดข้อพิพาทระหว่างประชาชนกับหน่วยราชการอันเนื่องจากการกระทำนั้น ศาลย่อมมีหน้าที่คุ้มครองและประกันสิทธิของประชาชนชาวไทยในการรับฟ้องบรรดาอรรถคดีที่ประชาชนยกขึ้นว่ากล่าวแล้ววินิจฉัยให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์แห่งกฎหมาย มีอาจปฏิเสธสิทธิของประชาชนและปล่อยให้องค์กรฝ่ายปกครองใช้อำนาจไปตามลำพังโดยปราศจากการตรวจสอบ

ก. คดีปกครองที่ศาลรับวินิจฉัย ศาลรับพิจารณาพิพากษาคดีปกครองอย่างกว้างขวาง แม้ช่วงเวลาที่ประเทศถูกปกครองด้วยคณะบุคคลที่มีได้มาจากการเลือกตั้ง และไม่เปิดโอกาสให้คดีบางประเภทขึ้นสู่ศาล แต่ศาลยังคงถือเป็นหน้าที่ต้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเท่าที่จะพึงมี โดยอาศัย

หลักทั่วไปแห่งอำนาจตุลาการตีความกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๑๓๑/๒๕๒๑ (ระหว่างนางคาเฮียง ผู้ร้อง ร้อยตำรวจเอก สมลจิตร ถนอมจิตร ผู้คัดค้าน) ผู้ร้องถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับมาควบคุมฐานเป็นภัยต่อสังคม ตามคำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ ๒๒ ลงวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ซึ่งให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจควบคุมตัวไว้เพื่อทำการอบรมได้ไม่เกิน ๓๐ วันนับแต่วันเริ่มควบคุม และให้ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล หรือผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจสั่งให้ส่งตัวบุคคลนั้นไปยังสถานอบรมและฝึกอาชีพได้ โดยไม่มีกำหนดเวลาชั้นสูง ทั้งนี้โดยไม่ต้องผ่านการพิจารณาของศาลและไม่ได้บัญญัติให้ศาลมีอำนาจตรวจสอบแต่ศาลยุติธรรมได้รับคำร้องไว้พิจารณา และใช้อำนาจตีความบทบัญญัติแห่งคำสั่งของคณะปฏิรูปฯ ฉบับที่ ๒๒ ว่า การที่จะควบคุมบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคมได้ต้องมีหลักฐานพอสมควรที่จะพึงว่ามีพฤติการณ์เช่นนั้น มิใช่เพียงหลักฐานเลื่อนลอยคลุมเครือ เมื่อพยานหลักฐานไม่พอรับฟังว่าผู้ร้องมีพฤติการณ์เป็นภัยต่อสังคม ย่อมไม่มีเหตุที่จะควบคุมตัวไว้ ศาลมีอำนาจสั่งให้ปล่อยผู้ถูกควบคุมได้ คดีนี้ศาลได้ยืนยันบทบาทอันมั่นคงในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของปวงชน โดยกล่าวว่า “โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การควบคุมบุคคลหนึ่งบุคคลใดในฐานะเป็นภัยต่อสังคมนั้น เป็นการให้บุคคลนั้นต้องสูญเสียเสรีภาพ ฉะนั้นการใช้อำนาจดังกล่าวจึงต้องพิจารณาด้วยความรอบคอบระมัดระวังเป็นพิเศษ”

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๖๐/๒๕๒๕ (ระหว่างนางคิบ กาวมณี กับพวก โจทก์

นายสมพร กลิ่นพงษา ในฐานะผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม จำเลย) ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๓๗ ลงวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๑๕ ที่ให้ถอนสัญชาติไทยของบรรดาบุคคลที่เกิดในราชอาณาจักรไทยโดยมีบิดาเป็นคนต่างด้าวตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ นั้นหมายถึง บิดาโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น เมื่อคนต่างด้าวมิใช่บิดาโดยชอบด้วยกฎหมายของโจทก์จึงไม่อาจถอนสัญชาติของโจทก์ได้

นอกจากอำนาจการตีความ ศาลย่อมมีอำนาจวินิจฉัยว่าเจ้าพนักงานได้ปฏิบัติถูกต้องตามที่กฎหมายบัญญัติหรือไม่

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๔๓๗/๒๕๒๐ (ระหว่างห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงแรมกรุงเกษม ศรีกรุง โจทก์ กรมตำรวจ จำเลย) อธิบดีกรมตำรวจแสดงเจตนาแทนกรมตำรวจ อาศัยอำนาจตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๕๐ ลงวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๐๒ สั่งปิดโรงแรมของโจทก์โดยอ้างว่ามีการกระทำผิดกฎหมายในโรงแรม ทั้งที่ก่อนหน้านี้ศาลได้พิพากษายกฟ้องคดีที่อ้างว่ามีการกระทำผิดกฎหมายไปแล้ว คำสั่งของอธิบดีกรมตำรวจไม่มีเหตุผลอ้างเพื่อใช้ดุลพินิจ จึงไม่ถูกต้องและไม่ชอบด้วยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๕๐ ศาลพิพากษาให้เพิกถอนคำสั่งนั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๔๑-๓๕๐/๒๕๐๗ (ระหว่างนางวันนา แสงชัย โจทก์ จังหวัดนครสวรรค์ จำเลย) ผู้ว่าราชการจังหวัดอาศัยอำนาจตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ ๔๔ มีคำสั่งให้โจทก์รื้อถอนอาคารบ้านเรือนที่ได้ปลูกรุกกล้าที่สาธารณสมบัติของแผ่นดิน แม้ในประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๔๔ ลงวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๐๒ จะมีได้กำหนดวิธีการให้ผู้เสียหายอุทธรณ์หรือฟ้องศาล แต่เมื่อ

โจทก์เห็นว่าคำสั่งนั้นเป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายเพราะสิ่งปลูกสร้างของโจทก์ปลูกอยู่ในที่ดินของโจทก์ มิได้ปลูกรุกกล้าลงในที่สาธารณะ แต่อย่างใด โจทก์ย่อมฟ้องจำเลยขอให้เพิกถอนคำสั่งได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๕๕

บางครั้งแม้ระเบียบข้อบังคับก็ถือว่ามีผลเป็นกฎหมายซึ่งฝ่ายปกครองจะต้องปฏิบัติตาม แม้ผู้มีอำนาจออกระเบียบข้อบังคับเองก็ต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับเช่นเดียวกัน จะใช้อำนาจโดยอำเภอใจมิได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๑๐๖/๒๕๒๕ (ระหว่างนายณรงค์ ฤทธิวาจา โจทก์ การสื่อสารแห่งประเทศไทย จำเลย) ผู้ว่าการการสื่อสารแห่งประเทศไทยอาศัยอำนาจตามข้อบังคับวางระเบียบการสื่อสารแห่งประเทศไทย ฉบับที่ ๒๔/๒๕๒๐ ไว้แล้วว่า บัญชีผู้สอบคัดเลือกได้ให้ใช้ได้จนกว่าจะมีการสอบคัดเลือกอย่างเดียวกันนั้นอีก และได้ประกาศผลการสอบไปตามระเบียบที่วางไว้ ฉะนั้นการที่ผู้ว่าการได้ประกาศผลการสอบคัดเลือกแล้วกำหนดว่า บัญชีผลการสอบคัดเลือกครั้งนี้ให้มีกำหนด ๒ ปี นับแต่วันประกาศจึงเป็นการฝ่าฝืนระเบียบและไม่มีอำนาจที่จะกำหนดได้ ศาลพิพากษาให้เพิกถอนข้อกำหนดเฉพาะข้อความดังกล่าว นั้น (คดีขึ้นศาลแรงงานกลางแต่ประเด็นข้อนี้เป็นปัญหาเกี่ยวกับการกระทำทางปกครอง)

การกระทำทางปกครองมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการออกคำสั่งหรือการปฏิบัติตามคำสั่งเท่านั้น แต่รวมถึงการทำนิติกรรมสัญญาด้วย

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๔/๒๕๒๕ (ระหว่าง นางสมศรี เรืองโอภาษ โจทก์ กรมชลประทาน กับพวก จำเลย) พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พ.ศ. ๒๔๘๕ มาตรา

๒๓ กำหนดอำนาจและหน้าที่ของจำเลยที่ ๑ ให้ดูแลห้ามมิให้ผู้ใดปลูกสร้างแก้ไขหรือต่อเติมสิ่งก่อสร้าง หรือปลูกปักสิ่งใดหรือทำการเพาะปลูกกรุกกล้าทางน้ำ ชลประทานชานคลอง เขตคันคลอง หรือเขตพนัง เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากนายช่างชลประทานเท่านั้น มิได้รวมถึงให้มีอำนาจและหน้าที่นำเขตคันคลองรังสิตประยูรศักดิ์ไปให้เข้าได้โดยมิได้คำนึงถึงสิทธิของบุคคลอื่นที่มีต่อเขตคันคลองมาแต่เดิม ฉะนั้นกรรที่จำเลยที่ ๑ ได้นำเอาเขตคันคลองที่พิพาทไปประมุขให้จำเลยที่ ๒ เข้าโดยเฉพา และจำเลยที่ ๒ ได้ปักเสาคอนกรีตกันที่แนวเขตคันคลองที่ติดต่อกับเขตที่ดินของโจทก์จนโจทก์ไม่สามารถใช้สอยหาประโยชน์จากการที่จะผ่านเขตคันคลองไปสู่คลองได้ โจทก์จึงฟ้องให้เพิกถอนสัญญาเช่าระหว่างจำเลยทั้งสองได้ (มาตรา ๒๓ เป็นบทบัญญัติการกระทำที่เป็นความผิดอาญา และมีบทกำหนดโทษกับมีบทกำหนดการบังคับคดีทางแพ่งด้วยว่า “โจทก์ร้องขอให้ศาลสั่งให้จำเลยรื้อถอนสิ่งที่รุกกล้านั้นด้วย” กฎหมายเพียงบัญญัติให้ศาลมีอำนาจพิจารณาคดีที่จำเลยถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา ซึ่งรวมถึงคำขอบังคับคดีทางแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา แต่ไม่ได้บัญญัติให้ศาลมีอำนาจพิจารณาการกระทำทางปกครอง)

ยิ่งกว่านั้น พระราชบัญญัติบางฉบับ นอกจากไม่บัญญัติให้อำนาจศาลพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้อง ยังบัญญัติอย่างชัดเจนว่าให้คำวินิจฉัยของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองเป็นที่สุด ซึ่งศาลต้องอาศัยอำนาจตามหลักรัฐธรรมนูญ และหลักกฎหมายทั่วไปแห่งการแบ่งแยกและคานอำนาจอธิปไตย ปฏิบัติหน้าที่รักษาความถูกต้องแห่งตัวบทกฎหมาย ดีความคำว่า “เป็น

ที่สุด” นั้นหมายความว่าที่สุดในชั้นการพิจารณาคดีของฝ่ายบริหารจะอุทธรณ์ต่อผู้บังคับบัญชาระดับเหนือหรือต่อคณะกรรมการใดๆ ไม่ได้อีก แต่มิได้หมายความว่าจะนำคดีมาฟ้องต่อศาลไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๖๔๖-๖๔๗/๒๕๑๐ (ระหว่าง นายจิว แซ่ฉิม กับพวก โจทก์ เทศบาลนครกรุงเทพ กับพวก จำเลย) พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. ๒๕๐๓ มาตรา ๑๒ ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองอาคาร ซึ่งต้องจัดการรื้อถอนตามคำสั่งของเจ้าพนักงานท้องถิ่น มีสิทธิอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรีภายใน ๑๕ วันนับแต่วันทราบคำสั่ง คำวินิจฉัยของรัฐมนตรีให้เป็นที่สุด หมายความว่าคำวินิจฉัยนั้นจะเป็นที่สุดก็ต่อเมื่อเป็นคำวินิจฉัยที่ถูกต้องตามกฎหมายที่ให้อำนาจมีคำสั่งและคำวินิจฉัยเช่นนั้น มิได้หมายความว่า แม้คำสั่งวินิจฉัยนั้นจะไม่ถูกต้องตามกฎหมายก็จะถึงที่สุดนำมาฟ้องร้องต่อศาลไม่ได้ไปด้วย ศาลย่อมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาได้ว่าคำสั่งวินิจฉัยนั้นถูกต้องชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

อนึ่ง การใช้ดุลพินิจของฝ่ายบริหาร ศาลฎีกาโดยศาสตราจารย์ดิดิต ดิงศภัทย์ วินิจฉัยว่าเป็นปัญหาข้อเท็จจริง การจะฟังข้อเท็จจริงหรือใช้ดุลพินิจไปในทางใดจะถือว่าเป็นการมิชอบด้วยกฎหมายมิได้ เว้นแต่การฟังข้อเท็จจริงหรือการใช้ดุลพินิจนั้นไม่มีพยานหลักฐานหรือเหตุผลสนับสนุนเพียงพอ หรือมิได้เป็นไปโดยสุจริต อันถือได้ว่าการวินิจฉัยเช่นนั้นเป็นการไม่ชอบด้วยกฎหมาย

อย่างไรก็ดี หากเจ้าพนักงานปฏิบัติถูกต้องตามกฎหมาย เอกชนย่อมมีอาจโต้แย้ง

การกระทำของฝ่ายปกครองได้ ศาลจึงพิพากษายกฟ้อง

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๗๙/๒๕๒๒ (ระหว่างบริษัทขจรยุทธ จำกัด โจทก์ กระทรวงพาณิชย์ กับพวก จำเลย) คำสั่งนายกรัฐมนตรีตามมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕ ให้คณะกรรมการตามกฎหมายว่าด้วยการค้ากำไรเกินควรออกคำสั่งควบคุมปริมาณและสถานที่เก็บเหล็กเส้นถ้าแจ้งไม่ตรงความจริงให้คณะกรรมการริบและขายแก่ประชาชนได้ ปรากฏว่าโจทก์แจ้งปริมาณเหล็กเส้นขาดจากปริมาณจริงเป็นจำนวนมาก คณะกรรมการมีคำสั่งริบ ไม่ปรากฏว่าคณะกรรมการทำการโดยไม่สุจริตใจ โจทก์ไม่อาจโต้แย้งได้

ข. คดีที่ศาลยุติธรรมไม่รับวินิจฉัยในภาวะที่ประเทศถูกคณะบุคคลใช้กำลังยึดอำนาจอธิปไตยตราธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรขึ้นปกครอง เมื่อมีข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับรัฐในเรื่องการกระทำทางปกครอง ศาลยุติธรรมจะรับคดีไว้วินิจฉัยเฉพาะปัญหาว่า เจ้าพนักงานได้ปฏิบัติถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ ดังบรรยายแล้วข้างต้น แต่ศาลยุติธรรมจะไม่วินิจฉัยว่า การยึดอำนาจอธิปไตยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรเป็นกฎหมายหรือไม่ และไม่วินิจฉัยคำสั่ง การตีความ หรือการใช้ดุลพินิจของนายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีซึ่งอาศัยอำนาจตามธรรมนูญการปกครองนั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่คณะบุคคลปกครองโดยไม่ตราธรรมนูญการปกครองไว้เป็นแม่บทแต่ออกคำสั่งเป็นคราว ๆ ศาลไม่วินิจฉัยความถูกต้องของคำสั่งเช่นเดียวกันโปรดพิจารณาเหตุผลของศาลฎีกาดังนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๓๗๖/๒๕๒๖ (ระหว่างนายกัญจน์ นาคามดี โจทก์ นายกรัฐมนตรี กับพวก จำเลย) โจทก์ฟ้องว่า ก่อนออกจากราชการโจทก์เป็นข้าราชการพลเรือนสามัญ ระดับ ๑๑ ตำแหน่งปลัดกระทรวงคมนาคม เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๑๙ หัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้มีคำสั่งที่ ๙/๒๕๑๙ ให้โจทก์ ภริยาของโจทก์และบุคคลอื่นออกจากราชการโดยโจทก์มิได้กระทำผิดวินัย ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า เมื่อคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินยึดอำนาจของรัฐได้โดยเด็ดขาดแล้ว หัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยย่อมมีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอนข้าราชการได้ คำสั่งให้โจทก์ออกจากราชการจึงเป็นคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายศาลไม่จำเป็นที่จะต้องฟังข้อเท็จจริงเสียก่อนชอบที่จะพิพากษาคดีไปได้ทันที

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๗๒๙/๒๕๑๒ (ระหว่าง กระทรวงการคลัง โจทก์ นายสงวน จันทรสาธา กับพวก จำเลย) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรเป็นกฎหมายสูงสุด บทกฎหมายใดที่ขัดกับธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรย่อมจะนำมาใช้บังคับไม่ได้ คำสั่งของนายกรัฐมนตรีที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร จึงเป็นคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายผู้ใดจะอ้างว่าคำสั่งดังกล่าวขัดต่อกฎหมายนั้นย่อมฟังไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๕๗๓/๒๕๑๙ (ระหว่าง จอมพลถนอม กิตติขจร กับพวก โจทก์ พลตำรวจตรีอรุณสิทธิ สิทธิสุนทร กับพวก จำเลย) มาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕ ที่ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีสั่งการเป็นบทบัญญัติใน

ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดอยู่แล้ว จึงไม่เป็นการขัดแย้งหรือจะต้องวินิจฉัยตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยตามมาตรา ๒๒

คำพิพากษาฎีกาฉบับเดียวกันกล่าวด้วยว่า การวินิจฉัยว่าคำสั่งหรือการกระทำชอบด้วยมาตรา ๑๗ หรือไม่ อยู่ที่ความเห็นของนายกรัฐมนตรี มิใช่ความเห็นของโจทก์หรือผู้อื่น

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๗๘๕/๒๕๑๓ (นายกิมหยู แซ่ตั้ง ผู้ร้อง) เมื่อนายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรี มีคำสั่งตามมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรว่าการกระทำของผู้ร้องกับพวกที่ร่วมกันมีयाปลอมไว้ขายและปลอมยาของผู้อื่น เป็นภัยร้ายแรงต่อชีวิตและอนามัยของประชาชน นับว่าเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร ให้จำคุกผู้ร้อง การใช้ดุลพินิจสั่งเช่นนี้ต้องถือว่ายุติเด็ดขาด ผู้ร้องจะมาร้องต่อศาลได้ก็ถึงว่าการกระทำของผู้ร้องเป็นเรื่องเล็กน้อยเท่านั้นหาได้ไม่

นอกจากศาลไม่ตรวจสอบการใช้อำนาจของกลุ่มบุคคลที่ยึดอำนาจอธิปไตยสำเร็จแล้ว ศาลยังไม่รับวินิจฉัยการกระทำทางปกครองที่เป็นการใช้อำนาจทางราชการฝ่ายบริหาร โดยเฉพาะได้แก่ อำนาจการบังคับบัญชาในระบบราชการเป็นต้น เนื่องจากหลักการแบ่งแยกและคานอำนาจนั้น อำนาจแต่ละฝ่ายต้องเป็นอิสระจากกัน ไม่ก้าวท้าวซึ่งกันและกัน จะตรวจสอบด้านอำนาจเพียงเพื่อป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจในทางมิชอบเท่านั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๕๕/๒๕๑๖ (ระหว่าง นายประสงค์ หงส์นันทน์ โจทก์ จอมพลถนอม กิตติขจร กับพวก จำเลย) จำเลย

ที่ ๑ ในฐานะนายกรัฐมนตรี ได้สั่งปลดโจทก์ ออกจากราชการตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน อันเป็นอำนาจของทางราชการฝ่ายบริหารโดยเฉพาะ ไม่ใช่หน้าที่ของศาลจะเข้าไปชี้ขาดในเรื่องนี้ ฟ้องของโจทก์เกี่ยวกับจำเลยที่ ๑ จึงเป็นฟ้องที่ไม่ควรรับไว้พิจารณา

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๕๓๑/๒๕๒๒ (ระหว่าง นายสุเทพ หัสกร โจทก์ อธิบดีกรมที่ดิน จำเลย) เรื่องขอให้เพิกถอนคำสั่งที่สั่งลงโทษทางวินัยซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของราชการฝ่ายบริหารโดยเฉพาะ ศาลไม่มีอำนาจเข้าไปวินิจฉัยชี้ขาด สิทธิของโจทก์ที่จะฟ้องคดีต่อศาลปกครองยังไม่ให้ใช้บังคับ เพราะยังไม่มีการจัดตั้งศาลปกครอง

หลักอำนาจเฉพาะของทางราชการฝ่ายบริหารนี้ครอบคลุมไปถึงราชการบริหารส่วนท้องถิ่นด้วย

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๘๙๖/๒๕๒๒ (นายสละ สุขโรจน์ โจทก์ กรุงเทพมหานคร จำเลย) จำเลยเป็นทบวงการเมืองมีฐานะเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นนครหลวง การที่จำเลยเห็นว่าโจทก์กระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง และสั่งไล้โจทก์ออกจากงาน ก็โดยอาศัยอำนาจตามระเบียบว่าด้วยลูกจ้างของกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๑๖ จึงเป็นการใช้ดุลพินิจสั่งการตามอำนาจของจำเลย ซึ่งเป็นราชการฝ่ายบริหารโดยแท้ โจทก์จะขอให้ศาลวินิจฉัยชี้ขาดเพิกถอนคำสั่งของจำเลยอันเป็นการก้าวท้าวดุลพินิจตามอำนาจของจำเลยไม่ได้

ศาสตราจารย์ธานีินทร์ กรัยวิเชียร สรุปลงในหมายเหตุท้ายคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๐๖๖/๒๕๑๓ ว่า ตามกฎหมายและแนวคำพิพากษาฎีกาที่เป็นอยู่ จะเห็นได้ว่าเนื่องจากนิติสัมพันธ์

ระหว่างข้าราชการกับหน่วยราชการซึ่งตนสังกัดอยู่นั้นมีลักษณะพิเศษถ้าหากข้าราชการผู้ใดถูกสั่งให้ออกจากราชการโดยมิชอบกิติไม่ได้รับความเป็นธรรมเพราะถูกกลั่นแกล้งในทางใด ๆ กิติ การหาทางเยียวยา หรือการทดแทนความเสียหายย่อมต้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนก่อนนำคดีมาฟ้องร้องยังศาล และในกรณีที่ฟ้องศาลก็ฟ้องได้แต่เฉพาะการเรียกร้องค่าเสียหายเพื่อละเมิดอย่างมีข้อจำกัดเท่านั้น

บทบาทของกระทรวงยุติธรรมในการจัดให้มีกฎหมายใหม่หรือแก้ไขกฎหมายเดิมให้ทันสมัยยิ่งขึ้น

กระทรวงยุติธรรมเป็นหน่วยงานของฝ่ายบริหาร ซึ่งมีหน้าที่สนับสนุนและบริการกิจการของศาล เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ จึงเป็นผู้ปฏิบัติให้การพิจารณาคดีของศาลดำเนินไปได้ และนำคำพิพากษาหรือคำสั่งต่าง ๆ ของศาลมาบังคับปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผล ต้องคอยแก้ไขปัญหาคือข้อขัดข้องต่าง ๆ และดูแลให้การอำนวยความสะดวกยุติธรรมพัฒนาขึ้นอย่างเหมาะสม นับว่ามีบทบาทเกี่ยวข้องกับสิทธิหน้าที่ของประชาชนด้านงานตุลาการโดยตรง

ในฐานะที่กระทรวงยุติธรรมเป็นส่วนหนึ่งของฝ่ายบริหาร การดำเนินการให้สิทธิหน้าที่ของประชาชนได้รับการคุ้มครองปฏิบัติเพิ่มเติมขึ้น จำเป็นต้องยกร่างเป็นกฎหมายของรัฐบาลเพื่อนำเสนอต่อรัฐสภา ส่วนสิทธิของประชาชนซึ่งได้รับการคุ้มครองอยู่แล้วตามกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมจะดำเนินการเผยแพร่ให้ประชาชนสนใจใช้สิทธิดังกล่าว

และให้หน่วยงานในสังกัดรับไปปฏิบัติครอบคลุมกว้างขวางยิ่งขึ้น

๑. การร่างกฎหมาย

ทศวรรษที่ผ่านมากระทรวงยุติธรรมได้ริเริ่มยกร่างกฎหมายสำคัญหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับสิทธิหน้าที่ของประชาชนด้านตุลาการ ทั้งที่เป็นเนื้อหาสาระของสิทธิหน้าที่ของประชาชน และที่เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิของตน เช่น การจัดตั้งศาลใหม่ ซึ่งทำให้ประชาชนมีโอกาสใช้สิทธิของตนมากขึ้น

๑.๑ กฎหมายที่มีผลใช้บังคับแล้ว

ก. กฎหมายที่เป็นเนื้อหาสาระของสิทธิหน้าที่

๑) พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๒๒

พ.ศ. ๒๕๓๔ ให้ผู้พิพากษานายเดี๋ยวมี่อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาเพิ่มขึ้น จากคดีซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่ทั้งนี้จะลงโทษจำคุกเกินกว่าหกเดือนหรือปรับเกินกว่าสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งโทษจำคุกหรือปรับนั้นอย่างหนึ่งอย่างใด หรือทั้งสองอย่างเกินอัตราที่กำหนดไว้แล้วไม่ได้ แก้ไขเพิ่มเติมให้มีอำนาจพิจารณาคดีซึ่งอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่ทั้งนี้จะลงโทษจำคุกเกินหกเดือน หรือปรับเกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งโทษจำคุกหรือปรับนั้นอย่างหนึ่งอย่างใดหรือทั้งสองอย่างเกินอัตราที่กำหนดไว้แล้วไม่ได้

๒) พระราชบัญญัติให้นำวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับในศาลจังหวัด (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๒๓

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่การพิจารณาคดีอาญาที่มีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับในศาลแขวงและในศาลจังหวัดมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกัน เพราะศาลแขวงใช้วิธีพิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงแต่ศาลจังหวัดใช้วิธีพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ทำให้ประชาชนซึ่งอยู่ในเขตอำนาจของศาลแขวงและศาลจังหวัดได้รับผลปฏิบัติทางคดีแตกต่างกัน จึงแก้ไขให้นำวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับในศาลจังหวัดสำหรับคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจศาลแขวงในท้องที่ซึ่งยังมีได้มีศาลแขวงเปิดทำการ เพื่อให้ประชาชนได้รับผลปฏิบัติในทางคดีเท่าเทียมกัน และให้การสอบสวน และการพิจารณาพิพากษาคดีในศาลได้เป็นไปโดยสะดวกรวดเร็วขึ้น จึงตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้นในครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว โดยแก้ไขมาตรา ๓ เกี่ยวกับโทษปรับเพื่อให้สอดคล้องกับการแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๕๒๒

๓) พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ ๑๑) พ.ศ. ๒๕๒๓

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่พระธรรมนูญศาล

ยุติธรรมซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้แก้ไขเพิ่มเติมอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาของศาลแขวง โดยเพิ่มจำนวนค่าปรับให้สูงขึ้นจากหกพันบาทเป็นหกหมื่นบาท สมควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้นำวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับในศาลจังหวัด พ.ศ. ๒๕๒๐ ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๕๒๒ เพื่อให้คดีอาญาของศาลจังหวัดและศาลแขวงที่ห้ามอุทธรณ์ค่าพิพากษาในปัญหาข้อเท็จจริงมีอัตราโทษเท่าเทียมกัน และให้คดีอาญาของศาลจังหวัดซึ่งจะนำวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับเป็นคดีที่มีอัตราโทษเช่นเดียวกับคดีที่อยู่ในอำนาจของศาลแขวง อันจะเป็นผลทำให้ประชาชนที่อยู่ในเขตอำนาจศาลแขวงและในเขตอำนาจศาลจังหวัดมีสิทธิในการอุทธรณ์โดยเท่าเทียมกัน และได้รับผลปฏิบัติทางคดีเช่นเดียวกัน

๔) การขยายเขตการบังคับใช้บทบัญญัติว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง

เนื่องจากคดีอาญาเกี่ยวกับความผิดไม่รุนแรงซึ่งมีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน ๓ ปีหรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท ต้องดำเนินคดีตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง และนำวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับในศาลจังหวัดที่ไม่มีศาลแขวง เพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว แต่เขตอำนาจศาลแขวงดังกล่าวไม่สามารถครอบคลุมทุกอำเภอและทุกจังหวัด จึงเป็นผลให้เกิดความลักลั่นและไม่เป็นธรรมขึ้น

ดังนั้น เพื่อขจัดปัญหาดังกล่าวให้หมดสิ้นไป กระทรวงยุติธรรมจึงได้เสนอร่างพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตอำนาจศาลแขวงขอนแก่น ศาลแขวงพิษณุโลก ศาลแขวงอุดรธานี พ.ศ. ๒๕๒๗ และร่างพระราชกฤษฎีกาให้ใช้บทบัญญัติมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติให้นำวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับในศาลจังหวัด พ.ศ. ๒๕๒๐ บังคับสำหรับคดีที่เกิดขึ้นในบางท้องที่ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๗ เพื่อขยายท้องที่ที่จะนำวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยได้ขยายเขตการใช้วิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงออกไปได้อีกถึง ๔๖ อำเภอ ใน ๒๔ จังหวัด พระราชกฤษฎีกาทั้งสองฉบับดังกล่าวได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาตั้งแต่วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๒๗ และมีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดสามสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

๕) พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๖

เหตุผลในการเสนอร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่เป็นการสมควรกำหนดให้บุคคลผู้ต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดมีสิทธิขอรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ในภายหลัง หากปรากฏหลักฐานขึ้นใหม่ว่าบุคคลนั้นมีได้เป็นผู้กระทำความผิด และกำหนดให้มีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทน และได้รับบรรดาสีทธิที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่พิจารณาคดีที่รื้อฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ว่าบุคคลนั้นมีได้กระทำความผิด

๖) พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ

อาญา (ฉบับที่ ๑๕) พ.ศ. ๒๕๒๗ เกี่ยวกับสิทธิของผู้ถูกจับและผู้ต้องหา ฯลฯ

พระราชบัญญัติดังกล่าวมีสาระสำคัญเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและความรวดเร็วในการดำเนินคดี ตลอดจนให้จำเลยที่ยากจนได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายในการดำเนินคดีมากขึ้นทั้งได้บัญญัติเพิ่มเติมหลายประการเกี่ยวกับสิทธิของผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหาที่จะพบและปรึกษาทนายสองต่อสอง สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยม และการรักษาพยาบาลโดยเร็ว สิทธิในการอุทธรณ์คำสั่งศาลที่ไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว และให้ศาลมีอำนาจพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน ๓ ปี แต่ไม่เกิน ๑๐ ปี หรือปรับเกินห้าพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับซึ่งจะทำให้ศาลสามารถเร่งรัดการพิจารณาพิพากษาคดีดังกล่าวให้แล้วเสร็จไปโดยรวดเร็ว

นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ศาลตั้งทนายให้แก่จำเลยในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน ๓ ปี แต่ไม่ถึง ๑๐ ปี ทำให้จำเลยที่ยากจนในคดีดังกล่าวมีทนายช่วยเหลือในการต่อสู้คดี ทั้งยังได้ให้อำนาจศาลสืบพยานบุคคลซึ่งจะเดินทางออกไปนอกราชอาณาจักรอันยากแก่การนำพยานมาสืบในภายหน้าได้ทันทีก่อนฟ้องคดีต่อศาล ทำให้สามารถพิจารณาพิพากษาคดีที่มีนักท่องเที่ยวยุวต่างประเทศเป็นผู้เสียหายหรือพยานให้ลุล่วงไปได้โดยมิติดขัด

๗) พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๒๗ เกี่ยวกับกระบวนพิจารณาและการบังคับคดี

พระราชบัญญัติดังกล่าวมีสาระสำคัญ เพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการพิจารณา พิพากษาคดีและเพื่อปรับปรุงหลักเกณฑ์วิธีการ บังคับคดีให้รวดเร็วรัดกุมและเป็นธรรม ยิ่งขึ้น โดยแก้ไขเรื่องการขอเลื่อนคดี การถอน หมายความ การส่งหมาย การทิ้งฟ้อง การให้ คู่ความมาศาลในวันขึ้นสองสัปดาห์ การให้ศาล ตั้งแพทย์ไปตรวจคู่ความที่อ้างว่าเจ็บป่วยมา ศาลไม่ได้ตลอดจนให้คู่ความที่ขอเลื่อนคดีต้อง เสียค่าใช้จ่ายที่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งเสียไป เนื่อง จากการเลื่อนคดีให้แก่ฝ่ายที่เสียเวลามาศาล เหล่านี้เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุง หลักเกณฑ์วิธีการบังคับคดี การขอเฉลี่ยหนี้ การขับไล่ลูกหนี้ที่หลีกเลี่ยง หรือประวิงไม่ยอม ออกจากทรัพย์ที่ครอบครองให้รัดกุมยิ่งขึ้น ทั้งยังให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานบังคับคดีมาก ขึ้น เพื่อให้การบังคับคดีเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม

๔) พระราชบัญญัติอนุญาโต-ตุลาการ พ.ศ. ๒๕๓๐

โดยที่ในปัจจุบันนี้ความนิยมของ ประชาชนในการระงับข้อพิพาททางแพ่งโดย ทางอนุญาโตตุลาการนอกศาลมีมากขึ้น เพราะ เป็นวิธีที่สามารถแก้ไขข้อขัดแย้งได้โดย สะดวกรวดเร็วไม่สิ้นเปลืองเวลาและค่าใช้จ่าย ทั้งยังเป็นการแก้ปัญหาในลักษณะประนีประนอม อันจะช่วยลดจำนวนคดีความที่จะขึ้นสู่ศาล อีกด้วย แต่เนื่องจากกฎหมายเกี่ยวกับอนุญาโต-ตุลาการนอกศาลที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมีเพียง มาตรา ๒๒๑ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความแพ่งมาตราเดียวเท่านั้น ซึ่งยังไม่ชัดเจน และรัดกุมพอโดยเฉพาะเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับ การยอมรับและการบังคับตามคำชี้ขาดของ

อนุญาโตตุลาการต่างประเทศ อันเป็นผลให้ ประชาชนผู้ประสงค์จะใช้วิธีการระงับข้อพิพาท ทางแพ่งโดยทางอนุญาโตตุลาการนอกศาล ต้องประสบกับปัญหาข้อขัดข้องอยู่เสมอ ประกอบ กับประเทศไทยได้เป็นภาคีในอนุสัญญาระหว่าง ประเทศเกี่ยวกับอนุญาโตตุลาการต่างประเทศ อยู่หลายฉบับ แต่ยังมีได้มีการบัญญัติกฎหมาย ภายในรองรับไว้อย่างเป็นระบบ สมควรที่จะ มีการบัญญัติกฎหมายเรื่องนี้ให้ละเอียดชัดเจน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะทางเศรษฐกิจและ สังคมปัจจุบันยิ่งขึ้น

๕) พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญา (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๓๒ และ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธี พิจารณาคดีอาญาในศาลแขวง (ฉบับ ที่ ๔)

โดยที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญามีบทบัญญัติที่ก่อให้เกิดช่องว่าง ทำให้ผู้ต้องหาที่ได้รับการปล่อยชั่วคราวโดย พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่ได้รับ การฟ้องคดีอย่างรวดเร็ว มีบทบัญญัติที่ รองรับสิทธิการมีทนายจำเลยช่วยต่อสู้คดีไม่ กว้างขวางเท่าที่ควร และบทบัญญัติเรื่องการ พิพากษาเกินคำขอยังมีข้อยุ่งยากเกี่ยวกับการ ตีความ ประกอบกับในช่วงสิบปีที่ผ่านมาได้มี คดีความพิพาทกันขึ้นสู่ศาลเป็นจำนวนมาก ทั้งในศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ฎีกา ในขณะที่ การขยายอัตราค่าจ้างผู้พิพากษาและบุคลากร ในศาลไม่สามารถกระทำให้เหมาะสมกับปริมาณ คดีที่เพิ่มขึ้นได้ ทำให้ศาลต้องประสบกับปัญหา คดีความคั่งค้าง และการพิจารณาคดีติดขัด ล่าช้าอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน กระทรวง ยุติธรรมได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวใน

ทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านการเพิ่มปริมาณและคุณภาพของบุคลากร และการปรับปรุงก่อสร้างอาคารที่ทำการศาลให้เหมาะสมขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้มากนัก จำเป็นต้องมีการปรับปรุงตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้เป็นระบบที่ทันสมัยยิ่งขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

สาระสำคัญของการแก้ไขเพิ่มเติม คือ

(๑) จำกัดระยะเวลาการปล่อยชั่วคราวโดยพนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการ ทำให้เกินกว่าสามเดือนนับแต่วันแรกที่มีการปล่อยชั่วคราวในกรณีมีเหตุจำเป็นเพื่อการสอบสวนก็ให้ยืดเวลาไปได้อีก แต่รวมแล้วมิให้เกินหกเดือน หลังจากนั้นถ้ายังมีความจำเป็นที่จะต้องควบคุมผู้ต้องหาไว้ต่อไปให้นำมาตรา ๘๗ วรรคสี่ถึงวรรคเก้ามาใช้บังคับ

(๒) เพิ่มเดิมความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่จำเลยในคดีอาญาให้ศาลตั้งทนายให้แก่จำเลยทุกคนในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต ให้ศาลตั้งทนายให้แก่จำเลยที่ไม่มีและต้องการทนายในคดีที่มีอัตราโทษอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปแต่ไม่ถึงประหารชีวิต และในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบเจ็ดปี และให้ศาลตั้งทนายให้แก่จำเลยที่ยากจนไม่มีทนายและต่อสู้คดีในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สามปีขึ้นไปแต่ไม่ถึงสิบปี

(๓) เพิ่มเดิมหลักเกณฑ์ว่าด้วยการพิพากษาเกินคำขอ เพิ่มประเภทความผิดที่มีให้ถือว่าแตกต่างในข้อสาระสำคัญอีก ๓ ประการ คือ ความผิดฐานรีดเอาทรัพย์สิน โกงเจ้าหนี้ และทำให้เสียทรัพย์และเพิ่มหลักที่มีให้ถือว่าข้อแตกต่างในรายละเอียดระหว่างข้อที่กล่าวในฟ้องกับข้อที่พิพากษาเป็นเรื่องเกินคำขอหรือเป็นเรื่องที่โจทก์ไม่ประสงค์ให้ลงโทษ แต่ถ้าศาลจะลงโทษ ห้ามมิให้ศาลลงโทษจำเลย

เกินกว่าอัตราโทษที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดที่โจทก์ฟ้อง

(๔) เพิ่มเดิมข้อจำกัดการอุทธรณ์ฎีกาดังนี้

(ก) ห้ามผู้ถูกบังคับตามสัญญาประกันหรือพนักงานอัยการฎีกาคำสั่งศาลบังคับตามสัญญาประกัน ให้คำวินิจฉัยของศาลอุทธรณ์เป็นที่สุด

(ข) ห้ามโจทก์อุทธรณ์ปัญหาข้อเท็จจริงในคดีซึ่งอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับและเพิ่มจำนวนเงินค่าปรับที่ศาลลงโทษจากห้าร้อยบาทเป็นหนึ่งในพันบาทสำหรับกรณีช้อยกเว้นห้ามอุทธรณ์ปัญหาข้อเท็จจริงของจำเลยในคดีประเภทเดียวกัน

(ค) ห้ามโจทก์ฎีกาปัญหาข้อเท็จจริงในคดีที่ศาลอุทธรณ์พิพากษายืนตามศาลล่างหรือเพียงแต่แก้ไขเล็กน้อย และให้ลงโทษจำคุกจำเลยเกินห้าปี

(ง) แก้ไขกำหนดโทษในคดีที่ห้ามคู่ความฎีกาปัญหาข้อเท็จจริงจากจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เป็นจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่ข้อห้ามนี้มีให้ใช้แก่จำเลยในกรณีที่ศาลอุทธรณ์พิพากษาแก้ไขมากและเพิ่มเติมโทษจำเลย

(จ) ห้ามคู่ความฎีกาทั้งปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมายในคดีที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิพากษายกฟ้อง

(๕) ปรับปรุงระยะเวลายื่นอุทธรณ์ฎีกาคำพิพากษาหรือคำสั่ง ดังนี้

(ก) ขยายระยะเวลายื่นอุทธรณ์จากสิบห้าวันเป็นหนึ่งเดือน นับแต่วันอ่านหรือ

ถือว่าได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งให้คู่ความฝ่ายที่อุทธรณ์ฟัง

(ข) ขยายระยะเวลายื่นคำแก้อุทธรณ์จากเจ็ดวันเป็นสิบห้าวัน นับแต่วันที่ได้รับสำเนาอุทธรณ์

สำหรับพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๓๒ จำเป็นต้องแก้ไขตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๑๙๓ ทวิ เพื่อให้สอดคล้องกัน

๑๐) พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๓๒

โดยที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๖ วรรคสอง เดิมบัญญัติให้ศาลกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติของผู้กระทำความผิดที่ศาลรอการกำหนดโทษหรือรอการลงโทษไว้ได้เพียงสามประการเท่านั้น ทำให้ไม่สามารถกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ถูกคุมความประพฤติไปรับการรักษาโรค หรือบำบัดการติดยาเสพติดหรือความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจอย่างอื่นได้ ทั้งไม่สามารถกำหนดให้ผู้ถูกคุมความประพฤติกระทำความผิดหรือทำกิจกรรมบริการสังคม หรือกำหนดเงื่อนไขอย่างอื่นได้ด้วย นอกจากนี้ประมวลกฎหมายอาญายังมิได้บัญญัติให้อำนาจพนักงานคุมประพฤติที่จะขอให้ศาลบวกโทษที่รอไว้เข้ากับโทษจำคุกในคดีที่ผู้ถูกคุมความประพฤติไปกระทำความผิดภายหลังได้ จึงได้แก้ไขเพิ่มเติมให้ศาลมีอำนาจกำหนดเงื่อนไขคุมความประพฤติดังกล่าว และให้พนักงานคุมประพฤติสามารถรายงานต่อศาลเพื่อบวกโทษที่รอไว้ได้

๑๑) พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

(ฉบับที่ ๑๐) พ.ศ. ๒๕๓๓ (บรรพ ๕ กรอบกว้าง)

แก้ไขบทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยคุณสมบัติของการหมั้นและผลของการหมั้น การคุ้มครองคู่สมรสที่วิกลจริต การจัดการสินสมรส การแยกสินสมรสและรวมสินสมรส การสมรสที่เป็นโมฆะ เหตุหย่า ผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรในกรณีมีเหตุหย่า บทสันนิษฐานความเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย การฟ้องคดีไม่รับเด็กเป็นบุตร การฟ้องปฏิเสธความเป็นบุตร การจดทะเบียนเด็กเป็นบุตร การฟ้องให้รับเด็กเป็นบุตร อำนาจปกครอง การเป็นผู้อนุบาลและผู้พิทักษ์การจัดการทรัพย์สินของผู้เยาว์ สิทธิหน้าที่ของบิดามารดาและบุตร ผู้ปกครอง และบุตรบุญธรรม ให้สอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อสภาพความเป็นอยู่ในสังคมปัจจุบันยิ่งขึ้น

ข. กฎหมายที่เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิหน้าที่

โดยที่ปัญหาสำคัญที่จะต้องแก้ไขโดยเร่งด่วนในปัจจุบันปัญหาหนึ่งได้แก่ ปัญหาอันสืบเนื่องมาจากสถิติคดีที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ศาลที่มีอยู่แต่เดิมไม่อาจพิจารณาพิพากษาคดีให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ประชาชนไม่สามารถใช้สิทธิทางศาลได้อย่างเต็มที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยรีบด่วน กระทรวงยุติธรรมจึงได้ดำเนินการจัดตั้งศาลเพิ่มขึ้นหลายศาล และได้เปิดทำการแล้วเรียงตามลำดับดังนี้

๑) ศาลแรงงานกลาง

คดีแรงงานเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากคดีแพ่งและคดีอาญาโดยทั่วไป เพราะเป็นข้อขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูก

จ้างตามสัญญาจ้างแรงงานหรือเกี่ยวกับสิทธิของนายจ้างและลูกจ้างตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานและกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ ซึ่งข้อขัดแย้งดังกล่าวควรได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษา ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และความเข้าใจในปัญหาแรงงานร่วมกับผู้พิพากษาสมทบฝ่ายนายจ้างและฝ่ายลูกจ้าง ทั้งการดำเนินคดีควรเป็นไปโดยสะดวก ประหยัด รวดเร็ว เสมอภาค และเป็นธรรม เพื่อให้คู่ความมีโอกาสประนีประนอมยอมความและสามารถกลับไปทำงานร่วมกันโดยไม่เกิดความรู้สึกเป็นอริต่อกัน จำเป็นต้องยกวันชั้นตอนและวิธีการต่าง ๆ ที่บัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหลายกรณีด้วยกันเพื่อให้เกิดความคล่องตัวยิ่งขึ้น จึงจัดตั้งศาลแรงงานขึ้นเพื่อดำเนินกระบวนการพิจารณาและพิพากษาคดีประเภทนี้โดยเฉพาะ

ศาลแรงงานกลางได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. ๒๕๒๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ กระทรวงยุติธรรมได้ดำเนินการเปิดทำการศาลแรงงานกลางขึ้นก่อนเมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๒๓ ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดวันเปิดทำการศาลแรงงานกลาง พ.ศ. ๒๕๒๓ ศาลแรงงานกลางมีเขตอำนาจตลอดท้องที่กรุง-เทพมหานคร จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี ต่อมาเนื่องจากมีคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลแรงงานกลางเป็นอันมากจำเป็นต้องมีการขยายขยายอาคารทำการเพื่อรับคดีที่เพิ่มขึ้น จึงได้ก่อสร้างอาคารที่ทำการ ๖ ชั้น เพิ่มห้องพิจารณาคดีอีก ๑๕ ห้อง ช่วยให้การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลแรงงานกลางดำเนินไปด้วยความสะดวก

รวดเร็วยิ่งขึ้น

๒) พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ. ๒๕๒๘

ที่คดีภาษีอากรเป็นคดีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากคดีแพ่งโดยทั่วไป เพราะเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับรัฐอันเนื่องมาจากการประเมินหรือการจัดเก็บภาษีอากร หากได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเข้าใจในปัญหาทางด้านภาษีอากรโดยเฉพาะ ก็จะทำให้การพิจารณาคดีภาษีอากรเป็นไปได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น จึงจัดตั้งศาลภาษีอากรขึ้นเพื่อพิจารณาคดีภาษีอากรโดยมีวิธีพิจารณาคดีเป็นพิเศษ ยกวันชั้นตอนและวิธีการต่าง ๆ ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบางอย่างเพื่อให้เกิดการคล่องตัวยิ่งขึ้น

ศาลภาษีอากรกลางเปิดทำการวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๒๙

๓) พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเพิ่มขึ้นในส่วนภูมิภาค เพื่อกระจายความยุติธรรมออกไป และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้สิทธิทางศาลอย่างทั่วถึง ได้แก่

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลจังหวัดที่อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม พ.ศ. ๒๕๒๐

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลจังหวัดที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๕๒๐

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. ๒๕๒๓

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลจังหวัดที่อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. ๒๕๒๕

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลจังหวัดที่

อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. ๒๕๒๕

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลจังหวัดที่

อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๕

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและ

เยาวชนจังหวัดระยอง พ.ศ. ๒๕๒๖

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและ

เยาวชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ. ๒๕๓๐

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและ

เยาวชนจังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ. ๒๕๓๐

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและ

เยาวชนจังหวัดขอนแก่น พ.ศ. ๒๕๓๓

๔) พระราชบัญญัติจัดตั้งศาล
อุทธรณ์ภาค พ.ศ. ๒๕๓๒

เดิมศาลอุทธรณ์มีเพียงศาลเดียว มี
คดีขึ้นสู่การพิจารณาพิพากษาของศาลอุทธรณ์
ในปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมาก และนับวันจะ
เพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ จึงได้จัดตั้งศาลอุทธรณ์
ภาคขึ้นเพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีชั้น
อุทธรณ์เป็นไปโดยรวดเร็ว และอำนวยความสะดวก
ยุติธรรมแก่ประชาชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๕) พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแพ่ง
กรุงเทพใต้และศาลอาญากกรุงเทพใต้ พ.ศ.
๒๕๓๒

ในปัจจุบันประชาชนในกรุงเทพมหานครมี
จำนวนมากขึ้น และคดีความมาสู่ศาล
พิจารณาพิพากษาของศาลแพ่งและศาลอาญา
เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากแม้จะได้มีการตั้งศาล
แพ่งชั้นบุรีขึ้นเพื่อแบ่งเบาจำนวนคดีจากศาล
แพ่งและศาลอาญาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่เพียงพอ
กับจำนวนคดีที่เพิ่มขึ้น ทั้งการคมนาคมใน
กรุงเทพมหานครก็ไม่มีความสะดวกตัวทำให้
ประชาชนผู้มีอรรถคดีและผู้เกี่ยวข้องไม่ได้รับ

ความสะดวกและรวดเร็วในการเดินทางไป
ติดต่อกับศาล จึงได้ตราพระราชบัญญัติจัด
ตั้งศาลแพ่งกรุงเทพใต้และศาลอาญากกรุงเทพใต้
ขึ้นเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดขึ้นในเขต
ป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตสัมพันธวงศ์ เขต
ปทุมวัน เขตบางรัก เขตยานนาวา และเขต
พระโขนง

๖) พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม
ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง
(ฉบับที่ ๑๒) พ.ศ. ๒๕๓๔ และพระราช-
บัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาล
ยุติธรรม (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๓๔ แก้ไข
เพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ
แพ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยเขต
อำนาจศาล โดยกำหนดให้โจทก์สามารถฟ้อง
คดีจำเลยซึ่งไม่มีภูมิลำเนาอยู่ในราชอาณาจักร
ได้ง่ายขึ้นกว่าเดิมและกำหนดให้การฟ้องคดี
และการร้องขอต่อศาลโดยทั่วไปเป็นไปได้อย่าง
สะดวกและเป็นธรรมยิ่งขึ้น พร้อมทั้งปรับปรุง
บทบัญญัติว่าด้วยการส่งคำคู่ความให้สอด-
คล้องก่อน

(๒) ให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจ
กำหนดอัตราสูงขึ้นไปกว่าที่โจทก์มีสิทธิได้รับใน
กรณีที่จำเลยจะต้องชำระดอกเบี้ยในหนี้เงิน
จำนวนใดแก่โจทก์

(๓) ปรับปรุงหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการ
การฟ้องร้องคดีมโนสำเนาให้เป็นคดีเพียงสอง
ประเภทกล่าวคือ ประเภทแรก เป็นคดีมี
ทุนทรัพย์ไม่เกินสี่หมื่นบาท และประเภทที่สอง
เป็นคดีฟ้องขับไล่ผู้เช่า ผู้อาศัย หรือผู้บุกรุก
กระทำละเมิดออกจากอสังหาริมทรัพย์อันมี

๔ ถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยให้จัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดขึ้นแทนที่ศาลที่ถูกยกเลิก.

ค่าเช่าหรืออาจให้เช่าในขณะยื่นคำฟ้องได้ไม่เกินเดือนละสี่พันบาท

(๔) ปรับปรุงหลักเกณฑ์ในการฟ้องร้องคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ทำให้โจทก์อาจฟ้องคดีประเภทนี้ได้โดยไม่ต้องมีการสาบานต่อหน้าพนักงานเจ้าหน้าที่ และศาลอาจใช้ดุลพินิจมีคำสั่งพิจารณาคดีประเภทนี้ได้เองโดยไม่ต้องให้โจทก์ร้องขอเสียก่อนอย่างเช่นในปัจจุบัน

(๕) ปรับปรุงหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการอุทธรณ์ ดังนี้

(ก) เพิ่มเติมวิธีการอุทธรณ์ก้าวกระโดดไปยังศาลฎีกา โดยไม่ต้องผ่านศาลอุทธรณ์

(ข) เพิ่มจำนวนทุนทรัพย์ในคดีแพ่งที่คู่ความถูกจำกัดไม่ให้อุทธรณ์ในข้อเท็จจริงจากสองหมื่นบาทมาเป็นห้าหมื่นบาท โดยให้คิดคำนวณทุนทรัพย์ในชั้นอุทธรณ์ มิใช่ทุนทรัพย์ที่วางล่าวกันมาตั้งแต่ศาลชั้นต้น เพิ่มจำนวนทุนทรัพย์ในคดีฟ้องขับไล่ที่ต้องห้ามอุทธรณ์ในปัญหาข้อเท็จจริงจากคดีฟ้องขับไล่ออกจากอสังหาริมทรัพย์อันมีค่าเช่าหรืออาจให้เช่าในขณะยื่นฟ้องได้ไม่เกินเดือนละสองพันบาทมาเป็นไม่เกินเดือนละสี่พันบาท

(ค) กำหนดให้ทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่จะอุทธรณ์ได้นั้นจะต้องกล่าวไว้โดยชัดแจ้ง ยกขึ้นว่ากันมาแล้วโดยชอบในศาลชั้นต้น เป็นสาระแก่คดีและควรได้รับการวินิจฉัยด้วย ไม่จำกัดเฉพาะข้อกฎหมายว่าจะต้องเป็นสาระแก่คดีอันควรได้รับการวินิจฉัยอย่างเต็ม

(ง) กำหนดให้ถือว่าคดีอยู่ในระหว่างพิจารณาของศาลตั้งแต่มีการยื่นคำฟ้องต่อศาลไม่ว่าศาลจะมีคำสั่งให้รับคำฟ้องไว้แล้วหรือไม่

(๖) ปรับปรุงหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการฎีกา ดังนี้

(ก) เพิ่มทุนทรัพย์ในคดีแพ่งที่คู่ความถูกจำกัดไม่ให้ฎีกาในข้อเท็จจริงจากห้าหมื่นบาทมาเป็นสองแสนบาท โดยให้คิดคำนวณทุนทรัพย์ในชั้นฎีกา มิใช่ทุนทรัพย์ที่วางล่าวกันมาตั้งแต่ศาลชั้นต้น เพิ่มจำนวนทุนทรัพย์ในคดีฟ้องขับไล่ที่ต้องห้ามฎีกาในข้อเท็จจริงจากคดีฟ้องขับไล่ออกจากอสังหาริมทรัพย์อันมีค่าเช่าหรืออาจให้เช่าในขณะยื่นฟ้องได้ไม่เกินเดือนละห้าพันบาทมาเป็นไม่เกินเดือนละหนึ่งหมื่นบาท

(ข) กำหนดให้ทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่จะฎีกาได้นั้นจะต้องกล่าวโดยชัดแจ้งยกขึ้นว่ากันมาแล้วโดยชอบในศาลชั้นต้น และศาลอุทธรณ์เป็นสาระแก่คดีและควรได้รับการวินิจฉัยด้วย ไม่จำกัดแต่เฉพาะข้อกฎหมายที่จะต้องเป็นสาระอันควรได้รับการวินิจฉัยอย่างเต็ม ส่วนข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายใดมิใช่ข้อที่ควรได้รับการวินิจฉัยจากศาลฎีกา ให้กระทำโดยความเห็นชอบของรองประธานศาลฎีกาซึ่งประธานศาลฎีกามอบหมาย

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระธรรมนูญศาลยุติธรรม (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นการแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

๗) พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. ๒๕๓๔

พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. ๒๕๓๗ ประกาศใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว บทบัญญัติที่มีอยู่ไม่เหมาะสมหลายประการ สมควรปรับปรุง

ให้มีบทบัญญัติอย่างชัดเจนว่าความผิดตามพระราชบัญญัตินี้มีเฉพาะการออกเช็คเพื่อชำระหนี้ที่มีมูลหนี้ตามกฎหมายเท่านั้น โดยให้มีระวางโทษปรับเพียงไม่เกินหกหมื่นบาท เพื่อให้คดีความผิดตามพระราชบัญญัตินี้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลแขวง และให้การควบคุมหรือขังผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงโดยไม่มีความแตกต่างระหว่างเช็คที่สั่งจ่ายเงินไม่เกินห้าหมื่นบาทกับเช็คที่สั่งจ่ายเงินเกินห้าหมื่นบาทอีกต่อไป ทั้งให้การปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถกระทำโดยไม่มีหลักประกันก็ได้ หรือถ้ามีหลักประกัน หลักประกันนั้นจะต้องไม่เกินหนึ่งในสามของจำนวนเงินตามเช็ค นอกจากนี้ยังให้การฟ้องคดีแพ่งตามเช็คที่มีจำนวนเงินไม่เกินอำนาจพิจารณาพิพากษาของผู้พิพากษาคนเดียวสามารถฟ้องรวมไปกับคดีส่วนอาญาได้

๘) พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๓๔

กฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชนและวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน มีบทบัญญัติที่ไม่เหมาะสมหลายประการ อาทิ เช่น มิได้ให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการเปรียบเทียบปรับคดีอาญาที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด ศาลไม่อาจควบคุมการสั่งคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวของผู้อำนวยการสถานพินิจได้อย่างเต็มที่ ไม่มีบทบัญญัติที่เร่งรัดให้พนักงานสอบสวนหรือส่งสำนวนการสอบสวนเด็กหรือเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดไปยังพนักงานอัยการเพื่อฟ้องคดีต่อศาล และ

ศาลไม่อาจแต่งตั้งบุคคลภายนอกมาเป็นผู้ช่วยพนักงานคุมประพฤติได้ นอกจากนี้การพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับครอบครัวเป็นอำนาจของศาลธรรมดา โดยไม่มีวิธีการเป็นพิเศษที่จะช่วยเหลือและคุ้มครองสถานภาพของการสมรส สามี ภริยา และบุตรได้อย่างเต็มที่ จึงได้ปรับปรุงแก้ไขวิธีพิจารณาพิพากษาคดีเด็กและเยาวชนให้เหมาะสม เพื่อคุ้มครองเด็กให้การช่วยเหลือสงเคราะห์เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าของประเทศ เพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้าสืบไป ทั้งให้คดีเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งเป็นคดีที่มีปัญหาละเอียดอ่อนเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับคดีเด็กและเยาวชนได้รับการพิจารณาในศาลที่มีวิธีพิจารณาเป็นพิเศษแตกต่างจากคดีธรรมดา โดยการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวขึ้นตามศาลคดีเด็กและเยาวชนที่มีอยู่เดิม เพื่อผลในการปรับปรุงคุณภาพ และเสริมสร้างค่านิยมทางวัฒนธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมของเด็กและเยาวชนลดปัญหาความแตกแยกของครอบครัวและปัญหาเด็กและเยาวชนที่เกิดจากครอบครัวไม่ปกติสุข

บทบาทของกระทรวงยุติธรรมต่อประชาชนทั่วไป

๑. การประชาสัมพันธ์

เนื่องจากประชาชนส่วนมากยังด้อยการศึกษา ไม่เข้าใจสิทธิหน้าที่ของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมาติดต่อขอใช้สิทธิทางศาลย่อมมีความจำเป็นต้องปฏิบัติตามขั้นตอนและวิธีการของกฎหมายอย่างเคร่งครัด ความไม่รู้กฎหมายมีผลทำให้ไม่สามารถใช้สิทธิและไม่ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ กระทรวงยุติธรรมซึ่งมีหน้าที่บริหารการอำนวยความยุติธรรม

แก่ประชาชน จึงช่วยเสริมข้อบกพร่องดังกล่าว ด้วยการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย และจัดเจ้าหน้าที่ไว้สำหรับช่วยเหลือผู้ที่มาติดต่อโดยเฉพาะ

๑.๑ รองจำศาลฝ่ายประชาสัมพันธ์ กระทรวงยุติธรรมได้พิจารณาเห็นว่า การปฏิบัติงานของศาลและเจ้าพนักงานสอบสวนต้องเป็นไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาและระเบียบราชการศาล ซึ่งประชาชนทั่วไปมักจะไม่ทราบการติดต่อกับศาลบางครั้งต้องยื่นคำร้องหรือคำแถลง ซึ่งจะต้องเขียนและยื่นให้ถูกต้องตามขั้นตอนและระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ด้วย การยื่นคำร้องบางกรณีต้องเสียค่าธรรมเนียม บางกรณีก็ไม่ต้องเสีย หากปฏิบัติไม่ถูกต้องศาลอาจไม่รับพิจารณาให้ หรืออาจให้แก้ไขเสียก่อนทำให้เสียเวลา การติดต่อกับศาลมีข้อยุ่งยากดังกล่าว ในทางปฏิบัติผู้ที่มาติดต่อกับศาลจึงมักจะว่าจ้างให้ทนายความเป็นผู้ดำเนินการ แต่ในเรื่องเล็กน้อย ๆ ไม่ถึงขั้นฟ้องร้องหรือดำเนินคดีนั้น โดยปกติทนายความย่อมไม่รับดำเนินการให้ ประชาชนผู้มาศาลจึงต้องว่าจ้างบุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งคอยรับจ้างอยู่ตามศาลทั่วไปเป็นผู้ดำเนินการให้ เดิมการว่าจ้างดังกล่าวนั้นมีการเรียกจ่ายค่าจ้างกันไม่มากนัก ประชาชนก็ยินดีจ่ายค่าจ้างให้เพื่อความสะดวก การรับจ้างของบุคคลดังกล่าวมิได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ราชการศาลแต่อย่างใด แต่ต่อมากลุ่มบุคคลดังกล่าวได้เรียกร้อยค่าจ้างแพงมาก เช่น ในการเขียนคำร้องขอประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อศาลในคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งมีโทษปรับกลุ่มบุคคลดังกล่าวได้เรียกร้อยค่าจ้างสูงกว่าจำนวนเงินค่าปรับที่กฎหมายกำหนดไว้หลายเท่าตัว ประชาชนผู้ไม่มีความรู้ต้องตกเป็น

เหยื่อของบุคคลเหล่านี้อยู่เสมอ บางคนที่ยากจนอยู่แล้วต้องขายทรัพย์สินไร่นามาจ่ายเป็นค่าจ้างดังกล่าว นอกจากนั้นบุคคลเหล่านี้บางคนได้แอบอ้างชื่อของพนักงานศาลและผู้พิพากษาเพื่อประโยชน์ในการเรียกร้อยเงินทองจากคู่ความและประชาชนผู้มาศาลด้วย อันเป็นการก่อความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนและทำความเสื่อมเสียให้แก่ราชการ กระทรวงยุติธรรมได้เสนอปัญหาดังกล่าวต่อที่ประชุมผู้พิพากษาหัวหน้าศาลในการสัมมนาผู้พิพากษาหัวหน้าศาลทั่วประเทศที่กรุงเทพฯ ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๒๐ และได้ขอคำแนะนำจากกรมการหน่วยวิทยาการ ซึ่งมีหน้าที่ในการพิจารณาปรับปรุงงานศาลและราชการกระทรวงยุติธรรมเพื่อหาทางแก้ไขปัญหานี้ ที่ประชุมผู้พิพากษาหัวหน้าศาลและกรมการหน่วยวิทยาการเห็นพ้องต้องกันว่ากระทรวงยุติธรรมควรจะได้จัดพิมพ์เอกสารแนะนำการติดต่อราชการ แจกจ่ายให้ประชาชนผู้มาศาลและจัดหาเจ้าหน้าที่ศาลไว้ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ให้ได้ผลอย่างจริงจัง ตลอดจนมีเจ้าหน้าที่แนะนำช่วยเหลือผู้มาศาลให้ได้รับบริการจากศาลโดยสะดวกรวดเร็ว โดยไม่คิดค่าธรรมเนียมใด ๆ นอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนดไว้ การแนะนำช่วยเหลือนี้จะรวมตลอดไปถึงการช่วยเขียนและยื่นคำร้อง คำแถลงง่าย ๆ ให้แก่ผู้ที่ไม่มีความรู้ ให้คำแนะนำเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติของศาล และช่วยสอบถามติดตามเรื่องราวให้ด้วย แต่อย่างไรก็ดีเจ้าหน้าที่ดังกล่าวจะไม่ให้คำแนะนำในปัญหาข้อกฎหมายหรือช่วยเหลือในการเขียนคำคู่ความหรือคำร้องในเรื่องสำคัญ ซึ่งควรจะเป็นหน้าที่ของทนายความ

กระทรวงยุติธรรมจึงได้จัดให้มีรองจำศาลฝ่ายประชาสัมพันธ์ประจำศาลชั้นต้น

ทั่วราชอาณาจักรมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนที่มาติดต่อราชการศาลได้มีโอกาสใช้สิทธิหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ ไม่ถูกกลีตรอนไปเพราะความด้อยการศึกษาของตน นอกจากนี้ก็ยังช่วยเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนทั่วไปอีกด้วย

๑.๒ การเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมาย

เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังขาดความรู้ ความเข้าใจในระบบศาลและการทำงานของศาลและกระทรวงยุติธรรมอย่างเพียงพอ เพราะการทำงานของศาลและกระทรวงยุติธรรมมีลักษณะพิเศษ มีกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ มากมาย ยากที่ประชาชนทั่วไปจะทำความเข้าใจได้ง่าย ผู้มีบรรณคดีหรือจำเป็นต้องมาติดต่อกับศาลจึงมักปฏิบัติตัวไม่ถูกต้อง หรือเข้าใจระบบการทำงานของศาลผิดพลาดเป็นเหตุให้มีผู้ฉวยโอกาสหลอกลวงเอาทรัพย์สินเงินทองเพื่อรับเป็นนายหน้าติดต่อให้แทน มีผลทางอ้อมทำให้การพิจารณาของศาลล่าช้าตามไปด้วย การแก้ไขปัญหเหล่านี้สามารถทำได้โดยการให้บริการด้านการประชาสัมพันธ์แก่ประชาชนให้มากยิ่งขึ้น เริ่มจากการเพิ่มเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถในด้านนี้เพียงพอจัดให้มีเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ประจำศาลต่าง ๆ ขึ้นทุกศาลเพื่อให้ประชาชนที่มาติดต่อกับศาลสามารถสอบถามข้อมูลต่าง ๆ ได้ จัดเอกสารและอุปกรณ์สารสนเทศต่าง ๆ เผยแพร่ทั้งทางด้านให้ความรู้และตัวอย่างแบบพิมพ์ที่ใช้กับศาล รวมถึงตลอดถึงการประสานงานกับสื่อมวลชน เพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง กระทรวงยุติธรรมจึงจัดตั้งฝ่ายประชาสัมพันธ์ขึ้นในสำนักงานปลัดกระทรวง

มีหัวหน้าฝ่ายทำหน้าที่เป็นผู้บริหารงานด้านการบริหารงานบุคคล งานธุรการ งานการเงิน และอื่น ๆ และมีเจ้าหน้าที่ระดับรองลงมาทำหน้าที่ไปตามลำดับชั้น ซึ่งสามารถทำได้โดยกว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นอีกทางหนึ่งซึ่งช่วยส่งเสริมให้ประชาชนสามารถให้สิทธิหน้าที่ของตนทางศาลได้อย่างสมบูรณ์

บทบาทของกระทรวงยุติธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการต่างประเทศ

ปัจจุบันความเจริญทางเทคโนโลยีทำให้การติดต่อประสานงานระหว่างประเทศเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว และนับวันความจำเป็นในการติดต่อประสานงานกับต่างประเทศมีเพิ่มมากขึ้น ในการนี้กฎหมายระหว่างประเทศตลอดจนจารีตประเพณีระหว่างประเทศ หรือการปฏิบัติตามวิถีทางการทูตจะมีบทบาทต่อการติดต่อระหว่างประเทศดังกล่าวนี้เป็นอย่างมาก

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการต่างประเทศนั้นกล่าวได้ว่ากระทรวงยุติธรรมมีความเกี่ยวข้องอยู่ใน ๓ ลักษณะดังนี้

๑. กระบวนพิจารณาที่เกี่ยวกับต่างประเทศ

๒. ความคุ้มกันทางทูต

๓. การส่งผู้ร้ายข้ามแดน

๑.๑ กระบวนพิจารณาที่เกี่ยวกับต่างประเทศ

การดำเนินกระบวนพิจารณาของศาลในบางกรณี จำเป็นต้องอาศัยการดำเนินกระบวนพิจารณาในต่างประเทศด้วย เช่น การให้จำเลยซึ่งอยู่ในต่างประเทศทราบถึงการถูกฟ้องและวันนัดพิจารณา การส่งหมายเรียกให้แก่พยานซึ่งอยู่ในต่างประเทศ การให้จำเลยซึ่งอยู่ในต่างประเทศทราบถึงการออกคำสั่ง

และการส่งประเด็นไปสืบพยานในต่างประเทศ เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๓๔ ได้บัญญัติไว้ว่า “ถ้าจะต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาทั้งเรื่องหรือบางส่วน โดยอาศัยหรือโดยร้องขอต่อเจ้าหน้าที่ในเมืองต่างประเทศ เมื่อไม่มีข้อตกลงระหว่างประเทศอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้สำหรับเรื่องนี้แล้ว ให้ศาลปฏิบัติตามหลักทั่วไปแห่งกฎหมายระหว่างประเทศ”

ปรากฏว่าจนกระทั่งต้น พ.ศ. ๒๕๒๑ ประเทศไทยมีข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางศาลเกี่ยวกับวิธีดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลที่จะต้องกระทำโดยทางอาศัยหรือร้องขอต่อเจ้าหน้าที่ในต่างประเทศกับสาธารณรัฐอินโดนีเซียเพียงฉบับเดียว ทั้งไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ในเรื่องนี้โดยเฉพาะด้วย การดำเนินกระบวนการพิจารณาที่เกี่ยวกับต่างประเทศของศาลไทย นอกจากที่อยู่ในขอบเขตของข้อตกลงที่ทำกับสาธารณรัฐอินโดนีเซียดังกล่าวจึงต้องกระทำโดยปฏิบัติตามหลักทั่วไปแห่งกฎหมายระหว่างประเทศ

กรณีศาลไทยขอความช่วยเหลือจากศาลต่างประเทศ

การที่ศาลไทยจะขอให้ศาลต่างประเทศดำเนินการส่งคำคู่ความและเอกสารต่าง ๆ ในคดีและทำการสืบพยานให้ รวมทั้งการออกหนังสือร้องขอของศาลไทยเพื่อการดังกล่าว

สำหรับคดีแพ่งให้เป็นไปตามข้อตกลงระหว่างประเทศหรือกฎหมายในเรื่องนั้น แต่หากไม่มีข้อตกลงระหว่างประเทศอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้สำหรับเรื่องนั้นแล้ว ศาลไทยจะปฏิบัติตามหลักทั่วไปแห่งกฎหมายระหว่างประเทศ

ส่วนคดีอาญานั้นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มิได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้แต่อย่างใด มาตรา ๑๕ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่พอจะใช้บังคับได้ ฉะนั้นคดีอาญาจึงต้องปฏิบัติเช่นเดียวกับคดีแพ่ง

สำหรับระเบียบข้อบังคับนั้น ขณะนี้มีระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการส่งคำคู่ความและเอกสารต่าง ๆ ในคดีแก่ผู้ที่อยู่นอกราชอาณาจักรเพียงฉบับเดียวเท่านั้น คือ ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการส่งคำคู่ความ เอกสาร และสำนวนความ พ.ศ. ๒๕๒๒ ข้อ ๕ ซึ่งกำหนดว่าถ้าผู้ที่จะรับคำคู่ความหรือเอกสารอยู่นอกราชอาณาจักร ให้กรมบังคับคดีทำหนังสือส่งคำคู่ความหรือเอกสารนั้นไปยังกระทรวงยุติธรรมเพื่อขอให้กระทรวงการต่างประเทศดำเนินการให้

กรณีศาลต่างประเทศขอความช่วยเหลือจากศาลไทย

การที่ศาลต่างประเทศจะขอให้ศาลไทยดำเนินการส่งคำคู่ความและเอกสารต่าง ๆ ในคดีและทำการสืบพยานให้ รวมทั้งการออกหนังสือร้องขอของต่างประเทศเพื่อการดังกล่าวทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญาและการที่ศาลไทยจะดำเนินการให้ตามที่ได้รับการร้องขอนั้น ยังไม่มีกฎหมายและระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้แต่อย่างใด

ข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับความช่วยเหลือระหว่างประเทศทางศาลในการส่งคำคู่ความและเอกสารต่าง ๆ ในคดี การสืบพยานและการออกหนังสือร้องขอที่มีอยู่เพียงฉบับเดียว คือ ข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางศาลระหว่างราชอาณาจักรไทยและสาธารณ-

รัฐอินโดนีเซีย (เริ่มใช้บังคับในวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒) ก็จำกัดอยู่แต่เฉพาะการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการส่งคำคู่ความและเอกสารต่างๆ ในคดี การสืบพยาน และการออกหนังสือร้องขอในคดีแพ่งเท่านั้น

๑.๒ ความคุ้มกันทางทูต

เอกสิทธิ์ทางทูตและความคุ้มกันทางทูตเป็นการยกเว้นหลักที่ว่ารัฐย่อมมีอำนาจเหนือบุคคลและทรัพย์สินที่อยู่ในเขตอำนาจของรัฐ นั้น

เอกสิทธิ์ทางทูต เป็นสิทธิพิเศษที่รัฐผู้รับให้แก่ผู้แทนทางทูตของรัฐผู้ส่ง เช่น การยกเว้นภาษีอากร การยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติการในฐานะคนต่างด้าว เป็นต้น

ความคุ้มกันทางทูต เป็นสิทธิของรัฐผู้ส่งที่มีอยู่ตามกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น สิทธิที่จะได้รับความคุ้มกันของรัฐผู้รับจากการละเมิดต่างๆ สิทธิที่จะไม่อยู่ในอำนาจของรัฐผู้รับ เป็นต้น

เอกสิทธิ์และความคุ้มกันทางทูตใน ส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลและสถานที่นี้เป็นไปตามอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางการทูต ค.ศ. ๑๙๖๑ ข้อ ๒๒ และข้อ ๓๗

เอกสิทธิ์และความคุ้มกันทางทูตดังกล่าว นอกจากจะตกได้แก่สถานทูตต่างประเทศในประเทศไทยแล้ว ยังครอบคลุมถึงหน่วยงานขององค์การสหประชาชาติ ตลอดจนองค์การระหว่างประเทศบางองค์การด้วย

การส่งคำคู่ความเอกสารและสำนวนความแก่บุคคลที่ได้รับเอกสิทธิ์และความคุ้มกันทางทูตของศาลไทย ในขณะนี้ได้ดำเนินการตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการส่งคำคู่ความ เอกสาร และสำนวนความ พ.ศ. ๒๕๒๒ (ตาม น.ว. ๑๓/๒๕๒๒ ลงวันที่

๒๙ มกราคม ๒๕๒๒) ซึ่งกำหนดสาระสำคัญในเรื่องนี้ไว้ในหมวด ๑ ข้อ ๕ ว่า

“ถ้าผู้ที่รับคำคู่ความหรือเอกสารอยู่นอกราชอาณาจักร หรือเป็นบุคคลซึ่งได้รับเอกสิทธิ์ และความคุ้มกันทางการทูต หรือเป็นบุคคลซึ่งไม่ได้รับเอกสิทธิ์และความคุ้มกันทางการทูต แต่อยู่หรือปฏิบัติงานในหน่วยงานที่ได้รับเอกสิทธิ์และความคุ้มกันทางการทูต ให้กรมบังคับคดีทำหนังสือส่งคำคู่ความหรือเอกสารนั้นไปยังกระทรวงยุติธรรมเพื่อขอให้กระทรวงการต่างประเทศดำเนินการให้” (กรณีและผู้รับอยู่นอกราชอาณาจักรต้องแนบหนังสือร้องขอถึงศาลต่างประเทศไปด้วย)

๑.๓ การส่งผู้ร้ายข้ามแดน

การส่งผู้ร้ายข้ามแดนนี้แม้จะไม่มีสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนก็ตาม หากรัฐบาลพิจารณาเห็นสมควร ก็อาจให้ส่งตัวผู้ที่ถูกร้องขอนั้นข้ามแดนได้ แต่ความผิดที่จะให้มีการส่งตัวข้ามแดนนั้นจะต้องเป็นความผิดซึ่งกฎหมายไทยกำหนดโทษจำคุกไว้ไม่น้อยกว่าหนึ่งปี โดยจะต้องมีคำร้องขอจากรัฐบาลต่างประเทศมายังรัฐบาลไทย

เมื่อมีคดีเกี่ยวกับการส่งผู้ร้ายข้ามแดนขึ้น ศาลจะรายงานไปยังกระทรวงยุติธรรมตามมาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดน พ.ศ. ๒๔๗๒

กระทรวงยุติธรรมจะได้ประสานงานกับกระทรวงการต่างประเทศในการส่งตัวจำเลยข้ามแดนต่อไป

สาระสำคัญของการส่งผู้ร้ายข้ามแดน

การส่งผู้ร้ายข้ามแดนเป็นการส่งตัวบุคคล ซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของภาคีฝ่ายที่ร้องขอกำลังดำเนินคดี หรือซึ่งเจ้าหน้าที่

ดังกล่าวต้องการตัวเพื่อลงโทษตามคำพิพากษาให้แก่กันและกัน

การส่งผู้ร้ายข้ามแดนอาจอยู่ภายใต้เงื่อนไขบางประการ เช่น ภาศิฝ่ายที่ได้รับการร้องขออาจปฏิเสธที่จะส่งบุคคลซึ่งถูกขอให้ส่งตัวข้ามแดน ถ้าเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของภาคิ เช่นว่านั้นกำลังดำเนินคดีต่อบุคคลผู้นั้นอยู่เกี่ยวกับความผิดซึ่งได้รับการร้องขอให้ส่งข้ามแดน หรืออาจมีการเลื่อนการส่งมอบตัวบุคคลที่ถูกขอหากกรณีอยู่ในระหว่างการดำเนินคดีหรือบุคคลที่ถูกขอกำลังรับโทษในความผิดอื่นทั้งประเทศภาคิบางประเทศอาจวางเงื่อนไขซึ่งกันและกันในการที่จะมิให้มีการส่งผู้ร้ายข้ามแดนในคดีที่ได้มีการพิพากษาเสร็จเด็ดขาดแล้วต่อบุคคลซึ่งถูกขอให้ส่งตัวเกี่ยวกับความผิดซึ่งได้รับการร้องขอให้ส่งผู้ร้ายข้ามแดน

จะไม่มี การส่งผู้ร้ายข้ามแดนในความผิดบางประเภท เช่น ความผิดที่ถือว่าเป็นความผิดทางการเมือง เป็นต้น

สาระสำคัญของ การโอนนักโทษ

นักโทษในประเทศหนึ่งอาจถูกย้ายไปรับโทษจำคุกในประเทศที่ตนมีสัญชาติได้ หากรัฐบาลทั้งสองฝ่ายเห็นชอบด้วย

นักโทษที่จะได้รับการพิจารณาให้ย้ายไปจำคุกในประเทศของตนจะต้องมีโทษจำคุกเหลืออยู่ไม่น้อยกว่าระยะเวลาหนึ่ง เช่น หนึ่งปี หรือ ๖ เดือน เป็นต้น

นักโทษผู้นั้นจะต้องไม่มีคดีอื่นค้างอยู่ในประเทศที่จะโอนนักโทษให้

ประเทศที่รับนักโทษไปจำคุกต่อไม่สามารถเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาศาลของประเทศที่โอนนักโทษให้ และประเทศที่โอนนักโทษให้ยังสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะให้อภัยโทษเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือยกเลิกคำพิพากษาศาลของตนที่มีต่อนักโทษผู้นั้น

ประเทศที่รับโอนนักโทษสามารถลงโทษจำคุกนักโทษผู้นั้นต่อตามกฎหมายของประเทศผู้รับโอน รวมทั้งบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการลดหย่อนผ่อนโทษด้วย

จะไม่มี การโอนนักโทษในความผิดบางประเภท เช่น ความผิดต่อความมั่นคงภายในหรือภายนอก รัฐ ความผิดต่อประมุขของรัฐหรือต่อสมาชิกในครอบครัวของประมุขของรัฐ และความผิดเกี่ยวกับการลอบค้าวัตถุโบราณหรือสมบัติที่มีค่าทางศิลปของชาติ

การปฏิบัติตามวิธีการส่งผู้ร้ายข้ามแดนก็ดี การโอนนักโทษก็ต้งปฏิบัติตามวิถีทางการทูต (Diplomatic Channel)

ในการดำเนินการอันเกี่ยวข้องกับต่างประเทศดังกล่าวมานั้น กระทรวงยุติธรรมได้ประสานงานอย่างใกล้ชิดกับกระทรวงการต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการส่งคำคู่ความ การสืบพยาน การติดต่อกับบุคคลผู้ได้รับเอกสิทธิ์และความคุ้มกันทางทูต การส่งผู้ร้ายข้ามแดน ตลอดจนการโอนนักโทษ ด้วยตระหนักอยู่เสมอว่า การได้อันมีความเกี่ยวข้องกับต่างประเทศย่อมอาจกระทบถึงกฎหมายระหว่างประเทศและความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศด้วย กระทรวงยุติธรรมจึงได้ใช้ความระมัดระวังและรอบคอบเป็นพิเศษเสมอมา

หน้าว่าง

ประมวลภาพอาคารศาลและบัลลังก์พิจารณาคดี

ศาลจังหวัดสิงห์บุรี

ศาลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ศาลแขวงราชบุรี

ห้องพิจารณาคดี

ห้องพิจารณาคดี

บัลลังก์ศาลแบบเก่า

บัลลังก์ศาลแบบเก่า

การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของศาล

ที่นั่งฝ่ายโจทก์ ประกอบด้วย โจทก์ ทนายโจทก์ และพยานโจทก์

ที่นั่งฝ่ายจำเลย ประกอบด้วย จำเลย ทนายจำเลย และพยานจำเลย

ที่นั่งของหน้าบัลลังก์

ดอกพยาน สำหรับพยานขึ้นเบิกความต่อศาล

โต๊ะสำหรับทนายความ

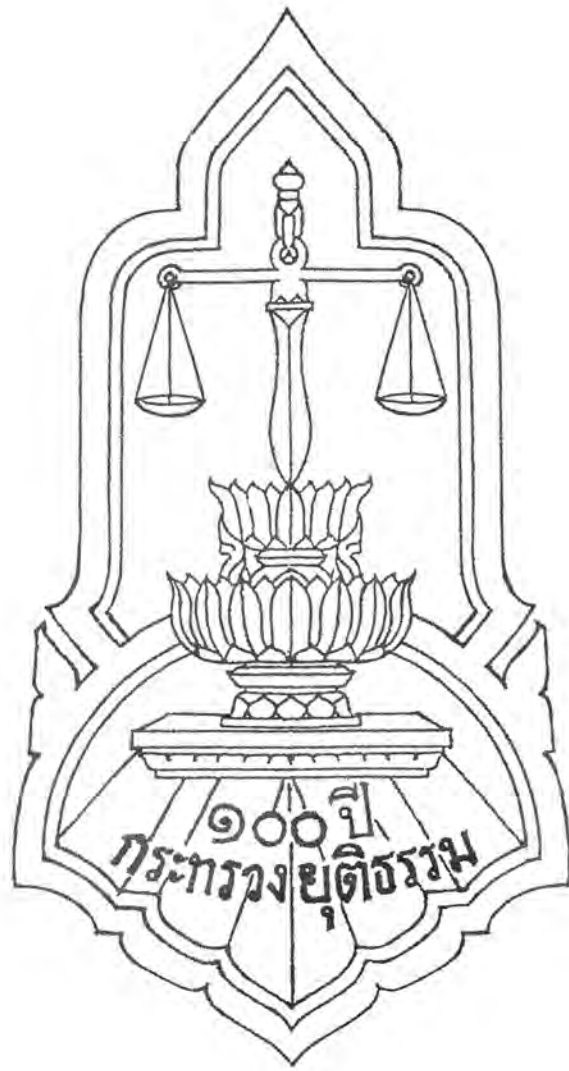
ผู้พิพากษาและหน้าบัลลังก์

กรอกขยาน สำหรับขียนขึ้นนิทถวามต่อศาล

นาฬิการุ่นเก่าที่ใช้ในศาล

หน้าว่าง

คณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึก เนื่องในโอกาสครบ ๑๐๐ ปี กระทรวงยุติธรรม ฉบับภาษาไทย

ที่ปรึกษา

๑. ศาสตราจารย์จรัส เขมะจารุ
๒. นายสมบูรณ์ บุญภินนท์
๓. ศาสตราจารย์โสภณ รัตนกร
๔. ศาสตราจารย์ศักดิ์ สมองชาติ
๕. นายเชียร เจริญวัฒนา
๖. นายประมาณ ชันชื้อ

คณะกรรมการ

๑. เลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ
(นายประสพสุข บุญเดช)	ประธานอนุกรรมการ
๒. นายประดิษฐ์ เอกมณี
ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์	อนุกรรมการ
๓. นายสมบัติ เด็ชวณิชเรศ
รองอธิบดีผู้พิพากษามาตร ๒	อนุกรรมการ
๔. นายประดิษฐ์ สิงห์พันธ์
ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค ๑	อนุกรรมการ
๕. นายสุทิน ปัทมราชวิเชียร
ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์	อนุกรรมการ
๖. นายอากร อัครกุล
ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา	อนุกรรมการ
๗. นายกำพล ภู่อุตตแสง
รองอธิบดีผู้พิพากษามาตร ๙	อนุกรรมการ
๘. นายปัญญา ถนอมรอด
ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา	อนุกรรมการ
๙. ม.ล.ไกรฤกษ์ เกษมสันต์
ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์	อนุกรรมการ

๑๐. นายวิชา มหาคุณ (เลขานุการศาลฎีกา) อนุกรรมการ
ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
๑๑. นายอภิชาติ สุขัคคานนท์ อนุกรรมการ
ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
๑๒. นายรุ่งโรจน์ รุ่งเรืองสวัสดิ์ อนุกรรมการ
ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลแรงงานกลาง
๑๓. นายสโภช สุขารมณีย์ อนุกรรมการ
ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอาญา
ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา
ศาลฎีกา
๑๔. นายพลประสิทธิ์ ฤทธิรักษา อนุกรรมการ
ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลภาษีอากรกลาง
๑๕. นายไพโรจน์ วายุภาพ อนุกรรมการ
ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
๑๖. นายตรีวุฒิ สาขากร อนุกรรมการ
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้พิพากษา
ศาลภาษีอากรกลาง
๑๗. นายโชติช่วง ทังวงศ์ อนุกรรมการ
ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค ๓
ช่วยทำงานในตำแหน่งเลขานุการ
ศาลอุทธรณ์ภาค ๓
๑๘. นายจรัญ ภักดีธนากุล อนุกรรมการ
ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์
๑๙. นายชาติชาย อัครวิบูลย์ อนุกรรมการ
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลแขวงลำปาง
๒๐. นายกรองเกียรติ กมสัน อนุกรรมการ
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้พิพากษา
ศาลภาษีอากรกลาง

๒๑.	นายเกริก วณิกกุล
รองเลขาธิการส่งเสริมงานตุลาการ	อนุกรรมการ
๒๒.	นายปริญญา คีตคง
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา
ศาลฎีกา	อนุกรรมการ
๒๓.	นายมานิตย์ สุชาพร
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้พิพากษาศาลแพ่ง	อนุกรรมการ
๒๔.	นายทวี ประจวบลาภ
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้พิพากษาศาลแพ่ง	อนุกรรมการ
๒๕.	นายธีระพงศ์ จิระภาค
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา
ศาลฎีกา	อนุกรรมการ
๒๖.	นายนพพร โพธิ์รังษิยากร
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา
ศาลฎีกา	อนุกรรมการ
๒๗.	นายจิรนิติ หะวานนท์
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้พิพากษาศาลแพ่ง	อนุกรรมการ
๒๘.	นายกฤตศิลป์ กนกนาก
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา
ศาลฎีกา	อนุกรรมการ
๒๙.	นายสมจิตร ทองศรี
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
ช่วยทำงานธุรการในตำแหน่งรองเลขาธิการ
ส่งเสริมงานตุลาการ	อนุกรรมการ

๓๐.	นายเปรมศักดิ์ ชื่นชวน
ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
ช่วยทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา
ศาลฎีกา	อนุกรรมการ
๓๑.	นายธีรวัฒน์ ธีรโรจน์วิทย์
ผู้พิพากษาประจำกระทรวง	อนุกรรมการ
๓๒.	นายพิชัย นิลทองคำ
ผู้พิพากษาประจำกระทรวง	อนุกรรมการ
๓๓.	นายทองธาร เหลืองเรืองรอง
ผู้พิพากษาประจำกระทรวง	อนุกรรมการ
๓๔.	นายกมลชัย รัตนสากววงศ์
ผู้พิพากษาประจำกระทรวง	อนุกรรมการ
๓๕.	นายพีระพันธ์์ สายสีร์ฐวิภาค
ผู้พิพากษาประจำกระทรวง	อนุกรรมการ
๓๖.	นายกมล ธีรเวชพลกุล
ผู้พิพากษาศาลจังหวัดราชบุรี	อนุกรรมการ
๓๗.	นายสิทธิศักดิ์ วนะชกิจ
ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติกลาง	อนุกรรมการ
๓๘.	นายวิชัย อริยะนันทกะ
ผู้พิพากษาประจำกระทรวง	อนุกรรมการ
๓๙.	ผู้อำนวยการกองกลาง	อนุกรรมการ
๔๐.	ผู้อำนวยการกองวิชาการ
(นายพงศ์เทพ เทพกาญจนา)	อนุกรรมการและเลขานุการ
๔๑.	นางสาวอรุณี ฐานรตาภรณ์
นิติกร ๗	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๒.	นางสุนนา กิติพงษ์
เจ้าหน้าที่ฝึกอบรม ๗	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๓.	นางสาวอรภิญญา ทรัพย์อุดม
เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป ๖	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

เพอเฟคท์ กราฟฟิค กรุ๊ป

105/7 ซอยเพชรเกษม 63 ถนนเพชรเกษม แขวงหลักสอง เขตหนองแขม กรุงเทพฯ 10160
ออฟฟิศ 155/289 ถนนจรัญสนิทวงศ์ ซอย 92 แขวงบางอ้อ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700
โทร. 423-0391, 424-7731, 424-7067 ต่อ เพอเฟคท์

กระทรวง

